

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
akad.H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu**

**GEOMORFOLOJİ
TERMİNLƏRİN
İZAHLI LÜĞƏTİ**

BAKİ-“Elm”- 2012

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akad. H.Ə.Əliyev
adına Coğrafiya İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr edilir**

Baş redaktor: akad. B.Ə. Budaqov,

Məsul redaktorlar: c.e.d. X.K.Tanrıverdiyev,
c.e.n. A.S.Səfərov

Redaksiya heyəti: c.e.d. X.K. Tanrıverdiyev,
c.e.d. H.A.Xəlilov
c.e.n. A.S.Səfərov,

Müəlliflər:

c.e.d., prof. N.Ş. Şirinov

c.e.d. X. K. Tanrıverdiyev

c.e.d. H.A. Xəlilov

c.e.n. V.D.Hacıyev

c.e.n. A.S. Səfərov

c.e.n. V.Ə. Quluzadə

c.e.n. Y.Q.Əliev

c.e.n. R.S.Abdullayev

Z.M.Əhmədov

İSBN 978-9952-453-14-0

655(07)-2012

© “Elm” nəşriyyatı

Azərbaycan Respublikası Dövlət Mükafatı laureatı, coğrafiya elmləri doktoru, professor Naib Şirin oğlu Şirinovun anadan olmasının 90 illiyinə ithaf edilir.

ÖN SÖZ

Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan Respublikasında aparılan elmi tədqiqat işlərinin, hesabatların, elmi əsərlərin əsasən rus dilində yazılması və nəşr edilməsi ilə əlaqədar olaraq geomorfologiya sahəsində işlədilən terminlərin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsinə kifayət qədər diqqət verilməmişdir. Son illər respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan dili dövlət dili kimi elmi tədqiqat işlərində geniş şəkildə tətbiq edilməyə və elmi əsərlər əksərən Azərbaycan dilində nəşr olunmağa başlamışdır. Bunları, eləcə də ali məktəblərdə tədrisin Azərbaycan dilində aparılmasını, geomorfologiya sahəsində Azərbaycan dilində ədəbiyyatın az olmasını, bu sahədə ensiklopedik məlumatlar toplusunun və geomorfoloji terminlərin izahlı lüğətinin olmamasını nəzərə alaraq AMEA akad. H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun geomorfologiya şöbəsinin əməkdaşları bu lüğətin tərtib edilməsini planlaşdırmışlar. Lüğətin sözlüyü tərtib edilərkən geomorfologiya, fiziki coğrafiya, geologiya və onun ayrı-ayrı sahələrinə dair müxtəlif illərdə nəşr olunmuş əsərlərdən, lüğətlərdən, toplulardan, эсаян də “Геологический словарь” (Москва, 1973), iki cilddə, “Терминология структурной геоморфологии и неотектоники” (Г.Ф.Уфимцев, Ф.С.Онухов, Д.А. Тимофеев, Москва, 1979), “Четырехязычный энциклопедический словарь терминов по физической географии” (составитель проф. И.С.Щукин, Москва, 1980); “Географический энциклопедический словарь” (главный редактор А.Ф. Трешников, Москва, 1988) “İzahlı ensiklopedik coğrafiya terminləri lüğəti” (tərtib edənlər: Ş.G.Həsənov, Q.Ş.Məmmədov, Y.Q.Əli-

yev, Bakı, 2005) və başqalarından istifadə edilmişdir. Sözlükdə geomorfologiyaya yaxın elm sahələrinə aid olan, xüsusilə geomorfoloji tədqiqatlarda geniş istifadə edilən mühüm və əsas terminlər, anlayışlar da nəzərə alınmışdır.

Ümumiyyətlə, üç dildə (Azərbaycan, rus, ingilis) 3000-ə qədər sözlüyü əhatə edən geomorfoloji lüğətdə terminlərin izahı Azərbaycan dilində, mətnin axırında isə terminlərin rus və ingilis variantları verilmişdir. Terminlər Azərbaycan əlifbası sırası ilə düzülmüşdür.

Lüğət geomorfologiya sahəsində çalışan tədqiqatçılardan başqa coğrafiyanın, geologiya və geofizikanın ayrı-ayrı sahələrində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər ali məktəb müəllim və tələbələr üçün əhəmiyyətli vəsait ola bilər.

Redaksiya heyəti lüğətin hazırlanmasında göstərdikləri texniki köməyə görə şöbənin əməkdaşları M.M.Rəşidova və R.R.Ağayevaya öz təşəkkürünü bildirir.

Redaksiya heyəti lüğətdə verilən məqalələrə dair rəy və təkliflərini institutun ünvanına göndərəcək oxuculara qabaqcadan öz minnətdarlığını bildirir.

-A-

A-1. ABİSSAL ÇÖKÜNTÜLƏR – dərin dəniz çöküntüləri. A.ç. Dünya okean yatağının 75,5% əhatə edir.

P- абиссальные отложения

E- abyssal deposits

A-2. ABİSSAL DÜZƏNLİK – dərin su hövzələrində relyefin sualtı düzənlik tipi, okean yatağında çökəkliklərə və keçid zonasının kənar dəniz çökəkliklərinə aiddir.

P-абиссальная равнина

E-abyssal plain

A-3. ABİSSAL SAHƏ (ZONA) – okeanların dərin sahələri (2500 m-dən 6000m-ə qədər).

P-абиссальная область (зона)

E- abyssal area (zone)

A-4. ABİSSAL TƏPƏ – okeanların abissal düzənliklərində əsasının eni 5-10 km, hündürlüyü bir neçə metrədən bir neçə yüz metrə qədər olan yüksəklik.

P-холм абиссальный

E- abyssal hill

A-5. ABİSSAL TƏPƏLİ DÜZƏNLİK – intensiv parçalanmış təpəli relyeflə və kövrək çöküntülərin qalınlığının az olması ilə (300-500 m-ə qədər) səciyyələnən, okean çökəkliyinin dibi.

P-равнина абиссальная

E- abyssal hill plain

A-6. ABLÜVİ – bax: Kol-lüvi.

A-7. ABLYASIYA (lat. ablatio-aparma) –buzlaq kütləsinin və ya qar örtüyünün ərimə, buxarlanma və mexaniki daşınma (külək) йолу иля азалмасы.

P-абляция

E- ablation

A-8. ABLYASIYA MORENİ – çökdürülmüş moren tipi, buzlağın ablyasiyası zamanı əmələ gəlir.

P-абляционная морена

E- ablation moraine

A-9. ABRAZİON-AKKUMULYATİV DÜZƏLMƏ SƏTHİ – dəniz dalğalarının abraziion-akkumulyativ fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş təxminən horizontal səth.

P-поверхность выравнивания абразионно-аккумулятивная

E-abrasion-accumulative planation surface

A-10.ABRAZİON-AKKUMULYATİV SAHİL – mənşəcə bir-birilə əlaqədar olan abraziion və akkumulyativ sahil formalarının birləşməsi. A. a. s. yaranması adətən dəniz sahilinin yetkinlik mərhələsini bildirir.

P-берег абразионно-аккумулятивный

E- abrasion-accumulative coast

A-11. ABRAZİON DÜZƏNLİK – abraziion mənşəli düzənlik. Müasir A.d. sualtı abraziion yamacdan və ya bənçdən ibarət

olub, dənizin müasir səviyyəsinə uyğun olaraq yaranır.

Р-абразионная равнина

E- plain of abrasion

A-12. ABRAZİON QALIQ-LAR – müxtəlif formada (divar, dəniz qarısı, qüllə, konus və s.) dənizin, gölün səthindən yüksələn, dağılmaya qarşı davamlı süxurlardan təşkil olunmuş, abraziya vasitəsilə preparat halına salınmış qaya.

Р-останцы абразионные

E- abrasion farewell rocks, abrasion outliers

A-13. ABRAZİON QÖVS – abraziyon sahilin xüsusi hamarlanma forması. Sahil xəttinin iki yuyulmayan və ya zəif yuyulan sahil çıxıntıları arasında yerləşmiş sahəsinin geri çəkilməsi nəticəsində yaranır.

Р-дуга абразионная

E- abrasion arc

A-14. ABRAZİON LİMAN (BUXTA) – dəniz sahilinin dayaz liman tipi olub, dalğaların abraziyon fəaliyyəti sayəsində əmələ gəlir.

Р-абразионная бухта

E- cove

A-15. ABRAZİON MÜVAZİNƏT PROFİLİ – dalğaların uzun müddətli qeyri müəyyən fəaliyyəti nəticəsində ana süxurlarda formalaşan abraziyon sahilin sualtı yamacının profili. Təbiətdə nadir hallarda təsadüf edilir.

Р-профиль равновесия абразионный

E- abrasion equilibrium profile, abrasion graded profile

A-16. ABRAZİON PİLLƏ

– dəniz və ya göl sahilində abraziya nəticəsində yaranmış uçurum və ya dik çıxıntı (pillə). A.p. fəal (hazırda inkişafda olan) və sönmüş (dalğaların təsirinə məruz qalmayan) olmaqla iki cür olur. Klifin sin.

Р-уступ абразионный

E- abrasion escarp (escarpment, ladge, step)

A-17. ABRAZİON PLATFORMA – maili surətdə dənizə düşən və tədricən dənizin altına keçən sahilyanı zolaq. A.p. çox hissəsi dəniz səviyyəsindən aşağı olur.

Р-абразионная платформа

E- abrasion platform

A-18. ABRAZİON SAHİL – sahilə çırpılan dalğaların təsiri ilə dağılan, yüksək, dik sahil (dənizdə, göldə).

Р-абразионный берег

E- abrasion shore

A-19. ABRAZİON TAĞ – dalğaların təsiri ilə üzərində iki tərəfi açıq deşik açılmış, sahilin ensiz qaya çıxıntısı (dəniz qarısı adlanır).

Р-абразионная арка

E- abrasion arch

A-20. ABRAZİON TEKTONİK PİLLƏ – sahilboyu düzxətli klif, cavan tektonik qırılma- larla əlaqədardır.

Р-уступ абразионно-тектонический

E- abrasion-tectonic escarp (escarpment, ladge, step)

A-21. ABRAZİON TERRAS – abraziya mənşəli dəniz və ya göl terrası. A.t. termini bəzən abrazion platforma mənasında işlədilir.

P-абразионная терраса

E- abrasion terrace

A-22. ABRAZİYA (lat. söz abrasio-qazıma) – dalğanın və ləpələrin təsiri ilə sahillərin (dənizin, gölün və böyük su anbarlarının) dağılması.

P-абразия

E- abrasion

A-23. ABRAZİYANIN SON HƏDDİ (TERMİNANT) – abrazion platformanın eninə inkişaf həddi. Dalğa axınının öz gücünü sürtünməyə, ağırlıq qüvvəsinə, bərk qırıntı materiallarının daşınmasına sərf etməsindən və süxurları parçalama qabiliyyətini itirməsindən asılıdır.

P-абразионная терминанта

E- abrasion level

A-24. ABŞERON HÖVZƏSİ – Üst Pliosenin sonunda müasir Xəzər dənizinin yerində mövcud olmuş duzlu hövzə. Ölçülərinə görə müasir dənizdən böyük, özündən əvvəlki, Ağçaqıl hövzəsindən kiçik olmuşdur.

P-Абшеронский бассейн

E- Apsheronian basin

A-25. AÇIQ DƏRƏ – yuxarı hissələri dərədaxili suayırıcı ilə ayrılan, müxtəlif istiqamətdə axan iki çayın dərəsi. A.d. ondan axan

çaylara nisbətən qədimdir (məs: Manıç çayının dərəsi).

P-открытая долина

E- open valley

A-26. AÇILIŞ – süxurların açılış səthi. Təbii və süni yolla ola bilər.

P-обнажение

E- exposure

A-27. ADA – hər tərəfdən su ilə əhatələnən (okean, dəniz, göl və ya çay) quru sahəsi. Materikdən ölçülərinin kiçik olması ilə fərqlənir. A. tək-tək və qrup-arkhipelaq şəkilində olur. A. ya üç qrupa (materik, materikdən okeana keçid və okean), yaxud 2 qrupa (materik və okean) ayrılır. Çay və göl adaları arasında gətirmə materiallardan təşkil olunmuş akkumulyativ və erozion adalar ayrılır.

P-остров

E- island

A-28. ADA DAĞLAR – yüksəkliyi 100 m-dən 1-2 km-ə qədər olan, planda uzunsov, oval və ya dairəvi formada olan, təcrid olunmuş dağlar.

P-горы островные

E- inselbergs, bornhardtts

A-29. ADA DAYAZLIĞI – adaları əhatə edən dayaz dəniz zolağı.

P-островная отмель

E- insular shelf, island shoal

A-30. ADA VULKANİZMİ – okeanlarda adaların əmələ gəl-

məsi və inkişafı ilə əlaqədar olan vulkanizm prosesi.

Р-вулканизм островной

E- island vulcanism

A-31. ADA YAMACI – şelf zonasından kənarında yerləşən adanın sualtı yamacı. Ada yamacının meyilliyi adətən 5-8⁰, az hallarda isə 15-20⁰, bəzən isə 20⁰-dən çox olur.

Р-склон островной

E- island slope

A-32. ADALAR QÖVSÜ – zirvələri suyun səthinə çıxan, qövsvari adalar zənciri əmələgətirən sualtı dağ silsiləsi. A. q. bir və ya iki olur. A. q. aktiv vulkanizmi, aktiv seysmikliyi və yer qabığının şaquli hərəkətlərinin intensivliyi ilə səciyyələnir.

Р-дуга островная

E- island arc

A-33. ADIRLAR /türk/ – ətraf dağlıq əraziyə nisbətən cavan süxurlardan təşkil olunmuş dağarası, dağdaxili çökəkliklərdə və dağətəyində yerləşən alçaq dağətəyi və yaxud müstəqil yüksəkliklər. Orta Asiya və Qazaxıstanın yarımsəhra və səhra zonaları üçün səciyyəvidir. Bax: Yararsız torpaqlar /bedlend/

Р-адыры

E- adyrs

A-34. AERASIYA ZONASI – yer səthi ilə qrunnt sularının aynası arasında yer qabığının ən üst zonası.

Р- зона аэрации

E- zone of aeration

A-35.

AEROFOTOPLANALMA –

xüsusi yüngül əl kameraları və ağır, avtomatik idarə olunan fotoqrafik aparatlar vasitəsilə uçan aparatlardan (təyyarədən və s.) yer səthinin şəkilinin çəkilməsi.

Р- аэрофотосъемка

E- aerial photographic survey, aerial photography

A-36. AEROFOTOSXEM

– aerofotoplanalmada fotosxem termininin sinonimi.

Р-аэрофотосхема

E-aerophotoscheme

A-37. AEROMETODLAR

– Yerin coğrafi təbəqəsinin, ona məxsus hadisələrin, təbii və antropogen landşaft obyektlərinin uçan cihazlardan tədqiqi və xəritələşdirilməsi metodlarının cəmi.

Р-аэрометоды

E- methods of aerial mapping

A-38. AEROVİZUAL MÜ-

ŞAHİDƏ – təyyarə və vertolyot vasitəsilə aparılan müxtəlif müşahidələr kompleksi /landşaft, oroqrafik, geomorfoloji, geoloji və s./ Bax: Aerometodlar.

Р- аэровизуальные наблюдения

E- aerovisual observation

A-39. AĞACVARI BUZ-

LAQ, DENDRİT BUZLAĞI –

dağ-dərə buzlaq tipi olub, iri dərə ilə axan əsas buzlaqdan və ona tökülən yan buzlaq qollarından

ibarətdir (məs: Pamirdə Fedçenko buzlağı).

Р-древовидный ледник

E-dendritic glacier

A-40. AĞÇAQIL HÖVZƏSİ – Üst Pliosenə Xəzərin indiki yerində olmuş dəniz hövzəsi, sahəsi kifayət qədər böyük olmuşdur. Maksimal genişləndiyi zaman Manıç çökəkliyi boyu boğazla Qara dənizin yerində mövcud olmuş hövzə ilə birləşmişdir.

Р-Акчагыльский бассейн

E- Akchaghylian basin

A-41. AĞIRLIQ QÜVVƏSİNİN ANOMALİYASI (İZOSTAZİYA) (bax: Qravitasion anomalıya) – müşahidə edilən ağırlıq qüvvəsilə həmin nöqtədə onun normal (nəzəri) qiyməti arasındakı fərq. A. q. a. bütövlükdə Yerın fiqurunu və onun daxili quruluşunu öyrənməyə imkan verir.

Р-аномалия силы тяжести изостатическая

E- gravity anomaly

A-42. AXARSIZ ÇÖKƏKLİKLƏR – Dünya okeanına və ya daxili dənizə səthi axımı olmayan çökəklilər. Səhra iqlimli ərazilər, eləcə də karst vilayətləri üçün xarakterikdir.

Р-бессточные впадины

E- basin without outflow

A-43. AXARSIZ HÖVZƏ, QAPALI HÖVZƏ – Dünya okeanı ilə təbii əlaqəsi olmayan su hövzəsi (mis: Aral və Xəzər axarsız

hövzələri). Azərbaycan daxilində Асınoһur gölü hövzəsi və s.

Р-бессточный бассейн

E-blind drainage basin, closed drainage basin

A-44. AXIM – 1) yağış və qar sularının yerin səthi ilə-yerüstü, eləcə də torpaq örtüyünün altı ilə-yeraltı su hövzələrinə və çökəkliklərə axması; 2) müəyyən vaxt ərzində çay yatağından axan suyun miqdarı.

Р-сток

E- runoff, flow

A-45. AXIM KANALI – kiçik dağ çayı yatağının, sutoplayıcı qıfla gətirmə konusu arasında yerləşən orta hissəsi.

Р-канал стока

E-runoff channel

A-46. AXIMIN NƏQL ETMƏ QABİLİYYƏTİ – vahid zamanda, vahid kəsimdən axımın nəql edə biləcəyi, çöküntülərin miqdarı.

Р-способность потока транспортирующая

E- carrying capacity of stream, carrying power of stream

A-47. AXMAZ – çayın subasarında göl. Uzunsov əyri-üyrü və ya nal şəkilli olur.

Р- старица, пойменное озеро

E- bayou lake, crescent lake, dead lake, flood plain lake

A-48. AKAR (Türkmən) – qabarıq dərə termininin sinonimi.

Р-акар

E- akar

A-49. AKKUMULYASIYA

/lat. accumulatio-bir yerə toplanmaq, toplanma/ – yer səthində yumşaq və mineral maddələrin və ya üzvi qalıqların bir yerə toplanması. Vulkanik və çökmə növləri vardır. A. su hövzələrində /subakval A./ və quruda /subaeral A./ gedə bilər.

Р-аккумуляция

E-accumulation

A-50. AKKUMULYASIYA

BAZİSİ –/ denudasiyanın akkumulyasiya ilə əvəz olunduğu sahə/. Yürüstü və sualtı / və yaxud subakval və subaeral/A.b.ayrılır.

Р-базис аккумуляции

E- base level of accumulation

A-51. AKKUMULYATİV

ALÇAQ DÜZƏNLİK (ovalıq) – 100-200 m-ə qədər yüksəkliyə malik olan düzənliklər. Bəzən 0 m-dən aşağı olur.

Р-равнина низменная аккумулятивная

E- accumulative lowland plain

A-52. AKKUMULYATİV

BÖYÜK DÜZƏNLİKLƏR – iri tektonik çökəkliklərdə yerləşir. Əsasən Mezozoy və Kaynozoy eralarında əmələ gəlib çöküntülərin qalınlığı 3-5km, bəzən 10 km-ə qədər çatır / Mis: Arazyanı, Kür, Qərbi Sibir düzənlikləri/. Bunların quruluşunda dəniz, göl, allüvial,

prolüvial və bəzən flyüvioqlasial və buzlaq çöküntülər də iştirak edir.

Р-равнины великие аккумулятивные

E-accumulative great plain

A-53. AKKUMULYATİV ÇÖKƏKLİK – müxtəlif mənşəli çöküntü materiallarının qeyri-bərabər toplanması nəticəsində əmələ gələn çökəklik.

Р-впадина

аккумулятивная

E- accumulative basin, accumulative depression

A-54. AKKUMULYATİV DAĞARASI DÜZƏNLİK –dağarası çökəkliyə uyğun gələn, geniş allüvial və yaxud prolüvial düzənliklər.

Р-низменность

аккумулятивная межгорная

E- intermountane accumulative lowland

A-55. AKKUMULYATİV DƏNİZ RELYEF FORMALARI – dalğaların və axınların təsiri nəticəsində yaranır. A.d.r.f. müxtəlif tipləri olur.

Р-формы рельефа аккумулятивные морские

E- accumulative morain landforms

A-56. AKKUMULYATİV DÜZƏNLİKLƏR – yumşaq çöküntülərin toplanması nəticəsində yaranmış düzənliklər. A.d. hansı akkumulyasiya amillərinin üstünlük təşkil etməsindən asılı olaraq – endogen (vulkanik), ekzogen (də-

niz, allüvial, göl və s.), mürəkkəb mənşəli (allüvial-prolüvial, allüvial-göl və s.), sualtı və s. növləri ayrılır.

**Р-аккумулятивные
равнины**

E- aggraded plains

A-57. AKKUMULYATİV ÖNDAĞLIQ DÜZƏNLİYİ – Antropogendə intensiv çökən və çöküntü toplanan çökəliyin kənar hissələri. Çökmə prosesi çöküntü toplanma ilə kompensasiya edilir.

**Р-аккумулятивная
равнина предгорная**

**E- piedmont accumulative
lowland**

A-58. AKKUMULYATİV RELYEF FORMALARI – su, külək, buzlaq çöküntülərinin, vulkanın püskürmə materiallarının və insanın təsərrüfat fəaliyyətinin yaratdığı relyef formaları. Sürüşmələr, soliflüksiya terrasları; dəniz və göl - sahil valları, çimərliklər, sahil yanı düzənliklər; buzlaq-moren təpələri, kamlar, ozlar, drumlinlər, zandrılar; eol-dyunlar, barxanlar, subaeral lyoss örtükləri; vulkanik-vulkan konusları, lava örtükləri və axımları; vulkanoidlər- palçıq sopkaları; orqanogen-torfıar; texnogen tullantılar, töküntülər və s. A.r.f. yerüstü və sualtı növlərə ayrılır

**Р-аккумулятивные
формы рельефа**

E-accumulative landforms

A-59. AKKUMULYATİV SAHİL – dalğalar və ləpədyən

vasitəsilə gətirilib çökdürülən və bu gətirilmiş materiallar hesabına getdikcə genişlənən, dəniz /göl/ sahili.

Р-аккумулятивный берег

E-accumulative coast

A-60. AKKUMULYATİV TERRAS – allüvial, dəniz, göl və göl-buzlaq çöküntülərindən ibarət terras.

**Р-аккумулятивная
терраса**

E-aggradational terrace

A-61. AKKUMULYATİV YAMAC – müxtəlif proseslər nəticəsində (su eroziyası, qravitasion yerdəyişmə, sürüşmələr, soliflüksiya) yamacların yuxarı hissələrindən və suayırıcılardan gətirilmiş qırıntı materiallarının toplandığı dərə, dağ və təpələrin yamacları.

Р-аккумулятивный склон

E-slope of accumulation

A-62. AKLİNA – sıfır izoklini və ya maqnit ekvatorudur. Bax: Maqnit ekvatoru

Р-аклина

E- acline

A-63. AKTUALİZM /ing. aktual, fran. aktual- müasir / – müasir geoloji və fiziki-coğrafi proseslərin öyrənilməsi və təhlili nəticəsində qədim dövrlərdə baş vermiş geoloji proseslər, fiziki-coğrafi şərait barədə mühakimə yürütməyə imkan verən müqayisəli-tarixi tədqiqat metodu.

Р-актуализм

E- actualism

A-64. AKVATORİYA – su səthi, hər hansı su hövzəsinin, gölün, nohurun, su anbarının səthi və ya onun bir hissəsi.

Р-акватория

E- water surface

A-65. AQLOMERAT – çökmə, yaxud vulkan mənşəli, adətən cilalanmış iri qaymalı materialların yığılı (vulkan tufları və tufobrekçiyalar).

Р-агломерат

E- agglomerate

A-66. ALAS – /Yakut/- sahəsi 10 m²-dən bir neçə 10 km² -ə qədər çatan, daimi donuşluq zonalarında inkişaf edən, maili yamaqlı çökəklik. A. -yeraltı buzların əriməsi, qrunzun donub sıxılması nəticəsində əmələ gəlir.

Р-алас

E- alas

A-67. ALÇAQ DAĞLAR – yüksəkliyi 1000-1200m-dək olan dağlar və tirələr

Р-низкие горы

E- low-mountains, low mounts

A-68. ALÇAQ DAĞLIQ – yüksəkliyi 1000-1200m-ə qədər, landşaftın yüksəklik differensiasiyası müşahidə olunmayan alçaq dağlar və tirələr.

Р-низкогорье

E-low-mountain area

A-69. ALÇALMAQDA OLAN RELYEFİN İNKİŞAFI (ALÇALAN RELYEFİN İNKİŞAFI)– V.P. Penkə (1964) görə

relyefin inkişafı dərəcəsinə kəsilmə intensivliyinin və onun nisbi yüksəkliyinin azalması ilə səciyyələnir.

Р-развитие рельефа нисходящее

E-descending evolution of relief

A-70. ALLOXTON /yun. allos- başqa və chthon-yer, torpaq/- yerini dəyişərək avtohton süxurların üzərini örtən süxur kütləsi (tektonik örtük, şaryaj).

Р-аллохтон

E- Allochthon

A-71. ALLÜVİ / latın. alluvio-müasir yumşaq çöküntülər, yuyuntu / – allüvial çöküntülər. Çay dərələrində daimi su axını ilə əlaqədar olaraq əmələ gəlmiş çöküntülər.

Р-аллювий

E-alluvium

A-72. ALLÜVİAL DÜZƏNLİKLƏR – iri çayların akkumulyativ fəaliyyəti nəticəsində yaranmış düzənliklər. A.d. adətən tektonik çökməyə məruz qalmış çökəkliklərdə çayların öz yolunu dövrü olaraq dəyişməsi nəticəsində formalaşır /Mis: Qanq və Brahmaputra, Xuanxe, Kür, Araz çaylarının dərələri boyunca yerləşən düzənliklər/.

Р-аллювиальные равнины

E-alluvial plains

A-73. ALLÜVİAL ÖRTÜK-ALLÜVİAL YELPİK – 1) iri çayların daşqın zamanı basdığı sahələrdə yaranmış lilli yumşaq

çöküntülər təbəqəsi; 2) leysan yağışlar zamanı dağ çaylarının gətirmə konusu səthində çökdürdüüyü daha kobud çöküntülər qatı.

Р-аллювиальный плащ

E- alluvial mantle

A-74. ALLÜVİAL SAHİL DÜZƏNLİYİ – delta çöküntülərinin toplanması nəticəsində əmələ gəlmiş, akkumulyativ düzənlik, mahiyyətcə deltadır.

Р-прибрежно-

аллювиальная равнина

E- coastal-alluvial plain

A-75. ALLÜVİAL SƏPİN-TİLƏR – allüvial çöküntülərə uyğun gələn səpintilər. Ana süxurların və ya yataqların, delüvial və ellüvial səpintilərin su axınları vasitəsilə yuyulması nəticəsində əmələ gəlir. Çayların dərəsində yerləşib, dərə boyu zolaq şəkilində uzanır.

Р-аллювиальные росыпи

E- alluvial deposits

A-76. ALLÜVİAL TERRAS – allüvial çöküntülərdən ibarət olan, çay terrası.

Р-аллювиальная терраса

E-alluvial terrace

A-77. ALP DAĞLARI TİPİ – «alplar», nisbətən yaxşı saxlanmış, parçalanmağa yenicə başlamış, orta yüksəkliyi kifayət qədər olan, süxurların müxtəlif növ strukturları və formaları müşahidə edilən dağ qurumları, sistemi.

Р-тип гор альпийский

E- alpine type of mountain

A-78. ALP QIRIŞIQLIĞI – Kaynozoy erasında baş vermiş və cavan qırıxıq dağ sistemlərinin (Alp, Karpat, Qafqaz və s) formalaşmasında böyük rol oynamış dağəmələgəlmə, qırıxıqəmələgəlmə və qranitləşmə proseslərinin məcmu.

Р-альпийская складчатость

E-alpine folding

A-79. ALP QURŞAĞI (zonası) – təbii yüksəklik qurşağı olub, landsaftı mülayim və subtropik enliklərin yaxşı rütubətlənmiş dağlarına məxsusdur. Subalp qurşağından yuxarıda yerləşir. Kifayət qədər yüksək dağlarda ni val qurşaqla əvəz olunur. A. q. coğrafi enlik, yamacların səmti, iqlimin kontinentallıq dərəcəsi ilə təyin olunur (misal: Alp və Qərbi Qafqaz dağlarında A. q. 2200-3000 m, Himalayda isə 3600-5000 m yüksəkliklərdə yerləşir.)

Р-альпийский пояс

E-alpine belt, alpine zone

A-80. ALP TİPLİ BUZLAQ – sadə dərə buzlağı, müasir mərhələdə geniş yayılmış iri dərə buzlaq tipi olub, dağ sirkindən dərə boyu aşağı enir. Buzlağın birinci (qidalanma) hissəsi iqlim qar xəttindən yuxarıda, ikinci (ərimə) hissəsi isə aşağıda yerləşir.

Р-альпийский ледник

E-alpine glacier

A-81. ALP TİPLİ RELYEF – dağlıq relyef tipi olub, müasir dağ

buzlağı ilə örtülü, yaxud Dördüncü dövrdə dağ buzlaşmalarına məruz qalmış relyef. Kəskin parçalanması, buzlaq formalarının (karlar, troqlar və b.) geniş inkişafı, yamacların dik və sıldırım, suayırıcının və zirvələrin diş-diş olması ilə səciyyəlidir.

Р-альпийский рельеф

E-alpine type of relief

A-82. ALPİDLƏR – bütün alp qırışıqlığı silsilələri üçün qəbul olunmuş termindir. A. başlıca olaraq Tetis geosinklinalında əmələ gələn Alp-Qafqaz-Himalay dağları sistemindən ibarətdir.

Р-альпиды

E-alpides

A-83. ALTINAKƏCMƏ – pozulma boyu yer dəyişmə olub, morfoloji cəhətdən üstgəlməyə oxşardır, lakin asılı qanadın yox, yatan qanadın fəal hərəkəti zamanı əmələ gəlir.

Р-поддвиг

E-underthrust

A-84. ALTINDAN QAZI-MA – abrazion sahillərdə, meandr-lar əmələ gətirən çayın batıq sahillərində dalğadöyən oyuğun, qalıq tropik karst yüksəkliyində yamacın aşağı hissəsində korroziya oyuğun əmələgəlməsi prosesi.

Р-подкапывание, подрывание

E-sapping, undercutting

A-85. ALTIPLANASIYA – (latın. -altus yüksək,plano-düzəlmə)-subpolyar və yüksək dağlıq vilayətlərdə relyefin hamarlanması.

Р-альтипланация

E-altiplanation, cryoplanation

A-86. ALTITUDA- (latın. - altitudo-hündürlük) – hər hansı nöqtənin dəniz səviyyəsindən olan yüksəkliyi olub, nivelirləmə ilə təyin olunur. Mütləq hündürlüyün sin.

Р-альтитуда

E-absolute height

A-87. AMBA (amxar. amba-dağ) – Həbəşistan yaylasında yastı zirvələrin ümumi adı. Üfqü yatan süxur laylarından təşkil olunub, dərin dərələrlə ayrılır.

Р-амбы

E-ambes

A-88. ANAKLİNAL ÇAY – D. C.Pouelle görə struktur səthlərin mailliyinə uyğun olmayan çay.

Р-река анаклинальная

E-anacline river

A-89. ANA QAJ-eni 1-1,5 m olan nisbətən böyük arxlar (ana arx)

Р-ана гаж

E-main ditch

A-90. ANA SAHİL – adətən dislokasiyaya uğramış ana süxurlardan təşkil olunmuş dəniz və yaxud çay sahili. Allüvial, yumşaq dəniz çöküntülərindən təşkil olunmuş sahilə qarşı qoyulur.

Р-берег коренной

E-bedrock coast

A-91. ANA SÜXUR – geomorfologiyada A. s. görünən relyefə nisbətən daha qədimdir (mis:

neogen süxurları, relyef formalarına və onları təşkil edən Dördüncü dövr yaşlı çöküntülərə görə, ana süxurlardır).

Р-коренная порода

E- bedrock, solid rock

A-92. ANA YATAQLAR – köklü (ana) süxurlarda faydalı qazıntı yataqları. Səpinti faydalı qazıntı yataqlarına qarşı işlədilir.

Р-коренные

месторождения

E-primary deposits

A-93. ANDEZİT (alm. Andesit, Andes-Andlar, Cənubi Amerikada dağ sisteminin adı) – əsası tərkibli, porfir strukturlu, boz rəngli effuziv süxur olub, plagioklaz dənələrindən və başqa minerallardan (amfibol, biotit, avgit, piroksen), vulkan şüşəsindən təşkil olunmuşdur.

Р-андезит

E-andesite

A-94. ANQARIDA – Üst Paleozoyda və Mezozoyda mövcud olmuş, müasir Sibir ilə Şm. Çini əhatə edən fərziyyəvi Şm. Asiya qurusu-materiki. Ob, Baykalid və Anabar quru massivlərinin birləşməsindən yaranıb, cənubda yerləşən Qondvana materikindən Tetis dənizi ilə ayrılmışdır.

Р-Ангарид

E- Anharide

A-95. ANOMALIYA – ümumi qanunauyğunluqdan, normadan kənara çıxma.

Р-аномалия

E-anomaly

A-96. ANTARKTİK QURŞAQ – Yerin ən cənub coğrafi qurşağı. Antarktidanı, yaxınlıqdakı adaları (su sahəsini) əhatə edir.

Р-Антарктический пояс

E- Antarctic belt

A-97. ANTEKLİZ (yun. anti-əks və klisis-maili) – yastı antiklinal qalxma şəkilində platforma strukturası (diametri bir neçə yüz km-dir); mərkəz hissədə platformanın əsası 1000-m-ə qədər dərinlikdə yatır, bəzi yerlərdə səthə çıxma bilər. Misal: Şərqi Avropa platformasında Voronej və Belorusiya anteklizləri.

Р-антеклиза

E- anteclise

A-98. ANTEKONSEKVENT ÇAY – Сцхур лайларынын йатым истигамятинин яксиня ахан чай.

Р-река

антеконсеквентная

E- anteconsequent river

A-99. ANTESEDENT ÇAY – D. С.Pouellə görə, güclü çay olub, qalxmaqda olan antiklinalы da кясряк ахымын истигамятини сахлайан чай.

Р-река антецедентная

E-antecedent river

A-100. ANTESEDENT DƏRƏ – qalxmaqda olan və dərənin özünə görə cavan dağ silsiləsini, yaxud yüksəkliyi uzanma istiqamətinə köndələn kəsən dərə. Antesedent dərənin əmələ gəlməsi

o zaman mümkündür ki, çay istiqamətini dəyişmədən qalxmanı kəsməyə qadir olsun (çatdırsın). Antecedent dərə hər iki tərəfi açıq dar dərə görkəminə malikdir.

Р-антецедентная долина
E-antecedent valley

A-101. ANTİKLİNAL – antiklinal qırışıq, mərkəzində daha qədim süxur layları və qabarıq hissəsi yuxarı olan qırışıq.

Р-антиклиналь
E- anticline

A-102. ANTİKLİNAL ÇÖKƏKLİK – mənşəyinə görə antiklinal strukturaya uyğun olan çökəklik.

Р-котловина
антиклинальная

E- anticlinal basin

A-103. ANTİKLİNAL DƏRƏ – antiklinalın tağı boyu formalaşmış çay dərəsi. Dərənin yamaclarını təşkil edən süxur layları əks istiqamətdə düşür, ona görə də bu-лаглар, sürüşmələr və uçqunlar zəif inkişaf etmiş olur.

Р-антиклинальная
долина

E- anticlinal valley

A-104. ANTİKLİNAL QALXMA – tektonik cəhətdən antiklinal formada yeni əmələ gəlmə olub, geosinklinalın daxilində, eləcə də ona bitişik geoantiklinalların tağında yaranır.

Р-поднятие антиклинальное
E- anticlinal elevation

A-105. ANTİKLİNAL SİLSİLƏ – süxurların yatımı antiklinal struktura uyğun olan, dağ silsiləsi.

Р-антиклинальный хребет

E-anticlinal ridge

A-106. ANTİKLİNORİ (antiklinal sözündən və yun. oros-dağ, yüksəklik) – yer qabığının iri və mürəkkəb qırışıq kompleksi. Mərkəzi hissəsinin ümumi qalxması, bəzən də nəhəng intruziv kütlənin daxil olması və qanadlarında üstəgəlmə xarakterli pozulma zonalarının inkişafı ilə səciyyələnilir.

Р-антиклинорий
E- anticlinorium

A-107. ANTROPOGEN (antropos-insan) – Dördüncü dövrün adlarından biri, 1922-ci ildə A.P. Pavlov tərəfindən təklif edilmişdir. A. bu dövrdə insan meydana gəldiyinə görə belə adlandırılmışdır.

Р-Антропоген
E- Anthropogene

A-108. ANTROPOGEN AKKUMULYASIYA – insanın fəaliyyəti nəticəsində gətirmə və tökmə materiallardan əmələ gəlmiş akkumulyativ relyef formaları (kürqanlar, terrikonlar, töküntülər, bəndlər və s.)

Р-антропогенная аккумуляция
E- anthropogene accumulation

A-109. ANTROPOGEN AMİLLƏR – insanın bitkilərə,

heyvanlara və b. təbii komponentlərə göstərdiyi təsir nəticəsində yaranmış amillər qrupu.

P- антропогенные факторы

E- anthropogenic factors

A-110. ANTROPOGEN

DÖVR – stratigrafiq şkalanın son sistemi və Yer in geoloji tarixinin son dövrü, hazırda davam edir. A. d. üzvi aləmin inkişafında mühüm dəyişikliklər baş vermişdir ki, bu da insan və insan cəmiyyətinin yaranması və inkişafıdır. Müddətinə görə bərabər olmayan iki hissəyə bölünür: Pleystosen və Holosen. Keçmiş sovet geoloji ədəbiyyatlarında Dördüncü dövr (sistem) kimi işlədilir və başlanğıcı 0,7 mln.il qəbul edilmişdir. Dördüncü dövr ərzində Yer səthi, bitki və heyvanat aləmi müasir görkəmini almışdır. İnsanın yaranması və təşəkkülü bu dövrlə əlaqədardır. Yer səthinin çox hissəsində xüsusən şimal yarım kürəsində nəhəng qitə buzlaşmalarının inkişafı səciyyəvidir. Bu dövrdə yer qabığında güclü tektonik hərəkətlər baş vermiş, xüsusilə bu hərəkətlər Avrasiyanın alp qırışıqlıq qurşağında, Sakit okeanın kənarlarını əhatə edən cavan qırışıq strukturlarda, Mərkəzi və Orta Asiyanın dağ sistemlərində intensiv vulkanizmin təzahürü ilə özünü göstərmişdir. Qurunun səthində müxtəlif mənşəli (buzlaq, delüvial, allüvial, prolüvial, göl, eol və b). kontinental çöküntülər üstünlük təşkil edir. Bu

çöküntülərin mütləq yaşını təyin etmək üçün paleomaqnit üsullardan istifadə edilir.

P-Антропогенная система (период)

E- Anthropogene

A-111. ANTROPOGEN

EROZİYA – insanın səmərəsiz təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində torpaqların və ana süxurların səth suları vasitəsilə sürətlə dağılması.

P-антропогенная эрозия

E- accelerated erosion, anthropogenic erosion

A-112. ANTROPOGEN

LANDŞAFT – insanın təsərrüfat fəaliyyəti (həmçinin təbii-istehsalat kompleksləri yaratma, şəhərsalma, məskunlaşma və s.) nəticəsində dəyişilmiş təbii landşaft.

P-антропогенный

ландшафт

E-anthropogenic landscape

A-113. ANTROPOGEN

RELYEF – texnogen relyef, yer səthində insan fəaliyyəti ilə yaranmış, yaxud dəyişilmiş relyef formaları. Kor-təbii və düşünülmüş şəkildə yaranmış relyef formalarına ayrılır.

P-антропогенный рельеф

E-anthropogenic relief

A-114. APPALAÇ TİPLİ

RELYEF – qırışıqlıq dağlıq ölkələrin relyef tipi, struktur formaları uzun müddətli denudasiya və peneplenləşmədən sonra dağların ümumi qalxması sayəsində relyefin

cavanlaşmasının nəticəsi, yüksəkliyin zəif tərəddüdü səciyyəvidir.

Р-апалачский тип рельефа

E-appalachian relief

A-115. ARAL (türk və monq.-ada) – çoxlu miqdarda adaları olan gölün akvatoriyası və çayın subasar sahəsi. Çayın və gölün sahili kollu və meşəli olur. Termin Orta və Mərkəzi Asiyada istifadə edilir.

Р-арал

E- aral

A-116. ARAL TIPLİ SAHİL – eol relyef formalarını örtən dəniz inqressiyası nəticəsində əmələ gələn dəniz sahil tipi. Sahil xətti çoxlu miqdarda adalar, yarımadalar, körfəz və limanlarla kəşilərək, girintili-çıxıntılıdır.

Р-аральский тип берега

E- Aralien coast type

A-117. ARALANAN TERRASLAR – çayın səviyyəsindən və biri-birindən yüksəkdə yerləşən və çay aşağı tədricən çoxalan çay terrasları. Eroziya bazisinin qeyri-bərabər düşməsi nəticəsində əmələ gəlir.

Р-расходящиеся террасы

E-diverging terraces

A-118. ARALANMA (YARILMA) – gərilmə nəticəsində yer qabığında əmələ gəlmiş yarıq. Müxtəlif süxurların heç bir nisbi yerdəyişməyə məruz qalmadan, ancaq aralanması nəticəsində yaranır. Ən böyük A. soyumuş maqma ilə

doldurulmuş Böyük Daykadır (Cənubi Amerikada, uzunluğu 500 km, eni-10 km-ə qədər)

Р-раздвиг

E-gaping fault

A-119. ARALIQ DƏNİZİ TERRASLARI – Franko-İtalyan Rivyerasında Dener (1906) tərəfindən ayrılmış Dördüncü dövr terrasları.

Р-средиземноморские террасы

E-Mediterranean terrace

A-120. ARALIQ MASSİV – geosinklinal vilayətin nisbətən sabit hissəsi olub, onun inkişafının bir neçə mərhələsində mövcud olmuş və mühüm dərəcədə çökməyə məruz qalmamışdır. A. m. geosinklinal vilayətin kontinental özlünün relikti, bir parçası.

Р-срединный массив

E-median massif

A-121. ARAN – Azərbaycanı yayla və dağlıq yerlərin əksinə olaraq ovalıq-düzənlik sahələrə deyilir. Yayı çox isti, qışı yumşaq, mülayim iqlimə malikdir. Mis: Mal-qara üçün təbii qış otlaqları olan Kür-Araz ovalığı.

Р-аран

E- aran

A-122. AREAL (lat. area-sahə,yer) – hər-hansı hadisənin yayıldığı sahə.

Р-ареал

E- area

A-123. ARXA TİKİŞ – terras səthinin arxa kənarı. A. t. terras

səthini yuxarıda yerləşən əsas yamacdan və ya daha yüksək terrasdan ayırır.

Р-тыловой шов

E- terrace joint

A-124. ARXİPELAQ (ital. Arcipelaqo-ilkın olaraq Egey dənizinin adı, yun.-Aigaion pelagos-Egey) – bir-birinə yaxın məsafədə yerləşmiş, çox vaxt ümumi əsası olan və vahid tam kimi baxılan adalar qrupu. Eyni A. daxil olan adalar eyni mənşəyə və oxşar geoloji quruluşa malik olur. A. materik, mərcan və vulkanik mənşəli olur. Mis: Kanada Arktik A., Marşall adaları, Havay adaları.

Р-архипелаг

E- archipelago

A-125. ARXİPELAQ KÜR-SÜSÜ – üzərində adaların sualtı özümlü yerləşən, arxipelaq əmələ gətirən, dibin qalxması.

Р-цоколь архипелага

E- socle of archipelago

A-126. ARİD İQLİM – quru iqlim, buxarlanmanın miqdarı il ərzində düşən atmosfer çöklüntülərinin miqdarından artıq olur; səmanın açıq, kondensasiya səviyyəsinin yüksək, temperaturun sutkalıq tərəddüdünün böyük olması ilə səciyyələnir. Səhralara, yarım səhralara xasdır.

Р-аридный климат

E- dry climate

A-127. ARİD RELYEF – səhralarda, yarım səhralarda və quru çöllərdə səhra aşınmasının, eol

fəaliyyətinin, səthi yuyulmanın, müvəqqəti axımların eroziyası və b. təsiri ilə yaranmış relyef formalarının məcmu.

Р-аридный рельеф

E- arid landforms

A-128. ARİD SƏHRA – tropik və ya subtropik qurşaqların zonal səhra tipi, passatlar zonasına məxsusdur. Çox cüzi miqdarda, bəzən bir neçə ildə bir dəfə düşən atmosfer çöklüntüləri son dərəcə qeyri-müntəzəm düşür.

Р-аридная пустыня

E- arid desert

A-129. ARİD SİKL – arid iqlimli ərazilərdə relyef formalarının qanunauyğun ardıcılıqla bir-birini əvəz etməsi. Bax: Geomorfoloji sikl.

Р-аридный цикл

E- arid cycle

A-130. ARİD VİLAYƏT (aridus-quru) – buxarlanmanın düşən çöklüntülərin miqdarından mühüm dərəcədə üstünlük təşkil etdiyi quru (arid) iqlimli ərazi. A.v. çayların mənbələri bu ərazidən kənarda yerləşir və ancaq ən böyük çaylar okeana və dənizə çatır (Mis: Nil). Aridlik dərəcəsinə görə aşağıdakı növlərə ayrılır: 1) ekstrarid vilayətlər, səhralar (Saxara, Liviya, Təklə-Məkan, Atakama və b.), 2) arid vilayətlər, səhralar (Qaraqum, Qızılqum, Dəştülüt və b.); 3) semiarid vilayətlər, savannalar (keç.SSRİ-nin yarım səhraları və quru çölləri-Xəzəryanı düzənlik,

Kür-Araz düzənliyi, Qobustan, Abşeron və s.).

Р-аридная область

E- arid region

A-131. ARİD ZONA (latın söz. aridus-quru) – quru iqlimli təbii zona (səhra və yarım səhra zonası).

Р-аридная зона

E- arid zone

A-132. ARKOGENETİK ТЕКТОНİK HƏRƏKƏTLƏR (ARKOGENEZ) – yer qabığının artıq möhkəmlənmiş sahəsində yenidən törənmiş (canlanmış) dağ strukturları yaradan hərəkətlər (Pavlovski,1960). Bu strukturların xüsusiyyəti iri qalxmalarla (uzunluğu 200-600 km, eni 30-60 km) daha dar çökəkliklərin növbələşməsidir.

Р-движения тектонические аркогенетические (аркогенез)

E- tectonic arcogenetic movements

A-133. ARKTİK PRERİYA (yun. arktikos-şimali) – Kananın tundra düzənliklərinin şimal kənar hissəsi.

Р-арктическая прерия

E- arctic prairie

A-134. ARTEZİAN HÖVZƏSİ – təzyiqli yeraltı su hövzəsi, çökmə süxurlarla doldurulmuş sinklizlərə, çökəkliklərə, muldalara, qrabənlərə və s. aiddir. Ən böyük A. h. Qərbi-Sibir, Moskva və b.

Р-артезианский бассейн

E- artesian basin

A-135. ASEKVENT SÜRÜŞMƏLƏR (sequens-ardınca gədən, hərəkət edən) – lay-lay olmayan eyni tərkibli süxurlarda baş verən sürüşmələr. Bu cür sürüşmələr adətən gildən təşkil olunmuş yamaclarda, onların su ilə doyması nəticəsində baş verir.

Р-асеквентные оползни

E-asequent landslides

A-136. ASERVOLİTLƏR – faylarla qismən dağılmış, parçalanmış və daha cavan dəniz çöküntüləri ilə örtülmüş, sualtı vulkanların qədim vulkanik qurğuları.

Р-ацерволиты

E-acervolites

A-137. ASILI BUZLAQ – dağ buzlaq tipi, dik yamacın yuxarı hissəsində relyefdə zəif görünən çökəklikdə yerləşir. Dik düşməsi ilə əlaqədar olaraq tez-tez uçqun baş verir.

Р-висячий ледник

E- slope glacier

A-138. ASILI DƏRƏ – 1) dibi əsas dərənin dibi ilə bir səviyyədə birləşməyib, ondan bir qədər yüksəkdə qurtaran, yan dərə; 2) dənizin sıldırım sahilində dəniz səviyyəsindən bir qədər yüksəkdə birdən qurtaran dərə. Dənizin abraziyası nəticəsində yaranır.

Р-висячая долина

E- hanging valley

A-139. ASILI DƏRƏ BUZLAQLARI – asılı dərələri dol-

duran buzlaqları. Dərə buzlağının növ müxtəlifliyi.

Р-ледники висячих долин

E- glaciers of hanging valleys

A-140. ASILI GƏTİRMƏ-LƏR – suda, hissəcikləri kolloid hissəciklərindən böyük olan, mineral və ya üzvü maddələr. A. g. miqdarı dib gətirmələrinin miqdarından 10-15 dəfə çox olur.

Р-взвешенные наносы

E- suspenden load

A-141. ASILI SAHİL (DİK SAHİL) – yeknəsək tərkibli çökmə, bərk süxurlarda əmələ gələn şaquli divar. Bunlara gilli və ya lyoss çöküntülərdə təsadüf edilir. A.s. əsası bir qədər dərinədə (bəzən on metrərlə) yatır.

Р-отвесный берег

E- plumb-shore, vertical shore

A-142. ASİMMETRİK DAĞLAR – qarşı-qarşıya duran yamacları müxtəlif diklikdə olması ilə səciyyələnir. Asimetriklik müxtəlif səbəbdən yarana bilər: a) tektonik; b) iqlim; c) yamacların səmtililiyinin müxtəlifliyi və s.

Р-асимметричные горы

E- asymmetrical mountains

A-143. ASİMMETRİK DƏRƏ – yamacları eyni olmayan çay dərəsi; yamacın biri dik və qısa, digəri maili və uzun və ya yamacın biri düz, digəri pilləli (terrashmış) olur.

Р-асимметричная долина

E- asymmetrical valley

A-144. ASİMMETRİK QIRIŞIQ – qanadları müxtəlif bucaq altında düşən qırışiq (yamacın biri maili, digəri dik olur).

Р-асимметричная складка

E- unsymmetrical fold

A-145. ASİMMETRİK SİLSİLƏ – müxtəlif hipsometrik səviyyədə yerləşən çökəklikləri ayıran silsilə.

Р-асимметричный хребет

E- asymmetrical ridge

A-146. ASİMMETRİYA (asymmetria-tənasübsüzlük) – geomorfologiyada iki bir-birinə bağlı yamacları müxtəlif diklikdə olan dərələrə, suayırıcılara, tirələrə, silsilələrə və b. tətbiiq edilir.

Р-асимметрия

E- asymmetry

A-147. ASTANA – çay yatağının dayaz daşlı və ya qayalı hissəsi. Bərk dağ süxurlarının səthə çıxması nəticəsində yaranır.

Р-порог

E- rapid, cataract

A-148. ASTENOSFER (yun. asthenes-zəif və sphaira-kürə, şar) – Yer in üst mantiyasında sərtliyi, möhkəmliyi və qatılığı zəif olan təbəqə. Materiklərin altında 100 km, okean altında -50 km dərinlikdə yerləşir.

Р-астеносфера

E- astenosphere, asthenosphere

A-149. ASTRUKTUR RELYEF – strukturla əlaqəsi olmayan (struktura uyğun gəlməyən) relyef.

Р-аструктурный рельеф

E- astructural relief

**A-150. AŞEL MƏDƏNİY-
YƏTİ** – Aşel (Fransada Sent-Aşel kəndindən), Paleolitin ikinci mədəni mərhələsi olub, əl alətlərinin daha düzgün olması və müasir işləmələri ilə əvvəlki Şel mədəniyyətindən fərqlənir. Vaxt etibarlı ilə Lixvin buzlaşmasının (Mindel) sonuna və Lixvin-Dneprovsk (Mindel-Riss) buzlaşması dövrə uyğun gəlir.

Р-Ашельская культура

E- Acheulian

A-151. AŞINMA – yer səthində temperaturun tərəddüdünün, atmosferin, suyun və orqanizmlərin kimyəvi və mexaniki təsiri altında dağ süxurlarının dağılması və kimyəvi dəyişilməsi. A. fiziki (mexaniki), kimyəvi və üzvü növləri ayrılır.

Р-выветривание

E- weathering

A-152. AŞINMA ÇATLARI – fiziki aşınma proseslərinin təsiri altında dağ süxurlarında əmələ gələn çatlar.

Р-трещины

выветривания

E- weathering fissures, weathering fractures

A-153. AŞINMA QABIĞI – kontinental törəmə, yer səthində süxurların aşınması nəticəsində

əmələ gəlib, örtük şəkilində yatır. İlkən yatdığı yerdə qalmış aşınma məhsulları-qalıq aşınma qabığı; ana süxurlarla əlaqəsini itirmədən yerini dəyişmiş aşınma məhsulları isə yerini dəyişmiş aşınma qabığı adlanır.

Р-кора выветривания

E- waste mantle, weathering crust

**A-154. AŞINMA MƏN-
SULU** – müxtəlif maqmatik, metamorfik və çökmə süxurların fiziki, kimyəvi aşınması nəticəsində əmələ gəlmiş süxur və mineral qırıntıları, ikinci minerallar, kolloidal və əsl qatışıq.

Р-продукты

выветривания

E- weathering products

**A-155. AŞINMA ŞƏBƏ-
KƏSİ** – qum daşlarının və bəzi başqa süxurların seçmə aşınma formaları (kiçik yarım kürəvi çuxurlar, arı pətəyinə bənzər- ləkə-ləkə olmuş qayalar və s.) əsasən quru iqlim şəraitində müşahidə edilir.

Р-решетка выветривания

E- stone lattice, stone lace

A-156. AŞINMA ZONASI – yer qabığının (qrunt sularının səviyyəsindən yuxarı və bir qədər aşağı) üst qatı. Bu zonada fiziki və kimyəvi aşınma fəal iştirak edir.

Р-зона выветривания

E- weathering zone

A-157. AŞIRIM – dağ silsiləsində suayırıcının alçaq hissəsi.

Р-перевал

E- mountain pass

A-158. ATLANTIDA – Atlantidanın harada yerləşməsi barədə müxtəlif fikirlər vardır. Əfsanəyə görə A. Cəbəllütariq boğazından qərbdə Atlantik okeanında yerləşmiş bir ada olmuşdur. Bəzi alimlərə görə A. Aralıq dənizinin qərb hissəsində Tirren dənizinin yerində mövcud olmuşdur. Akad. L.S. Berq, «Atlantida və Egeida» adlı məqaləsində göstərir ki, A. Egey dənizinin yerində olmuşdur. İndi artıq məlumdur ki, bir zamanlar Kiçik Asiyanı Balkan yarımadası ilə birləşdirən Egeida qurusu olub, onun yerində dənizin əmələ gəlməsi insanın yaranması ərafəsində olmuşdur.

P-Атлантида

E- Atlantida

A-159. ATLANTİK TIPLİ ARALIQ SİLSİLƏLƏRİ – nisbi yüksəkliyi 2000-3000 km, eni 200-400 km olub, parçalanmanın amplitudu silsilənin oxun (dərindən rift dərəsinə) doğru artan intensiv parçalanmış səth.

P-хребет срединный атлантического типа

E- mid-atlantic ridge type

A-160. ATLANTİK TIPLİ SAHİL – 1) sahil xəttinin istiqaməti materikin sahil zonasında yerləşmiş sıra dağlardan asılı olmayıb, tektonik qırılmalara-faylara uyğun gələn, dəniz sahili. Bunlar üçün qədim sahil xəttlərinin və terrasların olması səciyyəvidir; 2) müəy-

yən dərəcədə dağ qurumları ilə pozulmuş dəniz sahilləri.

P-берег атлантического типа

E- atlantic coast type

A-161. ATLANTİK TIPLİ SAHİLBOYU – cavan dağ əmələgəlmə zonası ilə əmələ gəlməyib, əksinə onları və əksərən daha qədim strukturları kəsən, sahil boyu. Materik massivlərinin okeanla sərhədləri üçün səciyyəvidir (V.Penk, 1961).

P-побережье

атлантического типа

E- atlantic coast type

A-162. ATOLL (maldiv sözü atollndan) – çoxda böyük olmayan (bəzən diametri 50 km-ə çatan) bütöv və ya qırıq-qırıq zəncir şəkilində, su hövzəsini-laqunu qapayan mərcan qurğuları. A. sualtı əsasını adətən vulkan mənşəli okean dibi yüksəkliklər təşkil edir. Sakit və Hind okeanlarının tropik enliklərində təsadüf edilir.

P-атолл

E- atoll, lagoon island

A-163. ATOLLONLAR – atolla həlqəsi yaradan, ayrı-ayrı adalar. Adətən onların xüsusi laqunları olur, bəzən isə əsas laquna geniş kanalla açılan yarım dairə təşkil edir.

P-атоллоны

E- atollons

A-164. ATRİO (ital. atrio-ön, latın. atrium- daxili həyat) –

ikiqat vulkanlarda cavan vulkanla somma arasında həlqəvi dərə.

Р-атрио

E- atrio

A-165. AVANDELTA – deltanın sualtı hissəsi.

Р-авандельта

E- avandelta

A-166. AVANŞELF – selfin, 700-1000 m və daha çox dərinə gömülmüş, okeana doğru irəli soxulmuş hissəsi. Şelfə oxşar olaraq, A. nazik qatlı və qeyri mün-təzəm dib çöküntüləri ilə örtülür. Meqarelyefin buna bənzər pillə-lərini kənar platolar və ya kepalər adlandırırlar (məs: Böyük Nyu-faundlend bankasından yarı ayrıl-mış Bleyk platosu).

Р-аваншельф

E- avanshelf

A-167. AVLAKOGEN (yun. sözü aulax, aulakos-şırım və doğulan) – uzun müddət inkişaf et-miş qırılmalarla əhatələnən, ensiz, dərin və yüzlərlə və minlərlə km uzanan çökəklik şəkilində, platfor-ma daxili, xətti mütəhərrik zona.

Р-авлакоген

E- aulacogene

A-168. AVRASIYA – Av-ropa və Asiyayı vahid materik kimi göstərmək üçün işlədilən termin.

Р-Евразия

E- Eurasia

A-169. AVTOXTON (yun. sözü autochthon-yerli, köklü) – qırıqlıq qurumun, tektonik pozul-ma zamanı alloxtunun əksinə ola-

raq yerində saxlanılmış hissəsi (bax: Tektonik örtük) və ya «Yer qabığının tektonik örtük» (alloxton) altında qalan hissəsi.

Р-автохтон

E- autochthone

A-170. AVTOXTON ÇAY –hövzəsi bütünlüklə bir fiziki-coğrafi regionda yerləşən çay, öz rejimi ilə ancaq bu regiona xas olan xüsusiyyətləri əks etdirir. A. ç. mənbəyini axdığı vilayətdən yox, kənardan götürən və rejimi bu vilayətin təbii şəraiti ilə uzlaşma-yan, tranzit çaylara qarşı qoyulur. Məs: Sırdərya və Amudərya çayları Orta Asiya səhraları daxilində.

Р-автохтонная река

E- autochthonous river

A-171. AYRILMA ÇAT-LARI – süxurların sıxılması və quruması ilə əlaqədar həcmimin azalması, yenidən kristallaşması və yaxud kimyəvi tərkibinin dəyişməsi nəticəsində əmələ gələn çatlar.

Р-трещины отдельности

E- jointing cracks, parting cracks

A-172. AYRILMIŞ (TƏC-RİD EDİLMİŞ) HÖVZƏ–elliptik və yaxud uzunsov formalı plat-forma daxili çökəklik. A. h. ona söykənən qalxmada iştirak etmir. A. h. adətən narın dənəli və kar-bonatlı çöküntülərlə doldurulmuş olur. Mis: Silurda Miçiqaq hövzəsi.

Р-бассейн

изолированный

E- isolated basin

A-173. AYSBERQ-dənizdə üzən buz dağı, nəhəng buz parçası. Buzlağın kənarlarının qırılıb dənizə düşməsi nəticəsində əmələ gəlir /Antarktidanın şelf buzlaqları və Kanada Arktik arxipelaqının şimal adaları, Qrenlandiya buzlaqları/. A. həcmnin 90 faizi dəniz səthindən aşağıda su altında yerləşir. A. dəniz səthindən yüksəkliyi 70-100 m çatır.

Р-айсберг

E- iceberg

A-174. AZİMUT (ərəb. əssəmt-istişamət) – 1)göy və yer cisminin A-u müşahidə nöqtəsi meridianının müstəvisi ilə, bu nöqtədən və göy, yaxud yer cismindən keçən şaquli müstəvi arasındakı bucaq; 2)astronomiyada A. cənub nöqtəsindən qərbə doğru istiqamətdə (0-dən-360-dək), geodeziyada isə şimal nöqtəsindən şərqə doğru istiqamətdə (0-dən 360-dək) hesablanır; 3) topoqrafiyada A. üfqü müstəvi üzərində məlum yerin meridianı ilə müşahidəçidən müəyyən nöqtəyə doğru çəkilən xətt arasında əmələ gələn bucağa deyilir. Bu bucaq saat əqrəbinin hərəkəti istiqaməti üzrə 0⁰-dən 360⁰-dək hesablanır.

Р-азимут

E- azimuth

A-175. AZİMUTAL QEY-Rİ-UYĞUNLUQ – adətən kiçik miqyaslı xəritələrdə və nisbətən iri sahələrdə aydın nəzərə çarpır. Geoloji xəritələrdə planda müəyyən

fasilədən sonra əmələ gəlmiş çöküntülərin dabanının onun altında yatan müxtəlif süxur horizontlarını kəsməklə təması. Sin: Coğrafi qeyri-uyğunluq, kartoqrafik qeyri uyğunluq.

Р-несогласие

азимутальное

E- azimuthal unconformity

A-176. AZONALLIQ /qeyri-zonallıq/ (yun. a-inkar hissəciyi və zone-qurşaq, zona)-hər hansı təbiət hadisəsinin, əsas fiziki-coğrafi qanunauyğunluqlardan biri olan zonallıq xüsuiyyətinə tabe olmadan müəyyən ərazidə yayılması.

Р-азональность

E- azonality

A-177. AZ SULU ÇAYIN AŞAĞI SƏVİYYƏ MƏCRASI – suyun ən aşağı səviyyəsində çayın tutduğu sahə, çay yatağı.

Р-меженное русло реки

E- minor bed

–B–

B-1. BAĞLANMIŞ DELTA /qapanmış delta/-sahilə doğru çərəki bucaq altında yayılan bir istiqamətli dalğaların üstünlük təşkil etdiyi zaman əmələ gəlir. Nəticədə ağız (mənsəb) dillərinin biri aradan çıxır, digəri isə sürətlə inkişaf edərək çayın ağzını kəsir və dalğaların üstünlük təşkil etdiyi istiqamətə yönəlir.

Р-блокированная дельта

E- blocked delta

B-2. BAĞLI FAY- qanadları bir-birinə möhkəm yapışmış fay. Bunların arasında brekçiyalarla doldurulmuş çat olur.

Р-закрытый сброс

E- closed fault

B-3. BAKI HÖVZƏSİ-Alt Pleystosendə müasir Xəzərin yerində yerləşmiş zəif duzlu hövzə. Ölçüləri müasir Xəzərdən bir qədər böyük olmuşdur.

Р-Бакинский бассейн

E- Baku basin

B-4. BALEAR TIPLİ SAHİL- «Kala» tipli sahil, iti burunlarla ayrılan, çoxlu miqdarda kiçik yarımdayrəvi limanları olan, girintili-çıxıntılı abraziyon sahil (mis: Balear adalarının sahilini).

Р-Балеарского типа берег

E- coast of Calatye

B-5. BALIQQULAĞI (ƏHƏNG DAŞI)- əsasən bütöv və xırdalanmış mollyuska və braxiopod qabıqlarından ibarət olur. Adətən sahilboyu zonada əmələ gəlir

Р-ракушечник

E- shell limestone, coguina

B-6. BALTİK SİPƏRİ (Baltik dənizinə görə) – Avropanın şm-q hissəsində Kembriyə qədərki süxurların səthə çıxdığı sahə (Finlandiya, Kareliya, Kola və Skandinaviya yarımadaı). B.s. güclü metamorfizləşmiş Arxey və Proterozoy yaşlı qneyslərdən, müxtəlif kristallik şistlərdən, fillitlərdən,

dən, konqlomeratlardan və mərmərdən təşkil olunmuşdur.

Р-Балтийский щит

E- Baltic shield

B-7. BANKA (SAY) (alm. Bank və ya hol.-bank) – dəniz dibinin ətraflara nisbətən dayaz olan hissəsi. Gətirmə, vulkan, mərcan, tektonik və b. çöküntülərdən təşkil ola bilər (məs: Nyufaundlend bankası, Xəzər dənizində bir sıra bankalar və s.).

Р-банка

E- bank, shoalbank

B-8. BARXAN PİRAMİDALARI – piramidal dyunlar, ulduzvari dyunlar. Piramidal formalı qum yığınları. B. p sadə bir mərkəzdə birləşən eyni ölçülü, dik yamaqlı tirələrdən və kompleks (mürəkkəb) – bir neçə zirvəsi olan, bir çox müxtəlif ölçülü tirələrdən ibarət formaları olur. Yüksəkliyi 300m- dək, eni 3km- ə qədər çatır.

Р-барханные пирамиды

E- barchan chains, barkhan ridges

B-9. BARXAN SAHƏSİ – qalın substratı olan sahələrdə arid iqlim şəraitində əmələ gələn və hərəkət edən, geniş qum toplusu.

Р-поле барханное

E- barchan field

B-10. BARXAN SİLSİLƏLƏRİ (zəncirləri) – hörük şəkilində bir-birilə bağlı, eninə kəsiyi asimmetrik olan, barxanlar zənciri. Uzunluğu 100 m və daha çox olur.

Р-барханные цепи

E- barchan chains, barchan ridges

B-11. BARXAN TIPLƏRİ

– hakim küləklərin istiqamətində uzanan, bitkilərlə bərkidilməmiş qum toplusu. Uzunluğu bir neçə m-dən 700 km-ə, yüksəkliyi 500 m-ə, eni isə 1 km-ə qədər olur. Tirələr arasında məsafə 4-5 km-ə çatır. Ən çox Afrikanın tropik səhralarında, Mərkəzi Qaraqumda yayılmışdır.

Р-барханные гряды

E- longitudinal dunes

B-12. BARXANLAR (türk)

– səhraların materik dyunları. 1) səhraların çılpaq qumlarının bütün formaları üçün ümumi termin (barxan tirələri, zəncirləri, piramidaları və .); 2) küləklə sovrulmuş bitkilərlə bərkidilməmiş dənəvər qumların toplusu (planda oraşəkilli). B. küləkdöyən qabarıq yamacı uzun və maili (5-14⁰), külək-tutmayan batıq yamacı isə qısa və dikdir (30-32⁰).

Р-барханы

E- barchans, barkhanes, crescentic dunes

B-13. BARRANKOS (isp.

barranko, yun. pharanx-dərə, uçurum) – vulkan konuslarının yamacında radial ayrılan erozion şırımlar.

Р-барранкосы

E- baranco, barrancos

B-14. BASDIRILMIŞ DƏ-

RƏ- Müxtəlif mənşəli akkumulya-tiv çöküntülər qatı altında basdırılmış dərə.

Р-погребенная долина

E- buried valley

B-15. BASDIRILMIŞ

KARST – karst tipi, həll olan süxurlar karstlaşmayan süxur qatları altında dərin basdırıldığından yer üstü relyef formasının olmaması ilə səciyələndir.

Р-погребенный карст

E- buried karst

B-16. BASDIRILMIŞ QƏ-

DİM MOREN – müxtəlif süxurlarla (çöküntülərlə) örtülmüş morenələr. O cümlədən tillitlər B. q. m. aid edilir.

Р-морена ископаемая

E- fossil moraine

B-17. BASDIRILMIŞ

RELYEF – cavan çökmə və ya vulkanik çöküntülərlə örtülmüş relyef. B.r. bərk süxurlardan, onu örtən çöküntülər isə boş süxurlardan təşkil olunmuş olarsa, onda bu relyef denudasiya vasitəsilə açıla bilər və yer altından qazılıb çıxmış relyef əmələ gətirər.

Р-погребенный рельеф

E- buried relief

B-18. BASDIRILMIŞ

SAHİL XƏTTİ – su hövzələrinin transqressiyası və ya tektonik çökmə nəticəsində dəniz (göl) suyu altında basdırılmış qədim sahil formalarının kompleksi.

Р-линия береговая затопленная

E- line of coastal flooding

B-19. BASDIRILMIŞ STRUKTUR – çöküntülərlə örtülmüş tektonik struktur. B.s. eyni zamanda qalın çöküntü qatı toplanandan sonra bu çöküntü qatının laylarında da tektonik hərəkətlər nəticəsində əmələ gələ bilər. B.s. adətən neft yataqları yerləşdiyindən onların müəyyən edilməsinin mühüm təcrübi əhəmiyyəti vardır.

Р-погребенная структура
E- buried structure

B-20. BASDIRILMIŞ TERRAS – çökmə və ya vulkanogen süxurlar altında basdırılmış və relyefdə açıq görünməyən, terras.

Р-погребенная терраса
E- buried terrace

B-21. BASDIRILMIŞ YATAQ – klastogen materiallarla, əksərən qumla doldurulmuş qədim çay yatağı. Adətən sahil boyu düzənlik çöküntülərinə bağlanır. Bəzi hallarda qədim səpinti yataqlarının yaranması və ya neftin toplanması üçün amil olur.

Р-русло погребенное
E- buried river bed, buried river, channel, buried stream channel

B-22. BAŞSIZ DƏRƏ – yuxarı hissəsi başqa çay tərəfindən zəbt edilmiş, çay dərəsi.

Р-обезглавленная долина
E- beheaded valley

B-23. BATAQLIQ – hidrofily bitkilərin meydana gəlməsinə və özünə xas torpaq proseslərinin inkişafına səbəb olan, daimi

və bol rütubətli olması ilə səciyyələnən, quru sahəsi.

Р-болото

E- mire, bog, fen, swamp, marsh, muskeg

B-24. BATAQLIQ SOLİFLÜKSİYASI – torf bataqlığında donuşluq üzərində ərimiş torf kütləsinin axını. Maili səthli bataqlıqlarda müşahidə edilir.

Р-солифлюкция болотная
E- bog solifcation

B-25. BATAQLAŞMA – 1) su hövzəsinin bataqlıq bitkiləri ilə örtülməsi. 2) axımın çətinləşməsi və ya sulu horizontun səthə yaxın yerləşməsi ilə, eləcə də buxarlanma rejiminin dəyişməsi ilə əlaqədar bataqlaşmanın əmələ gəlməsi prosesi.

Р-заболочивание
E- swamping

B-26. BATIQ DÜZƏNLİK – kənarlardan mərkəzə doğru maili düşən, bəzən dağlarla əhatələnən, düzənlik. Məs: Mərkəzi Asiyada Kaşqar düzənliyi, Turan ovalığı, Kür-Araz ovalığı və s.

Р-вогнутая равнина
E- concave slope

B-27. BATIQ (ƏYİLMİŞ) YAMAC – eninə profili batıq olan, yamac; yuxarı hissəsi dik, aşağı hissəsi maili olub, ətəyi zəif seçilir.

Р-вогнутый склон
E- negative forms of relief, concave landforms

B-28. BATIQ RELYEF FORMALARI – yer səthinin

müəyyən quru sahəsinin və dəniz dibinin orta hipsometrik (batimetrik) səviyyədən aşağıda yerləşən, nisbətən çökək sahəsi (çökəklik, şırım, dərə, sualtı kanyon, karst qıfları və s.).

Р-вогнутые формы рельефа

E- concave coast, concave shore

B-29. BATIAL ÇÖKÜNTÜLƏR- bax: Dəniz çöküntüləri.

B-30. BATIAL ZONA (yun. bathys-dərin) – batial zona, okeanlarda sublitoral və abissal zonalar arasında, təxminən materik yamacına uyğun gələn, ekoloji zona (dərinliyi 200-dən 3000 m-ə qədər).

Р-батиальная зона

E- bathyal, bathyal zone

B-31. BATİMETRİK SAHƏLƏR – xarakterik mütləq dərinlik suları ilə birlikdə okean və ya dəniz dibinin hissəsi. Ayrı-ayrı B.s. adətən aşağıdakı dərinliklərlə səciyələnilir: şelf 0-200 m-(600 m-dək); materik yamacı (batial sahə)200-500 m-dən 2000-3000 m-dək və daha çox; hemipelaji sahə 2000-dən 4000-5000 m-dək; abissal sahə 4000-5000 dən 6000 m-dək, ultra abissal-6000 m-dən çox.

Р-батиметрические области

E- bathymetrical area, bathymetric area

B-32. BATOLİT (yun. bathos-dərinlik və lithos-daş) – qırışq vilayətlərin çökmə süxurla-

rında, antiklinalın nüvəsində yerləşən və əsasən qranitoidlərdən təşkil olunmuş, ümumi çevrəsi düzgün olmayan, nəhəng intruziv kütlə (sahəsi 200 km²-dən çox).

Р-батолит

E- batholith, batholyth, batholite

B-33. BAYCERAX (Yakut) –çoxillik donmuş süxurların yayıldığı ərazilərdə yeraltından çıxmış buzların əriməsi sayəsində onun tərkibindəki qırıntı materiallarından təşkil olunmuş təpələr, yüksəkliyi bir neçə metrə çatır.

Р-байджерахи

E- cementry, mounds, baydjarakhs

B-34. BAYKAL TIPLİ ÇÖKƏKLİK – xətt şəkilində yaxşı görünən çox dərin, kəskin asimmetrik daxili çökəklik. Dağ haşiyələri son dərəcə kəskin görünür. Dağətəyi çox ensiz olur və ya heç olmur.

Р-впадина байкальского типа

E- Baikalian type of basin (depression)

B-35. BAYRAK (türk-qobu) – enli yarpaqlı, başlıca olaraq palıd meşələri ilə örtülü olan, quru yarıqan. Bu ad əsasən keç. SSRİ-nin Avropa hissəsinin cənubunda (Donbas), Ortarus və Volqaboyu yüksəkliklərdə yayılmışdır.

Р-байрак

E-bairak

B-36. BAZAL KONQLO-MERAT – daha qədim çöküntülər üzərində bucaq qeyri-uyğunluğu ilə və ya paralel yatan, çökmə süxur qatı altında konqlomerat qatı. Qurunu dəniz basana qədər qurunun yuyulmasını göstərir.

Р-базальный конгломерат

E- basal conglomerate

B-37. BAZALT (lat. Basaltes, yun. basanos - nümunə daşı; başqa rəvayətə görə həbəş söz. basal dəmirli daş) – əsasən plaqioklazlardan, avqitlərdən və b. ibarət olan, tünd rəngli effuziv əsası süxur.

Р-базальт

E- basalt

B-38. BAZI – Azərbaycan dilində düzən ərazilərdə müsbət relyef formalarını bildirən termin. Çuxur, çökək anlayışlarının əksi.

Р-базы

E-basy

B-39. BAZİS (yun. basis-özül, bünövrə) – geodeziyada, yerdə uzunluğu böyük dəqiqliklə ölçülən, xətt. Üçbucağın əsas tərəflərini müəyyən etmək üçün trianqulyasiya zamanı istifadə edilir.

Р-базис

E- base, baseline

B-40. BEDLEND – yararsız torpaqlar, kənd təsərrüfatı üçün istifadəsi mümkün olmayan kəskin və mürəkkəb parçalanmış dağlıq relyef. Adətən semiarid və arid iqlimə malik olan vilayətlərdə gilli

süxurların səth suları vasitəsilə yuyulub parçalanması nəticəsində əmələ gəlir.

Р-бедленд

E- bad lands

B-41. BEL – Monq.d. dağ tirələri və alçaq dağlıq massivdən başlayan geniş dağətəyi düzənlik.

Р-бель

E- bel

B-42. BELKİ – daima buzla, qarla örtülü dağ zirvəsi (Altayda Katun belkisi)

Р-белки

E- belki

B-43. BENÇ – 1) sualtı abraziyon yamacı; 2) ana süxurlardan ibarət sahil yamacı.

Р-бенч

E- bench

B-44. BER-BABİN QANUNU – bu qanuna görə düzənliklərdə üfqi istiqamətdə axan çaylar yerin cazibə qüvvəsinin təsiri nəticəsində şm. yarım kürəsində sağ, C. Yarım kürəsində sol sahilini yuyur.

Р-закон Бэра-Бабине

E- Baer's law

B-45. BER QANUNU – bax: Ber-Babin qanunu

B-46. BERQŞRUND (alm. Berq-dağ və Schrund yarıq) – buzlağın qidalanma sahəsində, buzlağın fın sahəsi ilə sirkin dik yamacı arasında əmələgələn, yarıq.

Р-бергшруд

E- bergschrund

B-47. BERQŞTRİX – /alm. Berq-dağ və Strich-cizgi/ – yamac

göstəriciləri, coğrafi xəritələrdə horizontlar üzərində qoyularaq relyefin düşmə istiqamətini göstərir.

Р-бергштрих

E- bergstrichs

B-48. BER TƏPƏCİK-LƏRİ – en dairəsi istiqamətində bir-birinə paralel yerləşən düzgün formalı təpəciklər. Xəzəryanı düzənliyin cənub hissəsində və Volqa çayının deltasında rast gəlinir.

Р-бугры бэровские

E- Baer's mounds

B-49. BƏD /YARARSIZ/ TORPAQLAR – bax:Bedlend

B-50.BƏLƏN (BƏLLİ) – alçaq dağda və təpədə aşırım.

Р-перевал

E- mountain pass

B-51. BƏND – hər hansı axar suyun və ya daşqın sularının qarşısını almaq üçün torpaqdan, daşdan və b. materiallardan təşkil olunmuş qurğu. B. dəmir yolu çəkilməsində və bəzi sahələrdə şose yol çəkilməsində də istifadə edilir.

Р-плотина

E- dam

B-52. BƏNDƏR – Gəncə rayonu ərazisində dağ silsilələri üzərində olan, keçid, dağ keçidi.

Р-горный переход

E- mountain pass

B-53. BƏRKİDİLMİŞ DYUNLAR – səthi sıx, təbii və ya süni sürətdə bitki örtüyü ilə örtülmüş, qeyri-mütəhərrik dyunlar.

Р-закрепленные дюны

E- fixed dunes, stabilized dunes, anchored dunes

B-54. BƏRKİDİLMİŞ QUMLAR – ümumiləşdirilmiş termin, bərkidilmiş akkumulyativ eol formaları.

Р-пески закрепленные

E- fixed sands, stabilized sands

B-55. BƏRZƏX – iki materialı və yaxud iki böyük quru massivini birləşdirən dar quru zolağı / misal: Şimali və Cənubi Amerika arasında yerləşən Panama bərzəxi/.

Р-перешеек

E- isthmus, neck

B-56. BİÇ-ROK – /ing. beach-plyaj, dəniz sahili və rosk-qayalıq/ – əhənglə sementləşmiş dəniz sahili çöküntüləri. Rütubətli tropik sahillərdə yumşaq çöküntülər içərisində qabıq, nazik qat və linza şəkilində müşahidə edilir.

Р-бич-рок

E- beach-rock

B-57. BİFURKASIYA (lat. bifurcus-ikiləşmə) – parçalanma, iki qola ayrılma. Mis: Çay dərəsinin və onun yatağının iki sərbəst şaxəyə ayrılması. Sonrakı inkişafında onlar yenidən birləşməyərək sərbəst mənsəb təşkil edirlər. Bifurkasiya bəzən mövsümi daşqın zamanı da baş verir. Bifurkasiyaya misal olaraq Venesuelada Kasik-yare çayı, Şm.-Ş. Avropada Kuloy çayı və keç. SSRİ ərazisində bəzi çayları göstərmək olar.

Р-бифуркация

E- bifurcation

B-58. BİRBAŞA TEKTONİK RELYEF – konturları və ümumi cizgiləri planda tektonik strukturlarla bir-birinə uyğun gələn, müsbət və mənfi relyef formaları. /Meşeryakov, 1965/

Р-рельеф прямой тектонический

E- straight tectonic relief

B-59. BİRLƏŞMİŞ ADA – yumşaq dəniz çöküntülərindən ibarət zolaqla materikin sahilinə və yaxud iri adaya birləşən ada.

Р-присоединенный остров

E- attached island, tied island

B-60. BİRLƏŞMİŞ DƏRƏ – qovuşma nəticəsində digər dərə sisteminə qoşulan, ilkin dərənin bir hissəsi / bax: çay qovuşması/.

Р-присоединенная долина

E- engrafted valley

B-61. BİRMƏRTƏBƏLİ SÜRÜŞMƏLƏR – bir layda inkişaf etmiş sürüşmə. Belə sürüşmələr çay dərələrində, dəniz və göl sahillərində müşahidə olunur.

Р-одноярусные оползни

E- monolayer landslides

B-62. BİRSİKLLİ ÇAY – yer qabığının intensiv hərəkəti və ya kəskin iqlim dəyişməsi ilə əlaqədar eroziya fəaliyyətini dayandırmayan, öz erozion fəaliyyətinin birinci siklində qalan çaylar. Adətən belə çay dərələrində subasar terras olmur.

Р-одноцикловая река

E- monocyclic river

B-63. BİRSİKLLİ DAĞ – /monogenetik dağ/ bir coğrafi siklin morfoloji izlərini özündə saxlayan, bir orogenez nəticəsində formalaşan dağlar.

Р-одноцикловые горы (моногенетические горы)

E- monogenetic mountains

B-64. BİRSİKLLİ RELYEF – bir coğrafi sikldə formalaşmış relyef / U.Devisə görə/.

Р-одноцикловый рельеф

E- monocyclic relief

B-65. BLOK – qırılmalarla sərhədlənmiş stabil, yaxud bütün kütləsi ilə hərəkət edən, yer qabığının müəyyən sahəsi.

Р-блок

E- block

B-66. BLOK-DİAQRAM – yer qabığının geoloji quruluşu ilə birgə yer səthi relyefinin rəsmi. B.-d. əsasən ərazinin relyefi ilə geoloji quruluşunun qarşılıqlı əlaqəsini əyani surətdə təsvir etmək üçün tərtib edilir.

Р-блок-диаграмма

E- block-diagram

B-67. BLOKLARI AYIRAN GƏDİK – dərinliyi, əsas çay dərəsinin yatağından hesablanan zirvənin nisbi yüksəkliyinin yarısından çox olan gədik.

Р-седловина

блокразделяющая

E- block-separated saddle

B-68. BLOKOGEN – 1976-cı ildə Gerasimov tərəfindən irəli sürülən yeni termin olub, coğrafi yerləşməsinə və mövqeyinə görə mobil sahələri əhatə edən, alp orogenezinə qoşulan, lakin blokvari-qaymalı deformasiyaya uğrayan, sahə.

Р-блокоген

E- blockogene

B-69. BLOKVARI ST-RUKTUR – pozulma və yarılmalar sistemi ilə bloklara parçalanmış yer qabığının müəyyən sahəsinin strukturu.

Р-блоковая структура

E- block strukture

B-70. BODDENLƏR – qurunun içərisinə doğru soxularaq şəxələnən, dənizdən ada və yarımadalarla ayrılan, geniş körfəz / bu termin Baltik dənizinin cənub sahilində mövcud olan körfəzdən götürülüb/.

Р-боддены

E- bodden coasts

B-71. BOĞAZ – bir-birinə qonşu su hövzələrini birləşdirən və iki qurunu bir-birindən ayıran, nisbətən dar zolaq şəkilli su sahəsi. B. özünə xas olan hidroloji xüsusiyyətə malikdir.

Р-пролив

E- channel, sound, sea, gate, strait

B-72. BOĞUM – çay dərəsinin və ya çay suyunun daralan yeri.

Р-бохум

E- bokhum

B-73. BOKKA /ital. bocca- ağız deməkdir/ – vulkan kraterinin dibində və yaxud vulkan yamacının yuxarı hissəsində zəif püskürmə yolu olan dəlik. B.ətrafında bəzən lava konusu yaranır.

Р-бокка

E- bocca

B-74. BORDERLEND YA-MAC – quruya tərəf borderlendin sərhəddini təşkil edən, maillik (Panov, 1963).

Р-склон бордерленда

E- borderland slope

B-75. BOREAL ÇAĞ /VAXT/ – Holosenin başlangıç fazası/9,5-7,5 min il qabaq/, Şm. Avropada mülayim və quru iqlimlə xarakterizə olunur. Baltik dənizinin tarixində Ansil şirin sulu gölün əmələ gəlmə mərhələsinə uyğun gəlir.

Р-бореальное время

E- Boreal

B-76. BOREAL TRANS-QRESSİYA – /lat. B. -şimal, transqressio-hərəkət etmə, yerdəyişmə /- Mikulin buzlaqarası dövrdə Şimal Buzlu okeanının Şm-Şərqi Avropa düzənliyinə transqressiyası. Bu transqressiya Sibirin Kazansev buzlaqarasına, Q. Avropanın Eem buzlaqarası dövrünə uyğun gəlir.

Р-бореальная

трансгрессия

E- boreal transgression

B-77. BORO TERRASI – Ş. Avropa düzənliyinin iri çayla-

rında şam meşələri ilə örtülmüş alçaq subasar terrassın adı.

Р-боровая терраса

E- forested terrace

B-78. BÖYÜK AFRİKA

QRABENİ – yer qabığında, meridian istiqamətdə, şimalda Ölü dənizdən başlayaraq cənubda Zambezi çayına qədər 2500 km məsafədə uzanan ən böyük qrabenlər sistemi.

Р-Большой Африканский грабен

E- Great African crest

B-79. BÖYÜYƏN DELTA

– çayların akkumulyasiya fəaliyyəti nəticəsində get-gedə öz sahəsini böyüdən, delta.

Р-растущая дельта

E- growing delta

B-80. BRAXİANTİKLİ-

NAL /yun. Braschys – qısa və antiklinal/ mərkəzi hissəsində daha qədim süxurlar iştirak edən braxiqırışıq.

Р-брахиантиклиналь

E- brasyanticline

B-81. BRAXİANTİK-

LİNAL QIRIŞIQ – cavan çökmə süxur örtüyü qaldırılmış vəziyyətdə qısa məsafədə uzanan, müsbət tektonik struktur. Buna, erozion relyef formaları intensiv inkişaf etmiş, düzənliklərin akkumulyativ və erozion sahələri uyğun gəlir.

Р-складка

брахиантиклинальная

E- brachyanticlinal fold

B-82. BRAXİSİNKLİNAL

– nüvəsində yəni mərkəzində kənarlarına nisbətən cavan çöküntülər iştirak edən mənfi tektonik struktur.

Р-брахисинклиналь

E- brachysyncline, brachysynclinal fold

B-83. BREKÇİYA /ital.

breccia-qırma/ ölçüləri 10 mm-dən çox olan, kobud süxur qırıntılarının bir-biri ilə semetləşməsi nəticəsində yaranmış, iri qırıntılı dağ süxurları.

Р-брекчия

E- breccia

B-84. BUCAQ UYĞUN-

SUZLUĞU – bir-birinə təmas edən iki süxur, qatının yatımları arasında nəzərə çarpan fərq.

Р-угловое несогласие

E- angular unconformity

B-85. BUXTA (alm. söz

Bicht) – okeanın, dənizin, gölün müəyyən qədər quruya soxulmuş kiçik hissəsi. B. bəzən burunlar, adalar və dillərlə açıq sulardan ayrılır.

Р-бухта

E- bay, bight, inlet, embayment

B-86. BUXTA DELTASI –

açıq dənizə yox, buxtaya tökülən çayın əmələ gətirdiyi delta.

Р-бухтовая дельта

E- embayed delta

B-87. BUXTALI SAHİL

(limanlı sahil) – buxtalarla parçalanmış sahil. Buxtalar arası məsafə onların ağzının enindən 10 dəfədən artıq olur. Buxtaların ağız hissə-

sinin dibi sahil yamacının əsasından dərinədə yerləşir ki, bu da sahil boyu vahid çöküntü axınının olmadığını sübut edir.

Р-бухтовый берег

E- embayed coast, indented coast

B-88. BULANLIQ AXIN – dənizlərdə və okeanlarda, asılı materiallarla doydurulmuş və yüksək sıxlığı ilə səciyyələnən, qravitasion dib cərəyanı. B. a. zəlzələnin və b. səbəblərin təsiri ilə dəniz dibinin yamacında kövrək dib çöküntülərinin böyük kütləsinin tarazlığının pozulması və sualtı sürüşmələrin əmələ gəlməsi nəticəsində yaranır.

Р-мутевой поток

E- turbidity current

B-89. BULQUNNYAX – (Yakut), donuşluq relyef forması. Nüvəsi buzdan ibarət olan, günbəz şəkilli yüksəklik (yük. 30-40m, diametri 300-400 m).

Р-булгуннях

E- hydrolaccoliths, pingo

B-90. BURUN – sahilin dənizə, gölə və ya çaya çıxıntısı.

Р-мыс

E- pingo, point, cape, head, headland, promontory

B-91. BUYNUZ (ŞİŞ) – dikyamaclı iti dağ zirvəsi. Buzlaşmanın intensiv inkişaf etdiyi dağlıq vilayətlər üçün səciyyəvidir.

Р-поз

E- needle

B-92. BUZ AXINI – buzlaq örtüyü daxilində bir qədər yüksək

sürətli hərəkəti ilə ayrılan, buz axını.

Р-ледяной поток

E- ice stream, ice flow

B-93. BUZ DAĞI – bax: Aysberg

B-94. BUZ QALAĞI – çay yatağının və ya sulu horizontun donması zamanı yeraltı və ya səth sularında təzyiğin azalması sayəsində çay suyunun və ya səthə çıxan yeraltı suyun lay-lay donması nəticəsində əmələ gələn, buz qatı.

Р-наледь

E- aufeis, icing, flead plain icing, icing field

B-95. BUZ MAĞARASI, BUZLAQ MAĞARASI, SOYUQ MAĞARA – bütün il boyu havanın temperaturu 0⁰-dən aşağı olan soyuq mağara. Nəticədə çatlarla yuxarıdan süzülən sular mağaraya düşdükdə buz salxımı, qabıq və b. buz formaları şəkilində donur. Buxar şəkilli rütubət isə tavanda və mağaranın divarlarında buz kristalları formasında çökür.

Р-ледяная пещера

E- ice cave

B-96. BUZ ÖRTÜYÜ – okean, dəniz, çay, göl, süni su anbarlarının səthində ilin soyuq vaxtlarında əmələ gələn, həmçinin qonşu ərazilərdən gətirilən buz. Yüksək enliklərdə ilboyu mövcud olur.

Р-ледяной покров

E- ice cover, ice covering

B-97. BUZ SƏHRASI – soyuq səhranın bir növü. B.s. bitki örtüyünün olmaması, havanın alçaq temperaturu və mümkün fizioloji rütubətin çatışmaması ilə izah edilir. Buzlağın geniş yayılması ilə səciyyələnilir.

Р-ледяная пустыня

E- ice desert

B-98. BUZ ŞƏLALƏSİ – çoxlu çatlarla ayrı-ayrı qaymalarla parçalanmış buz sahəsi. Buzlaq yatağının uzununa profilinin sərt əyilmə yerində əmələ gəlir.

Р-ледопад

E- icfall, ice chute, ice cascade

B-99. BUZ TAVALARI – buzlağın səthində buz üzərində yatan daş parçası. Daş parçası altındakı buzu əriməkdən qoruyur və buz tava əmələ gəlir.

Р-стол ледниковый

E- glacier table

B-100. BUZ YIĞINI – səth buzlarının və üzə çıxan sudaxili buzların toplanıb yığılması olub, çayın tıxanmasına səbəb olur. Buz yığını payız buz axını zamanı müşahidə edilir, və çay yatağında səviyyənin qalxmasına və daşmasına səbəb olur.

Р-зажор

E- ice jam

B-101. BUZLAĞIN AB-LYASIYA SAHƏSİ – buzlağın, qidalanma sərhədindən aşağıda, yerləşən hissəsi.

Р-область абляции ледника

E- zone of ablation of glacier, ablation zone

B-102. BUZLAĞIN DEQ-RADASIYASI (lat. deqradatio-küçilmə, azalma) – iqlimin quraqlaşması və istiləşməsi sayəsində buzlağın küçilməsi.

Р-деградация ледника

E- degradation of glacier

B-103. BUZLAĞIN DİF-FLYUENSIYASI (diffluo-axmaq, yayılmaq) – qonşu buzlaqların birləşməsinə aparan transflyüensiyanın-axmanın əksinə olaraq, buzlağın ablyasiya sahəsində onun sərbəst qurtaran dillərə şaxələnməsi.

Р-диффлюэнция ледника

E- diffluence of glacier

B-104. BUZLAĞIN HƏ-RƏKƏTİ – buzun, ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında qidalanma sahəsindən kənarlara və ya buzlağın sonuna doğru qatı-plastik və ya blok şəkilində yerdəyişməsi.

Р-движение ледника

E- glacial movement, movement of glaciers

B-105. BUZLAĞIN HÖV-ZƏSİ – qolları ilə birlikdə buzlağın əhatə etdiyi ərazi. B. h. Buzlağın üzərinə qarın və firnin gətirilədiyi qonşu ərazi də daxildir.

Р-бассейн ледника

E- basin of glacier

B-106. BUZLAĞIN QIDA-LANMA SƏRHƏDDİ – buzlaq üzərində şərti xətt olub, onun

qidalanma və ablyasiya sahələrini ayırır. Bu xətt həmişə firn xəttinə uyğun gəlmir.

Р-граница питания ледника

E- firn line, new line

B-107. BUZLAĞIN İRƏLİLƏMƏSİ – buzlağın sonunun və ya buz örtüyünün kənarının buzun hərəkəti istiqamətində irəliləməsi.

Р-наступление ледника

E- advance of glacier

B-108. BUZLAQ – atmosfer mənşəli buzların hərəkət edərək təbii halda toplanması. B. yer səthində ərimə və buxarlanmadan çox düşən sülb çöküntülərinin il ərzində toplanması sayəsində əmələ gəlir. B. qarın toplanması nəticəsində firn və buz əmələ gələn qidalanma sahəsindən və buzun əriməsi və buxarlanmasının üstünlük təşkil etdiyi, ablyasiya sahəsindən ibarətdir.

Р-ледник

E- glacier

B-109. BUZLAQ AXINI QOBUSU – Mərkəzi Avropa düzənliklərində Pleystosen buzlaşması zamanı buzlaq suları ilə yuyulan geniş dərə. B. a. q. materik buzlağının kənarından bir qədər aralıda olub, eni 20-30 km-ə çatır.

Р-ложбина ледникового стока

E- linear depressions of glacial stream, hollow of glacial stream

B-110. BUZLAQ AKKUMULYASIYASI – buzlaq çökün-

tülərinin quruda, buzlaq və buzlaqyanı sututarlarda toplanması. B. a. buzlağın (müxtəlif moren çöküntüləri), ərimiş buzlaq sularının (flyüvioqlyasial çöküntülər), buzlaq və buzlaqyanı göllərin (buzlaq-göl çöküntüləri) akkumulyasiyası kimi növlərə ayrılır.

Р-аккумуляция ледниковая

E- glacier accumulation

B-111. BUZLAQ AŞIRIMI – silsilənin əks yamaclarında yerləşən iki buzlaq karının, yaxud buzlaq sirkinin qovuşması nəticəsində əmələ gəlir.

Р-перевал ледниковый

E- glacial mountain pass

B-112. BUZLAQ CİLANMASI – hərəkət edən buzlağın özü ilə apardığı moren materiallarla süxurların səthinin hamarlanması prosesi.

Р-ледниковая шлифовка

E- glacial polish

B-113. BUZLAQ CİZGİLƏRİ – hərəkət edən buzlağın özü ilə apardığı qırıntı materialları vasitəsilə süxurların səthində əmələ gətirdiyi şırımlar.

Р-ледниковая штриховка

E- glacial striation, glacial stria

B-114. BUZLAQ ÇATLARI – buzlağın hərəkəti nəticəsində buzlaqda əmələ gəlir. Yan, köndələn və uzununa çatlar ayrılır

Р-ледниковые трещины

E- crevasses on glacier, glacier fissures

B-115. BUZLAQ ÇAYI – 1) əriyən buz suları ilə qidalanan çay. Maksimal sərfinin yayda olması ilə səciyyələnilir, adətən suda çoxlu buzlaq lili olur; 2) buz səthində buzlağın ərinti sularının axını olub, buz üzərində özünə məcra yaradır. Adətən bu axınlar qısa olur, ya buz çatına tökülür, ya da buzun altına keçir.

Р-ледниковая река

E- glacial stream

B-116. BUZLAQ ÇÖKƏKLİYİ – buzlağın qazdığı ekzarasion çökəklik. Baltik qalxanında, Putorana platosunda, Alpda bir sıra göl çökəklikləri. Qeyri-bərabər buzlaq akkumulyasiyası nəticəsində də yarana bilər.

Р-ледниковая впадина

E- glacial depression

B-117. BUZLAQ ÇÖKÜNTÜLƏRİ – buzlağın fəaliyyəti və onun əriməsi zamanı əmələ gələn su axımının fəaliyyəti nəticəsində quruda əmələ gələn çöküntü kompleksi (məs: morenlər, flyüvioql-yasial, göl-buzlaq çöküntüləri və s). Aysberqlərin dənizlərdə çökdür-düyü materiallar da B. ç. adlanır.

Р-ледниковые отложения

E- glacial deposits, glacial drift

B-118. BUZLAQ ÇUXURLARI – buzlaq çatı ilə axan axınlarla buzlaq daşının fırlanması sayəsində buzlağın yatağında əmələ

gələn, şaquli divarlı və batıq dibli çuxur.

Р-ледниковые ямы

E- glacier hole

B-119. BUZLAQ DAŞLARI (BUZLAQ DAŞI) – ilkin mənbədən buzlaq vasitəsilə uzaqlara aparılan, adətən üzərində buzlaq şırımları (şayrıntı, şırım və cilalanma izləri) olan hamar və yuvarlaq süxur parçalar.

Р-валуны ледниковые

E- glacial boulders, glacial cobbles

B-120. BUZLAQ DENUDASIYASI – buzlaq vasitəsi ilə süxurların parçalanması və daşınması proseslərinin məcmu.

Р-ледниковая денудация

E- glacial erosion, glacial denudation

B-121. BUZLAQ DESTRUKSİYASI – hərəkətdə olan buzlaq vasitəsi ilə relyefin və süxurların parçalanması.

Р-ледниковая деструкция

E- glacial destruction

B-122. BUZLAQ DƏRƏSİ – müxtəlif mənşəli və formalı dərələr: 1) dağlarda buzlaq troqu; 2) düzənlik buzlaşması sahələrində ərimiş buz sularının əmələ gətirdiyi dərələr.

Р-долина ледниковая

E- glacial valley

B-123. BUZLAQ DƏYİRMANI – buzlaq kütləsində dairəvi dərinlik. B.d. süxur parçası və

buzlaq çatına düşən ərimiş buzlaq suları vasitəsilə əmələ gəlir.

Р-ледниковая мельница

E- glacial mill, glacial moulin

B-124. BUZLAQ DİLİ –firn hövzəsindən (buzlaq sirki) dərəyə axan dərə buzlağının bir hissəsi. Ablyasiya sahəsində qar iqlim xəttindən aşağıda yerləşir.

Р-ледниковый язык

E- glacial tongue

B-125. BUZLAQ DİS-LOKASİYASI – buzlağın təzyiqi altında süxur yatımının pozulması. B.d. adətən buzlaq dərəsinin dib relyefi hamar olmadığı zaman baş verir.

Р-дислокации

ледниковые

E- glacial dislocations

B-126. BUZLAQ DÖVRÜ –Yerin geoloji tarixində nisbətən uzun mərhələ olub, iqlimin ümumi soyuqlaşması fonunda dəfələrlə çox soyuq vaxtlarla (buzlaq əsri), iqlimin nisbətən istiləşməsinin (buzlaqarası) növbələşməsi. Alt Proterozoyda Şm. Amerikada, Üst Rıfdə Afrika və Avstraliyada, Vənddə Avropa, Asiya və Şm. Amerikada, Karbonun axırı və Permin başlanğıcında əfsanəvi materik olan Qondvanda buzlaşma aşkar edilmişdir. B. d. buzlaq çöküntülərinin, eləcə də buzlaq relyef formalarının yaxşı saxlanıldığı Pleystosendə daha yaxşı öyrənilmişdir.

Р-ледниковый период

E- glacial period, glacial age, ice age

B-127. BUZLAQ ƏSRİ – Yerin geoloji inkişaf tarixində vaxt kəsimi. B.ə. iqlimin güclü soyuqlaşması və materik buzlaşmasının nəinki qütb enliyində eyni zamanda mülayim enliklərdə də geniş inkişaf etməsi ilə səciyyələnilir. B. ə. buzun tam yox olması ilə səciyyələnilən buzlaqarası (interqlyasial) ilə ayrılır. B. ə. daxilində bir buzlaşma zamanı buzlağın irəliləməsi və geri çəkilməsi ilə səciyyələnilən buzlaq mərhələsi və buzlağın müəyyən qəddər azalması ilə səciyyələnilən mərhələ arası dövrlərə ayrılır.

Р-ледниковая эпоха

E- ice age

B-128. BUZLAQ EROZİYASI (ekzarasiya) – hərəkət edən buzun içərisində donub qalmış süxur parçaları ilə buzlaq yatağının qazılması. Buzlaq eroziyası bir çox buzlaq relyef formalarının yaranmasına səbəb olur (karlar, troq dərələri və b.).

Р-ледниковая эрозия

E- glacial erosion

B-129. BUZLAQ GÖBƏ-LƏYİ – konusvari buz dayağı üzərində yatan böyük, bəzən tavavari süxur parçası buzlağın ablyasiyası zonasında rast gəlinir.

Р-ледниковый гриб

E- glacial table

B-130. BUZLAQ GÖLÜ – 1) buzlağın keçmiş fəaliyyəti

(akkumulyasiyası, yaxud qazıması) ilə əlaqədar olaraq yaranmış, göl (kar və moren gölləri); 2) buzlaq örtüyünün ön hissəsi, yaxud buzlaq dili vasitəsi ilə təbii su axınının qarşısının bağlanması nəticəsində əmələ gələn, göl.

Р-ледниковое озеро

E- glacial lake

B-131. BUZLAQ GÜNBƏZİ – 1) kiçik üfqi ölçüləri ilə əlaqədar olaraq nisbətən dik yamacları olan, günbəzvari formada çoxda böyük olmayan buzlaq örtüyü; 2) dağ buzlaq tipi olub, suayırıcı sahəni əhatə edir. Kənarlarından dəryə axan buz, dərə buzlağını əmələ gətirir.

Р-ледниковый купол

E- ice dome

B-132. BUZLAQ KƏNARININ OSSİLLYASİYASI – ərimə və qidalanma amillərindən asılı olaraq buzlaq kənarının cüzi tərəddüdü (dəyişməsi). Qidalanma əriməyə nisbətən üstün olduqda buzlağın kənarı irəliyə hərəkət edir, əksinə olduqda isə geri çəkilir. Əksər halda B. k.o. buzlağın uzun müddətli geri çəkilməsi fonunda baş verir və mərhələ morenləri ilə müəyyənləşdirilir. Şnitnikova görə B. k.o. iqlimin rütubətliliyinin dəyişməsi ritmini əks etdirir.

Р-осцилляция края ледника

E- marginal ascillation of glacier

B-133. BUZLAQ KOM- PLEKSİ – dağ-dərə buzlağının sonu ilə bağlı olan, qlyasial relyef formalarının və buzlaq çöküntülərinin qanunauyğun yerləşməsi.

Р-ледниковый комплекс

E- glacial complex

B-134. BUZLAQ MASASI –bax: Buzlaq göbələyi

B-135. BUZLAQ MOR-FOSKULPTURASI, BUZLAQ RELYEFİ – ərimiş buzlaq suları ilə birgə örtük və dağ buzlaqlarının fəaliyyəti ilə yaranan yer səthi relyef formaları, qlyasial formalar.

Р-ледниковая морфоскульптура

E- glacial forms of relief

B-136. BUZLAQ NƏZƏRİYYƏSİ – Yerин böyük sahəsini örtən buzlağın dəfələrlə inkişafı haqqında elmi təsəvvürlər (anlayışlar) sistemi. B.n. poliqlyasializm fikrinə əsaslanır, və geoloji keçmişdə dəfələrlə geniş buzlaşma olmasının müəyyən edilməsinə baxmayaraq, əsasən Yerин Pleystosen inkişaf tarixinə aid edilir.

Р-ледниковая теория

E- glacial theory

B-137. BUZLAQ ÖRTÜYÜ – qalınlığı bir neçə km (müasir Antarktida buzlağında 4 km-dən çoxdur) və milyonlarla km² sahəni əhatə edən, buzlaq qalxanı şəkilində yerüstü buzlaq tipi. B.ö. hərəkət istiqaməti və qalxanvari qabarıq forması onun altında yatan relyefdən asılı deyildir. Müasir B.ö.

ümumi sahəsinin 85,3% Antarktida, 12,1% Qrenlandiya və 2,6% isə Arktika hövzəsinin, Kanada Arktik arxipelaqı, İslandiya, Şpisbergen və başqa adalarının payına düşür. Pleystosendə geniş B.ö. Avropanın, Şimali Asiyanın və Şimali Amerikanın da çox hissəsində yayılmışdır.

Р-ледниковые покровы

E- ice sheets, continental ice sheets

B-138. BUZLAQ PAPAĞI

– yastı zirvəli massivin suayırıcı hissəsində yerləşib, qısa və geniş buz qanadları düşən(sallanan), qabarıq buzlaq.

Р-ледниковая шапка

E- icessap

B-139. BUZLAQ PƏRİ

– materik buzlağının planda yarım dairəvi çıxıntısı olub, relyefin çökək hissəsini əhatə edir.

Р-лопасти ледника

E- blades of glacier

B-140. BUZLAQ RELYEFİ

Bax: Buzlaq morfoskulpturası.

B-141. BUZLAQ RELYEF

FORMALARI – mənşəyinə görə buzlağın fəaliyyəti ilə əlaqədar olan formalar. B.r.f. akkumulyativ (son morenlər, ozlar, kamlar, əsas morenlərdən ibarət təpələr və düzənliklər) və skulptur (ekzarasion) (qoyun kəlləsi, qıvrım qayalar, buzlaq dairəsi, sirlər, karlar, riqellər, qazıma çökəkləri və b.) formaları vardır.

Р-ледниковые формы рельефа

E- glacial landforms

B-142. BUZLAQ SİKLİ

– U. M. Devise görə əsasən buzun və qarın təsiri altında relyefin ardıcıl dəyişməsi prosesinin məcmu.

Р-ледниковый цикл

E- glacial cycle

B-143. BUZLAQ SİPƏRİ

– qabarıq, yastı günbəzvari buzlaq olub, müəyyən qalınlığa (1000 m-dən çox), böyük sahəyə (50 min. km²-dən artıq), və planda təxminən izometrik formaya malik olub, radial buz axını ilə səciyyələnilir. Antarktika və Qrenlandiya buzlaqları müasir buzlaq siperidir. Pleystosendə buzlaq siperi Şm. Amerika və Avrasiyanın çox hissəsini örtmüşdür.

Р-ледниковый щит

E- glacial sheld

B-144. BUZLAQ SİRKİ

– amfiteatr şəkilində, dik yamaclı çökəklik olub, buzlaq dərəsinin yuxarı qurtaracağını qapayır və burada toplanan buz və firn hesabına dərə buzlağı qidalanır.

Р-ледниковый цирк

E- glacial kar

B-145. BUZLAQ STADİ-

YASI – buzlaşma epoxası daxilində buzlağın uzun zaman irəliləməsi, yaxud geri çəkilməsi fonunda buzlaq kənarının tərəddüdünə, yaxud dayanmasına səbəb olan, iqlimin nisbətən qısa müddətli soyuqlaşması mərhələsi. Bu mərhələdə mo-

ren çöküntüləri toplanaraq ön moren tirələrini əmələ gətirir.

Р-ледниковая стадия

E- glacial stage

B-146. BUZLAQ ŞIRIMLARI – hərəkət edən buzlağın daxilindəki morenlər, əsasən qaya parçaları vasitəsilə bərk ana süxurların cilalanmış səthində əmələ gəlir. Uzunluğu bir neçə metrə, eni adətən 2-5 sm-ə, dərinliyi bir neçə mm-ə çatır.

Р-ледниковые борозды

E- glacial fissures

B-147. BUZLAQ ŞUMLAMASI – hərəkət edən buzun öz yatağını dağıtması prosesi. Belə halda dib morenləri cilalayıcı rolunu oynayır.

Р-ледниковое выпахивание

E- exaration

B-148. BUZLAQ YATAĞI – buzlağın hərəkət etdiyi səth.

Р-ложе ледника

E- bed of glacial, glacial bed

B-149. BUZLAQ ZAĞASI – buzlağın aşağı qurtaracağında buzlaq sularının əmələ gətirdiyi boşluq. Əriyən buzaltı sular kiçik axınlar, yaxud çay şəkilində buradan axır.

Р-ледниковый грот

E- glacial cave

B-150. BUZLAQARASI – Dördüncü dövrün iki buzlaq epoxası arasındakı müddət. B. mülayim enliyin buz örtüyündən azad olması, iqlimin istiləşməsi, qeyri buzlaq mənşəli çöküntülərin çök-

məsi (toplanması), istisvən fauna və flora nümayəndələrinin peyda olması ilə səciyyələnir.

Р-межледниковье

E- interglacial

B-151. BUZLAQYANI ZONA – dağ və ya materik buzlaşmasına söykənən zona. Sərt iqlim şəraiti, fiziki aşınma və soliflyuksiya proseslərinin intensiv getməsi ilə səciyyələnir.

Р-приледниковая зона

E- periglacial zone

B-152. BUZLAŞMA – 1) yer səthində buzlağın sahəsinin genişlənməsi prosesi. Yer tarixində bir neçə dəfə B. baş vermişdir. Sonuncu buzlaşma Dördüncü dövrdə Avrasiyanın şimalında və Amerikada baş vermişdir; 2) uzun müddət mövcud olmuş təbii buzların, əsas etibarlı ilə buzlaqların cəmi (məs: Dağ və örtük buzlağı).

Р-оледенение

E- glaciation

B-153. BUZLAŞMA BAZİSİ – buzlaq dilinin gəlib çata bildiyi aşağı sərhəd, dağ buzlağı rayonunda dərənin dibinin səviyyəsinə uyğun gəlir.

Р-базис оледенения

E- base level of glaciation

B-154. BUZLAŞMA MƏRHƏLƏLƏRİ – bax: Buzlaq stadiyası.

B-155. BUZLAŞMA SƏRHƏDDİ – 1) dağın buzlaq və qarlı örtülü hissəsini onun qarı, bunu olmayan hissəsindən ayıran xətt, adətən yerli qar xəttinə paralel olub,

ondan 100-300m yuxarıda yerləşir;
2) materik və ya dağ buzlaqlarının maksimal yayılma sərhəddi.

Р-граница оледенения

E- glacial boundary

B-156. BUZLAŞMA SİKLI

– iqlimin dəyişilməsi ilə əlaqədar olaraq buzlaşmanın yaranması, inkişafı və ya yox olması. Buzlaşma sahəsinin genişlənməsi ilə səciyyələnən, tərəqqi (progressiv) və buzlaşmanın həmin ərazidə qismən və ya tamamilə yox olması ilə səciyyələnən, tənəzzül (regressiv) fazalarına ayrılır.

Р-цикл оледенения

E- glaciation cycle

B-157. BUZLAŞMADAN SONRAKI EPOXA (HOLOSEN)

(yun. holos- bütöv və kainos-yeni) – Yer in geoloji tarixində Dördüncü dövrün sonuncu, hələ qurtarmamış hissəsini təşkil edən buzlaşmadan sonrakı əsr, müasir əsr. Onun başlanğıcı Avropanın şimalında son materik buzlaşmasının sonuna uyğun gəlir (10 min il əvvəl). B. s. e. iqlimin ardıcıl dəyişilməsi mərhələlərinə uyğun olaraq hissələrə ayırırlar. B. s. e. ərzində quru və dənizlər öz müasir şəklini almış, müasir coğrafi zonalar formalaşmış, subasar terraslar əmələ gəlmişdir. B. s. e. demək olar ki, 2/3 hissəsi tarixi dövrə düşür.

Р-последниковая эпоха

E- Holocene, Postglacial Epoch

B-158. BUZLAŞMANIN MÜXTƏLİF YÜKSƏKLİK QIYMƏTİ – Kalesnikə görə (1934) qar xəttinin yüksəkliyi ilə relyefin ən yüksək nöqtəsi (zirvəsi) arasındakı fərq. B. m. y. q. zirvə qar xəttindən yüksəkdə olarsa müsbət, zirvə iqlim qar xəttindən aşağıda olarsa, mənfi ola bilər.

Р-разность оледенения

E- glaciation difference

B-159. BUZLAŞMAYA QƏDƏRKİ RELYEF – bilavasitə buzlaşmadan əvvəlki dövrdə, əsasən erozion-denudasion proseslərin fəaliyyəti ilə əmələ gəlmiş, relyefin əsas əlamətləri.

Р-доледниковый рельеф

E- preglacial relief, preglacial topography

B-160. BUZLU SAHİL – dənizə düşən materik buzlağının kənarı, Antarktida, Qrenlandiya və b. üçün xarakterikdir.

Р-ледяной берег

E- shore ice

– C–

C-1. CANLANMIŞ DAĞLAR – peneplenləşmiş qədim qırıqlıq qurşağının yerində yer qabığının yeni və ən yeni tektonik hərəkətləri ilə formalaşmış dağlar.

Р – горы возрожденные

E- epiplatformian mountains

C-2. CANLI TEKTONİKA – yer səthində konkret təzahürə olan, Holosen əsridə baş verən tektonik hərəkətlər.

P-тектоника живая

E- recent tectonics

C-3. CAVAN DAĞLAR – Alp dağəmələgəlmə epochasında formalaşmış dağlar

P-молодые горы

E- young mountains, youthful mountains

C-4. CAVAN DƏRƏ – morfoloji inkişafı ilkin mərhələdə olan çay dərəsi; dik yamaqlı, ensiz, uzununa profili nahamar, terrasın, subasarın olmaması ilə səciyələndir.

P-молодая долина

E- youthful valley, juvenile valley

C-5. CAVAN PLATFORMA – qırıqlı özülün yaşı Üst Kembriyəqədər olan, Paleozoyun, yaxud Mezozoyun platforması.

P-молодая платформа

E- young platform

C-6. CAVANLAŞMIŞ DAĞLIQ ÖLKƏ – uzun müddətli denudasiya ilə nivelirlənmiş və alçalmış, növbəti tektonik qalxma nəticəsində yeni eroziya mərhələsinə daxil olmuş, təzadlı relyefə malik dağlıq ölkə.

P-омоложенная горная страна

E- rejuvenated mountains

C-7. CAVANLAŞMIŞ QIRILMA – dağəmələgəlmə prosesində cavanlaşmış, qədim tektonik qırılma.

P-разрыв омоложенный

E- rejuvenated rupture

C-8. CAVANLAŞMIŞ MORFOSTRUKTURLAR –

relyefdə ilkin əksini itirmiş, sonrakı inkişaf mərhələlərində /yeni tektonik mərhələ/ yenidən relyefdə öz təzahürünü tapmış qədim morfostrukturlar.

P-омоложенные морфоструктуры

E- rejuvenated morphostructure

C-9. CAVANLAŞMIŞ PLATFORMA DAĞLARI – materik platformalarında nisbətən istiqamətlənmiş intensiv neotektonik hərəkətlərin təzahür etdiyi kiçik sahələrə uyğun gələn, platforma tipli cavanlaşmış alçaq dağlıq sahələri əhatə edir.

P-горы платформенные омоложенные

E- rejuvenated platform mountains

C-10. CIRMAQ ŞIRIMLARI – bir layın digər lay üzərində sürüşməsi zamanı səthdə əmələ gəlmiş şırımlar.

P-борозды-царапины

E- abrasion furrows

C-11. CİBLƏR – geologiyada cavan süxurlara pazlaşmış süxur parçalarının sovrulması sayəsində onun yerində əmələ gəlmiş dayaz çuxurlar.

P-карманы

E- rockits

C-12. CİLALANMA – süxur parçalarının ilkin çıxıntıların su, buz və külək vasitəsilə

daşınma prosesində cilalanma (hamarlanma) dərəcəsi.

Р-окатанность

E- roundness

C-13. CİMLƏNMİŞ KARST – çim və torpaq qatı ilə örtülmüş karstlaşan süxurlarda inkişaf etmiş, karst tipi.

Р-задернованный карст

E- soddy karst, soil-covered karst

C-14. COĞRAFİ KOMPO-NENTLƏR, LANDŞAFT KOM-PONENTLƏRİ – landşaftların və bütövlükdə coğrafi təbəqənin əsas hissələri: yerin təki, relyef, hava kütləsi, torpaq, səth və yeraltı sular, bitki örtüyü və heyvanlar aləmi, daha doğrusu təbii və ya insan tərəfindən dəyişdirilmiş şəkildə landşaftın formalaşmasında iştirak edən maddi kütlə. Xüsusi halda C. k məcmusu olub mədəni landşaftın komponentlərini (antropogen, sosiogen) əmələ gətirir.

Р-географические компоненты

E- geographical components, components of landscape

C-15. COĞRAFİ KOOR-DİNATLAR – Yer kürəsi səthində hər hansı nöqtənin vəziyyətini təyin edən, kəmiyyət-coğrafi uzunluq və coğrafi enlik.

Р-географические координаты

E- geographical coordinates, terrestrial coordinates

C-16. COĞRAFİ QURŞAQ – coğrafi təbəqənin ən iri yüksəklik

və enlik bölgüsü. Aralarındakı fərq iqlimlə əlaqədardır. C.q. ekvatorial, subekvatorial, tropik, subtropik, mülayim, subqütb, qütb qurşaqlarına ayrılır. Bax: Coğrafi zonalar.

Р-пояс географический

E- geographical belt, geographical zone

C-17. COĞRAFİ LAND-ŞAFT – fiziki-coğrafi bölgünün (rayonlaşmanın) əsas vahidi. Mənşəyinə görə vahid ərazi olub, eyni tip relyefi, geoloji quruluşu, iqlimi, yeraltı və səth sularının, torpağın qanunauyğun birliyi, bitki və heyvanat aləminin eyniliyi ilə səciyələnilir. Hər bir C. l. onun daxilində qarşılıqlı əlaqəli birlik yaradan sadə fiziki-coğrafi vahidlərdən /fasiya, təbii mərz, məhəll/ təşkil olunur. Digər tərəfdən mürəkkəb strukturu görə oxşar C.l. yüksək dərəcəli landşaft / fiziki-coğrafi/ vahidlərində birləşdirilə bilər/ əyalət, vilayət, zona, mahal, rayon və .s./

Р-ландшафт географический

E- geographical landscape

C-18. COĞRAFİ SİKL, GEOMORFOLOJİ SİKL, EROZİYA SİKLİ – relyef formalarının ardıcıl olaraq qanunauyğun dəyişilməsi (gənclik, yetkinlik, qocalıq mərhələləri). İlkin hamar relyefin əsasən tektonik qalxmanın təsiri altında güclü parçalanmış dağlıq relyefə çevrilməsi. Tektonik hərəkətlərlə müvazinətləndirilməyən eroziya və denudasiya proseslərinin

sonrakı inkişafı relyefin başlanğıc vəziyyətdə qədər alçalmasına, hamarlanmasına, peneplen həddinə qədər çatdırır. Yer qabığıının qalxmasınının təkrar fəallaşması yeni C. s. başlanmasına səbəb ola bilər. Amerikan geomorfoloqu və geoloqu U. Devisin işləyib hazırladığı C. s. nəzəriyyəsi geomorfologiyanın təşəkkül tapmasında və inkişafında mühüm rol oynamışdır. İqlim şəraitindən və əsas denudasiya amillərindən asılı olaraq C.s. su eroziyası (normal), buzlaq, arid, dəniz (sahil) və s. ayrılır.

Р-цикл географический

E- geographic cycle, geographical cycle

C-19. COĞRAFI TƏBƏQƏ, LANDŞAFT TƏBƏQƏSİ – atmosferin aşağı, litosferin üst qatlarının, hidrosferin və biosferin bir-birilə təmasda və qarşılıqlı əlaqədə olduğu təbəqə. Ç.t. hidrosferin bütün, litosferin hipergenez sahəsini əhatə edib atmosferdə stratopauzaya qədər uzanır. Maksimal qalınlığı 40 km-dir. Ç.t. üçün onun əsas hissələri arasında fasiləsiz enerji mübadiləsi ilə əlaqədar bir və ya bir neçə eyni prosesin və hadisənin təkrarını təmin edən maddələr dövrünün olması, məkan və zaman daxilində inkişafın qeyri-bərabərliyi, əsas etibarlı ilə astronomik və geoloji səbəblərlə əlaqədar proses və hadisələrin ritmikliyi, inkişafın fasiləsizliyi səciyyəvidir. Ç.t. fiziki coğrafiyanın öyrənmə obyektidir.

Р-географическая оболочка

E- landscape mantle, landscape geosphere

C-20. COĞRAFI ZONA – qurunun təbii zonası, landşaft zonası; yer səthində coğrafi qurşağ daxilində ayrılan fiziki-coğrafi rayonlaşdırmanın ən yüksək pillələrindən biri.

Р-географическая зона

E- geographical zone

C-21. COĞRAFIYA / yun. ge-Yer və grapho yazıram/ – təbii və istehsal-coğrafi kompleksləri və onların komponentlərini öyrənən təbiət və cəmiyyət elmləri sistemi. Coğrafi elmlər sistemi onun öyrəndiyi obyektlə təbiətin, əhalinin və təsərrüfatın kompleks tədqiqindən ibarət son nəticələrin, məqsədlərin ümumiləşdirilməsi arasında qarşılıqlı sıx əlaqə yaradır və insan cəmiyyəti və coğrafi mühit arasında qarşılıqlı təsirin xarakterini müəyyən edir. Coğrafiya elmləri sisteminə həmçinin həm təbiət və həm də ictimai elmlərə xidmət edən özünün metodlarına görə texniki elmlərə aid olan kartoqrafiya daxildir. Coğrafiyaya həmçinin ölkəşünaslıq və başqa elmi materiallarla yanaşı coğrafi və kartoqrafik məlumatlardan istifadə edən və tətbiqi xarakter daşıyan tibbi coğrafiya, hərbi coğrafiya və s. aid edilir.

Р-география

E- geography

- Ç-

Ç-1. ÇAXRAQ – daşlıq sahə /Qazax/

Р-каменистая площадь

E- stony area

Ç-2. ÇAQIL – axar sularla və ya göl, dəniz dalğaları vasitəsilə girdələnmiş və cilalanmış, ölçüsü 10-100 mm olan süxur qırıntısı. Ç-ın müxtəlif formalı olması süxurların tərkibindən, quruluşundan və eləcə də onların daşınma mühitindən /axar su, dalğa və s./ asılıdır.

Р-галька

E- rubbles, pebbles, chingles

Ç-3. ÇAQIL VƏ VALUNLARIN FORMASININ ASİMETRİYASI –süxur qırıntılarının uzununa formasına və ya onların tərəflərinin yastılığına görə asimmetrikdir. Demək olar ki, asimmetriklilik dəniz çaqıllarından fərqli olaraq çay və buzlaq çaqılları üçün səciyyəvidir.

Р-асимметрия формы галек и валунов

E- asymmetry of forms of rubbles and boulders

Ç-4. ÇAQILDAŞI – iri qırıntılı çaqıllardan təşkil olunmuş kövrək çökmə süxur; çaqılların araları xırda qırıntılı materiallarla /qum, alevrit/ doldurulmuş ola bilər. Çaqıllar tərkibinə, forma və ölçülərinə görə fərqlənir.

Р-галечник

E- shingle beds

Ç-5.ÇAQILLARIN SƏMT-LƏŞMƏSİ – çaqılların, süxur qırıntılarının hərəkətlərinin hidrodinamik rejimlə müəyyənləşdirilən səmtliyi. Uzunsov və yastılaşmış çaqılların uzun oxu axımın istiqamətinə perpendikulyar /dibdə yuvarlanma/ və ya paralel /asılı vəziyyətdə hərəkət/ səmtləşmiş olur. Sahil çaqıllarının uzun oxu adətən sahil xəttinə paralel olur.

Р-ориентировка галек

E- orientation of shingles

Ç-6. ÇALA – yağış və çay suları ilə dolmuş çökək /Gəncə rayonunda/. Bəzi susuz sahələrdə qazılıb su ilə doldurulmuş çuxurlar da Ç. adlanır.

Р-чала (лунка)

E- hole

Ç-7. ÇALALI RELYEF – barxanlı relyefin analoqu; Ç.r. töküntü yamacı qarşısında üfürülmə çuxurun /çala/ əmələ gəlməsi ilə fərqlənir. Bir-birinə qarşı yönəlmiş eyni güclü mövsümi küləklər zamanı köndələn tirələr, bir istiqamətli küləklərin üstünlüyü zamanı isə hakim küləklərə doğru yönəlmiş, “bıqlı” tirələr formalaşır. Hündürlükləri 10-70 m, diametri 80-200 m arasında tərəddüd edir. Orta Asiyanın qumlu səhralarında, əsasən dağətəyi rayonlarda geniş yayılmışdır.

Р-лунковый рельеф

E- cellular sand relief

Ç-8. ÇAT POZULMASI – müxtəlif növ tektonik pozulma-

ların ümumi adı olub, geoloji kütlənin parçalanmış hissələrinin bir-birinə nisbətən yerdəyişməsi ilə müşayiət olunur. Qanadlarının yerdəyişməsi və atılma vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq qırılmaların morfoloji və həndəsi təsnifatı verilir. Qırılmaların qırılıb-düşmə, qırılıb-qalxma, üstəgəlmə, atılma, irəliləmə, irəliləmə-atılma, atılma-irəliləmə, şaryaj /tektonik örtük/ formaları vardır. Qırılmalar strukturlara və kəsdiyi süxurlara münasibətinə görə aşağıdakı növlərə ayrılır: köndələn, uzununa, diaqonal, uyğun, qeyri-uyğun, həmçinin lay arası, lay daxili, formasiya arası. Parçalanan qatın formalaşma vaxtına görə konsedimentasiya və postsedimentasiya qırılmaları da ayrılır.

Р-нарушение разрывное

E- fault deformation

Ç-9. ÇAT PÜSKÜRMƏ-LƏRİ – yer qabığında çatlar boyu duru bazalt lava püskürməsi./mis: İslanidiyada Laki vulkanı/.

Р-трещинные

извержения

E- fissure eruption

Ç-10. ÇAT VULKANLARI – çixış kanalları yer qabığındakı çatlardan ibarət olan, vulkanlar. Bəzən püskürmə bütün çat boyu, yaxud onun ayrı-ayrı hissələri üzrə baş verir. Ç.v. əksərən akkumulyativ konuslara birləşir./ mis: Cənubi Gürcüstanda Abul-Samsar massivində/.

Р-трещинные вулканы

E- fissure volcanoes

Ç-11. ÇATBOYU ÇÖKƏKLİK – bax: Orogen çökəklik.

Ç-12. ÇATLILIQ – süxurları parçalayan çatlar toplusu. Ç. tektonik, qravitasiya, sıxılma, darılma, aşınma və s. növlərə bölünür. Relyef əmələgəlmədə böyük rol oynayır.

Р-трещиноватость

E- fissuring, fracturing

Ç-13. ÇAY – əmələ gətirdiyi yataqla axan və hövzəsinin səth və yeraltı suları ilə qidalanan müəyyən ölçülü su axımı. Ç. əsasən iqlim, relyef, geoloji quruluş və hövzənin ölçüləri ilə əlaqədar olub, qolları ilə birlikdə çay sistemini əmələ gətirir. Ç.dağ və düzənlik çayları olmaqla iki qrupa bölünür.

Р-река

E- river, stream

Ç-14. ÇAY AXIMI – 1) çay yatağı ilə suyun axın şəkilində hərəkəti; 2) çay yatağının en kəsiyindən hər hansı müddətdə keçən suyun miqdarı.

Р-речной сток

E- river run-off, river flow

Ç-15. ÇAY AŞIRIMI – çay yatağının adətən bənd formasında dayaz hissəsi olub, maili yamacı çayın axımının əksinə, dik yamacı isə axın istiqamətinə yönəlmiş olur. Yatağın su axımı ilə qeyri-bərabər yuyulması nəticəsində yaranır. Çox vaxt çayın qollarının mənəbi

yaxınlığında subasarın genişləndiyi sahələrdə təsadüf edilir.

Р-перекат

E- ford, shallow, crossing

Ç-16. ÇAY BİFURKASIYASI – bax: Bifurkasiya

Ç-17. ÇAY ÇÖKÜNTÜ-LƏRİ – bax: Allüvi

Ç-18. ÇAY DƏRƏLƏRİ – başlıca olaraq çayların eroziya fəaliyyəti ilə əmələ gələn, xətti uzanan mənfi relyef formaları; əksərən tektonik mənşəli olur /struktur və ya tektonik Ç.d./. Ç.d. mənbədən mənsəbə və yamaclardan çayın yatağına doğru meyilli olur. Köndələn profilləri dərənin inkişaf mərhələsi, ərazinin geoloji quruluşu və başqa amillərdən asılı olaraq V-vari, təknəvari və ya başqa formalara malik olur. Dərələrin rüşeym formaları yarıqan və qobudur. Ç.d. adətən yataq /məcrə/, subasar, subasar üstü terraslar və əsas (köklü) sahildən /ana süxurlardan təşkil olunmuş/ ibarət olur; mənsəbinin yaxınlığında bəzən delta və ya gətirmə konusu formalaşır. Strukturların və oroqrafik ünsürlərin uzanması istiqamətinə münasibətinə görə uzununa, köndələn və diaqonal Ç.d. ayırırlar. Geoloji strukturların tipindən asılı olaraq aşağıdakı uzununa Ç.d. fərqləndirilir: sinklinal, antiklinal, monoklinal, fay və qraben dərələr. Çəpinə və diaqonal dərələr müxtəlif sərtliyə malik süxurları kəsdiklərinə görə plan və profildə müxtəlif

formaya malik olur. Ç.d. dağ və düzən tiplərinə bölünür. Böyük çaylar dənizlərin şelf zonasında sualtı dərələr əmələ gətirir.

Р-речные долины

E- river valleys

Ç-19. ÇAY DİRSƏYİ – çayın qövsvəri əyilməsi və ya onun əmələ gətirdiyi, yarımada.

Р-лука

E- meander, meander lobe

Ç-20. ÇAY EROZİYASI – axar suların dağıdıcı fəaliyyəti. Dərinlik, yan və reqressiv eroziya növlərinə ayrılır.

Р-речная эрозия

E- stream erosion

Ç-21. ÇAY HÖVZƏSİ – suyu səthi və ya yeraltı yolla /süxur laylarından və qruntdan/ müəyyən çaya axıdılan ərazi. Ən böyük Ç.h. sahəsi 7180000 km²-dir /Amazonka çayı/.

Р-речной бассейн

E- river basin, drainage basin

Ç-22. ÇAY QOVUŞMASI, ÇAYIN BAŞSIZLAŞMASI – bir çay vasitəsilə qonşu çayın axımının tutulması. Daha çox dərəsinə kəsilməmiş dərəyə malik çay irəliləyən (reqressiv) eroziya vasitəsilə başqa çayın ya yuxarılarında/ çayın baş qovuşması/ və yaxud da onun axımının hər hansı bir hissəsində /çayın yan qovuşması/ həmin çaya çataraq, onun axımını öz məcrasına yönəldir.

Р-перехват реки

E- river capture, river piracy, beheading of river, decapitation

Ç-23. ÇAY RELYEF FORMALARI – çay dərələrində inkişaf etmiş relyef formaları; terraslar, meandrlar, axmazlar, yataqyanı val-lar, dillər, saylar, aşırımlar və s.

Р-речные формы рельефа
E- river forms of relief

Ç-24. ÇAY SAHİLİ – qurunun və yataq axımının qarşı-lıqlı təsir zolağı. Ç.s. erozion və akkumulyativ mənşəli ola bilər. Ç.s.-nin yuyulması və genişlənməsi yatağın morfoloji və dinamik xüsusiyyətlərindən asılıdır. Ç.s.-nin dağılmasında qravitasiya prosesləri mühüm rol oynayır /sürüşmə, uçqun/.

Р-речной берер
E- river bank, shore of river

Ç-25. ÇAY SİSTEMİ – su-tutara /dəniz, göl/ tökülən əsas çay və onun bütün qolları; hidroqrafik şəbəkənin hissəsi.

Р-речная система
E- river system, stream system

Ç-26. ÇAY TERRASI – çayın fəaliyyəti ilə əmələ gəlmiş terras. Erozion, akkumulyativ, allü-vial və erozion-akkumulyativ mən-şəli Ç.t. ayrılır.

Р-речная терраса
E- river terrace

Ç-27. ÇAY TERRASLA-RININ UZUNUNA PROFİLİ-

NİN TƏHLİLİ –neotektonik hərə-kətlərin müəyyən edilməsinin geo-morfoloji metodlarından biri. Adı qrafiki tərtibatda terras ya xətt / terras meydançasının yataqdan yu-xarıdakı nisbi hündürlüyünü birləş-dirən/ və ya zolaq /terrasın qaşu ilə arxa tikiş xəttinin arası/ şəkilində təsvir edilir. Çay dərəsinin hər-hansı bir sahəsində terrasın yük-səklik anomaliasının həlli məq-sədlə həmin sahədəki terras yük-səkliklərinin məcmusu bütövlükdə terrasın yüksəkliklərinin məcmusu ilə müqayisə edilir. Belə müqayisə üçün uzununa profilin qrafik təhlili riyazi-statistik metodlarla tamamlanır.

Р-анализ продольных профилей речных террас
E- analysis of stream profile of river terrace

Ç-28. ÇAY ŞƏBƏKƏSİ – hər hansı bir ərazidəki bütün çay-ların məcmusu. Hidroqrafik şəbə-kənin hissəsi. Əsas göstəricisi su-axarların /dərələrin/ sıxlığıdır.

Р-речная сеть
E- drainage network, drain-age system, river system

Ç-29. ÇAY ŞƏBƏKƏSİ-NİN ŞƏKİLİ – dərə şəbəkəsinin şəkili. Ərazinin relyefindən və geoloji quruluşundan asılı olaraq dərələrin planda yerləşməsi. Ağac-vari / dendrit /, lələkvari, şəbəkə-vari, paralel, düzbucaqlı, radial, həlqəvari və s. tiplərə bölünür.

Р-рисунок долинной сети

E- valley pattern

Ç-30. ÇAY ŞƏBƏKƏSİNİN MƏRKƏZƏQAÇMA TİPİ – axım istiqaməti, hər hansı bir mərkəzə yönəlmiş çay şəbəkəsi. Bu növ çay şəbəkəsi geniş çökəkliklər üçün səciyyəvidir.

Р-центростремителный тип речной сети

E- centripedal type of drainage network

Ç-31. ÇAY ŞƏBƏKƏSİNİN SIXLIĞI –hövzənin bütün çaylarının uzunluğu cəminin onun sahəsinə nisbəti. Ərazidə səthi axımın inkişafının göstəricisi. Adətən km/km^2 ilə ifadə olunur.

Р-густота речной сети

E-drainage density

Ç-32. ÇAY YATAĞINDA ADA – çayın yatağında allüvinin əmələ gətirdiyi və yataq boyu uzanan ada və ya say. Ada daima çayın axarı istiqamətində aşağıya doğru hərəkət edir və aşağı tərəfdən genişlənilir, yuxarıdan isə yuyulur. Ada çayı qollara bölür.

Р-осередок

E- island in stream bed

Ç-33. ÇAYARASI – iki qonşu çay arasında yerləşən, ərazi.

Р- междуречье

E- interstream area, interfluv

Ç-34. ÇAYBASAR – bax: Subasar

Ç-35. ÇAYIN AŞAĞISI – uzununa profili az meyilli, axımı sakit, hər yerdə allüvinin akkumul-

yasiyası və su sərfinin maksimal olması ilə səciyyələnən, çayın aşağı hissəsi.

Р-низовые реки

E- lower reach, lower river, lower course

Ç-36. ÇAYIN BAŞSIZLAŞMASI- bax: Çay qovuşması

Ç-37. ÇAYIN (DƏRƏNİN) UZUNUNA PROFİLİ – dərənin talveqindən keçən çayın (dərənin) dibinin şaquli müstəvidə onun dibi ilə kəsişmə xətti.

Р-продольный профиль реки / долины/

E- stream profile, longitudinal profile, longitudinal section

Ç-38. ÇAYIN İNKİŞAFI – bütün əyriyələri ilə birlikdə çayın həqiqi uzunluğunun onun mənsəbini mənbəyi ilə düz xəttlə birləşdirən uzunluğuna nisbəti. Bu kəmiyyət çayın formalaşdığı ərazinin relyefinin parçalanma və çayın əyrilik dərəcəsini səciyyələndirir.

Р-развитие реки

E- development of river

Ç-39. ÇAYIN QOLLARI – 1) daha böyük çaya qovuşan su axarı; 2) iki sututarı /göllə çayı, iki gölü və s./ birləşdirən kiçik çay və ya çayın bir neçə qola bölündüyü yerdə ikinci dərəcəli yatağı / çayın əsas yatağından ayrılan su axımı/.

Р-приток реки, проток /рукав/ реки

E- confluent, tributary, arm, branch, bypass, channel

Ç-40. ÇAYIN MÜVAZİ-NƏT PPOFİLİ – bax: Müvazinət profili

Ç-41. ÇAYIN YAN QO-VUŞMASI – bax: Çayın qovuşması.

Ç-42. ÇAYIN YATAĞI – çayın axdığı dərənin ən dərin hissəsi; su kəsiminin eni, dərinliyi və sahəsi kimi göstəricilərlə səciyəyənlir / yataqda suyun səviyyəsinin təəddüdündən asılı olaraq dəyişir /. Planda görünüşünə görə: Düzxətli, əyrintili və pərakəndə / dağınıq/ tiplərə ayrılır.

Р-русло реки

E- river bed

Ç-43. ÇAYIN YATIMI – çay dərəsi boyu müəyyən məsafədə yerləşmiş iki nöqtədə suyun səviyyəsinin yüksəklik fərqi; çayın ayrı-ayrı hissələri və ya bütövlükdə çay üçün / mənbə ilə mənsəbi arasında/ hesablanı bilər.

Р-падение реки

E- stream gradient, gradient of river, fall of stream

Ç-44. ÇAYLAQ – Azərbaycanın dağlıq və dağətəyi rayonlarında yayda quruyan daşlı çay yatağı.

Р-чайлаг

E- chaylag

Ç-45. ÇEVRİLMİŞ ASİMETRİYA – laylar tamamilə şaquli yatdıqda, bəzən yallar xüsusi görkəm alır ki, o da çevrilmiş asimmetriya adlanır. Əksinə düşən layların yamacı uçqun materialları

ilə örtüldüyündən dik olmur, ona əks olan yamac isə struktur səthi örtüldüyündən tamamilə şaquli düşür.

Р-асимметрия

обращенная

E- inverse asymmetry

Ç-46. ÇEVRİLMİŞ MORFOSTRUKTUR – relyeflə strukturun əks münasibəti ilə səciyəyənlir.

Р-морфоструктура инверсионная

E- inverted morphostructure

Ç-47. ÇEVRİLMİŞ RELYEF – bax: İnversion relyef

Ç-48. ÇEVRİLMİŞ YATIM – intensiv və ya uzun müddətli tektonik hərəkətlər nəticəsində baş verən yatım. Ç.y.daha yaşlı təbəqələr daha cavan təbəqələr üzərində yatır; onların dabanı yuxarıda, tavanı isə aşağıda yerləşir.

Р-залежание опрокинутое

E- overturned structure

Ç-49. ÇƏMƏNLİK TER-RASI /SUBASAR/ – çay dərəsi dibinin müasir allüvi ilə örtülmüş nisbətən düz hissəsi. Daşqın zamanı və çayda suyun orta səviyyəsi qalxdıqda əmələ gəlir.

Р-луговая терраса

E- flood-plain, bottomland of a valley, valley bottom

Ç-50. ÇƏP LAYLILIQ – bax: Diaqonal laylılıq

Ç-51. ÇİL-ÇİL /ÇOPUR/ DÜZƏNLİK – göllərlə dolmuş,

çoxlu xırda dairəvi çökəklərlə örtülmüş, zandır sahəsi.

Р-рябовые равнины

E- ripple plains

Ç-52. ÇILPAQ KARST –

Aralıq dənizi tipli karst; karstlaşan səthi çılpaq və demək olarki, torpaq-bitki örtüyündən məhrum olan sahələr üçün səciyyəvidir.

Р-голый карст

E- bare karst, naked karst

Ç-53. ÇILPAQDAĞ TER-

RASI – çılpaqdağ zonaları üçün səciyyəvi olan pilləli relyef forması. Yüksəkliyi 1-3 m-dən bir neçə on metrə çatan dik çıxıntılı sahələr. Bərk süxurlardan təşkil olunmuş dağ yamaclarında meşə sərhədindən yuxarıda, çılpaqdağ aşınma zonasında və qütb vilayətlərində əmələ gəlir. Vax: Dağüstü terras

Р-терраса гольцовая

E- bare mountain terrace, naked mountain terrace

Ç-54. ÇİNK /qazax/ – hündürlüyü 35- m-ə çatan plato və ya masavari yüksəkliyi əhatə edən eroziya, denudasiya və tektonik mənşəli sıldırım və çətin keçilən pillə. Qazaxıstanda və Orta Asiyada yayılmışdır. Məs: Ustyurt platosu

Р-чинк

E- chink

Ç-55. ÇOX MÜRƏKKƏB

BARXANLAR – mürəkkəb barxanlar, ayrı-ayrı barxanların birinin digəri üzərinə sürüşməsi, yaxud onların buynuzlarının birləşməsi

nəticəsində əmələ gəlir / polisin-
tetik barxanların sin./.

Р-барханы многосложные

E- multi-complex barchans

Ç-56. ÇOXMƏRTƏBƏLİ

RELYEF – parçalanmış və ya hamarlanmış pilləli səthli relyef. Bütün landşaft örtüyü terras şəkilində yerləşir.

Р-многоярусный рельеф

E- multi-layer relief

Ç-57. ÇOXMƏRTƏBƏLİ

SÜRÜŞMƏLƏR – yamacda, bir-biri üzərində yerləşən bir neçə mərtəbəli sürüşmələr.

Р-многоярусные оползни

E- multi-layer landslides

Ç-58. ÇÖKDÜRÜLMÜŞ

MOREN – əriyən, yaxud geri çəkilən buzlağın yerində qalan moren. Hərəkətdə olan morenə qarşı qoyulur.

Р-отложенная морена

E- deposited moraine, till

Ç-59. ÇÖKƏK – yer səthində hər tərəfdən qapalı olan, adətən

tektonik mənşəli çökəklik. Bəzən çökəklik məfhumu «depressiya», tektonik çökəklik məfhumlarının sinonimi kimi də işlədilir. Okean dibindəki dar və dərin çökəklər dərin dəniz navalçaları adlanır.

Р-впадина

E- basin depression

Ç-60. ÇÖKƏKLİK -hər

tərəfdən qapalı yaxud bir və ya iki qarşılıqlı tərəflərdən açıq olan, yer səthində çökəklik. Forması və mənşəyi müxtəlif olur (tektonik, ero-

zion, buzlaq və s./ Okean dibində də inkişaf edir/ kənar dəniz çökəkliyi, okean yatağının dərin çökəkliyi/.

Р-котловина

E- basin

Ç-61. ÇÖKƏKLİK KARSTI-

TI- tropik karstın bir növü, qrunt suları dərinə yerləşən ərazilərdə çatlı əhəng daşlarında inkişaf edir və bir- birinə yaxın yerləşmiş dik yamaçlı dərin çökəkliklərin çox olması ilə səciyyələnir. Qonşu çökəkliklərin kəşişən yamacları, korroziya ilə yeyilmiş iti dişli tirələr əmələ gətirir. Kubada, Yamaykada yayılmışdır.

Р-котловинный карст

E- basin karst

Ç-62.ÇÖKMƏ

KALDERASI – dik divarlı, dairəvi, yaxud oval formalı vulkanik depressiya. Güclü püskürmədən sonra ocaqda maqmanın səviyyəsinin enməsi ilə əlaqədar olaraq tavanın düşməsi nəticəsində əmələ gəlir.

Р-кальдера оседания

E- collapse caldera

Ç-63.ÇÖKMƏ SÜXURLAR

LAR – maddələrin su mühitində, az-az hallarda havadan və buzlağın fəaliyyəti nəticəsində quruda və ya dənizdə və okeanda çökdürülməsi sayəsində əmələ gəlir. Su hövzələrində və ya quruda toplanan süxurlar. Ç.s. adətən laylı olub tərkibində bitki və heyvan qalıqları olur. Mənşəyinə görə Ç.s. kimyəvi (gips,

daşduz, əhəngdaşı və s.), orqanogen (daş kömür, torf, mərcan qalıqları) və qırıntı süxurlara bölünür. Kimyəvi və orqanogen çöküntülər bilavasitə su mühitində, qırıntılı çöküntülər isə quruda çökdürülür və müvafiq olaraq protogen /ilk/ və kontinental süxurlar adlanır. Yer səthinin 75%-i Ç.s. örtür.

Р-осадочные породы

E- sedimentary rocks

Ç-64.ÇÖKMƏ

SÜXURLARIN GENETİK TƏHLİLİ – məfhum iki müxtəlif mənada işlədilir: a) bu və ya digər süxur komplekslərinin toplandığı fiziki-coğrafi şəraitin bərpasında, b) əsasən autigen, eləcə də terrigen süxurların yaranma mexanizminin açılmasında.

Р-анализ осадочных пород генетический

E- genetic analysis of sedimentary rocks

Ç-65.ÇÖKMƏ (UÇMA)

QIFI – kimyəvi həllolma yolu ilə əmələ gəlmiş yeraltı boşluğun tavanının çökməsi nəticəsində yaranmış, qıfa oxşar karst çökəyi.

Р-провальная воронка

E- collapse sink-hole, collapse swallow-hole

Ç-66.ÇÖKMƏ (UÇMA)

SAHƏSİ – yeraltı çay tunelinin tağ hissəsinin uçması yolu ilə əmələ gəlmiş, kiçik çökmə sahəsi.

Р-провальное полье

E- collapse polje

Ç-67.ÇÖKMƏ (UÇMA)
VANNASI -karstın yayıldığı ərazilərdə uçma nəticəsində yer səthində əmələ gəlmiş dərinlik (çökəklik).

P-провальная ванна

E- collapse basin

Ç-68. ÇÖKMƏLƏR- yerin müxtəlif səbəblərdən çökməsi: karst prosesləri, suffoziya, eləcə də daimi donuşluğun inkişaf etdiyi ərazilərdə yerin (yer səthinin) çökməsilə əlaqədardır.

P-просадки

E- land subsidence, collapse

Ç-69. ÇÖKÜNTÜLƏR (geol.) – qədim və müasir çöküntülər. Qədim çöküntüləri səciyyələndirərkən Ç. məfhumu aşağıdakı hallarda «süxur» termini ilə birlikdə işlədilir: a) çöküntü süxur komplekslərinin stratigrafik aidiyyətini müəyyənləşdirdikdə; b) çökmə süxurlarda faydalı qazıntıların olması ilə əlaqədar səciyyələndirdikdə (mis: kömürlü çöküntülər); c) genetik tiplərin təyininə (mis: göl ç., dəniz ç.). Ç. məfhumunu qədim çökmə və vulkanogen çökmə mənşəli çöküntülər üçün istifadə etmək daha düzgündür, müasir Ç. isə çöküntü adlandırmaq lazımdır.

P-отложения

E- deposits, sediments

Ç-70.ÇÖKMÜŞ (GÖMÜLMÜŞ) MƏRCAN RİFİ
– yer qabığının şaquli hərəkətləri nəticəsində mərcan riflərinin

rifəmələgətirici mərcanların yaşaya bilmədiyini / 50 m-dən çox / dərinliyə qədər enməsi.

P-погруженный коралловый риф

E- submerged reef

Ç-71.ÇÖKÜNTÜ AXINI
/SÜRÜŞMƏSİ/ İZİ – layın üst hissəsini, yaxud bütün layı əhatə edən qərribə xırda qırışıqlar və ya diləbənzər törəmələr. Oxşar deformasiyalar əsasən xırda qumlu və alevritli çöküntülərdə baş verir.

P-следы оплывания /оползания/ осадков

E- traces of earthflow (landslide)

Ç-72.ÇÖKÜNTÜ ÖRTÜYÜ – platforma sahələrində metamorfizləşməmiş, zəif qırışmış çökmə süxurlardan təşkil olunmuş çöküntü qatı olub, qədim qırışıqlı, metamorfizləşmiş özülü qeyri-uşğun və transqressiv şəkildə örtür. Ç. ö. bəzən turş intruzivlərlə yarılmış olur.

P-осадочный чехол

E- platform mantle, sedimentary cover

Ç-73.ÇÖKÜNTÜLƏRİN SÜRÜŞMƏSİ – çöküntülərin sıyıqlaşması və axın halına keçməsi nəticəsində onların səthi sürüşməsi.

P-оплывание осадков

E- flowing of deposits, flowing of sediments

Ç-74.ÇÖKÜNTÜLƏRİN YENİDƏN YUYULMASI VƏ ÇÖKDÜRÜLMƏSİ –kövrək çö-

küntü materialların toplanma prosesində, süxura çevrilməsinə qədər suların təsiri altında yenidən yuyulması və yer dəyişməsi.

Р-перемыв и переотложение осадков

E- rewashing and redepositing of sediments

Ç-75.ÇÖKÜNTÜTOPLANMA – təbii şəraitdə asılı və həll olmuş şəkildə hərəkətdə olan materialların hərəkətsiz hala keçməsi yolu ilə çöküntülərin əmələ gəlmə prosesi. Okeanların, dənizlərin, göllərin və çayların dibində, eləcə də qurunun səthində baş verir.

Р-осадконакопление

E- sedimentation

Ç-76.ÇÖKÜNTÜTOPLANMA ZONASI – çöküntü əmələgəlmə prosesi gedən yerin səthi; ilkin süxurların parçalanması, parçalanmış materialların daşınması və çökdürülməsi prosesi gedən zona. Ç.z. litosferin üst hissəsi və bütün hidrosfer daxildir.

Р-зона осадконакопления

E- sedimentation zone

Ç-77.ÇÖKÜNTÜTOPLANMADA FASİLƏ – çöküntütoplanmada fasilə müddəti, bu müddətdə səthin bu və ya digər hissəsində çöküntü toplanması baş verməmişdir. Adətən çöküntülərin yuyulması, yaxud aşınma qabığının əmələ gəlməsi ilə müşaiət olunur.

Р-перерыв в осадконакоплении

E- break in sedimentation

Ç-78.ÇÖL (BOZQIR) – ağacları olmayan sıx, müəyyən qəddər kserofil səciyyəli ot bitkilərindən ibarət landşaft tipi. Torpağı qaratorpaq və şabalıdı olur. Taxılkimilər və quraqlığa davamlı müxtəlif otlar üstünlük təşkil edir. Subtropik və mülayim iqlimli və yayı az yığıntılı olan rayonlarda geniş yayılmışdır.

Р-степь

E- steppe

Ç-79.ÇUXURVARI (QAZANVARI) KRATER – qatı lava püskürməsi zamanı əmələ gələn, qazanşəkilli forma (krater).

Р-кратер котлообразный

E- basinlike crater

– D–

D-1. DAĞ – 1) ətraf düzənliklərdən aydın seçilən ətəkləri ilə kəskin ayrılan, nisbi hündürlüyü 200 m-dən çox olan yüksəklik. 2) Mis: dağlıq ölkələrdə zirvə. Zəngəzur silsiləsində Qapıcıq (3904 m), B. Qafqazda Bazardüzü (4466 m) və s. Mənşəyinə görə dağlar tektonik, vulkanik və erozion olur.

Р-гора

E- mount, mountain

D-2. DAĞ BUZLAQLARI – morfoloji və dinamik cəhətdən relyefdən tam asılı olan dağlıq ölkələrin buzlaqları. Adətən dərələrin başlanğıcında / dərə buzlaqları/, onların yamaclarında, çökəkliklərdə / asılı buzlaqlar/, zirvə ətrafında / kar buzlaqları/ yerləşir.

Ən iri dərə buzlağı Alyaskada Berinq buzlağıdır / uzunluğu 170 km/.

Р-горные ледники

E- mountain glacier

D-3.DAĞ BUZLAQ REL-YEFİ – alp relyefi terminin sinonimi.

D-4.DAĞ ÇÖKƏKLİYİ- silsilə və yüksəklikləri bir-birindən ayıran, bəzən kifayət dərəcədə parçalanmış, dərəyə bənzər alçaq sahələr.

Р-впадина горная

E- mountain depression

D-5. DAĞ DAXİLİ ÇÖKƏKLİK- bir dağ sistemi daxilində yerləşən və iki silsiləni ayıran tektonik çökəklik.

Р-внутригорная впадина

E- intermountain depression

D-6. DAĞ — DƏRƏ REL-YEFİ- erozion fəaliyyətlə əlaqədar yaranmış dağlıq relyef. Dərə şəbəkəsi ilə parçalanması xarakterikdir. Dərə şəbəkəsinin üfqi paylanmasına görə dağ-dərə relyefi müxtəlif növlərə bölünür: radial, lələkvari, şəbəkəli.

Р-горно - долинный рельеф

E- mountain valley relief

D-7.DAĞ KEÇİDİ-dağ silsilələrində iki tərəfə açıq, dərin, hamar, yastıdıbli, eni bəzən 10 km-ə qədər çatan alçaq sahə.

Р-горный проход

E- passage, wind-gap

D-8.DAĞ KÜRSÜSÜ- /ital. sözü olub-zoccolo-taxta pəncəli başmaq/- dağlıq ölkənin qırışq əsası. Əlverişli tektonik şəraitdə və uzunmüddətli denudasiya proseslərinin təsiri nəticəsində açılır. Dağlıq ölkəni parçalayan dərələrin dibinə uyğun gəlir.

Р-цокол гоп

E- mountain socle

D-9. DAĞ- QAZMA /ÇA-LA/- ana süxurların səthini açmaq məqsədi ilə qazılan sadə, adətən çalaya oxşar dağ qazmaları. Axtarış (kəşfiyyat) işlərində geniş tətbiq olunur.

Р-закопушка

E- zakopushka

D-10.DAĞ QOLU- əsas dağ silsiləsindən ayrılan və başqa istiqamətdə uzanan 2-ci dərəcəli dağ silsiləsi. Əsas dağ silsilələrinin parçalanması və neotektonik hərəkətlərlə qalxması nəticəsində formalaşır.

Р-отрог горного хребта

E- offshoot, offset

D-11. DAĞ QOVŞAĞI- dağ düyünü, iki və ya bir neçə sıradağların və ya dağ silsilələrinin birləşdiyi yer. Adətən belə yerdə ən yüksək zirvələr yerləşir. Məs: Tyan-Şanda Qələbə piki /7439 m/.

Р-горный узел

E- mountain knot, plexus of mountains

D-12. DAĞ QRUPU- qonşu dağlıq hissədən dərin dərələr, dağ

keçidləri, aşırımlar və dağlararası çökəkliklərlə ayrılan, dağ qrupu.

Р-горная группа

E- mountain group

D-13.DAĞ QURĞUSU-

bax: Dağlar

D-14. DAĞ QURŞAĞI- geniş zolaq şəkilində ardıcıl yerləşən dağlıq ölkələr. Dağ qurumlarının rayonlaşdırılmasında ən iri vahid hesab olunur. Dağ qurşağının uzunluğu bir neçə 10 min km, eni isə bir neçə min kilometrə qədər olur (Mis: Avrasiya boyu uzanan dağ qurşağı). Geostruktur cəhətdən qırıqlıq qurşağına uyğun gəlir. / Mis: Alp, Karpat, Qafqaz, Himalay/.

Р-горный пояс

E- mountain belt

D-15.DAĞ MASSIVI- dağlıq ölkənin, zəif parçalanmış, ətraf sahələrdən müəyyən dərəcədə təcrid olunmuş, uzunluğu və eni eyni olan hissəsi /mis: Böyük Qafqazda Şahdağ, Alpda Monblan, Tyan-Şanda Xan-Tenqri/.

Р-горный массив

E- mountain massif

D-16.DAĞ SƏHRASI- alçaq dağlıq ölkədə torpaq qatı zəif inkişaf etmiş, aşınma qabığı əksrən çınqıllardan ibarət olan səhra.

Р-горная пустыня

E- mountain desert

D-17. DAĞ SİLSİLƏSİ- qırıqlığın uzanma istiqamətində uzanan, qonşu silsilələrdən tektonik və ya erozion mənşəli uzununa

dərələrlə və çökəkliklərlə ayrılan, uzun dağ silsiləsi.

Р-горная цепь, горный хребет

E- mountain chain, mountain range

D-18. DAĞ SİSTEMİ-eyni geoloji inkişaf tarixinə və eyni mənşəyə malik dağ silsilələri. D.s. təcrid olunmuş /Ural/ və ya qrup halında /mis: Qərbi və Şərqi Sayan dağları, Böyük Qafqaz/ təzahür edir.

Р-горная система

E- mountain system

D-19.DAĞ SÜXURU- yer qabığında geoloji kütlə əmələ gətirən, müəyyən qədər daimi mineraloji və kimyəvi tərkibə malik, mineralların təbii aqreqatı. Mənşəyinə görə- maqmatik, çökmə, metamorfik və metasomatik D.s. ayrılır.

Р-горная порода

E- rock

D-20.DAĞ TİRƏSİ- bir istiqamətdə uzanan maili yamacı və hamar yalı ilə səciyyələnən hamar relyefə malik yüksəklik. D.t. adətən yaylanın tərkib hissəsini təşkil edib, silsilələrin kənarında və ətkələrində yerləşir.

Р-горная гряда

E- mountain ridge

D-21.DAĞ TUNDRASI-1) meşə sərhəddindən yuxarıda yerləşən və şibyə, mamır və soyuğa davamlı bəzi otların, kolların üstünlük

təşkil etdiyi, dağ bitki tipi (landşaft zonası).

Р-горная тундра

E- mountain tundra

D-22. DAĞ UÇQUNU- böyük süxur kütləsinin sərt və sıldırım yamac boyu dəhşətli düşməsi (uçması). Aşınma proseslərinin, səth və yeraltı suların, eləcə də ağırlıq qüvvəsinin təsiri nəticəsində süxurlar arasında əlaqələrin zəifləməsi sayəsində baş verir.

Р-горный обвал

E- rock fall

D-23.DAĞ YALI- dağ silsiləsinin və ya massivinin ən yüksək hissəsi. Adətən zirvələri alçaq sahələrlə növbələşərək iti diş şəkilli forma əmələ gətirir və açıq səma fonunda aydın seçilir. Yüksək dağlarda buzlağın və buzlaq relyef formalarının olması ilə səciyyələnir.

Р-горный гребень

E- mountain crest

D-24.DAĞ YÜKSƏKLİYİNİN İLKİN YAMACI- dağları parçalayan erozion şırımlardan asılı olmayaraq, dağlıq ölkələrin xarici kənarı boyunca uzanan, yamacı.

Р-склон горной возвышенности, первичный

E- initial upland of mountain slope

D-25.DAĞ ZİRVƏSİ- dağlarda, dağ silsiləsinin su ayrıcında ən yüksək hissə /zirvə/

Р-горная вершина

E- summit of mountain

D-26.DAĞARASI

ÇÖKƏKLİK - hər tərəfdən yüksək dağlarla əhatələnən tektonik çökəklik. İntensiv dağ əmələgəlmə hərəkətləri nəticəsində geosinklinal sistemin və aralıq massivlərin bərkimiş qırışlıq özülü üzərində əmələgələn, tektonik depressiya. Relyefdə düzənliklərə uyğun gəlir. Misal: Kür çökəkliyi, cənubi Sibir-də Minusin, Macarıstanda Pannon çökəkliyi /düzənliyi/ və s.

Р-межгорная впадина

E- intermontane depression

D-27.DAĞARASI

DÜZƏNLİK- dağarası depressiyalarda yerləşən adətən akkumulyativ örtüklü (prolüvial, allüvial, göl mənşəli) düzənlik. Misal: Fərqanə, Kür-Araz düzənlikləri və s.

Р-межгорная равнина

E- intermontane plain

D-28.DAĞDİBİ ÇÖKÜNTÜLƏR-

yüksək dağ çaylarının və dağarası dərələrin çöküntülərindən ibarət olması, üzvi qalıqların olması, müxtəlif cür laylılığı ilə xarakterizə olunur. Konqlomeratlar və qum daşları üstünlük təşkil edir. /Bax: Prolüvi/

Р-отложения подножий гор

E- piedmont deposits

D-29. DAĞƏMƏLƏGƏL-

MƏ- dağların, dağ qurumlarının əmələgəlməsinə səbəb olan qalxan tektonik hərəkətlərin və denudasion proseslərin məcmu. D. Geosinklinalların, eləcə də platformaların

yerində inkişaf edir və epigeosinklinal və epiplatforma dağlarının yaranmasına səbəb olur.

Р-горообразование

E- mountain building

D-30.DAĞƏMƏLƏGƏL-

MƏ MƏRHƏLƏSİ- dağlıq relyefin əmələ gəlməsi, formalaşması və molass çöküntülərin toplanması dövrü.

Р-этап горообразования

E- stage of mountain building

D-31.DAĞƏMƏLƏGƏL-

MƏ PROSESİ-Nikolaev,1962/ orogenezin sinonimi. Bax: Dağ-əmələgəlmə

D-32.DAĞƏMƏLƏGƏL-

MƏ VİLAYƏTİ (SAHƏSİ)- 1) ümumi qalxmanın üstünlük təşkil etdiyi differensial yeni tektonik hərəkətlərin mobil sahəsi; 2) dağ silsilələrindən və dağarası çökəkliklərdən ibarət təzadlı relyef formalarına malik yer səthi zonası.

Р-область

горообразования

E- mountain building

D-33. DAĞƏTƏYİ- dağlıq

ölkələrin təpəlik və ya alçaqdağlıq relyeflə səciyyələnən alçaq kənar hissəsi. Dağlıq ölkənin düzənliyə keçid zonasını təşkil edir. Adətən dağları təşkil edən çöküntülərə nisbətən daha cavan çöküntülərdən, yaxud dağların yuyulma materiallarından təşkil olunur. Orta Asiyada adır adlanır.

Р-предгорье

E- foothills, piedmont

D-34. DAĞƏTƏYİ BUZ-

LAQLAR- bir neçə buzlağın dağ-ətəyi düzənlikdə birləşərək əmələ gətirdiyi vahid buzlaq sahəsi /Al-yaskada Malyaspin buzlağı/.

Р-ледники предгорные

E- piedmont glacier

D-35.DAĞƏTƏYİ BUZ-

LAŞMA TİPİ -Alyaska tipli buzlaşma, müasir dövr üçün nadir buzlaşma tipi olub, dağ-dərə buzlaşmalarından örtük buzlaşmasına keçid təşkil edir.

Р-предгорный тип оледенения

E- piedmont glaciere, glacier of the Alaskan type

D-36.DAĞƏTƏYİ ÇAT-

bax: Berqsrund.

D-37.DAĞƏTƏYİ

ÇÖKƏKLİK-bax: Kənar çökəklik

D-38.DAĞƏTƏYİ DENU-

DASIÖN SƏTH - bax: Pediment

D-39.DAĞƏTƏYİ DÜ-

ZƏNLİK- dağ qurumlarına bitişik olan və əmələ gəlməsi və inkişafı onlarla sıx əlaqədar olan, düzənlik. D.d. akkumulyativ və denudasion mənşəli ola bilər.

Р-предгорная равнина /подгорная равнина/

E- piedmont plain, mountain apron

D-40.DAĞƏTƏYİ QAYA-

LI DÜZƏNLİK- dağlarla və dağ massivləri ilə əhatələnmiş, ana süxurlardan təşkil olunmuş, səthi na-

zik qırıntı materiallarla örtülmüş, az maili düzənlik.

Р-предгорная скалистая равнина

E- piedmont rocky plain

D-41.DAĞƏTƏYİ MAILİ DÜZƏNLİK- mütləq çökməsi dayanmış, ətraf dağların ümumi qalxmasına cəlb olmuş kənar çökəkliklərə məxsus təpəli və tirəli dağətəyi düzənlik.

Р-равнина наклонная предгорная

E- inclined piedmont plain

D-42.DAĞƏTƏYİ PİLLƏ- dağlıq ölkənin güclü parçalanmış daha yüksək mərkəzi hissəsinin kənarlarında yerləşən, pilləli denudasion səth.

Р-предгорная лестница

E- piedmont benchland

D-43.DAĞIN DİBİ, DAĞIN ƏTƏYİ- 1) planda dağlarla düzənliklərin sərhəddindən keçən, şərti xətt; 2) dağların aşağı hissəsi ilə təmasda olan düzənlik zona.

Р-подошва гор

E- foot of slope, toe of slope, foot of mountain, piedmont

D-44.DAĞIN KONTR-FORSU- bax: Dağətəyi

D-45.DAĞIN PYEDESTALI /ƏSASI/- qayalı dağ massivlərini dövrələyən dağətəyi maili düzənlik.

Р-пьедестал горы

E- pedestal of mountain

D-46.DAĞIN ZİRVƏ SƏT-Нİ- hər hansı bir dağın, dağlıq

sistemin ən yüksək zirvəsinin səthi. Mənşəyinə görə müxtəlif olur /Bax: Son denudasion səviyyə/.

Р-вершинная поверхность гор

E- summit surface of mountain

D-47.DAĞLAR- 1) dağ qurumu, sıra dağlar, dəniz səviyəsindən bir neçə min metr yüksəyə qaldırılmış, daxili yüksəkliyi kəskin tərəddüd edən yer qabığının qırıxıq, qırıxıq-qayma strukturlu geniş sahəsi. D. düz xətt şəkilində və ya qövsvari əyilərək yüz və min kilometrə uzanır /Piriney, Alp, Karpat, Altay, Himalay, Böyük və Kiçik Qafqaz dağları/. Taksonomik əlamətlərinə görə dağ qurumları müxtəlif dərəcəli dağdaxili, dağarası çökəkliklərlə, dərələrlə ayrılandağ qurşaqlarına, dağlıq ölkələrə, dağ sistemlərinə, dağ qruplarına, dağ silsilələrinə ayrılır. Morfoloji cəhətdən yüksək, orta və alçaq D. ayrılır. D. üçün landşaftın yüksəklik qurşaqları səciyyəvidir; 2) bax: Erozion dağlar; 3) bax: Vulkanik dağlar

Р-горы

E- mounts, mountains

D-48.DAĞLARIN BAZAL ZONASI- aşınma materiallarının toplanma sahəsi olan dağ yamaclarının aşağı hissəsi /gətirmə konuslarının, ufantı konuslarının yayıldığı zona/.

Р-базальная зона гор

E- basal zone of mountains

D-49. DAĞLARIN MORFOLOJİ QURŞAQLIĞI-

ayrı-ayrı yüksəklik qurşaqlarında ekzogen proseslərin xarakterinə və intensivliyinə təsir edən iqlimin müxtəlifliyi ilə əlaqədar olaraq, dağların relyefinin qanunauyğun dəyişməsi. D.m.q. relyefin geoloji inkişaf tarixi ilə əlaqədar, onun xarakterinin dəyişməsindən – relyefin mərtəbəliliyindən ayırmaq lazımdır.

**P-морфологическая
поясность гор**

**E- morphological mountain
storeys**

D-50.DAĞLARIN YÜKSƏKLİK BÖLGÜSÜ – yeni tektonik hərəkətlərin təsiri və intensivliyinə görə dağlarda ayrılmış hipsometrik yüksəklik pillələri. Qəbul edilmiş ümumi təsnifat yoxdur. Adətən – yüksək /2500 m-dən yuxarı/, orta /1200 - 2500 m/ və alçaq dağlar /1200 m-ə qədər/ ayırırlar. Bəzən ən yüksək dağlar /5000-5500 m-dən yüksək/ və təpəliklər də (300-600 m, bəzən 1000 m-ə qədər) ayrılır.

**P-высотное
разделение
гор**

**E- altitudinal division of
mountains**

D-51.DAĞLIQ DENUDASIYON SƏTH- denudasiya prosesləri nəticəsində düzəlmiş və müxtəlif yüksəkliyə qaldırılmış səth. Bu cür səthin relyefi adətən təpəli olur.

**P-денудационная поверхность
горная**

**E- mountain denudation
surface**

D-52.DAĞLIQ ƏSAS- bir və ya bir çox mühüm xüsusiyyətləri dəyişikliyə uğramış ilkin yayla, sonralar qalxması nəticəsində özünün əvvəlki həcmdə bərpa olması zamanı yaranan, dağlıq əsas.

P-остов горный

E- mountain socle

D-53.DAĞLIQ LANDŞAFT- yer səthinin dəniz səviyəsindən və ətraf düzənliklərdən yüksəyə qaldırılmış və hündürlüyü kifayət qədər kəskin tərəddüd edən, qırıxıq strukturaya malik geniş zonası.

P-ландшафт горный

E- mountain landscape

D-54.DAĞLIQ ÖLKƏ- bir neçə dağ sistemindən təşkil olunmuş, bir və bir neçə tektogenezin məhsulu olan, müxtəlif struktur xüsusiyyətlərə malik, mürəkkəb dağlar. Dağlıq ölkəyə daxil olan dağ sistemləri strukturlarına və xarici görkəminə görə bir-birindən fərqlənirlər / məs: Qafqazın tərkibində Böyük və Kiçik Qafqaz, Qarabağ vulkanik yaylası/.

P-горная страна

**E- mountains, mountain
land**

D-55.DAĞLIQ RELYEF- mənşəyinə və yüksəkliyinə görə müxtəlif dağlardan ibarət olan

relyef. Bax: Yüksəkdağlıq, orta dağlıq, alçaqdağlıq relyef.

Р-горный рельеф

E- mountain relief

**D-56.DAĞÜSTÜ DÜZƏN-
LİK-** yaylalardan fərqli olaraq zəif parçalanmış, yüksəklikdə yerləşən müxtəlif mənşəli düzənlik.

Р-нагорная равнина

E- mountain plain

D-57.DAĞÜSTÜ PLATO / yayla/ - geniş yayla daxilində yerləşən və çökək sahələrində aşınma materialları toplanan hamar səth. D.p. kənarlardan rütubətli hava axınlarının daxil olmasına mane olan yüksək dağlarla əhatələnir/mis: Mərkəzi Pamir, İran yaylası/. Qədim qırışıq süxurların nadir çıxıntıları qalığı yüksəkliklər əmələ gətirir.

Р-нагорное плато

E- mountain plateau

**D-58.DAĞÜSTÜ TERRAS-
LAR-** orta və yüksək enliklərdə, kontinental iqlimə malik vilayətlərdə, dağların yamaclarında ana süxurlarda formalaşmış terrasabənzər sahələr. Şaxta aşınması və soliflüksiya nəticəsində yaranır.

Р-нагорные террасы

**E- altiplanation terraces,
golets terraces**

D-59. DAHAR – dik sahil /Qarabağ/.

Р-дахар

E- dakhar

D-60.DAXİLİ DƏNİZ- ma-
terik daxilində yerləşən və okeanla

əlaqədə olan dəniz /Aralıq dənizi, Qara dəniz, Azov dənizi, Qırmızı dəniz/.

Р-море внутреннее

**E- inland sea, enclosed sea,
continental sea**

D-61.DAXİLİ MOREN-
buzlağın daxilində yerləşən süxur qırıntıları

Р-внутренняя морена

E- englacial drift

**D-62.DAXİLİ PROSES-
LƏR-** bax: Endogen proseslər.

**D-63.DAXİLİ SAHİL
XƏTTİ-**laqunlu sahilin sahil xətti.

**Р-внутренняя береговая
линия**

**E- inner shoreline, interior
coastline**

D-64.DAİMİ DONUŞLUQ-
şərti, qeyri-müəyyən termin olub, 3 mənada işlədilir: 1) yer qabığının üst səthində süxurların uzun müddət 0⁰-dən aşağı temperaturda soyuması, 2) süxurların uzun müddət əriməyən təbəqəsi; 3) tərkibindəki rütubətin donması sayəsində se-
mentləşmiş süxur.

Р-вечная мерзлота

E- permafrost

**D-65.DAİMİ EROZİYA
BAZİSİ-** bax: Ümumi eroziya bazisi.

D-66.DAİRƏVİ RİF - atoll terminin sinonimi.

Р-риф кольцевой

E- ring reef

D-67.DALDA SAHİL- hakim küləklərə məruz qalmayan sahil /Arxa sahil/.

Р-подветренный берег

E- ice coast, iceward coast

D-68.DALDA YAMAC / arxa yamac/ - hər hansı oroqrafik elementin hakim küləklərin istiqamətinin əks tərəfində yerləşən yamac. Küləkdöyən yamacın əksi.

Р-подветренный склон

E- splash marks

D-69.DALĞA DÖYƏN OYUQ- abraziyon pillənin əsasında ləpədüymə nəticəsində yaranmış boşluq / oyuq/.

Р-волноприбойная ница

E- wave-cut notch

D-70.DALĞA

EROZİYASI- dalğaların fəaliyyəti nəticəsində sahilin parçalanması. Bax: Abraziya.

Р-волновая эрозия

E- wave erosion

D-71.DALĞALANMA

NİŞANƏSİ- dənizlərin və göllərin dayaz zonalarında dalğalanma. Bu proses bir neçə cür baş verir: a/ suyun ehtizazi hərəkəti nəticəsində dərin zonalarda yaranan dalğalanma; b/ ləpə döyən zonada suyun hərəkəti nəticəsində yaranan dalğalanma

Р-знаки волнения

E- wave marks

D-72.DALĞALANMANIN

TƏSİR ZONASI- dəniz dalğalarının litosferə təsir etdiyi zona. Bu zonanın aşağı sərhəddi sualtı sahil

yamacı, üst sərhəddi isə çəkilmə və qabarma zamanı maksimal dalğaların yuxarı sərhədidir.

Р-зона волнового воздействия

E- zone of wave influence

D-73.DALĞAVARİ DÜ-ZƏNLİK- az maili yamaçlı tirələrlə, maili yamaçlı dayaz dərələrin növbələşməsindən ibarət, dalğalı mezorelyeflə səciyyələnən düzənlik.

Р-волнистая равнина

E- rolling plain, rolling lowland

D-74.DALMASIYA TIPLİ SAHİL- dağ silsilələri sahil boyunca paralel uzanan cavan qırıqlı quru sahələrin çökməsi və alçaq sahələrini dənizin basması nəticəsində yaranmış, uzununa sahil. Bu tip sahillər alp qırıqlığı vilayətləri üçün səciyyəvi olub, Dalmasiyada yaxşı inkişaf etmişdir. Fiordlardan fərqli olaraq belə sahillərdə dərələr silsiləliyə boyunca sahilə paralel uzanır.

Р-берег далматинского типа

E- Dalmation coast

D-75. DAMBA- /bənd/ - 1) təbii damba-tektonik çökəkliyə uyğun gələn akkumulyativ düzənliklə axan iri çayların əksərən aşağı hissəsində, gətirmə materialların çökməsi sayəsində əmələ gəlmiş, təbii yataqyanı tirə; 2) süni D.- sahili su basmadan, yumadan qorumaq və su anbarlarında suyu sax-

lamaq üçün torpaqdan, daşdan, beton
tandan tikilmiş hidrotexniki qurğu.

Р-дамба

E- dam

D-76.DARAQVARI

DYUNLAR – hakim küləklərin
istiqlamətinə köndələn istiqamətdə
uzanan, qısa dyun tirələri

Р-гребенчатые дюны

**E- rake-like dunes, comb-
form dunes**

D-77. DARAN-insan yaşa-
mış mağara /Zəngilan r-nu/

Р-даран

E- daran

D-78.DAR DƏRƏ- dağlarda
inkışaf etmiş dar, dərin, dik yamaqlı
dərə. Kanyonlardan fərqli olaraq
D.d. dibi çayın yatağı ilə tam
örtülmür.

Р-ущелье

**E- gap, gorge, narrow,
combe**

D-79.DARVAZA /KEÇİD/-
geomorfologiyada müxtəlif mənşəli
keçid: 1) dağ silsiləsini köndələn
istiqlamətdə başdan-başa kəsib ke-
çən dərin dərə / misal: Qarabağ
silsiləsində Turş-su aşırımı, Buxa-
rada Dəmir darvaza/, dağlıq ölkə-
lərdə antedent dərə; 2) dağ mas-
sivlərini bir- birindən ayıran qra-
benlər də nisbətən geniş /eni 10
km/ darvaza yaradırlar. Qazaxs-
tanda Cünqraiya qapıları/.

Р-ворота

E- gate

D-80.DAŞ AXINI- saxta
aşınmasının, soliflüksiyanın və

ağırliq qüvvəsinin təsiri nəticəsində
daş axınlarının yamac boyu hərə-
kəti.

Р-каменный поток

E- stone stream

D-81.DAŞ ÇAY- ağırliq
qüvvəsinin təsiri nəticəsində iri
qırıntı materiallar toplusunun ya-
mac aşağı xətt şəkildə hərəkəti
/Şərqi Sibirdə, Zabaykalyədə, Sa-
yanda müşahidə olunur./

Р-каменные реки

E- block streams

D-82. DAŞ DƏNİZ- qar
xəttindən aşağıda dağların yastı
sahələrində geniş ərazi tutan daş
səpintiləri, daşlıq.

Р-каменные моря

**E- block-fields, rock-fields,
stone-fields**

D-83. DAŞ HEYKƏLLƏR-
kimyəvi aşınma və deflyasiya
nəticəsində qaya süxurlarda əmələ
gəlmiş müxtəlif formalar.

Р-каменные истуканы

E- chimney rocks

D-84. DAŞ HƏLQƏLƏR-
daş tac, narın torpaq kütləsinin daş
qırıntıları ilə əhatələnmiş dairəvi,
düz və ya qabarıq sahəsi. Mövsümi
və daimi donmuş süxurların yayıl-
dığı sahələrdə inkışaf etmişdir.

Р-каменные кольца

E- stone circles, tone rings

D-85. DAŞ SƏHRA- alçaq
dağlığın və təpəliklərin zəif par-
çalanmış ana süxurlarında inkışaf
etmiş səhra, səthi çınqılla, daşlarla
örtülmüş olur. Torpaq-bitki örtüyü

demək olarki olmur. Orta və Mər-
kəzi Asiyada, Şimali Amerikada,
Şimali Afrikada geniş yayılmışdır.

Р-каменистая пустыня

**E- stony desert, hammadə,
desertic rock plain**

D-86. DAĞ SÜTUNLAR-
səhra iqlimi şəraitində şaquli çat-
larla mürəkkəbləşmiş qayalı mas-
sivlərin aşınması və denudasiya
nəticəsində yaranmış sütunvari for-
malar.

Р-каменные столбы

**E- rock pillere, rock pin-
nacles**

D-87. DAŞ ŞƏBƏKƏ- bax:
Aşınma şəbəkəsi

D-88.DAŞ ŞƏHƏRLƏR,

Eol şəhərlər- səhralara xas olan
landşaft, çılpaq ana süxurların in-
tensiv fiziki və mexaniki aşınması
nəticəsində şəhər xarabalıqlarını
xatırladan qərribə formalar.

Р-каменные города

E- rock cities

**D-89.DAŞ ZƏNCİR /HÖ-
RÜK/** - yüksək dağlığın yamacında
pilləli yerləşmiş qövsvari çınqıl
zolağı / Mis: Kilimancaranın ya-
maclarında/.

Р-каменные гирлянды

E- stone garlands

**D-90.DAŞIMA /NƏQL ET-
MƏ/** - hər hansı denudasiya amili-
nin təsiri altında aşınma nəticəsində
yaranmış qırıntı materiallarının
yerdəyişməsi.

**Р-перенос / транспорти-
ровка осадков/**

E- carrying of sediments

**D-91. DAŞINMA / NƏQL
OLMA/ AMİLLƏRİ-** sedimen-
tasiya prosesində çökmə material-
ların yer səthində yerdəyişməsinə
səbəb olan amillər. Quruda daşın-
ma əsasən su axınları, çaylar, kü-
ləklərin təsiri nəticəsində; dənizlər-
də isə cərəyanlar vasitəsilə baş
verir.

**Р-агенты переноса /
транспортировки/**

E- agents of carrying

D-92. DAŞQIN- qar örtü-
yünün birdən-birə əriməsi, güclü
yağışların yağması ilə əlaqədar çay-
da suyun səviyyəsinin birdən-birə
qalxması.

Р-паводок

E- flood

**D-93.DAŞLI ÇOXBU-
CAQLILAR** – kənarlardan, qal-
dırılmış çoxbucaqlı şəkildə qırıntı
materiallarla haşiyələnmiş qabarıq
narın torpaq sahələri. Daimi və
müvəqqəti donmuş süxurların ya-
yıldığı sahələrdə inkişaf etmişdir.

Р-каменные

многоугольники

E – stone polygons

D-94.DAŞLI QLETÇER –
uzun dil şəkilində /3-3,5 km/ sirk
və karlardan nəql etdirilən qırıntı
materiallar toplusu

Р-глетчер каменный

E- stone glacier

D-95.DAŞLIQLAR- bax:
Daş dəniz

D-96.DAUN MƏRHƏLƏ-Sİ- Alp vilayətində Üst Dördüncü dövr /Vürm/ buzlaşmasının çəkilmə mərhələsi

P-Даун стадия

E- Daun stage

D-97.DAYAQ MƏNTƏ-QƏLƏRİ- yer səthinə bərkidilmiş nöqtə olub, planda mövqei və yüksəkliyi, vahid koordinat sistemində, geofiziki ölçülərin köməyi ilə müəyyənləşdirilir. Məs: nivelirləmə reperinin və nişanının trianqulyasiya məntəqəsi. D.m. topoqrafik xəritələrin tərtibində, Yer formasının və ölçülərinin təyin edilməsində mühüm təcrübi əhəmiyyəti vardır.

P-опорные пункты

E- fixed points, control points

D-98. DAYAZ DƏRƏ - maili yamaclara malik, bir istiqamətdə uzanan mənfi relyef forması. D.d. erozion, eol, karst mənşəli ola bilər.

P-ложбина

E- linear depression, hollow

D-99. DAYAZ SAHİL - zəif meyilli, geniş sualtı yamac. Çöküntülərin toplanması və yerdəyişməsi prosesi üstünlük təşkil edir.

P-отмелый берег

E- flat coast

D-100. DAYI - Böyük səhranın Əlcəzair hissəsində müəyyən vaxtlar su toplana bilən axarsız

çökəkliyin ərəb dilində adı. Orta Asiyada takırların analoqudur.

P-дайи

E- dayas

D-101. DAYKA- /ing. dike yaxud dyke- arakəsmə, daş hasar/paralel səthlərlə əhatələnən və qarışıq süxurları kəsib, şaquli dayanan lay şəkilli geoloji kütlə. D.müxtəlif olur: endogen D. Maqmanın çatlara soxularaq soyuması və kristallaşması nəticəsində əmələ gəlir. Ekzogen (klastik) D. çökmə süxurlarla doldurulmuş çatlar. Sonradan denudasıyaya məruz qalmış yan süxurlar fonunda relyefdə divarabənzər forma əmələ gətirir.

P-дайка

E- dyke

D-102. DEFİLE- yüksəkliklər /dağ defilesi/, göllər / göl defilesi/ arasında, dar keçid.

P-дефиле

E- defile

D-103. DEFLYASİON ÇÖ-KƏKLİK- külək sovurması nəticəsində əmələ gələn mənfi relyef formaları. Quraqlıq zona üçün səciyyəvidir.

P-впадина дефляционная

E- deflation basin, blow-out

D-104. DEFLYASİON

GÖL- eol gölü, deflyasiya prosesi vasitəsilə barخانlar və dyunlar arasında yaranmış çökəkliklərdə, göl. Adətən səhralarda rast gəlinir.

P-дефляционное озеро

E- deflation lake

D-105. DEFLYASİON
LƏPƏ- uzunluğu 40-260 sm və hündürlüyü 7-16 sm olan ləpə

Р-рябь дефляционная

E- deflation ripple

D-106. DEFLYASİYA - torpağın və süxurların aşınmış narın materiallarının külək vasitəsilə daşınması. Əsasən səhralarda, bəzən digər təbii zonalarda da müşahidə olunur.

Р-дефляция

E- deflation

D-107. DEFLYUKSİYA- (lat. defluo-axıram)-torpaq-bitki örtüyü altında az rütubətli torpaq kütləsinin zəif sıxılmış şəkildə plastik hərəkəti / ən çox humid iqlimli vilayətlərdə/.

Р-дефлюкция

E- defluction, defluxion

D-108. DEFORMASİYA- / pozulma/ - geologiyada tektonik qüvvələrin təsiri altında süxurların həcm və formasının dəyişilməsi.

Р-деформация

E- deformation

D-109. DEQLYASİASİYA - dağlarda dərə buzlağının maksimal inkişafından sonra uzunluğunun qısalması, geri çəkilməsi.

Р-дегляциация

E- deglaciation, recession of glaciers

D-110. DELL-/ alman. Delle- çuxur, çökəklik/- xətt boyunca uzanan hamar dibli, əksərən yataqsız dayaz dərə. Zəif meylli səthdə yağış və qar suları D. axır.

Quraq dövrlərdə yamac boyu zəif hərəkət edən aşınma materialları ilə doldurulur.

Р-делья

E- dale

D-111. DELTA- / yunan əlifbasında - hərfinin formasından - delta/- ovalıqlarda çayların aşağı hissəsində, çay gətirmələrindən təşkil olunmuş və çayın şaxələnen qolları vasitəsilə parçalanmış relyef forması. Deltalar müxtəlif formada olur: Üçbucaqlı / Nil çayı/, pərvəri /Missisipi, Kür/, qövsvəri /Lena/, dimdikvari /Tibr/ və i.a.

Р-дельта

E- delta

D-112. DELTA ÇÖKÜNTÜLƏRİ- çayların deltasında çökdürülmüş müxtəlif mexaniki tərkibli çöküntülər.

Р-дельтовые отложения

E- delta deposits, deltaic deposits

D-113. DELTA DÜZƏNLİYİ- çay dərələrində və ya onun ağız hissəsində, eləcə də yer qabığının çökməyə məruz qalan çökəkliklərində çay çöküntülərinin toplanması nəticəsində əmələ gələn, düzənlik /Xuanxe, Hind, Volqa, Terek, Po, Kür çaylarının deltaları/.

Р-равнина дельтовая

E- delta plain

D-114. DELTA GÖLÜ - iri düzənlik çaylarının deltasında yerləşən göl /misal: Lena çayının deltasında göl/.

Р-дельтовые озера

E- delta lakes

D-115. DELTA SAHİLİ – çaylar vasitəsilə gətirilmiş yumşaq və deltanın xarici kənarında çökdürülmüş laylı çay gətirmələrindən ibarət olan alçaq, pərvari şaxələnən sahil.

Р-дельтовый берег

E- deltaic coast

D-116. DELÜVİ / lat. deluoyuyuram/, delüvial çöküntülər - yağış və qar suları vasitəsilə kövrək aşınma materiallarının yamaclardan yuyularaq toplanması nəticəində əmələ gələn, çöküntülər. Termin 1890-cı ildə Pavlov A.P. tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-делювий

E- deluvium

D-117. DELÜVİAL SƏPİNTİ- köklü faydalı qazıntı yataqlarının aşınıb parçalanması nəticəsində yamaclarda və onun ətkələrində faydalı komponentlərdən yararlanmış, səpintilər.

Р-делювиальные россыпи

E- deluvial deposits

D-118. DELYAPSI- bax: Qravitasion çöküntülər.

D-119. DENUDASİON ALÇAQ DÜZƏNLİK- hündürlüyü adətən 0-200 m-ə qədər olan Neogen və Antropogendə çökmə və qalxma proseslərinə zəif məruz qalmış denudasion düzənlik. Platformalarda zəif qalxmaya məruz qalmış hamar səth əmələ gətirir / Xain, Milanovski, 1956/.

Р-равнина низменная денудационная

E- low-lying denudation plain

D-120. DENUDASİON DÜZƏNLİKLƏR- denudasiya proseslərinin uzun müddət üstünlük təşkil etdiyi şəraitdə, vaxtilə qaldırılmış və təzadlı relyefin yuyulması və aşınma materiallarının daşınması nəticəsində onun yerində əmələ gəlmiş, hamar səthlər.

Р-денудационные равнины

E- denudation plains, destructional plains

D-121. DENUDASİON KƏSİM- denudasiya prosesləri vasitəsilə aparılmış (yuyulmuş) süxur qatının qalınlığı ilə səciyyələnilir.

Р-денудационный срез

E- layer removed by erosion, degradation sheet

D-122. DENUDASİON MAİLİ DÜZƏNLİK- dəniz sahili boyunca uzanan, materikin mərkəzinə doğru yüksələn düzənlik. Struktur cəhətdən D.m.d. qədim və cavan platformalarda sineklizlərin və kənar çökəkliklərin qanadlarına uyğun gəlir/Xain, Milanovski, 1956/.

Р-равнина наклонная денудационная

E- inclined denudation plain

D-123. DENUDASİON METR- denudasiya proseslərinin təsiri altında çay hövzəsi səthinin 1

m aşağı düşmə vaxtı. D.m. müxtəlif çay hövzələrində müxtəlifdir. Po çayında 2,4; Rona çayında - 5,1; Qanqda -7,9; Yanszıda 12,5; Missisipidə- 20,1; Dunayda-23, LaPlatada-98,4 min il.

Р-денудационный метр

E- denudation metre

D-124. DENUDASIÖN

PİLLƏ- lay pilləsi. Müxtəlif sərtliyə malik üfqü yatan süxur laylarının yayıldığı ərazilərdə yastı relyef səthinin özündən aşağıdakı səthə düşmə pilləsi.

Р-денудационная

ступень

E- denudation step

D-125. DENUDASIÖN

PLATO - bax: Denudasion düzənlik.

D-126. DENUDASIÖN

RELYEF - denudasiya prosesləri nəticəsində yaranmış relyef.

Р-денудационный рельеф

E- denudation landforms, destructional landforms

D-127. DENUDASIÖN

RELYEF FORMALARI- bax: Denudasion relyef.

D-128. DENUDASIÖN

SƏTH – müxtəlif yaşlı süxurları bir bucaq altında kəsən, subhorizontal səth. D.s. düz, dalğalı, maili ola bilər.

Р-денудационная

поверхность

E- denudation surfaces, surfaces of erosion

D-129. DENUDASIÖN
SƏVİYYƏ- bax: Denudasiya bəzisi.

D-130. DENUDASIÖN
TERRAS- bax: Struktur-denudasion terras.

D-131. DENUDASIÖN
YAMAC- denudasiya amillərinin təsiri ilə yaranmış yamac və ya yamacın bir hissəsi. D.y. süxurların parçalanması və qırıntı materialların daşınması prosesi gedir.

Р-денудационный склон

E- denudational slope

D-132. DENUDASIÖN

YÜKSƏK DÜZƏNLİK- Neogen və Antropogendə 400-500 m-ə qədər qalxmaya məruz qalmış, qədim və cavan platforma sahələrinə uyğun gələn hündürlüyü 200-500 m olan yüksəkliklər / Xain, Milanovski, 1956/.

Р-равнина высокая денудационная

E- high-lying denudation plain

D-133. DENUDASIYA - /lat. denudatio- açılış /- suyun, küləyin, buzlaqların təsiri nəticəsində süxurların aşınması, daşınması və akkumulyasiyası proseslərinin cəmi.

Р-денудация

E- denudation, degradation, erosion

D-134. DENUDASIYA
AMİLLƏRİ - ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında aşınma materiallarının yerdəyişməsinə və daşınmasına

gətirib çıxaran morfogenezin ekzogen amilləri: Skulptur relyef əmələ gətirən yerüstü (qravitasion hərəkət, eroziya, karst, suffoziya, nivasiya, ekzarasiya, abraziya, deflyasiya, korroziya) və sualtı (qravitasion yerdəyişmə; cərəyanlar vasitəsilə yuyulma, dalğa vasitəsilə yuyulma, suspensyon yuyulma) denudasiya amillərinə ayrılır.

Р-агенты денудации

E- denudational agents

D-135. DENUDASIYA BAZISI- müəyyən ərazidə denudasiya proseslərinin təzahürünün aşağı həddi. Bu səviyyədə aşınma və materialların yerdəyişməsi prosesi getmir. D. b. yuxarı hissələrdən yuyulan materialların toplanma sahəsinə uyğun gəlir.

Р-базис денудации

E- base level of denudation

D-136. DENUDASIYANIN AŞAĞI SƏVİYYƏSİ - uzun müddət nisbi tektonik sabitlik şəraitində denudasiyanın təsiri altında qurunun alçala biləcəyi xəyalı səth. Bu səviyyə qəbul edilmiş ümumi eroziya bazisinə, okean səviyyəsinə uyğun gəlir. Ancaq əslində bu okean səviyyəsindən də aşağıda yerləşir. Belə ki bəzi sahələrdə çay eroziyası və dəniz abraziyası şelf zonasında da (materik dayazlığında) davam edir.

Р-нижний уровень денудации

E- absolute base level of denudation

D-137. DENUDASIYANIN YUXARI SƏRHƏDDİ- bax: Mütləq üst denudasion səviyyə.

D-138. DEPRESSİYA / lat. depressio-çökmə/- 1) geomorfologiyada yer səthində forma və mənşəyindən asılı olmayaraq dəniz səviyyəsindən aşağıda yerləşən, quru /Türkmənistan çökəkliyi/; 2) və ya su səthi dəniz səviyyəsindən aşağıda yerləşən su ilə dolmuş çökəklik (Xəzər dənizi). Tektonikada yer qabığının çöküntülərlə tam və qismən doldurulmuş çökmə sahələri / mis: Orta Asiyada Tacikistan depressiyası/.

Р-депрессия

E- depression

D-139. DESKVAMASIYA – süxurların çıpraq qayalı səthində aşınma qabığının pulcuqvari qabarıq, dairəvi, nazik laylaşması. Temperaturun kəskin tərəddüdünün təsiri altında baş verir. D. səhrələr üçün səciyyəvidir.

Р-десквамация

E- desquamation, spheroidal weathering

D-140. DESTRUKSIYA - /lat. desfructio-pozulma/ – yer səthində süxurların aşınma prosesləri ilə parçalanıb – dağılması.

Р-деструкция

E- destruction

D-141. DƏLMƏ NÜVƏSİ - duzdan təşkil olunmuş duz günbəzlərinin nüvəsi. Üstdə yatan çökmə süxurları yarıq, nəticədə diapir qırışıq əmələ gətirir.

Р-ядро протыкания

E- core of piercing

D-142. DƏNİZ - okeanın hissəsi olub, ondan quru, yaxud sualtı yüksəkliklərlə ayrılır. Okeanın açıq hissəsindən əsasən özünün xüsusi hidroloji və iqlim rejimi ilə fərqlənir. Bəzi göllərə (Xəzər, Aral) və su anbarlarına da (Moskva suanbarı) D. deyilir.

Р-море

E- sea

D-143. DƏNİZ AKKUMULYASIYA DÜZƏNLİYİ- ilkin alçaq düzənlik, epikontinental dənizlərin reqressiyası nəticəsində əmələ gəlir və dislokasiyaya uğramamış cavan dəniz çöküntülərindən təşkil olunur / Mis: Xəzəryanı ovalıq/.

Р-равнина морской аккумуляции

E- initial plain

D-144. DƏNİZ BUNLARI-sahillərin abraziyadan mühafizəsi üçün salınan qısa bəndlər. D. b. yalı dəniz səviyyəsindən 0,5-1,0 m yuxarı olur.

Р-буны морские

E- breakwater

D-145. DƏNİZ ÇÖKÜNTÜLƏRİ – dəniz hövzələrinin dib çöküntüləri. Dar mənada termini ancaq dəniz çöküntülərinə, geniş mənada isə bütün Dünya okeanı çöküntülərinə aid edirlər. D. ç. mənşəyinə görə-terriqen, biogen, vulkanogen, hemogen; əmələ gəl-

mə dərinliyinə görə-litoral, nerit, batial və abissal növləri var.

Р-осадки морские

E- marine sediments, marine deposits

D-146. DƏNİZ DİBİNİN EROZİYASI- subakval eroziya, dib axınları vasitəsilə dəniz dibi səthinin xətti yuyulması. Nəticədə sualtı çuxur, şırım, dərə, çökəklik və başqa sualtı relyef formaları əmələ gəlir.

Р-эрозия морского дна

E- erosion of sea floor

D-147. DƏNİZ DİBİNİN GEOMORFOLOJİ XƏRİTƏSİ – sualtı relyefin genezisi, inkişaf tarixi və morfologiyasını əks etdirir. D . d. g. x. bir neçə tipi mövcuddur.

Р-геоморфологическая карта морского дна

E- geomorphological map of sea floor

D-148. DƏNİZ DÜZƏNLİYİ –zolaq şəkilində / bəzən çox enli/ dəniz sahili boyu uzanır / mis: Xəzəryanı ovalıqda Alt Xvalın dəniz düzənliyi/.

Р-равнина морская

E- marine plain, sea plain

D-149. DƏNİZ GEOMORFOLOGİYASI- dəniz və okeanların dibinin və sahilinin relyefini, onun quruluşunu, yaranmasını və inkişafını öyrənən elm. D. g. Ümumi, regional və tətbiqi olmaqla üç hissəyə bölünür. Ümumi geomorfologiya dibin relyefini ümumi şəkil-

də öyrənir və onun inkişafının ümumi qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirir. Regional D.g. Dünya okeanının ayrı-ayrı hissələrinin sualtı relyefini öyrənir. Tətbiqi D.g. neft və səpinti yataqlarının axtarışında, sualtı rabitə xətti və boru kəmərin layihələşdirilməsində, balıq sənaye sahələrinin yerləşdirilməsində və b. Praktiki məsələlərdə istifadə edilir.

Р-геоморфология морская

E- marine geomorphology, submarine geomorphology

D-150. DƏNİZ MORENİ – dənizin dibində moren toplantısı. D. m. ya subaeral şəraitdə əmələ gəlib, sonradan dəniz altına çökməsi nəticəsində, yaxud da iri sahil buzlağının qurtaracağına yaxın sahədə, dibdə /əsasən son morenlər/ əmələ gəlir. Dəniz morenləri strukturuna və tərkibinə görə quru morenlərinə oxşardır.

Р-морена морская

E- marine moraine, sea moraine

D-151. DƏNİZ SAHİLİ – I. Sahil zonası, müasir sahil relyef formalarının yayıldığı, dəniz və qurunun qarşılıqlı təmas zonası. Dəniz sahilinin inkişafında dalğaların işi əsas rol oynayır. Dalğanın təsirinin xarakterindən asılı olaraq D.s. abrazion, akkumulyativ və mürəkkəb olur.

Р-морской берег

E- coastal zone, littoral zone, sea coast, shore

D-152. DƏNİZ SAHİLİ – II. Okean, dəniz və ya gölün sahili boyu uzanan zolaq olub, quru ilə dənizin qarşılıqlı təsirindən yaranmış su mənşəli qədim və müasir relyef formalarının olması ilə səciyyələnir. D.s. 3 zonaya ayrılır: 1) üst sahil, yaxud səviyyənin yüksək olduğu vaxt formalaşmış dəniz və ya göl mənşəli qədim relyef formalarının yayıldığı zonası; 2) orta, yaxud müasir sahil zona olub, sahil və sualtı yamaca ayrılır və litosferlə dənizin müasir fəal qarşılıqlı təsiri ilə səciyyələnir; 3) aşağı, yaxud hövzənin daha aşağı səviyyədə olduğu vaxt yaranmış və hazırda su basmış qədim sahil relyef formalarının yayıldığı zona.

Р-приморье

E- coast, littoral, sea side

D-153. DƏNİZ SAHİLİ DÜZƏNLİK – quru tərəfdən sahil zonasını əhatə edən düzənlik. D.s.d. özlüyündə ya dəniz dibinin sudan azad olaraq quruyan sahilyanı zolağıdır, ya da sahil prosesləri ilə formalaşmış akkumulyativ əmələ gəlmələridir / mis: Fransada Landı sahil düzənliyi, Xəzər sahili düzənliklər/.

Р-приморская равнина

E- coast plain

D-154. DƏNİZ SƏVİYYƏSİNİN DÖVRÜ TƏRƏDDÜDÜ – yüz illər ərzində dəniz səviyyəsinin yavaş-yavaş dəyişməsi. Yer qabı-

ğının ehtizazı hərəkətlərinin təsiri altında və ya Dünya okeanında suyun miqdarının dəyişməsi nəticəsində baş verir.

Р-вековые колебания уровня моря

E- secular variations of level

D-155. DƏNİZ SƏVİYYƏSİNİN EVSTATİK DƏYİŞMƏSİ- Dünya okeanında suyun miqdarının dəyişməsi ilə əlaqədar okean səviyyəsinin dəyişməsi, buzlaqların kütləvi surətdə əriməsi ilə əlaqədar səviyyənin qalxması.

Р-эвстатическое изменение уровня моря

E- eustatic change of level

D-156. DƏNİZ SƏVİYYƏSİNİN TƏRƏDDÜDÜ- müəyyən vaxt ərzində Dünya okeanında suyun sərbəst səthinin tərəddüdü, şaquli xətt üzrə ölçülür.

Р-колебания уровня моря

E- fluctuation of sea level

D-157. DƏNİZ TERRASI- dəniz sahilində qurunun tektonik qalxması, yaxud dəniz səviyyəsinin evstatik enməsi nəticəsində əmələ gəlir. Abrazion və akkumulyativ tipləri vardır.

Р-терраса морская

E- sea terrace

D-158. DƏNİZİN İRƏLİLƏMƏSİ - qurunun enməsi, yaxud evstatik transqressiya zamanı sahil xəttinin quruya doğru yerdəyişməsi.

Р-наступление моря

E- advance of sea

D-159. DƏNİZİN KƏNAR ZOLAĞI - dənizin dayaz sahil hissəsi, okean və dənizlərdə dayaz, dar zolaq olub, dənizin çəkilməsi zamanı quruyan zonaya daxil olur.

Р-взморье

E- offshore

D-160. DƏNİZİN ORTA DƏRİNLIYİ – əgər bütün okeanların dərinliyini eyni səviyyəyə gətirmək mümkün olarsa, alına biləcək, dərinlik. Bu dərinlik 3800 m olardı.

Р-средняя глубина моря

E- mean depth of sea

D-161. DƏNİZİN REQRESSİYASI- dənizin yavaş-yavaş geri çəkilməsi. D. r. tektonik proseslərin təsiri altında qurunun qalxması, bəzi hallarda Dünya okeanında suyun miqdarının azalması nəticəsində baş verir. Xəzər dənizi kimi qapalı hövzələrdə isə reqressiya iqlim şəraitinin dəyişməsilə bağlı olaraq hövzələrdə suyun həcmnin azalması nəticəsində də baş verə bilər.

Р-регрессия моря

E- regression of sea

D-162. DƏNİZİN SƏVİYYƏSİ – okean və dənizlərin su səthinin sərbəst vəziyyəti, şərti hesablama başlanğıcına nisbətən şaquli xətt üzrə ölçülür. Dənizin ani, qabarma, ortasutkalıq, orta aylıq, orta illik, orta çox illik səviyyələri fərqlənir. Keçmiş ittifaqda yer səthində nöqtənin mütləq yüksəkliyi Kronş-

tatda, futştokun sıfırdan qeydiyyatı ilə müəyyənləşmiş, Baltik dənizinin orta çox illik səviyyəsindən hesablanır.

Р-уровень моря

E- oceanic level, sea level

D-163. DƏNİZİN TRANS-QRESSİYASI- dənizin qurunu basması. D. t. tektonik hərəkətlərin təsiri altında yer qabığının çökməsi, yaxud Dünya okeanının səviyyəsinin qalxması nəticəsində yaranır. Daha nəhəng transqressiyalar yer qabığının çökməsilə əlaqədardır.

Р-трансгрессия моря

E- transgression of sea, advance of sea

D-164. DƏNİZLƏRİN TƏSNİFATI- təbii əlamətlərinə görə dəniz hövzələrinin tiplərə bölünməsi sistemi. Onların xüsusiyyətlərinin bütün komplekslərini nəzərə almaqla ümumi qəbul edilmiş D.t. mövcud deyil. Müxtəlif təsnifatlar ayrı-ayrı əlamətlərə / fiziki-coğrafi, morfoloji, hidroloji, tektonika/ əsaslanır. Krümmel /1907/ və Şokalski dənizləri mövqeyinə görə aralıq və kənar dənizlərə bölürlər. Muromtsev /1951/ dənizlərin hidroloji rejiminə əsaslanaraq daxili dənizlər, kənar və adalar arası dənizlər ayırır. Başqa təsnifatlar da vardır.

Р-классификация морей

E- classification of sea

D-165. DƏRƏ-ümumi meylliyi yuxarıdan aşağıya doğru olan, xətti uzanmış mənfi relyef forması.

Daimi su axarlarının-çayların eroziya fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir. Kifayət qədər rütubətli iqlim şəraitində D. çay hövzələrinə uyğun gələn tam sistem yaradır. Çay dərələrinin dərinliyi və eni çayların yaşından və gücündən, geoloji quruluşundan, ərazinin tektonik rejimindən, eroziya bazisinin vəziyyətindən və ümumi fiziki-coğrafi şəraitindən asılıdır. Yetkinləşmiş dərələrin adətən subasarı, terrasları və köklü /ana/ sahili olur. Dərələrin köndələn kəsimi kanyon, dar dərə, V- şəkilli, U-şəkilli və b. formalarda ola bilər. Düzənlik və dağlıq ərazilərin dərələri morfolojiyasına görə kəskin fərqlənir. Birincilər üçün geniş və dərin dərələr, maili və dik yamaclar xarakterikdir, ikincilər isə nisbətən ensiz və müəyyən qədər dərinliyə malik olub, uzununa profili hamar olmayıb kəskin düşür.

Р-долина

E- valley

D-166. DƏRƏ BUZLAĞI- dağ buzlağının tipi olub, sülb çöküntülərin akkumulyasiyası, ablyasiya və ərimə sahəsinə nisbətən üstünlük təşkil edən qidalanma sahəsi / firn hövzəsi/ kəskin seçilir. Qidalanma sahəsi adətən buzlaq sirkini, bəzən də ona yaxın olan yastı yamacları və yalları əhatə edir, buzlaq dili dərə boyu qar sədindən aşağı düşür. D.b. morfolojiyasına görə iki növə ayrılır: sadə, yaxud alp tipli-ancaq bir buzlaq

axından ibarət və mürəkkəb, yaxud poligenetik-şaxələnmiş axın şəbəkəsindən ibarət olur.

Р-долинные ледники

E- valley glacier

D-167. DƏRƏ-ÇÖKƏK-LİK- dərə-tektonik çökəklik /Simonov, 1968/. Dağlıq ərazinin çökəklik sisteminə tam uyğun gələn, qədim uzununa dərə.

Р- долина-впадина

E- valley depression, valley basin

D-168. DƏRƏ-QRABEN-graben çökəkliyi boyu əmələ gəlmiş çay dərəsi /mis: Şvarsvald və Vogez arasında orta Reyn dərəsi/

Р-долина-грабен

E- graben- valley, fault-block valley

D-169. DƏRƏ MEANDRLARI- ilkin səthdə dərinləşmiş və dərənin əsas sahilinin əyrilərilə əhatələnən, çay meandrları. Sabit eroziya bazisi şəraitində yamacların çıxıntılarını kəsərək, dərə aşağı yerini dəyişir və sərbəst meandrlara çevrilir.

Р-долинные меандры

E- ingrown meanders, incised meanders, intrenched meanders

D-170. DƏRƏ SUAYRICI- iki tərəfi açıq dərədə yerləşib, əks istiqamətdə axan çayların suayrıcını təşkil edir.

Р-долинный водораздел

E- valley water divide

D-171. DƏRƏLƏRİN TƏSNİFATI - dərələrin bir sıra təsnifatı mövcuddur. Morfoloji, genetik, inkişaf mərhələsinə görə və s. Dərələrin təsnifatı aşağıdakı kimi təqdim olunur: 1) ancaq eroziya prosesləri nəticəsində əmələ gələn, dərələr; 2) tektonik strukturlara uyğun gələn, erozion dərələr; 3) digər ekzogen amillərlə yenidən əmələ gəlmiş, erozion dərələr; 4) qalıq dərələr və s.

Р-классификация долин

E- classification of valleys

D-172. DƏRƏLİ-QOBULU RELYEF – daxilində qobu şəbəkəsi inkişaf edən, geniş, maili, çimli yamaçlı çay dərələrinin cəmindən ibarət, erozion relyef.

Р-долинно-балочный рельеф

E- gullied relief

D-173. DƏRƏNİN DİBİ- çayın məcrası və subasarını əhatə etməklə, dərənin nisbətən hamar, alçaq düz hissəsi.

Р-дно долины

E- valley bottom, valley floor, valley flat

D-174. DƏRƏNİN SILDİRİM SAHİLİ- subasarı olan yetkin dərənin çayla uyulanan yüksək, dik kənarı. Adətən əsas yamacın uçurumunu təşkil edir. Şimal yarımkürəsində adətən dərənin sağ kənarında müşahidə edilir.

Р-нагорный берег

E- high bank

**D-175. DƏRƏNİN YA-
MACLARI-** dərənin dibini yanlar-
dan əhatələyən, yamaclar. Bəzi
hallarda çay terrasları ilə mürək-
kəbləşir. Yamaclar yüksək, alçaq,
dik, yastı; profildəki formasına
görə-düz, əyri, qabarıq, əyri-qa-
barıq, pilləli ola bilər. Yetkin dərə-
lərdə yamaclar bir qayda olaraq çayın
sahilindən səviyyəsində məcrasını
əhatələyən terraslarla ayrılır.
Dərənin ilkin inkişaf mərhələsində
çayın “sahili” və “yamac” məfhum-
ları uyğun gəlir (üst-üstə düşür).

Р-склоны долины

**E- valley slopes, valley
sides**

**D-176. DƏRƏNİN YUXA-
RISI-** dərənin başlanğıcını təşkil
edən mənfi relyef forması. Yastı-
təpəli sahələrdə su axımı olan da-
yaz dərə, dağlıq ərazilərdə sutop-
layıcı hövzədən aşağıda dar dərə
şəkilində olur. D.y. üçün terrasın
olmaması və dibin axımın yatağına
uyğun gəlməsi səciyyəvidir.

Р-верховье долины

E- river head, head waters

**D-177. DƏRİN DƏNİZ
ÇÖKƏKLİYİ-** 1) dibi düzənlik
relyefə malik olan okean yatağında
geniş çökəklik, dərinliyi 3,5-4 min
metrə çatır /Leontyev, 1963/; 2)
okean yatağının, abissal dərinliyə
aid olan silsilələr, tirələr və mate-
riklər arasında böyük sahəsi, geniş
izometrik çökəkliklərə uyğun gəlir,
silsilə və tirələrə nisbətən daha

qalın çökmə süxur qatı ilə örtül-
müş olur.

Р-котловина

глубоководная

E- abyssal basin

**D-178. DƏRİN FOKUSLU
ZƏLZƏLƏ-** zəlzələ ocağının 300-
700 km dərinlikdə yerləşməsilə
səciyyələndir. Sakit okean həlqəsi
üçün xarakterikdir.

Р-землетрясение

глубокофокусное

E- deep-focus earthquake

D-179. DƏRİN KARST -
yeraltı dərinliklərə keçən, ərazinin
tektonik enməsi nəticəsində bəzən
qrunt suları səviyyəsindən aşağı
düşən, karst boşluğu. Belçikada
qazıma vasitəsilə 977, 993, 1009
metr dərinliklərdə karst boşluqları
açılmışdır. İngiltərədə geofiziki
məlumatlara əsasən karst sularının
dərinlik sirkulyasiyası 3000 metrə
çatır. D.k. əksi dayaz karstdır.

Р-глубокий карст

E- deep karst

**D-180. DƏRİN OKEAN
ÇÖKƏKLİKLƏRİ-** okean yata-
ğında geniş çökəklik, dərinliyi 4-5
min metr və daha çox olur. Həmin
yaxud təpəli dibi olub, bir-birindən
sualtı yüksəkliklərlə, yaxud plato-
larla ayrılır.

Р-глубоководные

океанические котловины

E- abyssal basin

**D-181. DƏRİN OKEAN
QIRILMASI-** okean dibində sualtı
relyefin morfoloqiyasında aydın

təzahür olunur. Çox uzun olması və cavan tektonik fəallığı ilə fərqlənir.

Р-разлом   **глубинный океанический**

E- deep-seated oceanic fault, deep oceanic fault

D-182. DƏRİN OYUQ /ÇUXUR/- dərın sualtı novun sinonimi. 1) okean dibində dar, uzun və kəskin seçilən çökəklik, adətən aydın görünən dik yamacları olur, əksər hallarda dibi ensiz yastı olub, 6000 m-dən çox, bəzi novlar isə 10000 m-dən çox dərinlikdə yerləşir /Leontyev, 1963/; 2) okean dibində dərinliyi 6000 m-dən çox olan dar uzun çökəklik, sualtı materik yamacları və adalar qövsü silsilələrinin əsasının yanında yerləşir. Geoloji cəhətdən dərın sualtı novlar geosinklinal strukturlara uyğun gəlir.

Р-рытвина глубокая

E- deep rut

D-183. DƏRİN SAHİL - sualtı yamacı ensiz və müəyyən qədər maili olan, sahil.

Р-приглубый берег

E- steep coast

D-184. DƏRİN SUALTI DÜZƏNLİK- ilkin okean dibinin böyük hissəsini əhatə edən, sualtı düzənlik. Orta dərinliyi 4,5-6 km-ə çatır. /Xain, Milanovski, 1956/.

Р-равнина глубоководная

E- abyssal plain

D-185. DƏRİN SU ÇÖKƏKLİYİ- dərın sualtı okean novlarının sinonimi.

Р-впадина глубоководная

E- abyssal basin, abyssal depression

D-186. DƏRİN SU ŞİRİMİ (Xain, Milanovski, 1956)- dəniz dibində dar, uzunluğu bir neçə min kilometrə qədər çatan, dərə. Okeanın ən dərın yerinə uyğun gəlir (1-7,5-11 km-ə qədər).

Р-борозда глубоководная

E- abyssal furrow

D-187. DƏRİNİNƏ EROZİYA- su axımı ilə yatağın (dərənin) dərinləşməsi, yan eroziyaya qarşı qoyulur.

Р-глубинная эрозия

E- deep erosion

D-188. DƏRİN QIRILMALAR- yer qabığını kəsib keçən və Yerın üst mantiyasına çatan geoloji kütlənin tamlığını pozan ensiz, xətti uzanan, pozulma zonası. D.q. bir neçə yüz və min kilometrə uzanaraq dərinliyi 700 km-ə, eni bir neçə yüz metrədən on kilometrə qədər çatır. Uzun müddət fəaliyyətdə olması ilə səciyyələnilir; yer qabığının müxtəlif quruluşlu və müxtəlif inkişaf tarixinə malik bloklarının təmas zonası. Orta-okean silsilələrinin riftləri.

Р-глубинные разломы

E- deep-seated fault, deep fault

D-189. DƏRİNLƏŞMİŞ DƏRƏ- dibi çayın özülü qoyulmuş

ilkın səthdən xeyli aşağıda yerləşən, dərə.

Р-врезанная долина

E- incised valley

D-190. DƏRİNLİK QIRILMALARI /YARILMALAR/ - çox dərin və yüz kilometrərlə uzanan yarılmalar, zaman və məkan daxilində eyni pozulma üzrə inkişaf edib, qırıxıq əmələgəlmə proseslərindən asılı deyildir. Dərinlik qırılmaları geosinklinallar üçün səciyyəvidir. Dərinlik yarılmaları tektonik cəhətdən müxtəlif olan iki vilayət arasında baş verir.

Р-разломы глубинные

E- deep-seated faults, deep faults

D-191. DƏRİNLİK PROSESLƏRİ- bax: Endogen proseslər.

D-192. DƏŞT, DEŞT /əfq. düzənlik, çöl, səhra/- İran yaylasında, həmçinin Orta Asiyada və Qərbi Çində səhra düzənliyi. Şoranlıq, susuz, çınqıllı, daşlı səthlər üstünlük təşkil edir. «D» məfhumu səhra adının tərkibinə daxildir. Dəşt-Kəbir, Dəşti-lüt, Dəşti-Mərqo və s.

Р-дашт

E- dasht

D-193. DİAGENETİK ÇATLAR- qanunauyğun çatlar sistemi olub, çökmə süxurlarda və onların inkişafı prosesində /diagenез/ üstə yatan süxurların ağırlığının təsiri altında onların sıxlığının dəyişməsilə əlaqədar yaranır. D.ç.

qanunauyğun yerləşməsinə bir çox alimlər /Şuls, 1964/yer kürəsinin forması ilə əlaqələndirirlər.

Р-трещины

диагенетические

E- diagenetic fissures, diagenetic fractures

D-194. DİAGENEZ (yun. dia-hadisənin qurtarmasını göstərən əlavə söz və genesis-yaranma)- yer qabığının üst zonasında, quruda və su hövzələrinin dibində əmələ gələn kövrək çöküntüləri çökmə süxurlara çevirən təbii fiziki-kimyəvi proseslərin məcmu.

Р-диагенез

E- diagenesis

D-195. DİAKLİNAL ÇAY- C. Pouellə görə layların uzanma istiqamətini köndələn kəsən çay, bəzən struktur səthin meyliyinə uyğun, bəzən də əksinə axır.

Р-река диаклиальная

E- diaclynal river

D-196. DİAQONAL DƏRƏ- tektonik strukturların uzanma istiqamətinə müəyyən bucaqaltında kəsilmiş dərə.

Р-диагональная долина

E- diagonal valley

D-197. DİAQONAL LAYLI - kövrək çöküntü qatları daxilində linzaların və layların ilk maili /üfq olmayan/ yatımı. Çay çöküntülərində, boz-tutqun axınlarda, oz tirələrində, sahil vollarında, delta çöküntülərində, həmçinin qum dyunlarında müşahidə olunur.

Р-диагональная слоистость
E- diagonal stratification, cross-bedding, oblique stratification

D-198. DİAQNAL SAHİL – qırışıqlı vilayətlərdə qırışıqların oxunu iti bucaq altında kəsən, dənizin sahil xətti.

Р-диагональный берег
E- diagonal coast

D-199. DİAQNAL TIPLİ SAHİL- bax: Diaqonal sahil.

D-200. DİAPİR /yun. Diapeiro-deşirəm, dəlirəm/ -elastiki süxurların aşağıdan sıxılması nəticəsində yaranan qırışıqların qanadını yarıb keçən, növəsi güclü sıxılmış günbəzvari antiklinal qırışıq.

Р-диапир
E- diapir, diapir fold, piercing fold

D-201. DİAPİR RELYEF FORMASI- plastik süxurların axması və basılması nəticəsində yaranır. Bu, günbəzvari qalxmalar və onların ətrafındakı müvazinət çökəklikləridir.

Р-диапировая форма рельефа

E- diapir form of relief

D-202. DİAPİRİZM- plastik çökmə süxurların (daş duz, duzdaşıyan süxur, gil və b.)yer qabığında yaranan gərginliyin təsiri altında üzərlərində yatan daha bərk süxur qatlarını gümbəzvari qaldırması və bəzən yerin səthinə qədər deşib keçməsi prosesi. Öndağ çö-

kəklilərində yayılmış duz yataqlarının və duzdaşıyan süxurların yayıldığı vilayətlərdə müşahidə edilir.

Р-диапиризм

E- diapirizm

D-203. DİB MORENİ- buz örtüyünün içərisində və dibində aparılan süxur parçaları. Buz əriyəndən sonra morenlər geniş və kifayət qədər hamar moren təbəqəsi / qatı/ əmələ gətirir.

Р-донная морена

E- bottom-moraine, ground moraine, subglacial moraine

D-204. DİB RELYEF FORMALARININ TƏSNİFATI – mənşəyinə və inkişafına görə eyni olan, sualtı relyef formalarının qanunauyğun sistemi. Ümumi qəbul edilmiş təsnifat yoxdur. Sualtı relyef formaları onları əmələ gətirən proseslərə görə endogen və ekzogen ola bilər. Birincilər-geostrukturları, morfostrukturları və vulkanik relyefi; ikincilər- morfo- skulpturları əmələ gətirir.

Р-классификация форм рельефа дна

E- classification of bottom-moraine landforms

D-205. DİBİN PARÇALANMASI- dibin səthinin kəsilmə dərəcəsi; ayrı-ayrı yerdə müxtəlif cür ola bilər: tamamilə hamar, yastı düzənliklərin təpəli düzənliyə və orta okean silsilələrinin güclü parçalanmış relyefinə qədər. Keyfiyyət göstəricilərindən başqa / güclü, zəif/, kəmiyyət göstəriciləri ilə də

ifadə edilə bilər / parçalanma amplitudu, intensivliyi, dərinliyi, meyl bucağı və s./

Р-расчлененность дна

E- bottom dissection

D-206. DİBİN YUYULMA-

SI - dəniz dibində çökmüş çöküntülərin və ya ana süxurların dalğalarla, cərəyanlarla, suspensiyon axımlarla yuyulması. Dibin yuyulması nəticəsində qədim çöküntülərin və ya ana süxurların sualtı açılışı, bəzən də sualtı-erozion formalar əmələ gəlir.

Р-размыв дна

E- bottom wasteout, bottom erosion

D-207. DİBLƏ YUVARLANAN GƏTİRMƏLƏR- sürümə və ya diyirləmə yolu ilə axının diblə apardığı qırıntı materiallar. Onlar akkumulyativ dib relyef formalarının / tirə, val, qırıq və s./ formalaşması üçün əsas materialdır.

Р-влекомые наносы

E- bed load, bottom bed-load, tractional load

D-208. DİBLƏ YUVARLANAN MOREN- buzlağın daşdığı çeşidlənməmiş qaba material kütləsi.

Р-влекомая морена

E- bed moraine

D-209. DİBYANI MOREN

- buzlaq yatağında buzlaq eroziyası ilə süxurların dağılması nəticəsində əmələ gəlir və sonralar buz qatının içərisində donaraq yerdəyişməyə məruz qalır. D.m. mate-

rialının bir qismi buzlaq çatları vasitəsilə buzun içərisinə daxil olur. Onun qalınlığı adətən 5m-dən artıq olmur.

Р-придонная морена

E- bottom moraine

D-210. DIFFERENSIASI-

YA /lat. differentia- ayırma, ayrılma/ - geologiyada ilkin materiallardan, mənşəcə onunla əlaqədar olub, ancaq başqa tərkibli, yeni məhsul əmələ gətirən bütün proseslər üçün ümumi termin. Maqmatik, çökmə və metamorfik növlərə ayrılır.

Р-дифференциация

E- differentiation

D-211. DİFLÜENT PİLLƏ

LƏ - qədim buzlaq dərəsinin uzununa profilində qayalı çıxıntı. Buzlağın şaxələnməsi nəticəsində buzun qalınlığının kəskin azaldığı sahədə əmələ gəlir.

Р-диффлюэнтная ступень

E- diffluence steep

D-212. DİKDİR- sərt yoxuş

/Şamaxı/

Р-крутой подъем

E- steep slope

D-213. DİKTİOGENEZ-

bax: Titrəyişli tektonik hərəkətlər.

D-214. DİL - dəniz və göl

sahilində cərəyanla gətirilmiş çöküntülərdən təşkil olunmuş, alçaq quru zolaq. Onun bir ucu quruya birləşir, digər ucu sərbəst surətdə su sahəsində qurtarır. O qumdan, çınqıldan, balıqqulağından təşkil olunur.

Р-коса

E- spit, sand bank

D-215. DİNAMİKİ GEOMORFOLOGİYA- geomorfoloqiyanın bir bölməsi /sahəsi/, relyefin və onu əmələ gətirən relyef əmələgətirici proseslərin dinamikasından bəhs edir.

Р-динамическая геоморфология

E- dynamic geomorphology

D-216. DİSKONFORM RELYEF- bax: Çevrilmiş relyef.

D-217. DİSKORDANT DƏRƏ – A.Gettnerə görə açıq şəkilə tektonik strukturların əksinə uzanan dərə / Şukin, 1934/.

Р-дискордантная долина

E- discordant valley

D-218. DİSKORDANT SAHİL – sahil zonada geoloji strukturları düz bucaq altında kəsən sahil. Adətən dərələr boyu quruya soxulmuş körfəz və limanlarla parçalanmış olur, yaxud da sahili təşkil edən süxurların abraziyaya qarşı davamlığından asılı olaraq diş şəkilində parçalanmış /kəsilmiş/ olur.

Р-дискордантный поперечный берег

E- discordant coast

D-219. DİSLOKASIYA / lat. dislocatio – qırışma, yerdəyişmə/ - yerin daxilində eləcə də səthində süxurların içərisində baş verən tektonik hərəkətlər və b. proseslər nəticəsində / məs: həcm dəyişməsi/ geoloji kütlənin yatım formasının pozulması/ məs: buz-

lağın təsiri ilə süxurlarda qırışıq əmələ gəlməsi-buzlaq dislokasiyası/. D. plikativ / layların qırışığa toplanması/ və dizyunktiv / amplitudalı qırılma/ növləri ayrılır.

Р-дислокация

E- dislocation, earth shift

D-220. DİSTAL / distalis- uzaqlaşdırılmış/ - geomorfoloqiya-da, əmələ gəlmiş yerdən uzaqlaşmış, buzlağın sonu və ya kənarı.

Р-дистальный

E- distal

D-221. DİSTANSİON METODLAR /ÜSULLAR/ / lat. Distantia-məsafə/- uçan aparatlarla müəyyən məsafədən müxtəlif cihazlarla müxtəlif spektr sahələrində Yer obyektlərini və ya kosmik kütlələri öyrənən metodların ümumi adı.

Р-дистанционные методы

E- remote sensing

D-222. DİŞ-DİŞ DAĞ ZİRVƏLƏRİ – dağların yuxarı hissələrində intensiv şaxta aşınması nəticəsində yaranmış iti qayalar.

Р- зубцы горные

E- mountain teeth

D-223. DİVA - / çin. Divayun -çökəklik/- materiklərin yeni yaranmış strukturu /platformalarla, geosinklinallarla yanaşı/. Çen-Qoda /1960/ görə materiklərin üçüncü əsas struktur tipini təşkil edir. Platforma sahələrində /xüsusilə Çin platformasının şərqində və cənub-şərqində/ D. çökəkləri platformanın örtüyü və özülü üzərində

yerləşir. D. strukturuna sinekliz, Kaynozoyun qrabenləri, qraben-sinklinalları, Mezozoyun qırılma boyu çökəklikləri və b. daxildir.

Р-дива

E- diva

D-224. DİVERGENSIYA - /lat. divergentio-ayrılma/ - gətirmələr /çöküntülər/ axımının divergenziyası-dənizin sahil zonasında iki bir-birinə qarşı yönəlmiş gətirmələr axımı, sahilin yuyulmasına /abraziya/ səbəb olur.

Р-дивергенция

E- divergence

D-225. DİZYUNKTİV DİS-LOKASIYALAR /disyunctivus-ayrılma/ - süxurların bütövlüyünün pozulmasına, parçalanmasına səbəb olan qırılmalar.D. d. tektonik, buzlaq və qravitasiya qırılmalarına ayrılır.

Р-дизъюнктивные дислокации, разрывные нарушения

E- disjunct dislocations

D-226. DİZYUNKTİV POZULMA - bax: Qırılma.

D-227. DNEPR BUZLAŞMA EPOXASI- Ş. Avropa düzənliyində maksimal buzlaşma epoxası, Orta Pleystosendə onun çox hissəsini ötmüşdür. Buzlağın cənub sərhəddi iki dil şəkilində Dnepro-petrovsk şəhəri enliyinə və Medveditsa çayının / Don çayı boyu/ mənəsinə qədər düşmüşdür.

Р-Днепровская ледниковая эпоха

E- Dnieper Ice Age

D-228. DOLAŞAN ÇAY-öz vəziyyətini dəyişən, qollar şəbəkəsi yaradan və ya öz axım istiqamətini tamamilə dəyişən çay / məs: Tarım və Amudərya çayları aşağı hissədə/.

Р-блуждающая река

E- wandering river

D-229. DOLAŞAN MEANDRLAR - bax: Meandrlar.

D-230. DOLDURAN DELTA- əvvəllər açıq dənizdən dil və ya tökmə torpaqla ayrılmış və laqunaya çevrilmiş körfəzə tökülən çayın deltası. Sonralar bu laqun çay çöküntüləri ilə doldurulur və dilə və ya tökmə torpaqdan kənara çıxmayan deltaya çevrilir / məs: Don və Kuban çaylarının deltası/.

Р-дельта заполнения

E- silt delta

D-231. DOMBA - dağ üzərində günbəzvari xırda tərəcik /Zəngilan rayonu/.

Р-домба

E- domba

D-232. DONUŞLUQ - mənfi temperatur şəraitində mövsümi donmuş, eləcə də çoxillik donmuş süxurların fiziki vəziyyəti.

Р-мерзлота

E- frost

D-233. DONUŞLUQ PROSESLƏRİ- bax: Kriogenez.

D-234. DONUŞLUQ RELYEFİ- əmələ gəlməsi və inkişafı yerin / torpağın/ donması və əriməsi prosesləri ilə əlaqədar olan relyef formalarının məcmu. Əsasən

çoxillik donuşluğun yayıldığı qütb vilayətləri üçün səciyyəvidir, yüksək dağlıqda da müşahidə edilir.

Р-мерзлотный рельеф

E- frost relief

D-235. DONUŞLUQ ZONASI- yer qabığının üst zonası, burada qravitasiya suları qışda buza çevrilir.

Р-зона промерзания

E- frost zone

D-236. DONUŞLUĞUN DEQRADASIYASI - /tənəzzülü/- çoxillik donmuş süxurun donmuş vəziyyətdən ərimiş hala keçməsi. Orta illik temperaturun qalxması nəticəsində baş verir. Torpağın sıxlaşması, termokarstla, müxtəlif mikro-mezo-və makroformaların əmələ gəlməsi ilə müşayiət olunur.

Р-деградация мерзлоты

E- degradation of frost

D-237. DONUŞLUĞUN GENİŞLƏNMƏSİ /AQQRADASIYA/ /aqqradatio-yaxınlaşma/- donuşluğun qüvvətlənməsi, şiddətlənməsi, torpağın donması. Orta illik temperaturun- 2⁰ -dən yuxarı qalxmadığı hallarda torpaq əriyə bilmir və vaxt keçdikcə əriməyən süxurların qalınlığı tədricən artır. Nəticədə xüsusi relyef formaları yaranır/ qabarma- tərəcikləri, şaxta çatları və b./. Mövsümi donuşluqlar qış zamanı çox illik donuşluqla birləşir.

Р-агградация мерзлоты

E- aggradation of frost

D-238. DÖRDÜNCÜ DÖVR BUZLAŞMA EPOXASI-

Yerin tarixində böyük buzlaşma dövrlərinin sonuncusu. Müasir relyefdə bu dövr buzlaşmasının buzlaq çöküntüləri və onların yaratdığı relyef formaları saxlanmışdır. Müxtəlif dərəcədə saxlanmış buzlaq izləri və kəsilişdə tərkibində istisəvər heyvan və bitki qalıqları olan buzlaq çöküntülərinin növbələşməsi, Dördüncü dövrdə bir-birindən buzlaqarası dövrlərlə ayrılan buzlaşmalar olduğunu göstərir.

Р-Четвертичный ледниковый период

E- Quarternary Ice Age

D-239. DÖRDÜNCÜ DÖVR SİSTEMİ, Antropogen dövr-

Kaynozoy erasının sonuncu sistemi və Yerin geoloji tarixinin indi davam edən sonuncu dövrü. Başlanğıcı / müxtəlif məlumatlara görə/-1500 min ildən 3,5 mln. il qədər əvvəl götürülür. Pleystosen və Holosenə ayrılır. Bu dövr ərzində yer səthi fauna və flora müasir simasını almışdır. İri materik buzlaşmaları, yer qabığının güclü tektonik hərəkətləri, vulkanizm səciyyəvidir. Müasir qurunun səthində müxtəlif mənşəli kontinental çöküntülər üstünlük təşkil edir / buzlaq, lyos, allüvial, prolüvial, göl, eol və b/. İnsanın yaranma tarixi və təşəkkülü bu dövrlə əlaqədardır.

Р-Четвертичная система / период/, Антропоген

E- Quarternary, Anthropogene

D-240. DÖŞƏNMİŞ SƏTH- istilik və rütubət mübadiləsi prosesində atmosferlə qarşılıqlı təsirdə olan Yer in torpaq, bitki, qar, su və buz səthi. D.s. xarakteri / quru və su, dağlıq və düzənliklər/iqlimə və havaya əhəmiyyətli təsir göstərir.

Р-подстилаящая поверхность

E- surface litter

D-241. DÖVRƏLƏNƏN YATAQ QALIQLARI – çay dərəsində təcrid edilmiş müsbət relyef forması. Çayın meandr boğazını kəsməsi və əsas sahil çıxıntısından ayrılması sayəsində yaranır.

Р-останцы обтекания

E- cut-off lobes

D-242. DÖVRÜ ÇAY- daimi axarı olmayan çay. Quraq vilayətlərdə ilin müəyyən fəsillərində güclü yağışlardan sonra axım bərpa olur.

Р-периодическая река

E- intermittent river

D-243. DRENAJLAŞMIŞ SAHƏ- hidroqrafik şəbəkə və ya süni qurğular vasitəsi ilə / kanallar, kollektorlar, quyular və s./ səth və qrunut sularının axımını təmin edən sahə.

Р-дренированная площадь

E- drainage area

D-244. DREYF- küləyin və ya cərəyanın təsiri ilə hər hansı

əşyanın, cismin passiv yerdəyişməsi.

Р-дрейф

E- drift

D-245. DRIFT NƏZƏRİYYƏSİ- /ing. drift- cərəyanlara aiddir/- nəzəriyyəyə görə Avrasiyanın və Şm. Amerikanın şimal rayonlarında Dördüncü dövr çöküntülərində təsadüf edilən qaya parçaları / valunlar/ güman edilən dənizlərdə üzmüş aysberqlərlə yayılmışdır. Nəzəriyyə XIX əsrin ortalarında ingilis alimi Ç. Layel tərəfindən irəli sürülmüşdür, lakin əsrin axırında həmin qaya parçalarının buzlaq tərəfindən gətirildiyini sübut edən P.A. Kropotkin onu təkzib etmişdir.

Р-дрифтовая теория

E- drift theory

D-246. DRUMLİN - /ing. drumlin/ - əsas moren materiallarından təşkil olunmuş uzunsov təpə. Onun uzun oxu buzlağın hərəkət istiqamətində uzanıb, küt, daha dik və yüksək ucu əks tərəfə yönəlmişdir. Yüksəkliyi 5-45 m eni 150-400 m, uzunluğu bir neçə yüz metr-dən 25 km qədər və daha çox olur. D. Pleystosen örtük buzlaqlarının yayıldığı ərazilərdə qrup şəkilində təsadüf edilir / məs: Şərqi-Avropa düzənliyində/.

Р-друмлин

E- drumlin

D-247. DUNAY BUZLAQ EPOXASI- Üst Pliosenə aid

edilən /təx.1,5-1,8 min il əvvəl/ ən qədim Alp buzlaşması.

Р-Дунайская ледниковая эпоха / ледниковье/

E- Donau Ice Age

D-248. DUNAY-GÜNS BUZLAQARASI- Alpın Dunay və Güns buzlaşmalarını ayıran Alt Pleystosen buzlaqarası istiləşmə epoxası.

Р-Дунай-Гюнцское межледниковье

E- Donau-Gunz Interglacial

D-249. DUZ AŞINMASI- süxurlarda olan duz məhlullarının üst laylardan suyun buxarlanması zamanı kapilyar çatlarda və boşluqlarda duzların kristallaşması sayəsində süxurların dağılması və kimyəvi dəyişikliyə uğraması prosesi. Əsasən səhralar üçün səciyyəvidir.

Р-солевое выветривание

E- salt weathering

D-250. DUZ DİSLOKASI-YASI - duz yataqlarının yayıldığı sahələrdə duz kütlələrinin yerdəyişməsi nəticəsində əmələ gələn layların qırıxıq və qırılma pozulmaları. Duz plastik süxur olduğundan az təzyiqli fərqi zamanı yerdəyişməyə / sıxılmaya/ məruz qalır və üzərində yatan layları qaldıraraq ştoklar əmələ gətirir. Nəticədə nüvəsi duzdan ibarət olan günbəzvari qırıxıqlar və qırılmalar əmələ gəlir. Duz ştokları sonrakı hərəkət zamanı üstə yatan layları yararaq

diapir qırıxıqlar əmələ gətirə bilər. Günbəzlərin əmələ gəlməsi adətən pozulmalarla faylarla müşayiət olunur. Duz günbəzləri bəzən neft yataqları ilə əlaqədar ola bilər. Ona görə də onlar neft axtarışının passiv əlamətlərindən biri hesab edilir.

Р-соляные дислокации

E- salt dislocation

D-251. DUZ GÜNBƏZİ - qırıxığın qanadında layları deşən, nüvəsi duzdan ibarət olan çökmə örtükdə, qalxma; duz tektonikasının təzahür formalarından biri. Günbəzin tağ hissəsində bəzən neft yataqları yerləşir. / məs: Prikaspide Ural-Emba rayonunda/.

Р-соляной купол

E- salt dome, salt plug

D-252. DUZ QLETÇERİ- duz massivində duzun elastikliyi ilə əlaqədar olaraq daş duz kütləsinin dil şəkilində yamac aşağı sürüşməsi. Formaca buzlağı xatırladır.

Р-соляной глетчер

E- salt glacier

D-253. DUZ ŞTOKU / duz nüvəsi, yatağı/ - duz günbəzinin nüvəsində yerləşən /yatan/, şaquli silindrik duz sütunu.

Р-соляной шток

E- salt plug, salt stock, salt core

D-254. DUZ TEKTONİKASI - dərinlikdə, çökmə qatda yerləşən qalın duzlu qatın yerdəyişməsi ilə əlaqədar baş verən deformasiya. Əsasən duz günbəzləri,

tək-tək hallarda tirə və antiklinallar səciyyəvidir.

Р-соляная тектоника

E- salt tectonics

D-255. DÜNYA OKEANI-

Yerin quru hissəsini materiklərə və adalara ayıran su təbəqəsi. D.o. hidrosferin əsas hissəsini təşkil edir və yer səthinin 71%-ni örtür. D.o.-nın orta dərinliyi 3795 m olub, Yer radiusunun təqribən 1/1600 -nə bərabərdir. D.o suyun həcmi 1370 milyon km³-dir. D.o. dörd okeana-Sakit, Atlantik, Hind və Şm. Buzlu okeanlarına bölünür.

Р-мировой океан

E- World Ocean

D-256. DÜYÜNƏBƏNZƏR

DYUN – küləyin istiqamətinə görə köndələn yerləşən dyun tirəsi, tirənin iti yalının yerində onun tağı boyunca növbələşən dairəvi qabarıqlar və çökəklər müşahidə edilir ki, bunlar da dyunlara düyünəbənzər görkəm verir.

Р-узловатая дюна

E- knotty dune

D-257. DÜZ QIRIŞIQ – ox

müstəvisi şaquliyə yaxın və yamacları təxminən bərabər meyilli olan, süxur laylarında qırıxıq.

Р-прямая складка

E- upright fold

D-258. DÜZ YAMAC –

eninə profili düz xəttli olan yamac.

Р-прямой склон

E- straight slope

D-259. DÜZBUCAQLI

PARÇALANMA - dağların düzbu-

caqlı parçalanması, çay şəbəkəsi iki bir-birinə perpendikulyar istiqamətdə yerləşərək dağ dərələrinin düzbucaqlı şəbəkəsini yaradır / məs: Cənubi Uralın qərb yamacında, Tyan-Şanın mərkəzində və s./.

Р-прямоугольное расчленение, решетчатое расчленение

E- orthogonal dissection of mountains

D-260. DÜZƏLMƏ – qalxma sahələrində denudasiyanın və çökmə sahələrində akkumulyasiyanın təsiri ilə relyefin təzadlarının yox olması və onun Yerin qravitasiya sahəsinin müvazinət səthinə yaxınlaşması.

Р-выравнивание

E- smoothing, levelling

D-261. DÜZƏLMƏ SƏT-

Hİ- bütün düzəlmiş səthlərin ümumi adı, ilkin parçalanmış relyefin yerində intensivliyi uzun müddət tektonik hərəkətlərin intensivliyindən üstün olan, müxtəlif denudasion və akkumulyativ proseslərin təsiri altında əmələ gəlmiş, hamarlanmış səth. D.s. platforma və qırıxıqlı vilayətlər üçün səciyyəvidir. Bax: Denudasion səth və poligenetik düzəlmə səthləri.

Р-поверхность выравнивания

E- planation surface

D-262. DÜZƏLMİŞ SƏTH- müxtəlif mənşəli / dəniz, flyüvial, yamac denudasiyası, buzlaq, nival və s./ hamar səthli, düzəldilmiş

relyef sahəsi. Düzəlmə səthlərindən fərqli olaraq əmələ gəlməsinin qısa müddətli, yerli xarakter daşması və tektonik hərəkətlərlə əlaqəsinin olmaması ilə səciyyələnilir. Qeyri-müəyyən termindir.

Р-выравненная поверхность

E- smoothed surface, levelled surface

D-263. DÜZƏN /ARAN/- okean səviyyəsindən 200 m-ə qədər yüksəklikdə yerləşən xeyli geniş, düzən sahə.

Р-низина, низменность

E- low land, lowland

D- 264. DÜZƏNLİK- yer səthi relyefinin əsas elementlərindən biri, az meyilliyi və yüksəkliyinin az tərəddüd etməsi ilə səciyyələnilir. Düzənlik dəniz səviyyəsindən aşağıda- ovalıq / məs: Xəzər yarı, Kür-Araz ovalıqları/, 0-200 m yüksəklikdə-düzənlik /düzən/ /Qərbi Sibir, Kür-Araz düzənliyinin bir hissəsi/; 200-500 m yüksəklikdə – yüksəklik / Üstyurt/ və 500 m-dən yuxarı- yayla / İran və Qarabağ yaylaları/ adlanır. Səthi horizontal, meyilli və çökək /əyilmiş/ olur; morfoloji əlamətlərinə görə-təpəli, dalğavari, tirəli, yastı olur. Ekzogen proseslərin üstünlük təşkil etməsinə görə-denudasion və akkumulyativ / allüvial, dəniz, göl, buzlaq, vulkanik/ düzənliklərə ayrılır. Bunların əksəriyyəti platformalarda əmələ gəlir, orogen vilayətlərdə düzənliklər

əsasən dağ arası və öndağlıq çökəkliklərinə uyğun gəlir. Sualtı düzənliklər arasında okean dibinə uyğun gələn abissal düzənliklər, şelf düzənlikləri və kənar dənizlərin çökəklikləri geniş yayılmışdır.

Р-равнина

E- plain

D-265. DÜZƏNLİK ÖL-

KƏ- ətraf yerlərə nisbətən azca qaldırılmış, aydın görünən, bəzən dik və pilləli yamaqları və yastı suayırıcı olan, geniş ərazi. Adətən relyefin düzənlik fonunu saxlayan, üfqi yatan, əksərən qoruyucu üst süxur laylarından təşkil olunmuşdur. Kənarlarda o parçalanmış ola bilər; ondan ayrılmış hissələrin zirvəsi yastı olur və masaya bənzər qalıqlar və ya şahid dağlar / şahid-qalıqlar/ adlanır. Belə ölkələrdə dərələr kanyon şəkilində olur. Orta-Sibir yaylasında, Turqay platosunda, Üstyurtda və b. yerlərdə müşahidə edilir.

Р-равнинная страна

E- plain land

D-266. DÜZLƏNMİŞ SAHİLLƏR – sahil tipi, dənizin abraziyon-akkumulyativ fəaliyyəti nəticəsində inqressiv sahilin düzlənməsi /hamarlanması/ sayəsində yaranır. Abraziyon, akkumulyativ və abraziyon-akkumulyativ sahillərə ayrılır.

Р-выравненные берега

E- graded coasts

D-267. DYUN GÖLÜ - 1) sahildə dyun tirələri və təpələri

arasındakı çökəklikdə əmələ gəlmiş göl. Dyunlar arası çökəklikdə qrun tularının səthə çıxması və ya dyunların çayın qabağını kəsməsi nəticəsində əmələ gəlir; 2) sahil boyu yerini dəyişən qum dyunlarının su axımının mənsəbində bənd yaratması nəticəsində əmələ gəlmiş göl /Məs: ABŞ-da Mozes gölü/.

Р-дюнное озеро

E- dune lake

D-268. DYUNLAR - /alm.

Düne/ - 1) keçmiş SSRİ-də səhralardan kənar sahələrdə dəniz, göl, çay və s. sahillərində yayılmış, qum relyef formaları. Səhralardan kənarda D. forması barxanların əksinədir: külək döyməyən yamac dik və qabarıq olub, «buynuzları» küləyin əksi istiqamətində uzanmış olur ki, buda D. parabolik forma verir. D. nisbi hündürlüyü 100 m-ə qədər olur; 2) D. xarici ölkələrdə iqlim şəraitindən və bitki örtüyündən asılı olmayaraq səhralarda, alçaq dəniz sahillərində, çayların subasarında küləyin fəaliyyəti ilə yaranmış qum relyef formalarının ümumi adı.

Р-дюны

E- dunes

D-269. DYUNLARARASI DAYAZ DƏRƏLƏR - səhralardan kənar sahələrdə dyunlararası dərəşəkilli çökəkliklər / məs: parabolik/.

Р-междюнные ложбины

E- interdunal hollows slacks

– **E–**

E-1. EFFUZİV RELYEF – lavaların yer səthində əmələ gətirdiyi relyef.

Р-рельеф эффузивный

E- effusive relief

E-2. EFFUZİV VULKAN

– bax: Qalxanvarı vulkan.

E-3. EFFUZİYA – Yerin dərin qatından lavaların səthə püskürülməsi. Örtüklər və axınlar əmələ gətirir.

Р-эффузия

E- effusion

E-4. EGEİDA – bax: Atlantida

E-5. EXOLOTLA ÖLÇMƏ

– profil və exoqramların fasiləsiz olaraq alınmasını təmin edən, exolot (özünü yazan) vasitəsilə sualtı relyefin öyrənilməsi.

Р-промер эхолотный

E- eecho sounding

E-6. EKOLOGİYA (yun.

oikos- ev, mənzil və loqos- öyrənmə, elm) – ətraf mühitlə orqanizmlər arasında qarşılıqlı əlaqə haqqında elm. E. ətraf mühitin və onun ayrı-ayrı amillərinin orqanizmlərə təsirini öyrənir.

Р-экология

E- ecology

E-7. EKOLOJİ GEOMORFOLOGİYA – endogen və ekzogen qüvvələrin eləcə də antropogen amillərin təsiri ilə relyefin

təbii vəziyyətinin dəyişilmə dərəcəsinə öyrənir.

Р-экологическая геоморфология

E- ecological geomorphology

E-8. EKSPLOZİV ÇUXUR

– yarığa bənzər çökəklik, gərilmə zonası boyunca vulkan partlayışları nəticəsində yaranmış və səthdə zəncirvari birləşmiş şlak konuları şəkilində təzahür edən, kraterəbənzər genişlənmələr.

Р-ров эксплозивный

E- explosive ditch

E-9. EKSPLOZİV KONUS-

NUS- ölçüləri stratovulkandan kiçik olub, partlayış nəticəsində əmələ gəlmiş konus forması. E. k. pemza, şlak, tuf, kül konuları da aid edilir.

Р-конус эксплозивный

E- explosive cone

E-10. EKSPLOZİV KRATER

– güclü və dağıdıcı vulkan püskürməsi nəticəsində yaranır.

Р-кратер эксплозивный

E- explosive crater

E-11. EKSPLOZİV QRABEN

– genişlənən sahə üzrə eksploziv püskürmə zamanı yaranmış, çatvari çökəklik.

Р-грабен эксплозивный

E- explosive graben, explosive trough

E-12. EKSPLOZİV RELYEF

– qırıntı materiallarının atılması ilə müşayiət olunan partlayış

xarakterli püskürmə nəticəsində yaranmış relyef.

Р-рельеф эксплозивный

E- explosive relief

E-13. EKSENTRİK KRATER – əsas vulkan mərkəzinin ətəyində yerləşən, yan vulkan krateri.

Р-кратер

эксцентрический

E- excentric crater

E-14. EKSTRAQLYASIAL ÇÖKÜNTÜLƏR– bax: Periqlyasial çöküntülər.

E-15. EKSTRUZİV GÜNBƏZ

– vulkan püskürməsi nəticəsində qatı maqmanın yer səthində əmələ gətirdiyi, günbəzvari yüksəklik.

Р-экструзивный купол

E- swelling dome, volcanic dome

E-16. EKSTRUZİV RELYEF

– qatı maqmanın yer səthində əmələ gətirdiyi relyef. Bu adətən müxtəlif formalı günbəzlərdir.

Р-рельеф экструзивный

E- extrusive relief

E-17. EKSTRUZİYA

– qatı maqmanın püskürülüb sıxılması nəticəsində yer səthində əmələ gələn vulkan relyefi. Proses adətən kəskin partlayışla müşayiət olunur.

Р-экструзия

E- extrusion

E-18. EKVIPLANASIYA

– (lat. aequus- hamar və planum-səth) – ümumi eroziya bazisindən asılı olmayaraq yüksək en dairə-

lərində yer səthini hamarlayan, kar denudasiyası prosesləri.

Р-эквиplanация

E- equiplanation

E-19. EKVIPLĒN – (lat. aequus-hamar və ing. -səth)- yük-səkliyin əks yamaclarında karların inkişafı və sonra birləşməsi sayəsində əmələ gələn, denudasion səth.

Р-эквиplen

E- equiplain

E-20. EKZARASIYA – bax: Buzlaq eroziyası.

E-21. EKZOGEN ÇATLAR – müxtəlif ekzogen proseslər nəticəsində səthdə əmələ gələn çatlar.

Р-трещины экзогенные

E- exogenic fissures, exogenic fractures

E-22. EKZOGEN PROSESLƏR /EKZOGEN QÜVVƏLƏR/ – günəş enerjisi, qravitasiya gücü və orqanizmlərin fəaliyyəti nəticəsində yer səthində və yer qabığının üst hissəsində baş verən proseslər. E.p. -aşınma, eroziya, denudasiya, abraziya, ekzarasiya və s. daxildir.

Р-экзогенные процессы

E- exogenic processes, exogenous processes

E-23. EKZOTİK QAYA – bax: Tektonik örtüyün qalığı

E-24. ELSTER BUZLAQ EPOXASI – /Almaniyada Elster çayının adından götürülüb/ - Orta Avropanın düzənlik vilayətlərində

ayrılan Erkən Pleystosen buzlaq epoxası. Alp stratigrafik sxemində Mindel buzlaq epoxasına uyğun gəlir.

Р-Эльстерская ледниковая эпоха

E- Elster Ice Age, Elsterian

E-25. ELÜVİ – süxurların aşınma məhsulları, əmələ gəlmiş yerdə toplanıb qalır. Üfqə səthdə və denudasiya zəif gedən yamacda formalaşır. Aşınma qabığını yaradır. Ana süxurların xarakterindən və aşınma tipindən asılı olaraq müxtəlif strukturalı / qaymalıdan gilliyə qədər/ və tərkibli /kaolin, dəmir filizi, manqan, alüminium, nikel/ ola bilər.

Р-элювий

E- eluvium

E-26. ELÜVİAL CƏRGƏ / KONTİNETAL ÇÖKÜNTÜLƏR/ – Şansərə görə /1966/ aşınma qabığı və qurunun torpaq və elüvial örtüyü ilə paragenetik əlaqəsi olan, çökmə süxurlar toplusu.

Р-ряд элювиальный

E- eluvial row

E-27. EMBRİONAL VULKAN – bir püskürmə nəticəsində yaranmış, kiçik vulkan.

Р-вулкан эмбриональный

E- embryonic volcano

E-28. ENDOGEN AKKUMULYASIYA – vulkanın və lava örtüklərinin yaranması prosesi /Çemekov, 1969/

Р-аккумуляция эндогенная

E- endogenic accumulation, endogenic aggradation

E-29. ENDOGEN DİNAMIKA – dağmələgəlmə, vulkan fəaliyyəti, epeyrogenik qalxma /Meşeryakov, 1972/.

Р-динамика эндогенная

E- endogenetic dynamics

E-30. ENDOGEN PROSESLƏR / ENDOGEN QÜVVƏLƏR/ – Yer in fırlanması zamanı yaranan cazibə qüvvəsi və onun daxili enerjisi ilə əlaqədar olan və yerin daxilində gedən, geoloji proseslər. E.p. orogen /dağmələgəlmə/ proseslər, yer qabığının ehtizazı hərəkətləri, maqmatizm, vulkanizm və zəlzələlər şəkilində təzahür edir. Ekzogen proseslərlə qarşılıqlı təsirdə yer səthi relyefin formalaşmasına səbəb olur.

Р-эндогенные процессы

E- endogene processes, endogenetic processes, internal processes

E-31. ENDOGEN RELYEF FORMASI – tektonika ilə əlaqədar yaranmış geoloji strukturlara uyğun gələn relyef forması /Xudyakov, 1975/.

Р-форма рельефа эндогенная

E- endogenetic landforms

E-32. ENDORİK SAHƏLƏR – /yun endon- daxili və rheos - axıram/- bax: Axarsız sahələr; axarsız hövzələr

E-33. ENƏN SAHİL- bax: Enmiş sahil

E-34. ENİNƏ PROFİL /DƏRƏNİN/ – dərənin uzununa istiqamətinə perpendikulyar olaraq düz xətt üzrə keçirilmiş dərə formasının qrafik təsviri. E.p. dərənin yamacları, terraslar, subasar, dibi planda təsvir olunur.

Р-поперечный профиль

E- transverse profile

E-35. ENMİŞ SAHİL – dəniz səviyyəsindən aşağı düşən, gömülən sahil. Sahil xəttinin kəskin parçalanması ilə xarakterizə olunur.

Р-опускания берег

E- coast of submergence

E-36. EOL ÇÖKÜNTÜLƏRİ / yun: külək allahı Eolun adından/ – külək vasitəsilə gətirilən kövrək, narın materialların toplanması / bir sıra lyosslar, qumlar/. Adətən dəniz, delta, allüvial, prolüvial, göl və delüvial mənşəli qumlu çöküntülərin hesabına əmələ gəlir.

Р-эоловые отложения

E- eolian deposits, wind deposits, wind-born sediments eolints

E-37. EOL DENUDASIYASI – yumşaq qum və alevrit materialların sovrulması /deflyasiya/, eləcə də külək axınındakı qum dənələrinin korroziyası formasında təzahür edən küləklərin dağıdıcı işi.

Р-денудация эоловая

E- eolian denudation

E-38. EOL FƏALİYYƏTİ

– küləklərin fəaliyyəti nəticəsində süxurların parçalanması və parçalanmış /dağılmış/ materialların nəql etdirilməsi. Küləklərin fəaliyyəti nəticəsində bir forma digər formaya çevrilir.

Р-эоловая деятельность

E- eolian activity

E-39. EOL QUMLARI

– müxtəlif litoloji tərkibə malik eol çöküntüləri. istənilən coğrafi enliklərdə arid, semiarid iqlim şəraitində kontinental törəmələr dəniz, göl və çayların qumlu sahilləri üçün səciyyəvidir.

Р-пески эоловые

E- eolian sands

E-40. EOL PROSESLƏR

– küləklərin fəaliyyəti ilə (sovrulma, yuvarlanma, akkumul-yasiya, daşınma) əlaqədar olan relyef əmələgətirici proseslər. E.p. əsasən səhralarda baş verir. Quru, mülayim rütubətli vilayətlərdə də müşahidə edilir.

Р-эоловые процессы

E- eolian processes, eolian processes

E-41. EOL RELYEF – arid iqlim şəraitinə malik olan vilayətlərdə küləklərin fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş relyef formaları. E.r. bütün enliklərdə güclü küləklərin hakim olduğu ərazilərdə də müşahidə edilir. E.r. formaları müxtəlifliyi ilə fərqlənir: akkumul-yativ, akkumulyativ-deflyasiyon / barxanlar, dyunlar, qum tirələri/,

deflyasion / çökəkliklər, oyuqlar, yardanqlar, şəbəkələr/. Küləklərin rejimi ilə əlaqədar olaraq eol relyef formalarının morfoloqiyası və ölçüləri müxtəlif olur.

Р-эоловый рельеф

E- eolian landforms

E-42. EOL RELYEF FORMALARI – bax: Eol relyef.

E-43. EOL SÜTUNLARI – arid vilayətlərdə üfqi və yaxud zəif maili yatan laylarda boş süxurların sovrulması nəticəsində yaranır.

Р-столбы эоловые

E- eolian columns

E-44. EOL ŞƏHƏRLƏRİ – bax: Daş şəhər.

E-45. EOPLEYSTOSEN

(yun. eos- səhər şəfəqi, başlanğıc və Pleystosen) - Dördüncü dövrün stratigrafik sxeminin aşağı bölgüsü, keçmiş sovet alimləri tərəfindən işlənib, qəbul edilmişdir. Qərbi Avropada Villafrank mərtəbəsinin üst hissəsinə və keçmiş SSRİ-də Abşeron mərtəbəsinə uyğun gəlir. 2-1,7-dən 1 milyon ilə qədərki vaxt kəsimini əhatə edir. İlk vaxtlar E. termini Alt Pleystosenin sinonimi kimi qəbul edilmişdir.

Р-эоплейстоцен

E- eopleistocene

E-46. EPEYROGENEZ – yer qabığının uzun müddət yavaş-yavaş qalxması və enməsi hərəkətləri, bərabər səviyyədə geniş ərazini əhatə edir və özülün tektonik strukturları dəyişilməmiş qalır.

Р-эпейрогенез

E- epeirogenesis

E-47. EPEYROGENİK-TEKTONİK HƏRƏKƏTLƏR – bax: Epeyrogenez.

E-48. EPİGENETİK ÇAY

– denudasiya nəticəsində məhv olmuş layların səthi üzərində epigenetik yerləşmiş və onun başqa strukturlu özülünə ünvanlaşmış çay.

Р-эпигенетическая река

E – epigenetic river, superimposed river

E-49. EPİGENETİK DƏRƏLƏR – müxtəlif geoloji tərkibli, mürəkkəb tektonik quruluşlu çöküntü qatını qeyri-uyğun örtən və adətən üfqə yatan çöküntülərdə inkişaf edən, ikitərəfi açıq dərə. Belə dərələr üstdə yatan çöküntülər yuyulduqdan sonra da əvvəlki istiqaməti saxlayır.

Р-эпигенетические

долины

E- epigenetic valleys

E-50. EPİGENEZ /yun. epi-sonra və genesis- yaranma/ – mineralların, süxurların, eləcə də faydalı qazıntıların əmələ gəlməsindən sonra onların dəyişilməsinə və yenidən əmələgəlməsinə səbəb olan, ikinci proseslər.

Р-эпигенез

E- epigenesis

E-51. EPİGEOSİNKLI-NAL – evgeosinklinalların son inkişaf mərhələsində yaranmış dərinləşmiş uzun çökəklik /Key, 1955/.

Şatskiyə görə /1955/ E. Geosinklinalın inkişaf mərhələsinin ikinci yarısında formalaşmış əvvəlcədən mövcud olan çökəkliklərə uyğun gəlir.

Р-эпигеосинклиналь

E- epigeosyncline

E-52.

EPİGEOSİNKLI-NAL DAĞLAR

– geotektonik siklin geosinklinal mərhələsinin bilavasitə ardınca baş verən orogen mərhələdə yaranmış, dağlar. Bərk olmayan süxurlardan təşkil olunmuşdur. Oroqrafik elementlər əksərən iri qırıxıq strukturlara uyğun gəlir. Müasir geoloji epoxada alp geosinklinal vilayətdə formalaşmış dağlar /Alplar, Karpat, Qafqaz, Kopetdağ və b./ E.d. aid edilir.

Р-эпигеосинклинальные

горы

E- epigeosyncline mountains

E-53. EPİKONTİ-NENTAL (MATERİKÜSTÜ) DƏNİZ –

materiklərin kənar hissələrinin çökməsi və ya okean səviyyəsinin qalxması ilə əlaqədar olaraq Dünya okeanının transqressiyası zamanı əmələ gələn dənizlər / misal: Oxot dənizi/.

Р-эпиконтинентальное

море

E- epicontinental sea, shelf sea

E-54. EPİPLATFORMA DAĞLARI – bax: Canlanmış dağlar

E-55. EPIPLATFORMA OROGEN QURŞAĞI – tektonik hərəkətlərin kəskin aktivləşməsi nəticəsində platforma və ona yaxın strukturların yerində formalaşmış, xətt üzrə uzanan dağəmələgəlmə vilayətləri. Bu mütəhərrik qurşaqların bir növüdür /Tyan-Şan, Stanovoy silsiləsi/. E.o.ç. eni 30-60 km, uzunluğu 200-600 km olan silsilə və qalxmalar sistemindən ibarətdir.

Р-пооя

эпи́платформенный орогенный

E- epiplatformian belt

E-56. EPIPLATFORMA OROGENEZİ – yer qabığının, uzun geoloji vaxt ərzində platforma şəraitində inkişaf etmiş hissəsində baş verən, dağ əmələgətirici tektonik hərəkətlər. Yeni tektonik mərhələdə E.o. Eosenin sonunda və Oligosəndə təzahür etmişdir.

Р-эпи́платформенный

орогenez

E- epiplatformian orogenesis

E-57. EPOXA – tarixi geologiyada, geoxronoloji şkala vahidi. Geoloji şöbələrin çöküntülərinin toplanma vaxtına uyğun gəlir. Geoloji dövrün hissəsi olub geoloji əsrlərə bölünür.

Р-эпоха

E- epoch

E-58. ERA – tarixi geologiyada geoxronoloji şkalanın daha iri vahidi. Yer in geoloji tarixi beş E. bölünür: Arxeý, Proterozoy, Paleozoy, Mezozoy, Kaynozoy.

Р-эра

E- era

E-59. ERQ – Şm. Afrikada qum massivlərinin ərəb dilində adı. /Şimali Amerikada Böyük Şərq Erqi, Qərb Erqi/. Orta Asiyada bu cür massivlər kum, Ərəbistanda – nefud, Çində –şamo adlandırılır.

Р-эрг

E- erg, sand desert

E-60. EROZİON DAĞLAR – yer səthinin üfqi yatımlı geoloji strukturlardan ibarət platoya bənzər sahələrinin yüksəyə qaldırılması və dərin erozion parçalanması nəticəsində yaranan, dağlar / Adətən platformalarda müşahidə olunur/. Məs: Şimali Amerikada Kolorado çayı hövzəsində.

Р-эрозионные горы

E- erosion mountains

E-61. EROZİON DƏRƏ – tektonikanın rolu olmadan, axar suların əmələ gətirdiyi, dərə

Р-эрозионная долина

E- erosional valley

E-62. EROZİON RELYEF – axar suların eroziya fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş, relyef.

Р-эрозионный рельеф

E- erosion relief

E-63. EROZİON RELYEF FORMALARI – suların erozion fəaliyyəti nəticəsində əmələ gələn, relyef formaları

Р-эрозионные формы рельефа

E- erosion landforms

E-64. EROZİON SİKL – su eroziyası sikli- Devisə görə, humid iqlim şəraitində əsasən su eroziyası və denudasiya proseslərinin təsiri altında gedən, relyefin inkişaf sikllərindən biri. Su-erozion və su-akkumulyativ relyef formalarının dörd ardıcıl inkişaf mərhələsi ayrılır: gənclik, yetkinlik, qocalıq və zəiflik. Devisin bu nəzəriyyəsinə tektonik qalxma prosesində relyefin təkamülü nəzərə alınmışdır.

Р-эрозионный цикл

E- normal cycle of erosion

E-65. EROZİON- TEKTONİK FİORD –çayların təsiri nəticəsində tektonik pozulmalarda yaranan, fiord.

Р-фиорд, эрозионно-тектонический

E- erosion-tectonic fiords

E-66. EROZİON – TEKTONİK RELYEF – kəskin təzadlı relyef, ərazinin müxtəlif kəmiyyətli və müxtəlif istiqamətli qalxmaya məruz qaldığını göstərir.

Р-эрозионно-тектонический рельеф

E- erosion-tectonic relief

E-67. EROZİON TERRAS – ana süxurlardan təşkil olunmuş və üzəri nazik allüvi ilə örtülmüş terras. E.t. əksərən yüksək və daha qədim olurlar.

Р-эрозионная терраса

E- rock-terrace, erosion-terrace, erosion

E-68. EROZİYA – süxurların və torpaq örtüyünün axar sular

vəsiti ilə yuyulması. Eroziya nəticəsində yer səthində dərələr, yarıqlar və qobular əmələ gəlir. Xarici geomorfologiyada “E” termininə daha geniş məna verilir, xətti və müstəvi denudasiya proseslərinin hamısı E. adlanır.

Р-эрозия

E- erosion

E- 69. EROZİYA BAZİSİ – axar suyun (çay və s.) öz canlı qüvvəsini itirdiyi və ondan aşağıda yatağını dərinləşdirə bilmədiyi, səviyyə. E. b. daimi və ya ümumi /Dünya okeanı və dənizlər/, müvəqqəti və ya yerli /bir çayın digərinə töküldüyü yer/ eroziya bazisinə bölünür.

Р-базис эрозии

E- base level of erosion

E-70. EROZİYA FAZASI – erozion siklin bir hissəsi, bir-birinin ardınca baş verir və çay dərələrini bir sıra dəyişiklikdən sonra başqa nisbi səviyyədə ilkin vəziyyətə gətirir. Eroziya sikli 4 dövrə və ya E. f. ayrılır: 1) dib eroziyası və ya dərənin dərinləşməsi; 2) yan eroziyası və yaxud dərənin genişlənməsi; 3) çöküntü toplanma fazası və ya dərənin doldurulması; 4) sakitlik və ya çöküntülərin yuyulması fazası.

Р-фаза эрозии

E- phase of erosion

E-71. EROZİYA QLASİSİ (frans. qlasis-eniş, meyl)– pillələrin və yaxud dağların ətəyində boş çöküntülərin kəsilməsi nəticəsində

əmələ gələn, maili səth. Morfoloji cəhətdən boş çöküntülərdə inkişaf etmiş, pedimentlərin analoqu.

P-гласис эрозионный

E- erosional glasis

E-72. EROZİYA SİSTEMİ

– müəyyən təbii şəraitdə relyefin parçalanmasına və son nəticədə hamarlanmasına gətirib çıxaran, ekzogen relyef əmələgətirici proseslərin məcmuu. Qərbi Avropa geomorfoloqlarının işlətdiyi termin.

P-система эрозии

E- system of erosion

E-73. EROZİYANIN TAM

SİKLİ – relyefin inkişafını son mərhələyə-peneplenə gətirib çıxartmış, tamamlanmış eroziya sikli.

P-полный цикл эрозии

E- completed cycle of erosion

E-74. ERRATİK VALUNLAR, İNDİKATOR VALUNLAR

/lat. erraticus-azan, dolaşan/– hər hansı xarakterik süxurlardan ibarət qaymalar, qədim buzlaqların uzaqlardan (mis: Avropada Skandinaviyadan, Finlandiyadan və Kola yarımadasından) gətirib çökdürdüyü materiallar. E.v. müasir arealı qədim buzlaq örtüyünün hərəkət istiqamətinə uyğun gələrək onların ilkin yerlərindən hərəkət yollarını göstərir.

P-эратические валуны

E- indicator boulders, index boulder

E-75. ERUPTİV FƏALİY-

YƏT – vulkan püskürmələri ilə

əlaqədar olan, proseslərin və hadisələrin məcmuu.

P-эруптивная деятельность

E- eruptive activity

E-76. ERUPTİV MƏRKƏZ

– vulkan məhsullarının səthə çıxarılmasını təmin edən, kanalın ağız hissəsi.

P-эруптивный канал

E- eruption centre, eruptive vent

E-77. ESKARP- bax: Pilla.

E-78. ESKERLƏR- bax: Ozlar.

E-79. ESTAVEL – karst vilayətlərində karst çökəkliyinin dibində qıfa bənzər dəlik. Dövrü olaraq bəzən suyu udur, bəzən də hidrostatik təzyiqlə altında kənara su vurur.

P-эставелла

E- estavelles

E-80. ESTUARİ – (lat. Aestuarium-çayın su basmış mənsəbi)-zirvəyə doğru daralan qıfa bənzər körfəz. Çayın aşağı hissəsini suyun basması nəticəsində əmələ gəlir və dalğaların, çayın və qabarmanın təsiri altında formalaşır.

P-эстуарий

E- estuary

E-81. EVGEOANTİKLİNAL QALXMA –evqeosinklinal içərisində daxili qalxma.

P-поднятие

эвгеоантиклинальное

E- eugeoanticlinal rise

E-82. EVGEOSİNKLİNAL –geosinklinal vilayət daxilində yerləşən, mütəhərrik sahə, yüksək vulkan aktivliyi ilə fərqlənir.

Р-эвгеосинклиналь

E- eugeosyncline

E-83. EVORZİON ÇUXURLAR – bax: Şəlalə, buzlaq çuxuru

E-84. EVORZİYA / lat. evorsio, eversio-dağılma/ – iti axan çayların yatağında şaquli düşən suyun fırlanması sayəsində gedən lokal eroziya. Burulğanlar yataqda və yanlarda müxtəlif ölçülü çuxurlar əmələ gətirir.

Р-эворзия

E- eddy erosion in river bed, evorsion

E-85. EVSTATİK HƏRƏKƏTLƏR – Zyüssa /1885/ görə suyun artması və azalması ilə əlaqədar Dünya okean səviyyəsinin dəyişməsi. Sonralar Ştiller, Pompeški belə nəticəyə gəlmişlər ki, Dünya okean səviyyəsinin evstatik tərəddüdü yer qabığında baş verən tektonik hərəkətlərlə əlaqədardır. Hal-hazırda alimlər Dünya okean səviyyəsinin tərəddüdünü hər iki faktorla əlaqələndirirlər.

Р-движения эвстатические

E- eustatic movements

E-86. EVSTATİK TƏRƏD-DÜD – bax: Evstatik hərəkətlər.

E-87. EYNI MƏNŞƏLİ SƏTH – bir və bir neçə morfogenез amillərlə əlaqədar yaranmış

eyni mənşəli elementar relyef forması və ya relyef formasının bir hissəsi. Bəziləri E. m.s. dedikdə ancaq elementar formaları-dyunun yamacını, bir terrasın səthini nəzərdə tuturlar. Bəzi alimlər isə geniş mənada E. m.s. dedikdə genezisinə görə üstünlük təşkil edən relyefin iri elementlərini /dəniz düzənlikləri, denudasion platolar və s. /nəzərdə tuturlar./ Spiridonov, 1982/.

Р-поверхность

генетически однородная

E- homogeneous surfaces

-Ə-

Ə-1. ƏHƏNG TUFU – məsaməli yüngül süxur, isti və ya soyuq karbonatlı bulaqlarda kalsium karbonatın çökməsi nəticəsində əmələ gəlir. Əksər halda içərisində bitki izləri və başqa üzvi qalıqlar olur. Bulaqların çıxan yerində terraslar və təpələr əmələ gəlir.

Р-известковый туф, травертин

E- calcareous tuff, calcareous sinter, travertine

Ə-2. ƏN UCA DAĞLARIN RELYEFİ – Yerın ən yüksək / 5000 m/ dağları. Onlar üçün adətən dərin kəsilişlər /3-4 km/ səciyyəvidir, ancaq eroziya bazisinin yüksək səviyyəsində kəsiliş dərin olmaya da bilər / Pamirdə 600-1000 m/.

Р-рельеф высочайших гор

E- relief of the highest mountains

Ə-3. ƏSAS ÇAY – bir başa okeana, dənizə, gölə, tökülən və ya bəzən qumluqda və bataqlıqda itən, çay. Bir qayda olaraq mövcud çay sistemində yatağı ən uzun, ölçüləri böyük və daha çox sulu olur.

Р-главная река, основная река

E- main stream, main river

Ə-4. ƏSAS EROZİYA BAZISI – çayların birbaşa və ya başqa çaylar vasitəsilə töküldüyü, Dünya okeanı səviyyəsi, şərti olaraq çay yatağının dərinləşmə biləcəyi hədd. Lakin Dünya okean səviyyəsinin özü də daimi deyildir.

Р-главный базис эрозии, общий базис эрозии.

E- general base level, permanent base, level, main base level

Ə-5. ƏSAS KRATER – vulkan ağzının qurtardığı, krater.

Р-главный кратер

E- main crater

Ə-6. ƏSAS MOREN – Bax: Dib moreni

Ə-7. ƏSAS MOREN RELYEFİ – əsas morenlərdən təşkil olunmuş relyef. Əksərən təpəli yüksəkliklərin və çökəkliklərin növbələşməsi ilə səciyyələnir. Çökəkliklərdə adətən, sahili son dərəcə girintili-çıxıntılı, bataqlaşmış və bitki basmış, göl əmələ gəlir. Bir sıra çökəkliklər torf bataqlığına

çevrilir. Təpələr morən qırıntıları və valunları ilə örtülmüş olur. Ə.m.r. çayların axımı əyri-üyrü olub, adətən gölləri birləşdirir. Bu relyef buzlaqdan azad olmuş vilayətlərə məxsusdur.

Р-основной моренный рельеф

E-relief of bottom-moraine, relief of ground moraine

Ə-8. ƏSAS SAHİL – əksər hallarda dislokasiyaya uğramış süxurlardan təşkil olunmuş, sahil.

Р-коренной берег

E- bedrock coast

Ə-9. ƏSR – tarixi geologiyada mərtəbənin bütün çöküntülərinin əmələ gəlmə vaxtına uyğun gələn, vaxt müddəti, dövrün hissəsini təşkil edir.

Р-век

E- age

Ə-10. ƏTRAF MÜHİT – insanın yaşadığı /məskunlaşdığı/ və fəaliyyət göstərdiyi mühit. Təbii mühitdən və sosial sahələrdən ibarətdir. Bəzən ətraf mühit altında, ancaq insanı əhatə edən ətraf təbii mühit başa düşülür

Р-окружающая среда

E- environment

– F–

F-1. FAS-fay müstəvisinə uyğun gələn, sıldırım yamac.

Р-фас

E-face

F-2. FASIAL ANALİZ- bax: Fasial təhlil.

F-3. FASIAL TƏHLİL- müvafiq çöküntülərə görə geoloji keçmişin fiziki-coğrafi şəraitini müəyyənləşdirmək üçün istifadə edilən xüsusi üsul və qaydaların məcmusu. F.t. fasial şəraiti müəyyənləşdirmək üçün çöl və kameral üsulları əhatə edir.

Р-фациальный анализ

E-facial analysis

F-4. FASILƏ VƏ QEYRİ-UYĞUNLUĞUN TƏHLİLİ – paleotektonik bərpanın mühüm üsullarından biri olub, ayrı-ayrı sahələrdə və müəyyən vaxt müddətində yer qabığının hərəkət tarixini, onun xarakterini, tipini müəyyən etməyə imkan verir. F. və q.u.t. paleogeomorfoloji, paleocoğrafi, paleofasial, paleogeoloji və paleotektonik xəritələr və ya fasilədən əvvəlki və fasilədən sonrakı stratigrafik komplekslər üçün xüsusi xəritələr, eləcə də profillər qurmaqla təhlil edilə bilər.

Р-анализ перерывов и несогласий

E-analysis of break and facies

F-5. FASILƏLİ ÇAY-yerüstü və yeraltı /yataqaltı/ axım hissələri növbələşən çay.

Р-прерывистая река

E-interrupted stream

F-6. FASIYA /lat. facies-sifət, zahiri görünüş/-1)geologiyada-çökmə süxurların əmələ gəlməsinin fiziki-coğrafi şəraiti / dəniz, laqun, göl və s./ Tərkibində eyni

üzvü qalıqları olan və bütün sahədə eyni litoloji əlamətləri ilə fərqlənən, seçilən lay və lay dəstəsi; 2) landşaftşünaslıqda-coğrafi landşaftın elementar (sadə) morfoloji vahidi.

Р-фация

E-facies, environment

F-7. FASIYA VƏ QALINLIQ ÜSULU - çöküntülərin qalınlıq və fasial tərkibinin təhlilinə əsasən müəyyən sahədə yer qabığının şaquli hərəkətinin sürətini, amplitudunu və çöküntülərin əmələgəlmə dərinliyinin dəyişməsi məsələlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Hazırda müəyyən çöküntü qalınlığının çökmənin dərinliyinə müvafiq gəldiyi qəbul edilmişdir. Vulkanogen çöküntülərin və bir sıra başqa törəmələrin sürətlə toplanmasını nəzərə alaraq, F. və q.ü. müəyyən düzəlişlə tətbiq edilir.

Р-метод мощностей и фаций

E-method of thickness and facies

F-8. FAY /qırılıb düşmə/-süxurların tektonik qırılmalarla yer dəyişməsi növü. F. zamanı süxurların yer dəyişməsi şaquli /şaquli fay/ və maili səth üzrə /iti düşən fay/ baş verir. Asılı qanad nisbətən aşağıya, yatan qanad isə yuxarıya yerini dəyişir.

Р-сброс

E-fault

F-9. FAY ÇÖKMƏSİ -açıq dar dərə, yaxud qısa tənqi, yerdəyişmələr zamanı bilavasitə faylarla əmələ gəlir və dağ silsilələrinə və onun qollarına köndələn istiqamətli olur.

Р-провал сбросовый
E-fault collapse

F-10. FAY DƏRƏSİ- qırılıb düşmə boyu uzanan çay dərəsi, tektonik dərələrin bir növü.

Р-сбросовая долина
E-fault-line valley

F-11. FAY PİLLƏSİ- fay qanadının birtərəfli qalxması, rel-yefdə dik yamaçlı asimmetrik dağ tirəsi formasında təzahür edir.

Р-сбросовый уступ
E-fault ledge, fault scarp, fault escarpment

F-12. FAY YERDƏYİŞMƏSİ - süxurların yatımında qırılma boyu şaquli, yaxud maili yerdəyişmə. Yerdüşmənin yatımına münasibəti baxımından çəpinə, qırılıb düşmə və qırılıb qalxma elementləri ilə səciyyələnir.

Р-сбросо-сдвиг
E-strike-slip fault

F-13. FAYLI-QAYMALARLA PARÇALANMIŞ SAHİL- körfəzləri dənizin inqressiya-yə məruz qalmış sahili. Differensial tektonik hərəkətlər nəticəsində yaranır.

Р-берег сбросово-глыбового расчленения
E-coast of fault-block dissection

F-14. FAYLI DAĞ-DƏRƏSİ-silsilənin köndələn pozulma boyu yerini dəyişmiş iki hissəsi arasında əmələ gələn çökəklik; davamlı qatlarda əmələ gəlir.

Р-ущелье сбросовое
E-fault-line gap, fault-line gorge

F-15. FAYLI DAĞLAR - bax: Qaymalı dağlar

F-16. FAYLI SAHİL - sahil xətti birbaşa tektonik qırılmaya uyğun gələn dəniz sahili tipi.

Р-сбросовый берег
E-fault coast

F-17. FƏAL DONUŞLUQ - müasir iqlim şəraitində yaranmış daimi donuşluq.

Р-активная мерзлота
E-active frost

F-18. FƏAL SİRK - firnlə dolmuş və morfoloji inkişafını davam etdirən, müasir qar xəttindən yuxarıda yerləşən, sirk

Р-деятельный цирк
E-active cirque

F-19. FƏALİYYƏTDƏ OLAN MAĞARA -axar sularla formalaşma prosesində olan, karst mağarası.

Р-действующая пещера
E-active cave

F-20. FƏALİYYƏTDƏ OLAN VULKAN- tarixi keçmişdə və ya müasir dövrdə fasilə ilə və ya daimi püskürən vulkan, eləcə də püskürməsi haqqında məlumat olmayıb, ancaq qaynar qaz və su çıxaran vulkan /solfatar mərhələ/.

Р-действующий вулкан

E-active volcano

F-21.FƏALLAŞMIŞ

PLATFORMA-uzun müddət normal platforma inkişafından sonra, adətən dağlıq relyef əmələgətirən yüksək mütəhərriklik qazanmış platforma və ya onun bir hissəsi /Məs: Asiyanın dağ qurşağı- Tyan-Şan, Altay, Zabaykalye, Sayanlar və s./.

Р-активизированная

платформа

E-activated platform

F-22. FİKSİZM /lat. fixus-bərk, sərt, sabit/- şaquli istiqamətli tektonik hərəkətlərin həlledici roluna və qitələrin vəziyyətinin sabitliyi haqqında təsəvvürlərə əsaslanan, tektonik fərziyyələr qrupu. Mobilizmin əksinə olaraq F. materiklərin üfqü istiqamətdə böyük yerdəyişmələrini inkar edir. F. XX əsrin 60-cı illərinə qədər tektonikada əsas istiqamət olmuşdur.

Р-фиксизм

E-fixism

F-23. FİQURLU QAYALAR – insolyasiya - kimyəvi aşınma və deflyasiya nəticəsində yaranmış, qayalı süxurların parçalanma forması. Soyuq fəsillərdə rütubətlin hopması və yayda səthi günəşin qızdırması ilə əlaqədar tərləməsi sayəsində əmələ gəlir. Arid rayonlarda təsadüf edilir.

Р-фигурные скалы, каменные истуканы

E-chimney rocks

F-24. FİNİQLYASIAL -

Avropada axırını buzlaşmanın son fazası; bu müddətdə buzlaq Finlandiyanın sərhədlərindən kənara çıxmamışdır.

Р-Финигляциал

E-Finiglacial

F-25. FİORD TIPLİ SA-

HİL- qurunun dərinliklərinə soxulmuş dar və çox vaxt şaxələnmiş körfəzlərlə - fiordlarla parçalanmış sahil. Bu tip sahillər Dördüncü dövr buzlaşmasına məruz qalmış vilayətlər üçün səciyyəvidir.

Р-берег фиордового типа

E-fiord coast

F-26. FİORDLAR - on və

yüz kilometrə qurunun içərilərinə soxulan dar, dərin /1000 m və çox/, körfəz. Köndələn kəsimi təknəvari, sahilləri yüksək, dik və sıldırım olur. Yüksək enliklərdə yerləşən Pleystosen buzlaşmasına məruz qalan sahillər üçün səciyyəvidir /Skandinaviya yarımadası, Qrenlandiya, Alyaska, Odlu Torpaq/. Çay dərələri və tektonik çökəkliklər buzlağı və sonradan onu örtmüş dənizin fəaliyyəti nəticəsində yaranır.

Р-фиорды, фьорды

E-fiords

F-27. FİRN - dənəvər buz,

qarın təkrar kristallaşması, qar qatının dərinliyinə süzülən ərimiş qar suyunun donmasının dəfələrlə növbələşməsi nəticəsində əmələ gəlir. Üst qatın təzyiqi altında sıxlaşmış F. buzlaq buzuna çevrilir.

Р-фирн

E-firn, granular ice

F-28. FİRN HÖVZƏSİ – buzlağın qidalanma sərhəddindən yuxarıda yerləşən hissəsi. Burada sülb atmosfer çöküntülərinin miqdarı onların ərimə və buxarlanma sərfindən çoxdur.

Р-фирновый бассейн

E-region of alimentation of glacier, zone of snow supply

F-29. FİRN XƏTTİ – buzlağın firn örtüyünün aşağı sərhəddi. Ərimə mövsümünün sonunda firn və buz sahələrinin təmasına əsasən müəyyən edilir.

Р-фирновая линия

E-firn line

F-30. FİRN SAHƏSİ – firn hövzəsində firnlə örtülmüş sahə, səthi batıq olur. F.s. üstü qarlı örtülü olub, kənarlardan firnin qayalı yatağına çatan dərin çat-berqşrunda əhatələnir.

Р-фирновое поле

E-firn field

F-31. FİUMARLAR – Aralıq dənizi ölkələrində və səhralarda yayda quruyan və yalnız ilin yağışlı dövründə /payız və qış / suyu olan, çaylar.

Р-фиумары

E-fiumar

F-32. FİYELD- /nor. field/ - Norveçdə xeyli hündürdə yerləşən plato.F. yüksək tirələr və çökəkliklər növbələşir. Çökək yerlərdə göl, bataqlıq yaranır.

Р-фиельд

E-field

F-33. FİZİKİ AŞINMA – bax: Mexaniki aşınma

F-34. FİZİKİ - COĞRAFİ ƏYALƏT - fiziki-coğrafi rayonlaşma vahidi. Yer qabığının yeni və müasir tektonik hərəkətlərinin də niz transqressiyası və reqressiyasının, materik buzlaşmasının, ərimiş buzlaq sularının fəaliyyəti və b. azonal amillərin təsiri altında formalaşır. Əraziləri müxtəlif zona və yarımzonalarda yerləşsələr də yaşı və mənşəi yaxın olan landşaftları birləşdirir.

Р-физико-географическая область

E-physical-geographical region

F-35. FİZİKİ-COĞRAFİ PROSESLƏR - coğrafi təbəqədə baş verən və landşaftın komponentləri arasında qarşılıqlı təsir nəticəsində enerjinin və maddələrin forma və miqdarının paylanmasına səbəb olan, təbii proseslər.

Р-физико-географические процессы

E-physical-geographical processes

F-36. FİZİKİ-COĞRAFİ RAYON - fiziki-coğrafi rayonlaşmanın əsas taksonomik vahidi. İqlimi və geomorfologiyası ilə fərqlənən vilayət və əyalətin hissəsi olub, özünə məxsus torpaq və bitki örtüyü ilə səciyyələnir. Zonal və azonal cəhətdən müəyyən yekcinsliyi ilə səciyyələnir.

Р-физико-географический район

E- physical-geographical district, physical-geographical region

F-37. FİZİKİ COĞRAFIYA - /yun. physikos - təbii / - Yerin coğrafi təbəqəsini kompleks şəkildə öyrənən təbii coğrafi elmlər sistemi. Bir tərəfdən coğrafi təbəqənin ümumi xüsusiyyətlərinə və onun struktur hissələrinə-təbii ərazi /və akvatorial/ komplekslərinə /yerşünaslıq, landsaftşünaslıq, paleocoğrafiya və s./ həsr olunmuş elmlərdən, digər tərəfdən öyrənmə obyektini tam bir hissəsi kimi coğrafi təbəqənin ayrı-ayrı komponentlərinə /geomorfologiya, iqlimşünaslıq, qurunun hidrologiyası, okeanologiya, qiyasiologiya, torpaqların coğrafiyası, biocoğrafiya və s./ həsr olunmuş xüsusi elmlərdən ibarətdir. Xüsusi elmlər və paleocoğrafiya-sərhəd elmləridir. Texniki, kənd təsərrüfatı və təbii elmlərlə təmasda onun tətbiqi istiqamətləri formalaşır. F. c-nin əsas məqsədi yer səthində müxtəlif təbii hadisələr arasındakı funksional asılılığı araşdırmaqdan, insanın ətraf mühitlə qarşılıqlı təsirinin problemlərini öyrənməkdən və təbii ərazi komplekslərindən səmərəli istifadə və mühafizə yollarını işləməkdən ibarətdir.

Р-физическая география
E- physical-geography

F-38. FLANDR TRANS-QRESSİYASI / Qərbi Avropanın qədim tarixi vilayəti olan Flandriya adından/-Holosenin iqlim optimumu fazasında Dünya okeanının qiyasial-evstatik transqressiyası; müasir səviyyədə 3-4 m yüksəyə qalxmışdır. Bu transqressiyanın izləri Qərbi Afrika və Qərbi Avropanın sahillərində saxlanılmışdır.

Р-Фландрская трансгрессия

E-Flandrian transgression

F-39. FLEKSURA (lat. Flexura-əyilmə) – süxur laylarının vahid monoklinal yatım fonunda dik yatan tektonik struktur və ya onların pilləyə bənzər əyrisi. Nəhəng F. platformaların kənarlarında və sineklizlərin qanadlarında rast gəlinir. Çox vaxt çökmə qatın qalınlığına, fasiyaların paylanmasına və çöküntü əmələ gəlmə prosesinə təsir göstərir.

Р-флексура

E-flexure, knee-fold, monocline fold

F-40. FLİŞ - aşağıda konqlomerat yaxud qumdaşları, yuxarıda isə mergel və gillərin, bəzən də əhəng daşlarının ritmik təkrarlanan təbəqələrindən təşkil olunmuş dəniz mənşəli nazik laylı qalın çökmə süxur seriyası. Dövrü olaraq dəniz səviyyəsindən yuxarı qalxan silsilələrin /kordilyer/ yuyulması hesabına geosinklinallarda və öndağ çökəkliklərində əmələ gəlir.

Ritmlik müntəzəm olaraq yaranan bulanıq axınlarla əlaqədardır.

Р-флиш

E-flysch

F-41. FLÜVİAL RELYEF

FORMALARI - daimi və müvəqqəti su axınlarının fəaliyyəti ilə yaranan relyef formaları / allüvial, allüvial-prolüvial düzənliklər, dərələr, qobular, yarıqlar, terraslar, gətirmə konusları və b/.

Р-флювиальные формы рельефа

E-fluvial landforms

F-42. FLÜVİOQLYASIAL

ÇÖKÜNTÜLƏR - ərinti su axınlarının çökdürdüyü laylı çöküntülər, əksərən çaqıl daşlardan, çınqıldan və çəp laylı qumlardan ibarət olur. Buzlaq daxili /intraqlyasial/ və buzlaqyanı /periqlyasial/ çöküntülər fərqləndirilir. Özünə məxsus relyef formaları /ozlar, zandrlar, kamlar və b./ yaradır.

Р-флювиогляциальные отложения

E-fluvioglacial deposits, glacial outwash

F-43. FLÜVİOQLYASIAL

DÜZƏNLİKLƏR- bax: Zandrlar.

F-44. FLÜVİOQLYASIAL

PROSESLƏR- bilavasitə buzlağın /örtük və dağ/ kənarına söykənən yaxud buzlağın öz daxilində yerləşən quru sahələrdə, buzlaq sularının fəaliyyəti nəticəsində baş verən, proseslər. Onlara morenlərin yuyulması, çeşidlənməsi və daşınması, yuyulmuş moren material-

larının akkumulyasiyası, buzlaqaltı çöküntülərin gətirmə konusları, buzlaq sularının yaratdığı ilkin dərələr, marginal kanallar, ozlar, kamlar, zandır düzənlikləri və digər relyef formaları aiddir.

Р-флювиогляциальные процессы

E-fluvioglacial processes

F-45. FLÜVİOQLYASIAL

TERRAS - çay dərələrinin yamaclarında buzlaq gətirmələrinin, əsasən son morenlərin yuyulmuş və yenidən çökdürülmüş məhsullarından təşkil olunmuş terras. Onların əmələ gəlməsi flüvioqlyasial akkumulyasiya ilə çay eroziyası dövrünün növbələşməsini sübut edir.

Р-флювиогляциальные террасы

E-fluvioglacial terraces

F-46. FOKAL KRATER-

vulkanın əsas çıxış kanalının krateri.

Р-кратер фокальный

E-focal crater

F-47. FORBERQ - ətraf çö-

kəliklərin hesabına tağın qalxmasını yaxud genişlənməsini əks etdirən, ön qalxma. F. tağın əyilmə qövsünə nisbətən qalxmanı qabaqlayır.

Р-форберг

E-forberg

F-48. FORLAND- qırıxıqlıq

qurşağının önündə yerləşən platforma sahəsi.

Р-форланд

E-foreland

F-49. FORMALARIN KONVERGENSİYASI- müxtəlif mənşəli relyef formalarının xarici oxşarlığı /mis: Maqmatik və palçıq vulkan konuslarının, vulkan və meteorit kraterlərinin xarici oxşarlığı. / İnkışafın sonrakı mərhələsində oxşarlıq bəzən itir.

Р-конвергенция формы
E-convergence

F-50. FORMASIYA – geologiyada tektonik, stratiqrafik və paragenetik cəhətdən birləşən geoloji kütlələrin və yaxud süxur komplekslərinin birliyi. F. filiz, vulkanogen-çökmə, metamorfik, maqmatik, litoloji və b. növlərə ayrılır.

Р-формация
E-formation

F-51. FOTOXƏRİTƏ - məhəllin fotoqrafik və kartoqrafik təsvirini əks etdirən topoqrafik xəritə, kartoqrafik təsvir adətən şəkilin fonunda verilir.

Р-фотокарта
E-aerophotographic map, photographic map

F-52. FOTORELYEF - coğrafi xəritədə, relyefin həcmli modelinin yandan işıqlandırılmaqla çəkilən fotosəkilindən alınan, yarımton təsviri.

Р-фоторельеф
E-photographic hill shading

F-53. FRONTAL MOREN
- bax: Son moren

F-54. FULCİ - qumlu səhralarda küləyin fəaliyyəti ilə yaran

mış mənfi relyef formaları. Nəhəng at dırnağının izini, yaxud dik və maili yamaqları əksinə yerləşən barxanı xatırladan, çökəklik. F. əmələ gəlməsi hələlik tam aydın deyildir.

Р-фульджи
E-fulji

F-55. FUMAROLLAR- maqmadan/ ilkin F./, eləcə də hələ soyumamış lava axınlarından və piroklastik çöküntülərdən (ikinci və ya təkrar F.) ayrılan isti qaz və su buxarı çıxan, kiçik deşiklər və çatlqlar.

Р-фумаролы
E-fumaroles

F-56. FUNDAMENT - /özül/ - geologiyada, nisbətən daha qədim adətən intensiv qırışmış və metamorfizləşmiş süxur kompleksləri platformaların /kratonların/, eləcə də okeanlarda və qırışıq vilayətlərdə ona ekvivalent törəmələrin əsasını təşkil edir. F. yer qabığının platformayaqədərki /geosinklinal/ inkişaf mərhələsində əmələ gəlir. Qədim platformaların F. kristallik, cavan platformalarının isə qırışıqlı özül adlanır; Baykal və Fanerozooy geosinklinal vilayətlərində qədim platformaların F. kompleks özülə uyğun gəlir.

Р-фундамент
E-basement, basal complex, fundamental complex

F-57. FUNDAMENT ÇIXINTISI - platformanın qırışıqlı özülünün nisbətən səthə yaxın yat-

dığı, yaxud bilavasitə səthə çıxdığı sahə

Р-выступ фундамента

E-jut of basement

F-58. FYELDLƏR – Skandinaviyada ayrı-ayrı dağ massivlərinin qabarıq buzlaq şapkası, yaxud tundra bitkiləri ilə örtülü, platoya bənzər zirvə səthi; çox vaxt onların üzərində iti piklər-nunaktlar ucalır.

Р-фьелды

E-fields

F-59. FYERD - /isv. fiard/-cənubi İsveçin və Yutlandiya yarımadasının sahillərində qurunun içərilərinə doğru uzanan, fiord tipli körfəz.

Р-фьерд

E-fierd

F-60. FYORDLAR - bax: Fiordlar.

-G-

G-1. GAV-dağ keçidi (Füzuli)

Р-гав, горный проход

E-mountain passage

G-2. GENETİK TƏSNİ-

FAT – geomorfologiyada relyef tiplərini və formalarını əmələ gətirən proseslərə, onların inkişaf etdiyi çöküntülərin tərkibinə, yarandığı şəraitə və s. əsaslanır. Mis: tektonik və vulkanik dağlar, akkumulativ və denudasiya düzənlikləri; əhəng daşlarında və gillərdə inkişaf etmiş karstlar; dəniz və çay terrasları və s.

Р-генетическая классификация

E-genetic classification

G-3. GENEZİS (MƏNŞƏ)

– geologiyada müəyyən şəraitdə geoloji proseslərin təsiri ilə hər hansı geoloji törəmənin: faydalı qazıntı yataqlarının, süxurların və b. yaranması. G. müəyyən edilməsi geoloji törəmələrin təbiətini dərk etməkdə faydalı qazıntıların axtarışını düzgün istiqamətləndirməkdə geoloji proseslərin ümumi nəzəriyyəsinin işlənilməsində mühüm rol oynayır (mis: filiz əmələgəlmə və b).

Р-генезис

E-genesis

G-4. GEOANTİKLİNAL

(yun «qe»-Yer və antiklinal) – geosinklinal sistemlər daxilində yer qabığına xüsusi qalxma. Özlüyündə eni bir neçə 10 km, uzunluğu isə 100 km-ə çatan zolaqdır. Bəzən bir neçə geoloji dövr müddətində mövcud olur.

Р-геоантиклиналь

E-geanticline

G-5. GEOBLOK – tektonosferin qaymalı elementi. O, spesifik olaraq nəhəng strukturalara (ümumi sahəsi 1-5 mln. km.²) parçalanması ilə səciyyələnir, litogenozin səciyyəvi-əlamətlərindən olan maqmatizm və metamorfizm üstünlük təşkil edir.

Р-геоблок

E-geoblock

G-6. GEOFLEKSURA – (Meşeryakov,1960) böyük məsafədə uzanan nəhəng pillə (çixıntı). G. daxilində kontinental F. və materik daxili F. ayrılır.(Məs: Qərbi Sibir düzənliyi ilə Orta Sibir yaylası arasında yerləşən pillə Yenisey dərəsinə müvafiq gəlir).

Р-геофлексура

E-geoflexure

G-7.

GEOXRONOLOGİYA – geoloji tarix, geologiyanın bölməsi olub, geoloji vaxtın ölçülməsi problemini əhatə edir. Nisbi və mütləq G. Ayırılır: Nisbi G. stratigrafiyaya əsaslanır və nisbi geoloji zaman cədvəlindən istifadə edərək Yerın geoloji inkişaf tarixinin əsas mərhələlərini, ardıcılığını və onun üzərində həyatın inkişafını əks etdirir. Mütləq G. fiziki (astronomik) zaman vahidində izotop üsulu ilə süxurların və mineralların yaşının təyininə əsaslanır. Nisbi və mütləq geoxronologiyanın məlumatlar toplusu geoxronoloji cədvəldə tam əksini tapır.

Р-геохронология

E-geochronology

G-8. GEOXRONOLOJİ CƏDVƏL – Yerın tarixinin bölündüyü şərti müddətin (era, dövr, epoxa və əsrlər) müəyyən ardıcılıqla yerdəyişməsinə göstərən cədvəl. Geoxronoloji və geostratigrafiq şkala adətən bir cədvəldə verilir.

Р-геохронологическая шкала

E-geochronological scale

G-9. GEOİD – Yerın həqiqi forması. G. səthi bütün nöqtələrdə ağırlıq qüvvəsi istiqamətinə perpendikulyardır, okeanlarda suyun orta səviyyəsinə uyğun gəlir. G. səthi hər yerdə qabarıqdır və nəzəri sferoid səthindən ± 100 m-dən çox olmayaraq tərəddüd edir (materiklərdə sferoid səthindən yuxarı, okeanlarda isə aşağıdır).

Р-геоид

E-geoid

G-10. GEOİZOBAT – (yun. isos – bərabər, bathos (bato) dərinlik) – xəritədə (planda) yer səthindən müəyyən horizonta qədər olan bərabər dərinlik xətti.

Р-геоизобата

E-geoisobathes, isobathic curves

G-11.GEOKRATİK

DÖVRLƏR – (yun. «qe» yer, quru və kratos-qüvvə, hakimiyyət) – Yerın tarixində quru sahəsinin kifayət qədər genişləndiyi dövr. Adətən G. d. qalxmalar nəticəsində yer səthinin müəyyən sahələ-

rinin dənizdən azad olmasına səbəb olan tektonik sikllərin ikinci yarısına uyğun gəlir. Talassokratik dövrlərin əksinədir.

Р-геократические периоды

E-geocratic periods

G-12. GEOKRATİK HƏRƏKƏTLƏR – yer qabığının hərəkəti nəticəsində okean dibinin həcmninin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq okean səviyyəsinin dəyişilməsinə deyilir. G.h. quruda transqressiya və reqressiyaya səbəb olur.

Р-геократические движения

E-geocratic movements

G-13. GEOLOGİYA (yun. «qe»-Yer və logos söz, elm) - yer qabığının və yerin daha dərin təbəqələrinin tərkibini, quruluşunu, inkişaf tarixini öyrənən elmlər kompleksi. G. stratiqrafiya, tektonika, regional geologiya, vulkanologiya, mineralogiya, petroqrafiya, litologiya, geokimya daxildir. Təbii sahəsi xüsusi qrup təşkil edir. Faydalı qazıntıların geologiyası, hidrogeologiya, mühəndisi geologiya və b., həmçinin G. qonşu elmlərlə təmasında yaranmış yeni istiqamətləri-petrokimya, petrofizika, tektonofizika və b. göstərmək olar. İlk dəfə «geologiya» məfhumu Norveç təbiətşünası M.P. Eşolt (1657) tərəfindən istifadə edilmişdir.

Р-геология

E-geology

G-14. GEOLOJİ-GEO-MORFOLOJİ PROFİL – şaquli miqyas ilə qurularaq relyeflə geoloji quruluşun əlaqəsini əyani əks etdirir. Profilin aşağı hissəsində geoloji quruluş elə göstərilir ki, süxurların yatımı və denudasiyaya qarşı müxtəlif davamlı süxurların litologiyası dəqiq əksini tapsın. Profilin yuxarı hissəsində relyefin mənzəyi və yaş səciyyəsi verilir. Bəzən düzəlmə səthlərinin bərpası aparılır.

Р- профиль геолого-геоморфологический

E-geological-geomorphological profile

G-15. GEOLOJİ KƏSİLİŞ-GEOLOJİ PROFİL – şaquli kəsiliş üzrə yer qabığının üst hissəsinin geoloji quruluşunun qrafiki təsviri. Geoloji kəsilişlər, müşahidələr, qazma quyuları və geofiziki tədqiqatlara görə tərtib olunur. Geoloji xəritələrə əlavələr kimi xidmət edir, dərinliyə doğru geoloji quruluşun dəyişilməsilə səciyyələnir.

Р-геологический разрез

E-geological section, geological profile

G-16. GEOLOJİ PROSESLƏR – Yer daxilində və yer qabığında strukturların, yer səthi relyefin dəyişilməsinə, süxurların və mineralların parçalanmasına, onların əmələ gəlməsinə, yatım şəraitinin dəyişilməsinə səbəb olan proseslər.

Bu dəyişiklikləri yaradan enerjidən asılı olaraq G. p. xarici (ekzogen) və daxili (endogen) növlərə ayrılır. Birinci əsasən Yerin Günəşdən aldığı enerjidən, ikinci isə Yerin daxilində yaranan enerjidən asılıdır.

Р-геологические процессы

E-geological processes

G-17. GEOLOJİ (TEKTONİK) STRUKTUR – yer qabığının hər hansı sahəsinin geoloji quruluşu.

Р-геологическая (тектоническая) структура

E-geological structure

G-18. GEOLOJİ YAŞ HESABLAMASI –Yer üzərində mövcud olmuş orqanizmlərin, süxurların, geoloji hadisələrin və proseslərin yaşının təyin edilməsi. Geoloji yaş hesablanması Yerin bərk qabığının (litosferin) əmələgəldiyi vaxtdan başlayır. O, mütləq və nisbi ola bilər (Bax: geoloji yaş). Mütləq yaş illərlə, nisbi yaş isə şərti zaman kəsiyi ilə (era, dövr, epoxa, əsrlər) hesablanırsa bilər.

Р-летосчисление геологическое

E-geochronology

G-19. GEOMORFOGENEZ – yer səthi relyef formalarının onların inkişaf tarixi ilə əlaqədar yaranması. Bax: Geomorfologiya, relyefin genetik təsnifatı. Morfogenez sinonimi.

Р-геоморфогенез

E-geomorphogenesis

G-20. GEOMORFOLOGİ-

YA (yun.qe –Yer, morphe- forma və loqos- elm, öyrənmə) –quruda, okean və dənizin dibində yer səthinin relyefini, onların mənşəini, zahiri əlamətlərini, təkamülünü və coğrafi yayılmalarının qanunauyğunluqlarını öyrənən elm. G. Ümumi, regional, tətbiqi və planetar sahələrə ayrılır. 1. Ümumi G. endogen və ekzogen qüvvələrin təsiri nəticəsində yaranmış relyef formalarının bütün müxtəlifliklərini öyrənir, geomorfoloji tədqiqatların, xəritələşdirmənin, geomorfoloji planlaşdırmanın üsullarını müəyyən edir. Relyefin xarici əlamətləri ilə morfoqrafiya, onların kəmiyyətə səciyyələndirilməsi ilə isə morfometriya məşğul olur. Ümumi G. struktur G. və iqlim G. ayrılır. 2. Regional G. geomorfoloji rayonlaşma məsələsinə baxır, hər-hansı konkret ərazidə relyef formalarının morfologiyasını, mənşəyini, yaşını və coğrafi yayılmasının xüsusiyyətlərini təhlil edərək onları öyrənir. Relyefin təkamülünü təhlil etmək yolu ilə onun paleogeomorfologiyası, yəni hər-hansı keçmiş konkret dövrün relyefi bərpa edilir. 3. Tətbiqi G. relyef və relyefəmələgətirici proseslərlə əlaqədar olan müxtəlif praktiki məsələlərin (səpinti yataqların, neftli-qazlı strukturların, qeyri-struktur neft yataqlarının, torpaqların eroziyası, karstların, sahillərin mənimsənil-

məsi, hidrotexniki istifadə üçün də-
rələrin tədqiqi və b.) həlli ilə məş-
ğul olur. 4. Planetar G. və ya plane-
tologiya-bir planet kimi bütövlükdə
Yerin relyefinin xüsusiyyətlərini
öyrənməklə məşğul olur. G. geo-
morfoloji, eləcə də qonşu elmi me-
todlardan-geoloji, hidroqrafik, bio-
loji, riyazi və b. istifadə edilir.

Р-геоморфология

E-geomorphology of land

**G-21. GEOMORFOLOJİ-
YADA DEDUKTİV ÜSUL** –
relyefin inkişafının məntiqi nəticə
yolu ilə təhlili. Amerikan geoloqu
Devis tərəfindən tətbiq edilmişdir.
Bu üsul aktualizm prinsipinə əsas-
lanaraq relyefin inkişaf prosesini
daha düzgün aydınlaşdırır.

**Р- метод дедуктивный в
геоморфологии**

**E-deductive method in
geomorphology**

**G-22. GEOMORFOLOJİ
AMİLLƏR** – relyef əmələgəlmə
amilləri, bütün yer kürəsinin yaxud
onun hər hansı regionunun relyefini
formalaşdıran endogen (tektonika,
vulkanizm) və ekzogen (eroziya,
deflyasiya, karst və b.) amillərin
məcmu. Keçmiş sovet geomor-
fologu İ.S. Şukin (1969) tərəfindən
təklif edilmişdir.

**Р-геоморфологические
факторы**

E-geomorphological factors

**G-23. GEOMORFOLOJİ
ANOMALIYA** – Mojayevə görə
lokal sahələrin relyefini və relyef

əmələgətirici proseslərini ətraf əra-
zilərin relyefindən fərqləndirən ge-
netik, morfoloji, yaxud yaş xüsusi-
yyətləri. Mənşəyinə görə: G. a.
endogen (tektonik pillə, palçıq vul-
kanı və s.), ekzogen (ayrı-ayrı mo-
ren tirələri, kamlar və s.), qarışıq
mənşəli (dərənin morfologiyasında
dəyişiklik, inkişafda olan struktu-
ranın tağının yuyulması və s.) ola
bilir. G. a. əksəriyyəti sonuncu ka-
teqoriyaya aiddir.

Р-аномалия

геоморфологическая

**E- geomorphological ano-
maly**

**G-24. GEOMORFOLOJİ
FORMASIYA** – orogen sikli ər-
zində dağlıq ölkələrdə və düzən-
liklərdə əmələ gəlmiş relyef for-
maları kompleksi (Lopatin, 1970).

Р-формация

геоморфологическая

**E- geomorphological for-
mation**

**G-25. GEOMORFOLOJİ
GENETİK SIRA** – inkişaf prose-
sində qanunauyğun surətdə bir-bi-
rini əvəz edən, relyef formaları
sırası. Məsələn: dar dərədən başlamış
maili yamaçlı geniş dərəyə qədər
inkişaf etmiş -dərə. G. g. s. karst
deşiyindən başlamış karst çökəklik-
ləri və sahələrinə qədər inkişaf
etmiş-karst çökəklikləri.

**Р-ряд генетический гео-
морфологический**

**E-genetic and geomorpho-
logical rows**

G-26. GEOMORFOLOJİ XƏRİTƏLƏŞDİRMƏ – istənilən miqyaslı geomorfoloji xəritələrin kameral şəraitdə ümumiləşdirilməsi yolu ilə tərtib edilmiş (1:500 000 və daha kiçik) xəritələrdən fərqli olaraq, istənilən müxtəlif miqyaslı (1:500 000-dən iri miqyaslı, dəqiq xəritələrə qədər) geomorfoloji xəritələrin çöl şəraitində tərtibi.

Р-картирование геоморфологическое
E- geomorphological mapping

G-27. GEOMORFOLOJİ KORRELYASIYA PROFİLİ – dərəboyu profillərdə eyni yaşlı terras və düzəlmə səthləri qalıqları düz xəttlə birləşdirilir.

Р- профиль геоморфологический корреляционный
E- geomorphological profile

G-28. GEOMORFOLOJİ METOD – platforma vilayətlərində yeni dislokasiyaların tədqiqinin ən səmərəli üsulu, bu və ya digər yolla yeni tektonik hərəkətlərin təsiri altında relyefin dəyişmə dərəcəsini və nisbi yaşını təyin etməyə imkan verir (Gerasimov, 1946).

Р-метод геоморфологический
E- geomorphological method

G-29. GEOMORFOLOJİ MƏRHƏLƏ – İ.P. Gerasimov və Y. A. Meşeryakov (1964) tərəfin-

dən irəli sürülmüşdür. G. m. Yer in inkişaf tarixində geoloji mərhələdən təcrid olunmuş müstəqil mərhələ kimi qiymətləndirilir. G. m. vaxt cəhətdən neotektonik mərhələyə müvafiq gəlsə də onların hər birini müstəqil mərhələ kimi ayırmaq lazımdır. Neotektonik hərəkətlər Yer in müasir geomorfoloji quruluşunu formalaşdıran hərəkətlərdir. G. m. Mezozoyun xeyli hissəsini və bütünlükdə Kaynozoyu əhatə edir. Bu dövrdə cavan platformalar və dağlar (Alp və qismən Mezozoy dağ sistemləri) formalaşmışdır. Bu dövrdə cavan materiklər yaranmış və onlar materiklərin qədim özülü ətrafında birləşərək materik çıxıntılarını formalaşdırmışdır. Mis: Qərbi Sibir, Turan və Qərbi Avropa cavan platformaların yaranması və onların Sibir və Şərqi Avropa sipərləri ətrafında birləşməsi nəticəsində nəhəng Avrasiya platforması yaranmışdır. Mezokaynozoy dövründə cavan platforma, dağ və dağarası çökəkliklərin yaranması; Yer səthində Alp, Qafqaz, Himalay, Kordilyer, And dağları, Aralıq dənizi, Qara dəniz, Xəzər dənizi, Mərkəzi Asiyanın quru (Uyqur) çökəkliklərin yaranması; Avrasiyanın şərq sahili boyunca dərin tektonik yarıqlarla müşayiət olunan qövsvari dağlaradalar sistemi formalaşması və s. Gətirdiyimiz misallar geomorfoloji mərhələnin ayrılmasına tam əsas verir.

Р-геоморфологический этап

E- geomorphological rupture

G-30. GEOMORFOLOJİ PLANALMA – relyefin öyrənilməsində əsas üsullardan biri. Geomorfoloji xəritələrin, profillərin tərtibində eyni zamanda aerovizual müşahidə, kosmik və aerofotoşəkillərin şifrənməsi üsullarından da istifadə olunur. G.p. əsasında kiçik, orta və iri miqyaslı xəritələr tərtib olunur.

Р-геоморфологическая съемка

E- geomorphological survey

G-31. GEOMORFOLOJİ PROFİL – verilən xətt üzrə yer səthi relyefinin şaquli müstəvi ilə kəsilişinin təsviri. G.p. relyefin yaşı, mənşəyi və geoloji quruluşu göstərilir. Adətən şaquli miqyas böyüdülmür.

Р-геоморфологический профиль

E- geomorphological profile

G-32. GEOMORFOLOJİ RAYONLAŞMA – oxşar əlamətləri üstünlük təşkil edən relyefə görə yer səthinin sahələrə ayrılması. G. r-da relyefin morfoloji xüsusiyyətləri, mənşəyi, relyef elementlərinin yaşı nəzərə alınır. G.r. relyefin ayrı-ayrı əlamətlərinə görə - morfostruktura və morfoskulpturaların xarakterinə, relyefin yaşına, müasir rel-

yefəmələgətirici proseslərin xüsusiyyətlərinə görə də aparılır.

Р- геоморфологическое районирование

E- geomorphological regionalisation

G-33. GEOMORFOLOJİ SAHƏ – bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan akkumulyasiya və dənudasiya sahələri. Dağlıq ölkə və ona söykənən düzənliklər bir geomorfoloji sahəni təşkil edir.

Р-геоморфологическая арена

E- geomorphological area

G-34. GEOMORFOLOJİ SƏVIYYƏLƏR – 1) uzun müddət tektonik sabitlik dövrlərində ayrı-ayrı ekzogen proseslərin təsiri nəticəsində hamarlanmış səciyyəvi relyef formalarının əmələ gəldiyi, yer səthinin hipsometrik səviyyələri. 4 planetar səviyyə ayrılır: - abraziyon-akkumulyativ; erozion peneplen; qar xətti səviyyəsi; dağların zirvələr səthi; 2) düzəlmə səthlərində olduğu kimi.

Р-геоморфологические уровни

E- geomorphic levels

G-35. GEOMORFOLOJİ SƏVIYYƏLƏR ÜSULU – 1948 ildə K. K. Markov tərəfindən təklif edilmişdir. Mövcud relyef elementlərini müşahidə etdiyimiz səviyyə ilə onun ilkin yarandığı səviyyə arasındakı yüksəklik fərqi. Müəyyən vaxt ərzində yer qabığının hərəkətini göstərir.

P- метод геоморфологических уровней

E-method of geomorphic levels

G-36. GEOMORFOLOJİ SİKL – coğrafi sikl – hər-hansı ərazinin tektonik hərəkətlərlə Dünyaya okean səviyyəsindən yüksəyə qaldırılmasından başlayaraq müxtəlif ekzogen proseslərin təsiri ilə hamarlanaraq əvvəlki səviyyəsinə yaxın vəziyyətdə peneplen əmələ kəsilməsinə qədər, relyefin ardıcıl dəyişməsi. İqlim şəraitindən və əsas aparıcı denudasion amillərdən asılı olaraq G.s. su-erozion, arid, buzlaq, dəniz, karst və b. sikllərə ayrılır. Hər bir sikl relyefin morfoloji əlamətlərinə görə bir-birindən fərqlənən gənclik, yetkinlik, qocalıq və zəiflik mərhələlərinə ayrılır. Nəzəriyyə 19 əsrin axırlarında amerika geomorfoloqu U.Devis tərəfindən irəli sürülmüşdür.

P-геоморфологический цикл

E- geomorphological cycle

G-37. GEOMORFOLOJİ STRUKTUR (morfostruktur) – dedikdə inkişaf şəraiti eyni və tarixən bir-biri ilə sıx əlaqəli olan relyef formaları və geoloji strukturlar kompleksi nəzərdə tutulur (Meşeryakov, 1965).

P-структура геоморфологическая

E- geomorphological structure

G-38. GEOMORFOLOJİ STRUKTURUN YAŞI – müasir relyefin ona xas olan əsas morfo-genetik tiplərinin sabit saxlanması vaxtı ilə müəyyən edilir.

P-возраст геоморфоструктур

E-age of geomorphostructures

G-39. GEOMORFOLOJİ VƏ STRUKTUR ELEMENTLƏRİN ÖLÇÜ MÜNASİBLİYİ PRİNSİPİ – birinci dərəcəli struktur elementləri (antekliza və sineklizaları) ancaq ona uyğun gələn birinci dərəcəli iri relyef formaları ilə (yüksəkliklərlə, düzənliklərlə) müqayisə prinsipi (Meşeryakov, 1960).

P-принцип соразмерности структурных и геоморфологических элементов

E-principle of proportionality of structural and geomorphological elements

G-40. GEOMORFOLOJİ ZONALLIQ – relyefəmələgətirici proseslərin və relyef komplekslərinin coğrafi zonallığa (istiliyin yer səthində paylanması) və yaxud morfoloji şaquli zonallığa (dağlarda yüksəklik qurşaqlığı üzrə) uyğun olaraq paylanması.

P-зональность геоморфологическая

E- geomorphological zonality

G-41. GEOMORFOSTRUKTURA – yer qabığının

tektonik strukturlarının müasir relyefdə təzahürü (Xudiyakov, 1968).

P-геоморфоструктура

E- geomorphostructure

G-42.

GEOMORFOTEKTONİKA - Yer kürəsi relyefinin qanunauyğun dəyişilmələrinə yeni sintetik-dialektik yanaşmağa imkan verən yeni elm sahəsi (Liçkov, 1952).

P-геоморфотектоника

E-geomorphotectonics

G-43. GEOSFERLƏR – yer maddəsindən əmələ gələn fasiləli, yaxud bütöv konsentrik təbəqələr. G. bir-birindən kimyəvi tərkibinə, aqreقات vəziyyətinə və fiziki xüsusiyyətinə görə fərqlənir. Kənardan Yerin mərkəzinə doğru maqnitosfer, atmosfer, hidrosfer, litosfer (yer qabığı və substrat), mantiya və Yerin nüvəsi ayrılır. Həmçinin xüsusi təbəqələr – biosfer və coğrafi təbəqə ayrılır.

P-геосферы

E-geospheres

G-44. GEOSİNKLİNAL – geosinklinal qurşağ daxilində dənizin dibində əmələ gəlmiş adətən qırılmalarla əhatələnən çökmə və vulkanik süxurlarla doldurulmuş, on və yüz kilometrərlə uzanan, yer qabığının dar və dərin çökəkliyi. Uzun sürən intensiv tektonik deformasiyalar nəticəsində dağ qurumunun bir hissəsinə, mürəkkəb qırıqlıq strukturaya çevrilir.

P- геосинклиналь

E-geosyncline

G-45. GEOSİNKLİNAL ÇÖKƏKLİKLƏR – geosinklinal sistemin xüsusi geosinklinal inkişaf mərhələsində əmələ gələn adətən, xətti uzanmış, asimmetrik mənfii strukturlar qrupu.

P-прогибы геосинклинальные

E-geosynclinal depressions

G-46. GEOSİNKLİNAL DAXİLİ ÇÖKƏKLİK – geosinklinal sistem daxilində çökəklik, geoantiklinal qalxmalarla ayrılır.

P-прогиб геосинклинальный внутренний

E-geosynclinal interior depression

G-47. GEOSİNKLİNAL DƏNİZ – geosinklinal sahələrin dənizi. G.d. müasir geosinklinal sistemlərdə kənar dənizlər (Bering, Oxot, Karib və b.), eləcə də alp qırışıqlığı qurşağında qalıq və ya qalanmış çökəkliklər (Xəzər, Qara) aid edilir. G.d üçün fəal seysmiklik, bəzən də vulkanizm səciyyəvidir.

P- море геосинклинальное

E-geosynclinal sea

G-48. GEOSİNKLİNAL QURŞAQ –yer qabığının geniş, xətti uzanmış tektonik cəhətdən yüksək mütəhərrikli (oynaq) qurşağı.

P-геосинклинальный пояс

E- geosynclinal belt

G-49. GEOSİNKLİNAL SİSTEM – yer qabığının yüksək

mütəhərrikli xətti uzanmış və uzununa çökəklik və qalxmalara parçalanmış sahələri olub, uzun müddət inkişaf nəticəsində adətən okean tipli qabıq kontinental tipə çevrilir. G.s. aralarında dağarası çökəkliklər yerləşən meqantiklinorilərdən ibarət qırışq dağlara çevrilir qırışq sistemlərlə, platformaların sərhədində isə kənar çökəkliklər əmələ gəlir. Əmələgəlmə vaxtına görə G.s. Kembriyə qədər ki, Erkən Paleozoy (Kaledon), Son Paleozoy (Hertsen), Mezozoy və Kaynozoy (Alp) ayrılır.

Р-геосинклинальная система

E-geosynclinal system

G-50. GEOSİNKLİNAL VİLAYƏT – qırışqlığın yaşı və inkişaf xüsusiyyətlərinə görə digər vilayətlərdən fərqlənən, iri, nisbətən təcrid olunmuş geosinklinal qurşaq.

Р-геосинклинальная область

E-geosynclinal area

G-51. GEOSİNKLİNAL VULKANİZM – mütəhərrik vilayətlərin geosinklinal inkişaf mərhələsində, vulkan fəaliyyəti.

Р-вулканизм геосинклинальный

E-geosynclinal volcanism

G-52. GEOTAFROGEN STRUKTUR – orta okean silsiləsi (Aleksandrov, 1973).

Р-структура геотафrogenная

E-geotafrogenic structure

G-53. GEOTARİXİ PRİN-

SİP – geoloji hadisə və proseslərin tədqiqinə yanaşma prinsipi. Bu prinsipə görə proseslər və hadisələr geoloji vaxt ərzində dəyişməz qalmadığına görə keçmiş geoloji prosesləri müasir proseslərlə heç cür eyniləşdirmək olmaz.

Р-принцип геисторический

E-geohistorical principle

G-54. GEOTEKTONİKA - bax: Tektonika.

G-55. GEOTEKTONİK

SİKL – Belousova görə uzun müddət ərzində (150 mln. ilə yaxın) bütün Yer üzərində həm geosinklinal və həm də platformalarda eyni vaxtda təzahür edən ehtizazı hərəkətlər rejiminin dövrü dəyişməsi. Qalxma və enmənin dövrüliyi dənizlərdə geniş transqressiya və reqressiyaların dövrüliyinə səbəb olur. Paleozoydan başlayaraq Yerin inkişafında üç sikl ayrılır: Kaledon-Kembridən başlayır və Devonun əvvəllərində qurtarır; Hertsen –Devondan başlayıb, Permdə qurtarır; Alp-bütün Mezozoy və Kaynozoyda davam edən. Belousova görə geosinklinallarda qırışq əmələgəlmə epochaları bu sikllərə uyğun gəlir.

Р-цикл геотектонический

E-geotectonic cycle

G-56. GEOTEKTONİK

ŞƏRAİTİN İNVERSİYASI- Belousova görə geosinklinalın ümumi

enməsinin ümumi qalxma və quruya çevrilməsi ilə əvəz olunması. Bununla əlaqədar olaraq qalxma (intrageoantiklinallar) və enmə vilayətləri (intrageosinklinallar) özünün hərəkət istiqamətlərini əksinə dəyişir.

Р-инверсия геотектонических условий

E-inversion of geotectonic conditions

G-57. GEOTEKTURA- yer səthinin iri relyef formalar, yer qabığına quruluşunda müxtəlifliyi əks etdirir. Əsasən planetar geofiziki proseslər nəticəsində əmələ gəlir.

Р-геотектура

E-geotecture

G-58. GEOTEKTURANIN ELEMENTİ – Yer relyefinin ən nəhəng, birinci dərəcəli elementi (materik çıxıntısı, okean çökəkliyi, iri dağ sistemi və s.), ümumi planetar miqyaslı qüvvələrlə əmələ gəlir.

Р- элемент геотектуры

E-element of geotecture

G-59. GEŞ- çılpaq dağ yamacında atmosfer çöküntülərinin əmələ gətirdiyi şırım.

Р-геш

E-gesh

G-60. GƏC- kalsium karbonatın yumşaq, tozvarı kövrək kütləsi, göl-bataqlıq tipli sututarlarda CaCO₃-in çökməsi nəticəsində əmələ gəlir. G. gilli növləri şirin su, göl, yaxud çəmən mergeli adlanır.

G. əhəng yandırmaqda və sement istehsalında istifadə edilir.

Р-гажа

E-gaj

G-61. GƏDİK- 1) dağ silsiləsinin yalında tektonik, yaxud erozion-denudasion mənşəli alçaq və ya çökək yer. Daha dərin gədik dağ silsiləsində yol aşırımı kimi istifadə edilir. 2) antiklinal qırışığın tağ hissəsi (ingilis və alman dillərində).

Р-седловина

E-saddle

G-62. GƏN - Azərbaycanın Füzuli rayonunda çölə, yarım səhəraya verilən ad.

Р-гян

E-gen

G-63. GƏP - Azərbaycanın bəzi rayonlarında pilləli qayaların adı;

Р-гяп

E-gep

G-64. GƏTİRMƏ KONUSU (SUALTI) – akkumulyativ relyef forması, sualtı tənginin mənşəbində bulanıq suların gətirdiyi materialların akkumulyasiyası sayəsində yaranır və materik yamacının aşağı hissəsində, yaxud materik ətəyində əmələ gəlir.

Р- конус выноса (подводный)

E-deep-sea cone, deep-seafan

G-65. GƏTİRMƏ KONUSU (YERÜSTÜ) – relyef forması, daimi və müvəqqəti su axarlarının

gətirdiyi kövrək materialların dərə, qobu və yarğanların aşağı hissəsində, dağlardan düzənliyə çıxdığı sahələrdə, axının canlı qüvvəsinin kəskin azalması nəticəsində, toplanmasından əmələ gəlir. Yastı yarımkonus görkəmində olub, zirvə hissəsi su axımının istiqamətinin əksinə yönəlir. Əsasən böyük gətirmə konusları dağ çaylarının qonşu düzənliyə çıxan sahələrində əmələ gəlir.

Р-конус выноса (наземный)

E-alluvial cone, alluvial fan

G-66. GƏTİRMƏLƏR- 1) əmələgəlmə şəraitindən asılı olmayaraq yer səthində Dördüncü dövr çöküntülərinin ümumi adı (qum, çaqıl daşı, gillicə və s.); 2) çaylar və axımlarla dəniz, göl və sututarlara gətirilən bərk hissəciklər; asılı və dib gətirmələrinə ayrılır; 3) sahilboyu- dəniz gətirmələri sahil zonaya məxsus olub, digər dəniz tipli çöküntülərə nisbətən yüksək hərəkətliliyi ilə səciyyələnilir.

Р-наносы

E-sediments, load

G-67. GƏTİRMƏLƏR AXIMI – müəyyən vaxt ərzində (il, ay və s.) çaylarla daşınan gətirmələrin ümumi miqdarı. Adətən tonlarla ölçülür. Çayların sülb axımının çox hissəsi daşqın və səviyyənin qalxması dövründə baş verir.

Р-сток наносов, поток наносов

E-sediment load, drift of deposits

G-68. GƏTİRMƏLƏRİN HƏRƏKƏT REJİMİ – çöküntü materialları daşıyan, sürəti, istiqaməti, kinematik strukturu və qonşu axınlara qarşılıqlı təsiri ilə fərqlənən, axınların hərəkət növü.

Р-режим движения наносов

E-movement regime of sediments

G-69. GƏZ -gədiyin ən alçaq yeri.

Р-гяз

E-gez

G-70. GƏZƏN DYUN – yerli hakim küləklərin istiqamətində yerini dəyişən, bitkilərlə bərkidilməmiş, eol qum yığını.

Р-странствующая дюна

E-travelling dune

G-71. GƏZƏN QUMLAR- yer səthində yuvarladılan, yaxud hava ilə daşınan, qumlar

Р-блуждающие пески

E-wandering sands

G-72. GİL DYUNLARI – laqunların sahillərində kiçik tərəciklər, ilin quraq vaxtlarında gilli laqun çöküntülərinin üzərində əmələ gəlmiş gil qabıqcıqlarının külək vasitəsilə sovrulması və bitkilər ətrafında toplanması nəticəsində əmələ gəlir. Gil qabıqları yağışdan islanaraq sıxılır və yal (tirəciklər), yaxud dyun görkəmi alır.

Р-дюны глиняные

E-clay dunes

G-73. GİL KARSTI- yalançı karst, xarici görkəmcə karsta oxşayan, ancaq həll olunmayan gilli süxurlarda, gil hissəciklərinin mexaniki çıxarılması sayəsində əmələ gəlir. G. k. adətən yamaclarda, yeraltı lağım üzərində yerləşən və onunla quyular sistemi ilə birləşən, yarğan şəkilində birüzə verir. Arid və semiarid ryaonlar üçün səciyəvidir.

Р-глинистый карст

E-clayey karst

G-74. GİL KATUNLARI (yumruları)– gilli süxurların dağılması zamanı əmələ gələn, cıllanmış gil parçası. Çay, göl, dəniz sahillərində, yarğanlarda müşahidə edilir.

Р-глиняные катуны

E-clay balls, mud balls

G-75. GİL RELYEFİ (Martonn, 1945) – gil və ya mergeldən təşkil olunmuş ərazinin relyefində tez-tez təsadüf edilən geniş dərələr, dalğavarı düzənliklər.

Р-глинистый рельеф

E-clayey relief

G-76. GİLLİ SƏHRA – geniş yayılmış səhra tipi, arid zonada dənizin, gölün, çayın, prolüvial və delüvial gilli çöküntülərində inkişaf etmişdir. Duzlu süxurlardan təşkil olmuş çöküntülərin (mergel, gil) üzərində halofitli şoranlıqlar, az duzlu çöküntülərdə və qədim çayların deltalarında - çıpraq (bitki örtüyündən məhrum) takırlar əmələ gəlir.

Р-глинистая пустыня

E-arid desert with clay soil

G-77. GİLLİCƏ - 0,01 mm-dən kiçik hissəciklərdən (30-50%) və 0,01 mm-dən böyük (50-70%) qırıntı materiallardan təşkil olunmuş yumşaq kontinental çöküntü.

Р-суглинок

E-loam

G-78. GİRLO- Qara və Azov dənizlərinə tökülən iri çayların deltalarında, qollar.

Р-гирло

E-delta arm

G-79. GİRVƏ - dağ silsiləsinin və silsilənin qollarının su ayrıcında olan ensiz və hər iki tərəfi dik olan keçid (Ağdam, Qəbələ).

Р-гирвя

E-girve

G-80. GÖBƏLƏKVARI QAYALAR - göbələyə oxşar kiçik relyef formaları. Arid iqlimli ölkələrdə üfqə yatan qalın çöküntülərin qeyri-bərabər yuyulması və deflyasiyası nəticəsində əmələ gəlir.

Р-грибообразные скалы

E-mushroom rocks

G-81. GÖL ÇÖKƏKLIYI – yer səthində gölün suyu yerləşən çökəklik. Gölün suyunun maksimal səviyyəsində gölün su ilə örtülən hissəsinə gölün yatağı (navalçası) və ya gölün kasası deyilir. G. c. endogen və ekzogen proseslərin, eləcə də insanın təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir. Bənd tipli çökəkliklər su anbarının tikilməsi sayəsində də yaranır.

P-озерная котловина

E-lake basin

G-82. GÖL ÇÖKÜNTÜ-

LƏRİ -qırıntı (çınqıl, qum, gil), kimyəvi və üzvi materiallardan təşkil olunmuş, göl dibində əmələ gəlmiş çöküntülər. G. c. şirin sulu (terrigen çöküntülər- sapropel, diatomit), duzlu (terrigen, kimyəvi çöküntülər- soda, mirabilit, qalit və b.) və vulkanik (kraterdə) çöküntülərə ayrılır.

P-озерные отложения

E-lacustrine deposits

G-83. GÖL DÜZƏNLİYİ –

yoх olmuş gölün yerində əmələ gəlmiş və əsasən göl çöküntülərindən təşkil olunmuş düzənlik (məs: Şm. Amerikada Aqassis göl düzənliyi; Azərbaycanada Ağçala, Mahmudçala və b. göllərin yerində əmələ gəlmiş düzənliklər).

P-озерная равнина

E-lake plain

G-84. GÖL TERRASI –

gölün dalğalanma fəaliyyəti ilə əmələ gəlmiş terras.

P-озерная терраса

E-lake terrace

G-85. GÖMÜLƏN SAHİL

–yaxın keçmişdə dəniz altında qalmış sahil və ya çökən qurunun sahili. Sahil xəttlərinin güclü parçalanması ilə səciyyələnir.

P-погружения берег,

опускания берег

E-coast of submergence

G-86. GÖSTƏRİLMİŞ

(EKSPONATLAŞMIŞ) REL-

YEF- 1) müasir relyefin tərkibinə daxil olan, qədim relyefin bütün elementləri; 2) əvvəllər əmələ gəlmiş və sonra basdırılmış, sonralar çöküntü örtüyündən azad olaraq (açılaraq) müasir relyefin tərkibinə daxil olmuş, relyef elementləri.

P-экспонированный рельеф

E-exposed relief

G-87. GÖZƏYARİ PLAN-

ALMA –bəsit alətlərdən (üzərinə kağız yapışdırılmış planşet, kompas və nişanalma xəttkeşi) istifadə edərək, marşrutun və ya sahənin təxmini planını almaq üçün aparılan, sadələşdirilmiş topoqrafik planalma.

P-глазомерная съемка

E-field sketching

G-88. GÜNBƏZ - (ital. Cu-

pola-tağ) – istənilən günbəzvarı relyef formalarını və ya süxur massivlərini ifadə etmək üçün işlədilən ümumi termin. G. müxtəlif mənşəli ola bilər. Məs: duz G., vulkanik G., qranitli-qneysli G.

P-купол

E-dome

G-89. GÜNBƏZVARİ

QALXMA- sahəsi bir neçə min km², eni on km-ə çatan orta ölçülü, dəyirmi, müsbət platforma strukturu. Məs: Orta Asiyada-Mübarək.

P-куполовидное поднятие

E-domelike lift

G-90. GÜNBƏZVARİ

VULKAN- bax: Vulkanik günbəz.

G-91. GÜNEY- dağın, təpənin və ya hər hansı yüksəkliyin günəşə baxan tərəfi (yamacı).

Р-солнечная сторона

E-sunny side

G-92. GÜNS BUZLAQ EPOXASI (AFR-də Dunayın qolu olan Güns çayının adından) –Alpın Mündəldən əvvəlki buzlaq epoxası. Neogenin sonu Pleystosenin əvvəlinə uyğun gəlir (800-900min il əvvəl).

Р-Гюнцская ледниковая эпоха

E-Günz İce Age

G-93. GÜNS-MİNDEL BUZLAQARASI- Alpın Güns və Mindel buzlaqlarını ayıran Alt Pleystosen buzlaqarası istiləşmə epoxası. Şm. Avropada Kromer və Şm. Amerikada –Afton buzlaqarasına müvafiq gəlir.

Р-Гюнц – Миндельское межледниковье

E-Günz-Mindel İnterglacial

-H-

H-1. HAFFLAR /alman. Haff/ - açıq dənizdən dillər və ya vallar (təbii bəndlər) vasitəsilə qismən və ya tam ayrılmış, sahil boyu uzanan körfəzlər.

Р-гаффы

E-haffs

H-2. HAMADA - bax: Daşlı səhra.

H-3. HAMARLANMA – qalxma səhələrində denudasiya,

enmə sahələrində akkumulyasiya nəticəsində relyefdə təzadlığın ləğv olması və onun Yerinqravitasiya sahəsi səviyyəsinə yaxınlaşması. Tektonik əyilməni kompensasiya edən akkumulyasiya sayəsində akkumulyativ düzənlik əmələ gəlir.

Р-выравнивание

E-levelling

H-4. HAMARLANMA ŞİRİMİ - troqun yamacı boyu uzanan, buzlaq vasitəsilə yamacın hamarlandığı sərhəddi göstərən, nəvalçavari dərinlik. Yamacların buzlaqla hamarlanması buzlaq şırımları, sıyrıntılar, pardaqlanma, qoyun kəlləsi və qıvrım qayalara görə müəyyən edilir.

Р-борозда сглаживания

E-smoothing furrow

H-5. HAŞİYƏ RİFİ – bax: Sahil rifi

H-6. HAŞÜR- /fr. hachure/-məhəllin relyefini təsvir etmək üçün istifadə olunan müxtəlif uzunluqda xəttlərdən ibarət, şərti işarələr.

Р-гашюры

E-hachures

H-7. HERSİNİDLƏR-Hersin qırışıqlığı vilayətləri.

Р-Герциниды

E-Hercynides

H-8. HETEROTİP DƏRƏLƏR /yun. heteros-başqa və tupos-görünüş, nümunə, tip/ - ayrı-ayrı hissələri mənşəcə fərqlənən / tektonik, erozion və s./ və yaxud geoloji strukturlarla müxtəlif münas

sibətdə olan, morfoloji cəhətdən qeyri-yekcins dərələr.

Р-гетеротипные долины

E-heterotypic valleys

H-9. HƏLQƏVİ-DAÝKA-

planda adətən düzgün olmayan, qövs və ya qapalı həlqə formalı dayka.

Р-кольцевая дайка

E-ring dykes

H-10. HƏLQƏVİ DYUN-

LAR- sovrulmuş qum tirələri ilə əhatələnən, planda dairəvi təcrid olunmuş, iri deflyasiya formaları, en kəsiyi 100 m, dərinliyi 5 m, bəndlərin hündürlüyü 3-5 m-ə qədər çatır.

Р-кольцевые дюны

E-ring dunes

H-11. HƏLQƏVİ MOR-

FOSTRUKTUR – relyefin morfo-genetik tipləri və struktur elementlərinin qanunauyğun konsentrik birliyi olub, qədim vulkanik-plutonik həlqəvi strukturların seçmə denudasiyanın və neotektonik hərəkətlərin təzahür xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq formalaşır.

Р-морфоструктура

кольцевая

E-ring morphostructure

H-12. HƏLQƏVİ VAL

/BƏND/- qalxanvarı vulkanın zirvə kraterini əhatələyən, həlqəyə bənzər tirə. Kraterdən lavanın axması fazasında lava fəvvarələrinin fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir.

Р-кольцевой вал

E-ring rampart

H-13. HƏRƏKƏT EDƏN

MORENLƏR- hərəkət edən buzla birlikdə yerini dəyişən, buzlağın üzərində və ya daxilində çınqıl və ya buzlaq daşı (valun) yığıntısı.

Р-движущиеся морены

E-moving moraine

H-14. HƏRƏKƏTSİZ

DYUN-bax: Bərkidilmiş dyunlar.

H-15. HƏRƏNG-terraşlı,

pilləli yamac /Gədəbəy r-n/.

Р-хрянг

E-hereng

H-16. HİDROKRATİK

HƏRƏKƏTLƏR /yun. hydor-su və kratos-güc, hakimiyyət/ – dəniz sahəsinin genişlənməsinə /trans-qressiya/ səbəb olan hərəkətlər.

Р-гидрократические

движения

E-hydrocratic movements

H-17. HİDROQRAFIYA –

çayların, göllərin, su anbarlarının və ya onların ayrı-ayrı hissələrinin mövqeyinə, fiziki-coğrafi şəraitinə, rejimi və istifadəsinin kəmiyyət və keyfiyyət səciyyəsinin təsvirinə həsr olunmuş, qurunun hidrologiyasının bölməsi.

Г-гидрография

E-hydrography

H-18. HİDROLAKKOLİT-

LƏR - /yun: hudor- su, lakkos-çala, lithos- daş/ -buz nüvəli, günbəzvari yüksəklik formasında donuşluq relyef forması /hün. 30-40 m, diametri 300-400m/.

Р- гидралакколиты

E-hydrolaccoliths, pingo

H-19. HİDROSFER-/ yun: hydor-su, sphaira-kürə/-atmosfer ilə litosfer arasında yerləşən, Yerin fasiləli su təbəqəsi. Okean, dəniz və qurunun səth sularının məcmusunu təmsil edir. H. yer səthinin 70,8%-i örtür. H. həcmnin 94%-i okean və dənizlər, 4%-i yeraltı sular, təxminən 2%-i buz və qar (əsasən Antarktida, Arktika və Qrenlandiya), 0,4%-i səth suları təşkil edir.

P-гидросфера

E-hydrosphere

H-20. HİPERGEN YA-TAQLAR- bax: Ekzogen yataqlar.

H-21. HİPERGENEZ /yun: hiper-üstə, yuxarıda, genesis-doğulma, əmələ gəlmə/- atmosfer, hidrosfer və canlı orqanizmlərin təsiri altında yer qabığının üst hissəsində və onun səthində mineral kütlələrin kimyəvi və fiziki dəyişməsi proseslərinin məcmusu.

P-гипергенез

E-hypergenesis

H-22. HİPOGEN PROSESLƏR- bax: Endogen proseslər.

H-23. HİPOSENTR / yunanca hypo- aşağıda və lat. Centrum-mərkəz/ -zəlzələ ocağının mərkəzi. Dərinliyi 700 km-ə qədər olur.

P-гипоцентр

E-hypocentre, centre of origin

H-24. HİPSOQRAFİK ƏYRİ- düzbucaqlı koordinat sisteminə qeyri-hamar sahələrin- hündürlüyün (qurunun), dərinliyin (dəni-

zin) Yer səthində paylanmasını göstərən əyri.

P-гипсографическая кривая

E-hypsographical curve

H-25. HİPSOMETRİK XƏRİTƏLƏR /yun. hypsos-hündürlük, yüksəklik və metro-ölçürəm/ - horizontallar və rənglərin köməyi ilə relyefin geometrik təsvirini verən xəritə.

P- гипсометрические карты

E-hypsometric maps

H-26. HİPSOMETRİK PLAN -planalma işləri aparılan sahələrdə səthin izohipslərlə təsviri.

P-план

гипсометрический

E-hypsometric plan

H-27. HİPSOMETRİYA- 1) geodeziyanın bölməsi, xəritəyə, plan və profilə köçürülmüş ərazinin mütləq və nisbi yüksəkliyini müəyyən edir; 2) hər hansı ərazidə yüksəklik nöqtələrinin paylanması.

P-гипсометрия

E-hypsometry

H-28. HİRKAN HÖVZƏSİ - Pleystosenin başlanğıcında Mənəç dərəsinin yerində yaranmış, şirin su hövzəsi.

P-Гирканский бассейн

E-Girkanian basin

H-29. HOLOGEN SÜXURLAR- / yun. hals-duz və genes-doğuran, doğulmuş/- arid iqlim şəraitində duzlu göl və laqunlarda suyun buxarlanması nəticəsində yara-

nan kimyəvi / xloridlər, sulfatlar/ mənşəli süxurlar / daşduz, kalium və maqnezium duzları, gips və s./

Р-галогенные породы

E-halogen rocks

H-30. HOLOSEN-buzlaşmadan sonrakı epoxa. Dördüncü dövr /Antropogen/ geoloji inkişaf tarixinin hələ başa çatmamış axırıncı bölməsini təşkil edən müasir geoloji epoxa. Holosen ərzində müasir coğrafi zonalar yaranmış, quru və dənizlər müasir simasını almış, cavan terraslar formalaşmışdır.

Р-голоцен

E-Holocene

H-31. HOLS RELYEFİ - mülayim-soyuq, subarktik və arktik iqlimə malik dağlıq relyef. H.r. qar xəttindən yuxarıda ərazinin soliflüksiya və şaxta aşınmasına məruz qalması ilə əlaqədar formalaşır və zirvələrin yastı olması ilə səciyələndir.

Р-гольцовый рельеф

E-goletic relief

H-32. HOLSLAR - meşə zolağından yuxarıda yerləşən, demək olarkı bitki örtüyündən məhrum dairəvi formalı zirvələr. H. yamaclarında terrasvari sahələr - hols terrasları müşahidə olunur. Bu terraslar yamacın dabanına doğru zəif meyilli olub, bir neçə on metrlik pillə ilə sərhədlənir. Əsasən mülayim-soyuq iqlimli arktik və subarktik vilayətlərdə yayılmışdır.

Р - гольцы

E-golets

H-33. HOMOKLİNAL

(yun. homos-bərabər, eyni və klino-əyilmək, əymək) – layların meyilini eyni olan monoklinal.

Р-гомоклиналь

E-homocline

H-34. HOMOGEN VUL-

KAN (yun. homogenes-yecins, oxşar)- yecins materialdan ibarət olan /misal: ancaq lavalardan və yaxud piroklastik materiallardan/ vulkan.

Р-гомогенный вулкан

E-homogeneous volcano

H-35. HOMOTİP DƏRƏ-

LƏR (yun. homos-eyni, bərabər və tups-tip) - morfoloji xüsusiyyətlərinə və mənşəyinə görə, eyni tipli dərələr.

Р-гомотипные долины

E-homotypic valleys

H-36. HORIZONT (yun.

horizon, yiy. Halda horizontos-məhdudlaşdırmaq) – açıq sahədə müşahidəçinin gözlə görə bildii, yer səthinin bir hissəsi, Görünən horizont-sanki səma ilə yer səthinin birləşdiyi xətt. Stratiqrafiyada eyni tərkibli süxur layları ilə xarakterizə olunan nazik qat və ya layları adlandırmaq üçün işlənən termin.

Р-горизонт

E-horizon

H-37. HORIZONTALLAR

- izohipslər, dəniz səviyyəsinə nisbətən yer səthinin hündürlüyünü göstərən izoxətlər. Bütövlükdə relyef formalarını ifadə edir.

P-горизонтали

E-contours

H-38. HORST (alm. Horst)– yer qabığının kəskin meyilli qırılmalarla / qırılıb-qalxmalarla/ sərhədlənən qalxmış sahəsi. Horstun ölçüləri müxtəlif olub, eni 10 km-ə, uzunluğu bir neçə 100 km-ə çatır.

P-горст

E-horst, elevated block

H-39. HORST-ANTİKLİNAL – yeni və müasir yaşlı qırılmalarla mürəkkəbləşmiş braxian-tiklinal.

P-горст - антиклиналь

E-horst-anticline

H-40. HORST-ANTİKLİNAL SİLSİLƏ - xətti uzanan və qanadları pilləli horst-antiklinal struktura uyğun gələn silsilə.

P-хребет горст-антиклинальный

E-horst-anticlinal ridge

H-41. HORST-DƏRƏ - asan yuyulan süxurlardan təşkil olunmuş horst massivinin yerində əmələ gəlmiş dərə

P-долина горстовая

E-horst valley

H-42. HORSTABƏNZƏR TİRƏ - uzanmış müsbət tektonik struktur. Dik yamaçlı denudasion-qalıq tirə-yüksəkliklərə uyğun gəlir.

P-вал горстообразный

E-horst-like rempart

H-43. HÖVZƏ VƏ SİLSİLƏLƏRİN STRUKTURASI – tektonik hərəkətlərlə qalxmış /horst/ və ya enmiş /qraaben/ nəhəng

qayaların növbələşməsi şəkilində yer qabığının quruluşu. H. və s. relyefdə adətən alçaq asimmetrik silsilə, tirələr və onları ayıran geniş çökəkliklərlə əks olunur.

P-структура бассейнов и хребтов

E-structure of basins and ridges

H-44. HUMİD İQLİM-rütubətli iqlim, izafi rütubətli iqlim / yağıntuların illik miqdarı həmin müddətdə buxarlanan və torpağa hopan suyun miqdarından çoxdur/. Artıq su, səthi axımı əmələ gətirəcək erozion relyef formalarının inkişafına səbəb olur.

P-гумидный климат

E-humid climate

– X–

X-1. XAK VƏ YA KAK –

Orta Asiya və Qazaxıstan səhralarında gilli süxurlarda əmələ gəlmiş kiçik, axarsız təbii çökəklik.

P- хак

E-khak

X-2. XƏFİF LƏPƏ - küləyin təsiri altında dalğalanmanın başlanğıc forması. Dənizin hamar səthi kələ-kötürlənir və sanki pulcuqlarla /kapilyar sularla/ örtülür. Ləpələr uzun müddət qalmır, və küləyin sürəti artdıqca qravitasion dalğaya çevrilir.

P-рябь

E-ripple

X-3. XƏFİF LƏPƏ NİŞANƏSİ – kövrək qum və alevrit çö-

küntülər üzərində küləyin, su cərəyanının və ya su dalğasının yaratdığı düz və ya əyilmiş paralel tirəciklər sırası (çala-çuxurlar). Qazıntı halında süxur laylarının alt səthində iz /nişanə/ şəkilində təsadüf edilir. Paleocoğrafi şəraiti, cərəyanın istiqamətini və sürətini bərpa edərkən böyük əhəmiyyəti vardır.

Р-знаки ряби

E-ripple marks

X-4. XƏNDƏK - uzunsov mənfi relyef forması, təbii şəraitdə yer səthinin yuyulması, yaxud yarılmaması nəticəsində yaranır. X. sürüşmə, soliflüksiya və b. mənşəli olub rift zonasında da formalaşma bilər. Süni xəndəklər müxtəlif məqsədlər üçün qazılır.

Р-ров

E-ditch

X-5. XƏRİTƏ - yer səthinə, həmçinin səma cismlərinə, yaxud səma sferasına aid obyektlərin və hadisələrin kartoqrafik proyeksiyalarla və şərti işarələr sistemi ilə müstəvidə kiçildilmiş, ümumiləşdirilmiş təsviri. X. zaman-məkan oxşarlığı ilə yüksək əyaniliyi, bədiiliyi, miqyası cəhətdən orijinaldan nisbətən üstün olan gerçəkliyin əyani nişanəsi, modeli kimi baxılır ki, bu da coğrafiyanı, geologiyanı, geofizikanı, sosiologiyanı və ümumiyyətlə Yer və Cəmiyyət haqqında digər elmləri dərk etmək üçün mühüm vəsaitdir. X. həmçinin təsbit etmə və məlumat ötürmə vəsaiti kimi də baxılır.

Р-карта

E-map

X-6. XƏRİTƏÇİLİK / xəritə və yun. grapho- yazıram, təsvir edirəm/- coğrafi xəritələrin və b. kartoqrafik işlərin, onların yaradılması /qurulması/ üsulu və istifadə edilməsi haqqında elm. Kartoqrafik təsvir vasitəsilə təbiət və cəmiyyət hadisələrinin uyğunluğu / birliyi/, əlaqəsi və məkanca yerləşməsi tədqiq edilir və əks etdirilir.

Р-картография

E-cartography, cartology

X-7. XƏRİTƏSXEM - /xəritə və yun schema - zahiri görünüş, surət, eskiz/ - adətən coğrafi şəbəkəsi olmayan, sadələşdirilmiş xəritə. Xəritədə göstərilən hadisələrin mühüm əlamətlərini göstərməklə, onlar haqqında ümumi məlumat verir. Xəritənin qeyri dəqiqliyi nə kartoqrafik mənbələrin xüsusiyyətindən, nə də miqyasından asılı olmayıb, əsasən məsələnin qoyuluşu ilə əlaqədardır.

Р-картохема

E-sketch map

X-8. XƏTTİ EROZIYA- su axını ilə yer səthinin yuyulması. Ensiz sahədə baş verib, mənfi relyef formaları yaradır / dərə, yarıq, qobu/. Müstəvi eroziyaya və ya səthi yuyulmaya qarşı qoyulur.

Р-линейная эрозия

E-linear erosion

X-9. XƏTTİ MORFOSTRUKTUR - val, ensiz çökəklik,

regional fleksura tipli morfostruktururlar.

Р-линейная

морфоструктура

E-linear morphostructure

X-10. XƏTTİ PÜSKÜR-MƏLƏR - yer qabığının xətti çatlarından sıyıq, əsasən bazalt lavaların axması / Məs: İslandiya Laki vulkanı/.

Р-линейные извержения

E-fissure eruptions

X-11. XƏZƏR HÖVZƏSİ – bax: Xəzər transqressiyası

X-12. XƏZƏR TRANSQRESSİYASI (Xəzərlər-xalqının adından) - Xəzər dənizinin Orta Dördüncü dövr transqressiyası, Xəzəryanı ovalığın əsas hissəsini əhatə etmişdir.

Р-Хазарская трансгрессия

E-Khazar transgression

X-13. XIRDA QUM LƏPƏLƏRİ – küləyə perpendikulyar, bir-birinə paralel asimmetrik tirələr. Onlar qumun quru səthi üzərində küləyin 3-18 m/san sürəti zamanı 0,04 mm-dən böyük hissəciklərdən təşkil olunur. Tirənin külək tutmayan yamacının yuxarı hissəsində əmələ gəlmiş, səthi örtən qum danələrinin təbii meyillik üzrə sürüşməsi nəticəsində bu ləpələr hərəkət edir.

Р-рябь песчаная

E-sand ripples

X-14. XIRDA TƏPƏLİK – ana süxurlarda təpə və təpələr

qrupu şəkilində müxtəlif formalı arid-denudasion relyef tipi. Təpələr bəzən su ilə dolmuş geniş, yastı çökəkliklər və ya qədim çay dərələri ilə ayrılır. Qədim dağ sistemlərinin uzun müddət hamarlanması nəticəsində əmələ gəlir.

Р-мелкосопочник

E-hummocky topography

X-15. XİONOSFER - /yun. chion-qar və sphaira- kürə/- troposferin sülb atmosfer çöküntüləri balansı müsbət olan qatını gös-tərmək üçün, şərti anlayış / X. alt sərhəddinin yer səthinə çatıb çatmamasından asılı olmayaraq/.

Р-хионосфера

E-chionosphere

X-16. XİSAN / oset-qayalıq zirvə/ - qar və ya fırn sahəsinin içərisindən qalxan və ya dərə buzlaqlarının qollarını ayıran, zirvələr qrupu.

Р-хицан

E-chison

X-17. XUM - düzənliyin /sahənin/ ortasında və ya kənarında yüksələn qalıq yüksəkliyin cənubi slavyanca adı.

Р- хум

E-hum

X-18. XURCUNVARI
BUZLAQ - yəhərvari sahədə yerləşmiş ümumi fırn hövzəsindən başlayıb, dil şəkilində silsilənin əks yamaqları ilə düşən qoşa buzlaq.

Р-переметный ледник

E-transfluent glacier

X-19. XÜSUSİ XƏRİTƏ-LƏR - istifadə xarakterinə görə fərqlənən, konkret məsələnin həlli üçün nəzərdə tutulan xəritə / məs: Dəniz, Aeronaviqasiya, Turizm və s./

Р-специальные карты

E-special maps

X-20. XVALIN HÖVZƏSİ

– bax: Хвалын трансгрессийасы.

X-21. XVALIN TRANS-QRESSİYASI - Xəzər dənizinin Üst Dördüncü dövr transqressiyası. Xəzəryanı ovalığı 51⁰ şimal enliyinə qədər əhatə etmişdir. Dənizin səviyyəsi təxminən 50 m. mütləq yüksəkliyə qədər qalxmışdır.

Р-Хвалынская

трансгрессия

E-Khvalyn transgression

-İ-

İ-1. İKİ TƏRƏFİ AÇIQ DƏRƏ – yarıma dəre, dərənin dar və dərin hissəsi olub, çayın hər hansı yüksəkliyi, yaxud dağ silsiləsini köndələn istiqamətdə kəsməsi nəticəsində əmələ gəlir.

Р-сквозная долина

E-water-gap

İ-2. İKİ TƏRƏFİ AÇIQ DƏRİN QIRILMA – dağ əmələgəlmə vilayətlərini, eləcə də materik platformalarının qonşu hissələrini kəsən, yeni tektonik inkişaf mərhələsində fəal olan qırılma.

Р-разлом глубинный сквозной

E-deep fracture, deep fault
İ-3. İQLİM GEOMORFO-LOGİYASI – geomorfologiyanın bölməsi, əsasən iqlim amilləri ilə əlaqədar yaranmış relyef formalarını və müxtəlif təbii zonalardakı relyef dəyişmələrini öyrənir.

Р-климатическая геоморфология

E-climatic geomorphology

İ-4. İLKİN AXIM DƏRƏSİ

– Avropada Pleystosen buzlaq örtüyünün ərinti sularının və buzlaqların bənd kimi qabağını kəsdiyi çay sularının axım yolu. Orta Avropa düzənliyində eni 3-25 km-ə çatan 5 İ. a. d. zolağı qeyd olunur.

Р- первичные долины стока

E-ice-marginal valleys

İ-5. İLKİN ÇATLAR –

qanunauyğun çatlar sistemi olub, ancaq intruziv kütlələrdə onların formalaşmasının son mərhələsində intruzivlərin daxili gücü, eləcə də xarici gərginliyin təsiri altında yaranır.

Р-трещины первичные

E-initial fractures

İ-6. İLKİN DAĞ ƏMƏLƏ-GƏLMƏ FAZASI – müxtəlif rəngli qalın molass çöküntülərin toplanmasına uyğun gəlir. Müsbət struktur formaların inkişaf sürətinin artması çöküntü toplanmasının dəyişməsinə səbəb olur. Dağlıq ərazilərdə struktur relyef inkişaf etdirərək alçaq dağlıqdan orta dağlığa çevrilir, denudasion düzən-

liklərin kənarlarında isə alçaqdağlıq əmələ gəlir.

P- фаза горообразования ранняя

E-initial phase of mountain building

İ-7. İLKİN DENUDASIYA

mənaca aparma, daşıma olub, aşınma materiallarının səthi yuyulma yolu ilə uzaqlaşdırılması. İlk denudasiyada süxurların parçalanmasında, onların daşınmasında və çökəkliklərdə toplanmasında bütün proseslər / eroziya, abraziya, buzlağın dağıdıcı fəaliyyəti, küləyin rolu və s. / birlikdə iştirak etmir.

P-первичная денудация

E-initial denudation

İ-8. İLKİN DÜZƏNLİK –

akkumulyativ dəniz düzənliyi, qırıq əmələgəlməyə məruz qalmamış cavan dəniz çöküntülərindən təşkil olunmuş, alçaq quru düzənlik. İ. d. epikontinental /materik üstü/ dənizlərin /adətən platforma strukturları daxilində/ reqressiyası nəticəsində əmələ gəlir / Mis: Xəzəryanı ovalıq/.

P- первичная равнина

E-primary plain

İ-9. İLKİN FORMA –

Yerin relyefinin əsas nahamarlıqlarını təşkil edən-materik qalxmaları və okean çökəklikləri özlüyündə ilkin və ya kosmik formalardır /Bondarçuk, 1949/.

P- форма первичная

E-primary form

İ-10. İLKİN GEOMORFOLOJİ AXTARIŞ –

relyef formaları və onun inkişaf tarixi ilə əlaqədar yaranmış faydalı qazıntı yataqlarının məkan daxilində paylanma qanunauyğunluğunu müəyyənləşdirmək və kəşfiyyat işlərini istiqamətləndirmək üçün istifadə edilən üsul.

P-предпосылки поисковые геоморфологические

E-initial landforms

İ-11. İLKİN MOREN DÜZƏNLİYİ – bax: ilkin relyef forması.

İ-12. İLKİN RELYEF

FORMASI – bu və ya digər relyef əmələgətirici amillərin regional təsiri nəticəsində əmələ gəlmiş, sonralar başqa amillərin təsiri ilə yenidən dəyişilmiş, yer səthinin relyef formaları. Mis: İlk moren düzənliyi.

P-исходные формы рельефа

E-initial landforms

İ-13. İLKİN TEKTONİK

RELYEF – təbiətdə nadir hallarda müşahidə edilən, səthi tektonik proseslərlə zəif deformasiya olunmuş, relyef forması. Mis: Zəlzələ zamanı yaranmış və eroziya ilə hələlik parçalanmamış pillə. İlk tektonik relyefə həmçinin denudasiyaya zəif məruz qalmış antiklinalları, sinklinalları və digər tektonik strukturları aid etmək olar. Mis: Qaraməryəm tirəsi, Padar qalxması və s.

**P-первично-
тектонический рельеф**

E-initial tectonic relief

İ-14. İLKİN YATIM – normal yatım, ilkin yatım, süxurların ilkin formalaşması prosesində əmələ gətirdiyi yatım.

P-первичное залегание

E-original bedding

İ-15. İLLİK MOREN – xırda lüləşəkilli /valşəkilli/ son moren tirələri olub, adətən bir-birinə paralel yerləşir, intensiv deql-yasiyasiya prosesi zamanı buzun tez geri çəkilməsi şəraitində buzlağın kənarının illik vəziyyətinin ardıcıl dəyişməsinə göstərir. İ. m. adətən dil şəkilli hövzələrə uyğun gələn iri göllərin sahilində yerləşir.

P-морена годичная

E-annual moraine

İ-16. İLMƏ / çay ilməsi / - bax: Meandr

İ-17. İNDİFFERENT ÇAY

– dərinlik struktur plana uyğun gəlməyən çay /Ferens-Soroskiy və b., 1972/.

P-река индифферентная

E-dead rupture

İ-18. İNFİLTİRASIYA – lat. filtratio- süzülmək/- atmosfer və səth sularının torpağa, süxurlara hoparaq onun məsamələri ilə və boşluqlarla qırt suyunun səviyyəsinə qədər hərəkəti.

P-инfiltrация

E-infiltration

İ-19. İNFLÜASIYA /lat. İnfluo-axıram/ – səth sularının çat,

kanal və qıf vasitəsilə yer qabığı qatlarına daxil olması.

P-инфлюация

E- influent flow

İ-20. İNFLÜVİ- / İnfluo-axıram/ – karst boşluğunun dibində çöküntü. İ. karst damının uçub tökülməsi nəticəsində, eləcə də əsasən damdan sızan və divarlarla axan karbonatlı, dəmirli, gipsli məhlullardan ayrılan kimyəvi çöküntülər hesabına əmələ gəlir.

P-инфлювий

E-influvi

İ-21. İNQRESSION DƏNİZ – materik düzənliyinin çökmüş hissəsini dənizin basması nəticəsində əmələ gələn dəniz.

P-ингрессионное море

E-ingression sea

İ-22. İNQRESSION SAHİL – inqressiya nəticəsində yaranan girintili-çıxıntılı dəniz sahili. Qurunun enməsi nəticəsində əmələ gələn İ.s. parçalanma tipinə görə müxtəlif olur: fiord, şxer /ql-yasial mənşəli/, rias, körfəz /flyüvial/, aral /eol/, dalmasiya /struktur-denudasion/ və b.

P-ингрессионный берег

E-ingression coast

İ-23. İNQRESSİV YATIM – dəniz çöküntülərinin transqressiv yatım növü, qədim relyefin çökəklik sahələrində toplanır və daha qədim süxurlardan təşkil olunmuş yamaqlara söykənir.

P-ингрессивное залегание

E-ingressive occurrence

İ-24. İNQRESSİYA – dəniz səviyyəsinin qalxması, yaxud sahilin enməsi zamanı dəniz sularının sahilə quruya soxulması.

P-ингрессия

E-ingression

İ-25. İNSEKVENT ÇAY - V. M. Devisə görə obsekventlik, subsekventlik və konsekventlik şəraitinə uyğun gəlməyən çay.

P- река инсеквентная

E-insequent river

İ-26. İNSEKVENT DƏRƏ neytral çay dərəsi, heç bir strukturdan asılı olmadan yaranır, adətən stolvari düzənliklərdə, eyni tərkibli üfqi laylarda inkişaf edir.

P- инсеквентная долина

E-insequent valley

İ-27. İNSOLYASIYA AŞINMASI –kəskin temperatur tərəddüdü, xüsusilə günəşlə qızması nəticəsində süxurların çatlaması ilə əlaqədar onların dağılması prosesi.

P-инсоляционное выветривание

E-insolational weathering

İ-28. İNSTRATİV AL-LÜVİ – döşənmiş allüvi olub, çayın tədricən kənara çəkilməsi sayəsində dərənin dibinə döşənmiş nazik və dəyişkən yataq daşları, çınqıl, seyrək halda qum laylarından ibarət çöküntülər. Çayla zəif kəsilmiş olur.

P- инстративный аллювий

E-bedded alluvium

İ-29. İNTENSİV QAYMALI PARÇALANMA ZOLAĞI – Sakit okeanın qərb hissəsində N. A. Marova /1969/ tərəfindən təsvir edilmişdir. Zona boyu paralel uzanan dar və dərin tengilərlə ayrılan, ayrı-ayrı qaymadan və zirvələrdən ibarət, uzun və geniş zona təşkil edir. Zonanın dib səthinin profili, dişlərinin hündürlüyü 1-2,5 km olan mişarı xatırladır.

P- полоса интенсивного глыбового расчленения

E-stripe of intensive block dissection

İ-30. İNTERQLYASIAL / lat. inter – ara, arasında və qılcıq-buz/ – buzlaqarası.

P- интергляциал

E-interglacial

İ-31. İNTRUZİV LAY – içərisində yerləşdiyi çökmə və ya metamorfik süxur laylarının yatımına uyğun yatan, layvarı intruziv süxur kütləsi. İ. l. uzunluğu bəzən bir neçə km-ə çatır.

P-пластовая интрузия, пластовая жила, силл

E-intrusive sheet, sheet vein, sill

İ-32. İNTRUZİV YATAQ – üfqi yatan və ya zəif dislokasiya olunmuş süxur qatında yatan, layvarı intruziv kütlə.

P- интрузивная залежь

E-intrusive deposit

İ-33. İNTRUZİYA / lat. intrudo-soxulmaq/ – maqmanın yer qabığı qatına soxulması prosesi.

P-интрузия

E-intrusion

İ-34. İNVERSİON MOREN KONUSLARI – yenidən çökdürülmüş morenlərdən təşkil olunmuş, günbəzvari yaxud konus formasında, təpələr şəkilində, akkumulyativ buzlaq relyef forması. Hündürlüyü bir neçə metrədən 10-12 metrə qədər çatır / en kəsiyi 2,5-3 dəfə hündürlüyündən böyük olur. / Sistemsiz qrup və ya sıra şəkilində buzlaq dərəsinin dibində yerləşir. İ. m. k. buzlaq dilinin qurtaracağında, «Ölü buzlaq» sahəsində termokarst proseslər nəticəsində epigenetik əmələ gəlir. Kəskin kontinental iqlimli vilayətlər üçün səciyyəvidir. /mis: Pamir/. Məfhum N.S.Şukin tərəfindən təklif edilmişdir.

P-инверсионные моренные конусы

E-inverse moraine cones

İ-35. İNVERSİON RELYEF – formaca geoloji strukturların əksinə olan erozion-denudasion relyef, / mis: dağ silsiləsi sinklinala, dərələr isə antiklinala uyğun gəlir/.

P- инверсионный рельеф

E-inverted relief

İ-36. İRƏLİ ÇIXMIŞ DELTA – ümumi sahil xəttindən kənara çıxıb, açıq dənizə doğru çıxıntı təşkil edən delta / məs: Volqa, Niger, Kür çaylarının deltası/.

P- выдвинутая дельта

E-protrading delta

İ-37. İRƏMƏ – yüksəklik sahələri /Goranboy rayonu/, susuz düzənliklər /Qazax rayonu/.

P- ирямя

E-irama

İ-38. İRSİ HƏRƏKƏTLƏR – nisbətən zəifləmiş şəkildə əvvəlki hərəkətlərin xarakterini və istiqamətini saxlayan tektonik hərəkətlər.

P- унаследованные / постумные/ движения

E-posthumous movements

İ-39. İRSİ MORFOSTRUKTURA – 1) tektonik şəraitdə böyük dəyişiklik olmadan, tektonik hərəkətlərin möhkəm sabitliyi şəraitində əmələ gəlir; 2) yer qabığı hərəkətlərində bu və ya digər istiqamətin üstünlüyü şəraitində əmələ gələn, relyef forması / Qo-relov, 1972/.

P-унаследованная морфоструктура

E-inherited

morphostructures

İ-40. İRSİ RELYEF – formalaşmasını əvvəlki istiqamətdə davam etdirən və qədim relyefin əsas əlamətlərini təkrar etdirən müasir relyef.

P-унаследованный рельеф

E-inherited landforms

İ-41. İŞĞIN – bax: Sürüşmə

İ-42. İŞLƏNMİŞ RELYEF
bax: Denudasion relyef.

İ-43. İZOANABAZ – bərabər qalxma xətti. Müəyyən vaxt ərzində bərabər sürətli, yaxud bərabər amplitudalı qalxmaya məruz qalan nöqtələri birləşdirir.

Р-изоанабазы

E-isoanabases

İ-44. İZOBAT (yun. isos-bərabər, eyni və bathos-dərinlik)– eyni dərinlikləri birləşdirən xətt, coğrafi xəritələrdə su hövzələrinin dibinin relyefini əks etdirir.

Р-изобаты

E-isobathes

İ-45. İZOBAZLAR – /yun.-isos-bərabər, basis-hərəkət, özül/-coğrafi xəritələrdə yer səthinin, eyni vaxt ərzində tektonik hərəkətlər nəticəsində bərabər qalxmaya /izoanabazlar/, yaxud enməyə /izokatabazlar/ məruz qalan nöqtələrini birləşdirən xətt.

Р-изобазы

E-isobases

İ-46. İZODEFLƏR – çayların uzununa profilində nisbi deformasiyasının bərabər kəmiyyətli xətti. Deformasiyanın kəmiyyəti real topoqrafik profilini onun həndəsi analoqu ilə müqayisə etmək yolu ilə alınır.

Р-изодефы

E-isodefes

İ-47. İZOHİPSLƏR – horizontallar məfhumunun sinonimi olub, yer səthinin dəniz səviyyəsindən bərabər yüksəklikdə olan nöqtələrini birləşdirən xətt. Ümu-

milikdə relyefin formasını əks etdirir.

Р-изогипсы

E-contours

İ-48. İZOXAZMLƏR – yer səthinin tektonik qırılmalarla eyni dərəcədə parçalanmış sahələrini birləşdirən xətt. Parçalanma dərəcəsi

$$K=L \frac{m}{s}$$

edir. Burada L- qırılmanın uzunluğunu, S - zonaların sahəsini, m- qırılmanın aralanmasını göstərir. Məfhumu ilk dəfə Səmədov /1961/ irəli sürmüş və Azərbaycanın izoxazmlər xəritəsini tərtib etmişdir.

Р-изохазмы

E-isochasms

İ-49. İZOXƏTTLƏR (yun. isos - bərabər) coğrafi xəritədə, şaquli kəsilişdə, və ya qrafikdə hər hansı kəmiyyətin (temperatur, təzyiq və s.) eyni qiymətli xətti. İzo-xəttlərlə təsvir edilən planda ərazinin topoqrafik səthinin xarakteri və dəyişmə dərəcəsi göstərilir.

Р-изолинии

E-isolines

İ-50. İZOKATABAZLAR
– 1) De Heerə görə bir bərabərdə enmə xəttidir; 2) əsrlik tərəddüdlər prosesində yer qabığının enmə izoxəttləridir; 3) müasir bərabər enmə xətti, müəyyən vaxt ərzində bərabər amplitudalı, yaxud bərabər sürətlə enməyə məruz qalan nöqtələri birləşdirir.

Р-изокатабазы

E-isokatabases

İ-51. İZOKLİNAL DƏRƏ

– qırışığın bir qanadında əmələ gəlmiş uzununa çay dərəsi. Dərənin hər iki yamacında süxur layları bir tərəfə və demək olar ki, eyni bucaq altında düşür. Adətən İ. d. yamac-lar asimmetrik olur. Monoklinal dərələrin bir növüdür.

Р-изоклиальная долина

E-isoclinal valley

İ-52. İZOKLİNAL SİLSİ-

LƏ – eyni bucaq altında bir istiqamətdə düşən çökmə süxur layla-rından təşkil olunmuş dağ silsiləsi.

Р- изоклиальный хребет

E-isoclinal ridge

İ-53. İZOMETRİK REL-YEF FORMALARI – mənşəyinə və istiqamətinə görə müxtəlif olan eyni ölçülü relyef formaları.

Р- изометричные формы рельефа

E-isometric forms of relief

İ-54. İZOPAXİTLƏR (yun.

isos-bərabər və pachys-qalın)– hər hansı yaşlı və ya tərkibli geoloji çöküntülərin qalınlıq izoxəttləri.

Р-изопакиты

E-isopachytes

İ-55. İZOSTAZİYA (yun.

isostasios-ağırılıq) – izostaziya tarazlığı, yer qabığının tarazlıq vəziyyəti. Bu zaman yer qabığı daha bərk və ağır substrat üzərində üzən kimi olur. Bununla əlaqədar, yer qabığı nə qədər qalın və bərk olarsa substrata bir o qədər dərin gömülür. Ona görə də dağların altında mantiyada çıxıntılar əmələ gəlir.

Yer qabığı demək olar ki, hər yerdə tam izostaziya vəziyyətinə yaxın olur.

Р-изостазия

E-isostasy of the Earth's crust

İ-56. İZOSTAZİYA FƏR-

ZİYYƏSİ – XIX əsrin ortalarında

müəyyən edilmiş izostaziya hadisəsinə əsaslanır. İlk dəfə izostaziyanın tektonik amil kimi roluna 1892-ci ildə amerikan geoloqu Dutton fikir vermişdir. O, qeyd etmişdir ki, yer qabığının qalxma sahələrindən daşınan materiallar materialları yüngülləşdirərək onların izostaziya tarazlığını pozur və həmin sahələr qalxmaya, gətirilən materialların toplandığı qonşu sahələr isə enməyə məruz qalır.

Р-гипотеза изостази

E-hypothesis of isostasy

-К-

К-1. KALABRİYA

TRANSQRESSİYASI – Aralıq dənizinin Üst Pliosen transqressiyası, çöküntüləri Kalabriyada (Cənubi İtaliya) 130-200 metrlik dəniz terrasını örtür. Alpin dunay-güns buzlaqarası istiləşməsi ilə müqayisə edilir.

Р-Калабрийская трансгрессия

E-Calabrian transgression

К-2. KALAFА – qədim tiki-li yerində qalmış çökəklik. Antropogen mənşəli çökəklik.

Р-калафа

E-kalafa

K-3. KALDERA (ispan. caldera-böyük qazan)- vulkan mənşəli dik, bəzən pilləli yamaclarla səciyyələnən dairəvi, yaxud oval formada geniş çökəklik. Kalderanın eninə kəsimi 10-20 km-ə, dərinliyi isə bir neçə yüz metrə çatır. Partlayış və uçqun mənşəlidir.

Р-кальдера

E-caldera

K-4. KALININ BUZLAQ EPOXASI – Şərqi Avropa düzənliyində Alt Pleystosen buzlaşmasının birinci mərhələsi. Sərbəst buzlaq mərhələsi olmayıb Valday buzlaşmasının erkən mərhələsini təşkil edir.

Р-Калининская ледниковая эпоха

E-Kalinin Ice Age

K-5. KAM TERRASI –qum laylarından ibarət göl-buzlaq çöküntülərinin inkişaf etdiyi geniş səth. Özinəməxsus relyef üstünlük təşkil edir. Terrasın arxa hissəsi adətən moren təpəliyinə söykənir, nadir çökəklikləri (zollar) olan yastı səthlə səciyyələnir.

Р-терраса камовая

E-kamain terrace

K-6. KAMLAR – (ing. kame-yal)-son materik buzlaşmasının inkişaf etdiyi vilayətlərdə, planda dairəvi və uzunsov formada olan dik yamaclı təpəliklər. Tək-tək və qrup halında rast gəlinir. Buzlaq sularının çökdürdüyü laylı, çeşidlənməmiş materiallarından təşkil olunub,

yüksəkliyi əksərən 6-12 m, maksimal 30 metrə qədərdir.

Р-камы

E-kames

K-7. KANYON (ispan. Canon-truba, tənği)- denudasiyaya zəif məruz qalmış dik yamaclı dərin dar dərə, platonu, yaxud dağlıq ərazini kəsir. K. atmosfer sularının zəif səthi axım əmələ gətirdiyi arid ərazilərdə əhəng və ya bazaltdan təşkil olunmuş platolarda inkişaf edir. (mis. Şimali Amerikada Kolorado çayı kanyonu).

Р-каньон

E-canyon, gorge

K-8. KANZAS BUZLAQ EPOXASI (ABŞ-da Kanzas, Kansas ştatı adından götürülüb)-Erkən Pleystosen buzlaq mərhələsidir. Şimali Amerika düzənliklərində ayrılmışdır. Təxminən alp stratigrafik sxeminin Mindel buzlaşması ilə müqayisə edilir.

Р-Канзасская ледниковая эпоха.

E-Kansan Ice Age

K-9. KAR (alm. Kar)– sirk, dağların suayırıcı hissəsində təbii kasaya bənzər dərinlik, dik, qayalı yamaclarla və yarım əyilmiş diblə səciyyələnir. Nival iqlim şəraitində kiçik buzlağın (kar buzlağı), qarın və şaxta aşınmasının təsiri altında əmələ gəlir.

Р-кар

E-cirque, kar

K-10. KAR BUZLAĞI – yerli qar xəttindən yuxarıda, dik ya-

maclı dərın buzlaq sirkının dibində yerləşən buzlaq.

Р-каровый ледник

E-cirque glacier

K-11. KAR GÖLÜ- kar çökəliyinın dibını tutan, kiçik buzlaq gölü. Adətən zəif parçalanmış sahil xətti dairəvi və ya oval formada olub, sahil xətti zəif parçalanmış olur. Aydın görünən çıxarı və axarı olmayıb, əsasən yağış suları ilə qidalanır.

Р-каровые озера

E-cirque lakes

K-12. KAR PİLLƏSİ – buzlaq sirkləri sırası olub, biri digərinin üzərində bir neçə mərtəbədə yerləşir. Hər bir sirk dağlıq ölkənin müəyyən buzlaşma mərhələsinə uyğun gəlir və bu mərhələyə məxsus iqlim qar xəttinin yüksəkliyi ilə səciyyələnir. Sirkın yaşından və inkişaf mərhələsindən asılı olaraq adətən morfoloji cəhətdən fərqlənilir.

Р-каровая лестница

E-cirque steps

K-13. KAR TERRASI – dağ silsiləsinin yamacında terrasa bənzər səth, Pleystosen buzlaşması dövründə qonşu buzlaq karlarının diblərinin genişlənərək birləşməsi nəticəsində əmələ gəlir.

Р-каровая терраса

E-cirque platform

K-14. KARANQAT HÖVZƏSİ – Üst Pleystosendə müasir Qara dənizin yerində mövcud olmuş və Aralıq dənizi ilə əlaqəsi

olmuş, dəniz hövzəsi. Bu hövzənin çöküntüləri 10-45 metrlik terras səviyyəsini təşkil edir ki, bu da Aralıq dənizinin 2-ci Tirren terrasına uyğun gəlir. Müasir Qara dənizdən çox duzluluğu və suyunun isti olması ilə fərqlənmişdir. Şərqi Avropa düzənliyində Mikulin buzlaq arası vaxtla müqayisə edilir.

Р-Карангатский бассейн

E-Karangatian basin

K-15. KARXANA (fran. carriere – son, lat. quararia, quararia-daş qırma) – yer qabığında qazıntılar toplusu, açıq üsulla faydalı qazıntıların çıxarılması zamanı əmələ gəlir.

Р-карьер

E-quarry

K-16. KARQİN MƏRHƏLƏRƏSİ – Qərbi Sibirdə Alt Pleystosen buzlaşmasını (Zıryan və Sartan) ayıran isti buzlaqlararası vaxtdır. Qərbi Avropanın Orta Vürm (Vürm II), yaxud Paudorf mərhələlərarası ilə müqayisə edilir.

Р-Каргинский

межстадиал

E-Karginsky interstadial

K-17. KARLİNQ (alm. Karling) – kənarları zəif əyilmiş, piramida formasında, iti uclu dağ zirvəsi. Dağ massivinə müxtəlif tərəfdən kəsilən bir neçə buzlaq sirkinin (karların) arxa divarının qovuşması zamanı əmələ gəlir.

Р-карлинг

E-horn-peak

K-18. KARR SAHƏSİ – karstlaşan süxurların karrlarla şırımlanmış səthi.

P-карповое поле

E-clints field

K-19. KARRLAR, ŞRATTLAR – çılpaq karst sahələri üçün səciyyəvi olan xırda relyef formaları, paralel sıralarla yerləşən dik yamaçlı dərin qırıxq formasında (dərinliyi bir necə sm-dən 1-2 m-ə qədər). Əhəng daşlarının səthi ilə ayrı-ayrı şırnaq şəkilində axan atmosfer sularının həlletmə fəaliyyəti nəticəsində yaranır.

P-каппы

E-karren, clints

K-20. KARST (alm. Karst, Yuqoslaviyadakı Karst və ya Kras yaylası adından götürülüb) – karst hadisəsi və kompleks relyef formaları həll olan süxurların (əhəngdaşı, dolomit, gips, daşduz) yayıldığı vilayətlərdə təbii suların fəaliyyəti ilə əmələ gəlir. Yer səthində karst relyef formaları arasında əsas mənfi formalar (ponorlar, qıflar, çökəklər, təbii quyular), səciyyəvi yeraltı formalardan isə (mağara, boşluq, keçid) müşahidə edilir. Yerüstü müsbət relyef formalarına isə (moqot, mozor, hum) əksərən şahid qalıqlar aiddir. Karstlar yer altında itən suların (quru, kor, kisəvari dərələr), eləcə də yeraltı suların, göl və çay sistemlərinin özünəməxsus rejimi və dövrünü ilə səciyyələnir. Karstlaşan süxurların qalınlığına və yeraltı karst zolaq-

larının dərinlik vəziyyətinə görə dərin və dayaz karstlar ayrılır. Səthi torpaq və bitki örtüyündən məhrum olan karstlar çılpaq karst adlanır. Karstlaşan süxurların torpaqla, kövrək çöküntülərlə örtülmə dərəcəsi, yaxud həll olmayan qayalı süxurlardan asılı olaraq çimlənmiş, örtülü, zirehlənmiş, basdırılmış karstlar ayrılır.

P-капет

E-karst

K-21. KARST BAZISI – karstın inkişaf edə biləcəyi səviyyə. Dərinlik sifon kanalları olduğu zaman eroziya bazisindən aşağı, yeraltı suların sirkulyasiya dərinliyinə qədər düşə bilər.

P-базис карста

E-base level of karst

K-22. KARST BOŞLUĞU – həll olan süxurlarda (əhəng daşı, dolomit, duz, bəzən də mergellər və təbaşir) yeraltı suların həlletmə fəaliyyəti nəticəsində yaranır. Adətən müxtəlif ölçülərdə, ən iri mağaradan xırda dərinliklərə qədər ola bilər. Sin. korroziya boşluqlar.

P-полости карстовые

E-karst cavity

K-23. KARST ÇAYI – öz başlanğıcını karstdakı sulardan (bulaqlardan) götürən, yaxud karst rayonunda axan, çay.

P-карстовая река

E-karst river

K-24. KARST ÇÖKƏKLİYİ – karbonatlı süxurların həll olması nəticəsində baş verir, müxtəlif

ölçülərdə ola bilər-metrin hissələrinə yuxarı min metrə qədər. Karst çökəkliyi, naçal və dəlik, ponor, qıf, çökəklik və boşluq kimi formalarda olur

Р- впадина карстовая

E-karst depression

K-25. KARST HADİSƏSİ

– bax: Karst.

K-26. KARST QIFI – qapalı çökəklik (diametri bir neçə metr, yaxud on metrə qədər), adətən qıf oşar forma olub, dibində oyuq (deşik) olur. Mülayim enliklərdə daha geniş yayılmış karst relyef forması.

Р- карстовая воронка

E-doline, swallow hole

K-27. KARST QUYUSU – karst vilayətlərində qapalı çökəkliklərin bir tipi. Adətən dairəvi, düzgün olmayan silindr, yaxud çat formasında olur (dəriniyi 20-60 m, eni 5-10 m). Yeraltı suların həlləmə fəaliyyəti nəticəsində yeraltı karst boşluğunun tağının uçması sayəsində əmələ gəlir, yaxud hazırda inkişafda olmayan boşluq formasında olur.

Р- карстовый колодец

E-karst pit

K-28. KARST LANDŞAF- TI-

karstın inkişaf etdiyi sahələrin landşaftı. Mülayim enliklərdə qapalı dərinlik və çökəkliklərin olması səthi axınların az olması, qıf sularının dərinə yatması, yeraltı boşluqların olması, mağaralar, itən çaylar, gur bulaqlar və b.

əlamətlərlə fərqlənir. Subtropik və tropik qurşaqlarda qüllə, konus, günbəz, çılpaq daşlı sahələr, çökəklik karstı və b. formada qalıq relyef formalarının olması ilə səciyələndir.

Р- карстовый ландшафт

E-karst landscape

K-29. KARST RAYONU-

müəyyən tip karstın əlamətlərinə görə ayrılan rayon (açıq, qapalı karst, müxtəlif yaşlı karbonatlı, halogen süxurlarda və b.).

Р- район карстовый

E-karst region

K-30. KARST RELYEFİ-

əhəngdaşı, dolomit, gips və digər həll olan süxurlarda suyun həll etməsi sayəsində əmələ gələn relyef tipi. Yerüstü və yeraltı qapalı mənfə relyef formaları (yerüstü-qıf, çökəklik, polye, ponor və yeraltı-quyu, mağara) üstünlük təşkil edir. Tropik ərazilərdə müsbət relyef formalarına tez-tez təsadüf edilir. Tropic K. r. Yuqoslaviyada karst platosunda təsadüf edilir.

Р- карстовый рельеф

E-karst relief

K-31. KARST SAHƏSİ-

müxtəlif tip karst relyef formalarının inkişaf etdiyi karst sahəsi.

Р- карстовое поле

E-karst field

K-32. KARST – SUFFOZİ-

YA HADİSƏSİ – klastik dağ süxurlarında sementləyici materialların həll olunması və suyun mexaniki təsirlə klastik materialların

aparılması hesabına baş verən hadisə.

P- карстово-суффозионные явления

E-karst and suffosion phenomena

K-33. KARST UÇURUMU- az maili, yaxud tamamilə üfqü keçidlərlə növbələşən, şaquli karst boşluqları sistemi. Təbii şax-talarla başlanır.

P- карстовая пропась

E-pothole, aven

K-34. KARST YAYLASI- zəyif dislokasiyaya uğramış, yaxud üfqü yatan qalın karstlaşan süxurlardan təşkil olunmuş plato tipi. K.y. səth sularının zəif axması ilə əlaqədar qrunt sularının güclü şaquli hərəkət etdiyi zonalarda bol karst formalarının olması ilə səciyə-lənir (mis: Yuqoslaviyanın şimal-qərbində Karst yaylası).

P - карстовое плато

E-karst plateau

K-35. KARSTLAŞMIŞ SÜ-XURLAR – karst boşluqları inkişaf edən süxurlar.

P- закарстованные породы

E-karsted rocks

K-36. KARSTŞÜNASLIQ- karst haqqında elm, daha doğrusu suda həll olan süxurlarda inkişaf edən relyef formaları və proseslər haqqında elm.

P- карстование

E-karst studies

K-37. KARTOQRAFİK ŞƏBƏKƏ-xəritədə meridianlar və paralellər sistemi, müəyyən kartoqrafik proyeksiyalarla qurulur. Kartoqrafik təsvirlərin qurulmasının əsasını təşkil edir, xəttlərin azimutunu, nöqtələrin koordinatını təyin etməyə imkan verir.

P- картографическая сетка

E-cartographic grid

K-38. KARTOQRAFİK TƏSVİR- yerin, Ayın, planetlərin səthinin və s. ümumiləşdirilmiş, kiçildilmiş təsviri olub, müəyyən riyazi qanuna uyğun qurulur və şərti işarələrin köməyi ilə müxtəlif obyekt və hadisələrin yerləşməsinə və xüsusiyyətini göstərir.

P- картографические изображения

E-cartographic representations

K-39. KASKAD (PİLLƏLİ ŞƏLALƏ) (frans. cascade, ital. cascata-iti sürətlə aşağı düşmək)-yuxarıdan pillələrlə düşən təbii, yaxud süni şəlalə (mis: ABŞ-ın Yosemite-Krik çayında Yosemite şəlaləsi, ümumi hündürlüyü-727 m).

P- каскад

E-kascade

K-40. KATAKLAZ (yun. kataklao-qırırım, dağıdırım)-tektonik proseslərin təsiri altında süxurların deformasiyası olub, mineral dənəciklərin və ya onların aqreqatlarının, kimyəvi tərkibi dəyişmədən

parçalanması və ya fırlanması ilə müşayiət olunur.

Р-катаклиз

E-kataclasis

К-41. КАТАКЛИНАЛ

ÇAY- C.Pouellə görə, struktur səthin meyilliyinə uyğun axan çay.

Р-река катаклинальная

E-kataclinal river

К-42. КАТАКЛИНАЛ ДƏ-

РƏ- antiklinal silsilənin yamacında köndələn dərə, düşməsi onun yamacını təşkil edən layların düşməsinə uyğun olur (Şukin, 1964).

Р- долина катаклинальная

E-kataclinal valley

К-43. КАТАРАКТ (yun.

katarrhaktes-şəlalə)- 1) böyük şəlalə, şaquli düşən su uçurum üzərində bir dik axın əmələ gətirir; 2) böyük çaylarda dik iti axınlar silsiləsi. Mis: Nil çayında

Р-катааракт

E-cataract

К-44. КАТАСТРОФИЗМ-

geologiyada konsepsiya. Bu konsepsiyaya görə yer qabığında, eləcə də üzvi aləmin tərkibində gedən dəyişikliklər qısa geoloji müddət ərzində katastroofik şəkildə baş vermişdir. 19-cu əsrin əvvəllərində fransız alimi J. Kuvye tərəfindən irəli sürülmüş nəzəriyyə. Həmin əsrin axırında öz əhəmiyyətini itirmişdir.

Р-катастрофизм

E-catastrophism

К-45. КАВЕРНА (lat. Caverna- boşluq)- süxurlarda, dairəvi, yaxud düzgün olmayan formada boşluq (bir neçə mm-dən bir neçə sm-ə qədər). Əsasən karst mənşəli olur, lakin başqa yolla da əmələ gələ bilər (mis: qazlı komponentlərlə doymuş lavanın soyuması zamanı).

Р- каверны

E-cavern

К-46. КАЙНАЗОЙ ERAСИ

(yun kainos-yeni və zoe-həyat)-yer qabığı laylarının ümumi stratigrafik cədvəlində ən yuxarıda yerləşib, Yerin geoloji tarixinin ən yeni erasına müvafiq gəlir. 67 mln. il əvvəl başlayıb, hazırda da davam edir. Paleogen, Neogen və Dördüncü dövr (Antropogen) sistemlərinə ayrılır. K. e. alp qırışıqlığı ilə əlaqədar olan və Sakit okeanın sahil boyu, C. Avropada və Asiyada ən yüksək dağ sistemlərini əmələ gətirən, intensiv dağ əmələgətirmə hərəkətləri ilə səciyyələnilir. Neogenin axırı Dördüncü dövrün əvvəlində Avropa, Asiya və Şm. Amerikada qalın materik buzlaşması ilə müşayiət olunan kəskin soyuqlaşma baş vermişdir. Canlı aləmdə məməlilər hakim mövqə tutur. Heyvanlar və bitkilər müasir vəziyyətinə yaxın olmuşdur. Antropogenin əvvəlində ilk ibtidai insanlar meydana gəlmişdir.

Р-Кайнозойская эра

E-Cainozoic

K-47. KAZANSEV BUZLAQARASI- Sibirdəki Tazov və Zıryan buzlaşma mərhələsi arasında ayrılan, buzlaqarası mərhələ (70 min il bundan əvvəl). Qərbi Avropanın Eem və keçmiş SSRİ-nin Avropa hissəsinin Mikulin buzlaqarası ilə müqayisə edilir.

P-Казанцевское

МЕЖЛЕДНИКОВЬЕ

E-Kazantsevo Interglacial

K-48. KEÇİD ZONA- (materikdən okeana keçid)- materiklə okean arasında yerləşən, yerin əsas elementləri və geoloji strukturlardan biri olan adalar qövsü zonası. Relyefin kəskinliyi, şaquli tektonik hərəkətlərin, vulkanizmin intensivliyi, dərin fokuslu seysmikliklə xarakterizə olunur. Məs: Asiyanın şərq sahilləri.

P-переходная зона

E-transitory zone

K-49. KEKUR-1) sütun və ya sıldırım qaya şəklində, abrazion qalıq; 2) daşqın zamanı çay buzlarının, çay daşları və qaya parçalarını sahilə sıxışdıraraq əmələ gətirdiyi tirə.

P-кекур

E-кекур

K-50. KƏVİR- (fars. sözüşoranlıq)-İrannın şoran və duzlu səhraları (Dəşti Kevir). Şoran çökəkliklərin və duzlu səhraların coğrafi adlarının tərkib hissəsi (Kəvir-Nəmək, Dəşti-Kəvir).

P-кевир

E-kavir

K-51. KƏLLƏ QƏND-əksərən qranit süxurlardan təşkil olmuş, planda dairəvi formada dik yamaclı yüksəklik. C. Amerikanın rütubətli tropiklərində (Rio-de-Janeyroda və onun ətrafında) təsadüf edilir.

P-“сахарные головы”

E-exfoliation domes

K-52. KƏHRİZ- üfqü və az maili yeraltı yol (lağım), qrunnt sularını səthə çıxarmaq üçün qazılır. Sulu qatın daxilində qazılıb, sukeçirməyən qatın səthi ilə uzanır.

P-кягрiz

E-kahriz

K-53. KƏNAR ÇÖKƏKLİK-öndağlıq çökəkliyi, dağətəyi çökəklik. Geosinklinalın orogen inkişaf mərhələsində platforma ilə geosinklinal qırıxıqlıq vilayətlərinin sərhədində yaranmış, kəskin asimmetrik, dərin çökəklik (Ural, Appalac, Himalay ön çökəklikləri).

P-краевой прогиб

E-foredeep

K-54. KƏNAR ÇÖKƏKLİKLƏRİN DƏRİNİNƏ QIRILMALARI – qırıxıqlıq vilayətlərlə platformaların sərhəddi boyunca uzununa çökəkliklər yaranan zaman əmələ gələn qırılmalar.

P-глубинные разломы краевых прогибов

E-deep-seated faults of foredeeps

K-55. KƏNAR DAĞLAR – yaylaları əhatə edən və onları alçaq və düzənlik ərazilərdən ayıran,

dağlar (Elbrus, Türkmən-Xorasan dağları, Kiçik Qafqazın kənar silsilələri).

Р-окраинные горы

E-border mountains

K-56. KƏNAR DƏNİZ- materiklə okean arasında yerləşərək okeanlardan adalarla, yarımadalarda və yaxud sualtı yüksəkliklərlə ayrılan dənizlər. K.d. şelfdə və materik yamacında yerləşir (Norveç, Laptevlər, Şimal, Barens, Karsk dənizləri).

Р-more окраинное

E-fringing sea, marginal sea

K-57. KƏNAR DƏNİZ ÇÖKƏKLİYİ – okeandan adalar qövsü ilə ayrılan dərin, dik yamaqlı, hamar və ya dalğalı dibə malik, çökəklik.

Р-котловина окраинного моря

E-basin of adjacent sea

K-58. KƏNAR PLATO- bax: Avaşelf

K-59. KƏNAR SAHİL XƏTTİ – laqunlu sahilin sahil xətti, laqunu açıq dənizdən ayıran bəndin xarici konturu.

Р-внешняя береговая линия

E-external shoreline

K-60. KƏSİLMİŞ DƏRƏ – dərinləşmiş dərə, dibi, dərənin ilkin dibinin səthindən aşağıda yerləşən, dərə.

Р-врезанная долина

E-incised valley

K-61. KƏSİLMİŞ MEANDRLAR – ilkin səthə kəsilən və dərənin əsas sahilinin əyilmələri ilə sərhədlənən, çay meandri. Eroziya bazisi uzun müddət sabit qalarsa dərə boyunca daim aşağıya doğru yerini dəyişir və yamacların çıxıntılarını kəsərək sərbəst meandra çevrilir.

Р-врезанные меандры

E-incised meanders, ingrown meanders

K-62. KƏSKİN SEÇİLƏN SUAYIRICI – silsilələrin yalına uyğun gələn, suayırıcı xətt.

Р-резко выраженный водораздел

E-knife-edge divide

K-63. KİÇİK (dayaz) KARST- suların şaquli sirkulyasiya zonası və karstlaşan süxurları qalın olmayan və qrunut suları dayazda yerləşən ərazilərin, karstları.

Р-мелкий карст

E-shallow karst

K-64. KİMVR TIPLİ SAHİL-bəzən buzlağın iştirakı ilə parçalanmış və limanı çox olan, su basmış sahil. Baltik dənizi sahillərində Trave və Oder çayları arasında bu cür sahillər «bødden» adlanır. Körfəzlər adətən dənizdən dyun zonaları ilə ayrılır (Yutlandiya və Şimali Amerika qütb arxipelaqının yerləşdiyi Kimvr yarımadasının şimal hissəsi).

Р-берег кимврского типа

E-kimvr type coast

K-65. KIR- 1) dik yamaclı yastı platonun və yaxud onun qalığının adı. 2) Cənubi Zaunquz Qaraqumunda yastı tirə.

P-кыр

E-kyr

K-66. KİSƏVARI DƏRƏ- karst vilayətlərində, yüksək debitli karst çeşmələrindən başlanan və baş hissəsi olmayan, şəffaf axınlı çay dərəsi.

P-долина мешкообразная

E-sack form valley

K-67. KLİF (ing. cliff-dik yamaclı uçurum, sıldırım qaya)- əsas sahilə, abraziya nəticəsində əmələ gəlmiş sıldırım sahil.

P-клиф

E-cliff

K-68. KLÜZ- antiklinal tağı kəsən, iki tərəfi açıq dar dərə.

P-клюд

E-kluz

K-69. KOBAR-çuxur (Zaqatala).

P-кобар

E-hole

**K-70. KOL DİBİ TƏPƏ-
CİKLƏR** – arid iqlim şəraitində eol prosesləri nəticəsində kolların ətrafında toplanmış qum təpələri.

P-прикустовые бугры

E-tamarix mounds

**K-71. KOLLU QUM TƏ-
PƏLƏRİ**-səhralarda və yarım-səhralarda alçaq çətirli, tək-tək yerləşən kolların dibində toplanmış, qum təpəcikləri. Bunlar uzun müddət hərəkətsiz olur. Hündürlüyü 10

m-ə qədər olur. K. q. t. ən böyüyü və sabiti qrunտ suları dərində olmayan cavan allüvial düzənliklərdə əmələ gəlir.

P-бугры кустистые

E-tamarix sand mounds

K-72. KOLLÜVİ- dağların yamaclarında əmələ gəlmiş aşınma materialları. Yağış və qar sularının fəaliyyəti və ağırlıq qüvvəsinin təsiri nəticəsində yamac aşağı yerini dəyişərək yamaclarda və dağın ətəyində şleyf konusları və səpintiləri əmələ gətirən qırıntı materialları.

P-коллювий

E-colluvium

K-73. KOLMATAJ- (fran. colmatage-qalaq)- kanalların və su anbarlarının divarlarından filtrasiyanın azaldılması məqsədilə qrunտun məsamələrinin gillər və lillərlə doldurulması.

P-кольматаж

E-colmatage

K-74. KOMBA- antiklinal qırıxıqlığın qanadında yerləşən monoklinal dərə (Muşketov,1926).

P-комба

E-comba

**K-75. KOMPENSASİON
MULDA-** morfo-metrik göstəriciləri yaxşı təzahür edilən struktura. Duz tektonikası nəticəsində yaranır.

P-мульда

компенсационная

E-compensating trough

K-76. KOMPENSASİYA- tektonik hərəkətlərin nəticələrinin

(enmələrin, qalxmaların) denu-
dasiya və akkumulyasiya prosesləri
ilə tarazlaşdırılması.

Р-компенсация

E-compensation

**K-77. KOMPENSASIYA
OLUNMUŞ ÇÖKƏKLİK**-yer
qabığında çökmə və cöküntü top-
lanma proseslərinin intensivliyinin
uyğun gəldiyi mənfi relyef forma-
ları və yaxud cöküntülərin batomet-
rik və hipsometrik səviyyəsi daimi
qalan və yaxud cüzi dəyişən sa-
hələr.

Р-прогиб

компенсированный

E-compensated depression

**K-78. KONFORM QIRIL-
MA** (Piotrovskiy, 1965)- morfo-
strukturanın cizgilərini təkrarlayan
və yəqinki həmin morfostrukturu
yaradan, tektonik gərginliyi təxmi-
nən ümumi şəkildə təsvir edən
izoxəttlər.

Р-разрыв конформный

E-concordant rupture

**K-79. KONFORM REL-
YEF**- qırıxıq strukturaya uyğun gə-
lən relyef. Qalxmalar antiklinallara,
yaxud horstlara, çökəkliklər sink-
linallara yaxud qrabenlərə müvafiq
gəlir.

Р-рельеф конформный

E-concordant relief

**K-80. KONKORDANT-
bax:** Uyğun sahil.

**K-81. KONQLOMERAT-
alevrit,** qum və çınqıl qarışıqı, se-

mentləşmiş çaqıl daşlardan ibarət,
qırıntı süxurlar.

Р-конгломерат

**E-conglomerate, pudding
rock**

K-82. KONRAD SƏTHİ-
seysmik məlumatlara əsasən yer
qabığının qranit qatı ilə bazalt qa-
tını ayıran səth (sərhəd). Yer sət-
hindən 5-35 km dərinədə yerləşir.
Avstriya alimi V. Konradın şərəfinə
adlandırılmışdır.

Р-Конрада поверхность

E-Conrad discontinuity

**K-83. KONSEDİMENTA-
SİON QIRIŞIQLIQ**- cöküntü top-
lanma prosesi ilə eyni vaxtda for-
malaşan qırışıqlıq.

**Р-конседиментационная
складчатость**

E-synsedimentary folding

**K-84. KONSEKVENT
ÇAY**- 1) layların meyilliyinə uyğun
gələn səthlə axan çay (Zupan,
1914); 2) Pouellə görə axımı stru-
ktur formalarla təyin edilən bütün
çaylar; 3) yerin meyilliyinə uyğun
axan, çay (Usov, 1934).

Р-река консеквентная

E-accordant river

**K-85. KONSEKVENT DƏ-
RƏ**-uyğun dərə. Uzununa profilinin
düşməsi yerləşdiyi səthin ümumi
meyilliyinə uyğun gələn, çay dərəsi.

Р-консеквентная долина

E-accordant valley

**K-86. KONSEKVENT SÜ-
RÜŞMƏ**-sürüşmə müstəvisi, lito-
loji xüsusiyyətlərinə görə, iki müx-

təlif süxuru ayıran səthə uyğun gələn sürüşmə, qum daşı layının altında yatan gil layının səthi. Delüvi ilə ana süxurları ayıran səth və s.

Р-консеквентные

оползни

E-accordant landslides

K-87. KONSEKVENT Tİ-

RƏ- oxu, antiklinal tağa uyğun gələn tirəni konsekvant tirə adlandırmaq olar.

Р-гряда консеквентная

E-accordant ridge

K-88. KONSEKVENT YA-

MAC-layların yatımına uyğun gələn yamacı (Devis, 1962).

Р-склон консеквентный

E- accordant slope

K-89. KONSTRATİV AL-

LÜVİ (lat. constratum-döşəmə)-kəşilşdə yataq, axmaz və subasar çöküntülərin növbələşməsi və qalın olması ilə səciyyələnən, çöküntülər. Akummulyativ terrasları təşkil edir.

Р-констративный

аллювий

E-konstrative alluvium

K-90. KONSTRUKTİV

COĞRAFİYA-coğrafiyanın konstruktiv istiqaməti. 1. Cəmiyyətin artan tələbatını təmin etmək, istehsal qüvvələrini inkişaf etdirmək məqsədilə coğrafi mühitdən məqsədyönlü istifadə etmək üçün konstruktiv imkanları müəyyən edir. 2. ETT şəraitində cəmiyyətlə ətraf mühitin qarşılıqlı təsirini optimallaşdırır. K. c. geniş mənada tətbiqi coğrafiya olub, geosistemin inkişaf

finin əsas qanunauyğunluqlarını araşdırmağa istiqamətləndirilmiş fundamental tədqiqatlardan başlamış iri xalq təsərrüfat layihələrinin texniki-iqtisadi əsaslarının hazırlanmasına qədər bütün tədqiqat mərhələlərini əhatə edir (Mis: Böyük Qaraqum, İrtiş-Qaraqanda kanalları və s.).

K. c. çərçivəsində aşağıdakı istiqamətlər həyata keçirilir: coğrafi məsələlərin gedişinin ümumi həllinin işlənməsi, nəzəri modellərin hazırlanması, elmi baxışların və mülahizələrin formalaşması. K. c. məfhumu İ. .P. Gerasimov (1963) tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-конструктивная

география

E-constructive geography

K-91. KONSTRUKTİV

GEOMORFOLOGİYA- geomorfologiyanın bir bölməsi, daha geniş mənada, tətbiqi geomorfologiya. Yer səthində mövcud olan və onu mürəkkəbləşdirən relyef formalarının təcrübi məqsədlər üçün istifadə etmək yollarını izah edir və onu istiqamətləndirir.

Р- конструктивная геоморфология

E- constructive geomorphology

K-92. KONTİNENT (MATERİK) (lat. continens, yiyəlik

halında continentis-materik)- yer qabığının nəhəng massivi olub, səthinin çox hissəsi quru şəkilində Dünya okeanı səviyyəsindən yu-

xarıda, kənarları isə okean səviyyə-sindən aşağıda yerləşir (materiklərin sualtı kənarı). Materiklərdə yer qabığı «qranit qatın» iştirakı ilə səciyyələnir və orta qalınlığı 35-45 km-dir. Müasir geoloji əsrdə 6 kontinent mövcuddur: Avrasiya (53,4 mln. km²), Afrika (30,8 mln. km²), Şimali Amerika (24,2 mln. km²), Cənubi Amerika (18,2 mln. km²), Avstraliya (7,7 mln. km²) və Antarktida (14,0 mln. km²-ə qədər).

Р-континент

E-continent

K-93. KONTİNENT (MATERİK) SUAYIRICI – materikin baş suayırıcı, materik daxilində səth sularının müxtəlif okeanlara istiqamətləndirən müxtəlif istiqamətli maili səthləri ayıran xətt.

Р-континентальный

водораздел

E-continental divide

K-94. KONTİNENT (MATERİK) ŞELFİ, materik dayazlığı- materikin sualtı kənarlarının düzənlik zolağı, eni dəyişkəndir (bir neçə km-dən 1200-1500 km-dək). K.ş qurunun sahilinə bitişik olub, onunla eyni geoloji quruluşda olması ilə səciyyələnir. Materik dayazlığının kənarı (qaşı) müxtəlif dərinlikdə yerləşə bilər: 50-100 m-dən 200 m-ə qədər, bəzi hallarda isə 1500-2000 m-ə qədər çatır (mis: Oxot dənizinin Cənubi Kuril çökəkliyində). Şelf daxilində neft, qaz və digər faydalı qazıntı yataqları yerləşir.

Р-континентальный шельф

E-continental shelf

K-95. KONTİNENTAL ÇÖKÜNTÜLƏR-materik daxili sututarlar da daxil olmaqla quruda əmələ gələn bütün çöküntülərin məcmu dəniz çöküntülərinə qarşı qoyulur. Kontinental və dəniz çöküntüləri arasında keçid tipləri də vardır (Məs. laqun və delta çöküntüləri).

Р-континентальные отложения

E- continental deposits

K-96. KONTİNENTAL FLEKSURA –materiklə dəniz dibi relyefin təması boyu uzanan, şarnir struktura. Materik şelfinin yamacında dikliyin artmasına, materikin nisbətən qalxmasına və son nəticədə sahilyanı silsilələrin əmələ gəlməsinə səbəb olan relyefin əyilməsi. Materik və okean arasında sərhəd olub, materik yamacına uyğun gəlir (Aleksandrov, 1973).

Р-флексура

континентальная

E- continental flexure

K-97. KONTİNENTAL PİLLƏ, MATERİK PİLLƏSİ – adi müasir sahil, okean və materiklər arasında həqiqi sərhəd təşkil etmir. K. p. adətən açıq dənizdə sualtı platforma qurtaran yerdə yerləşir. K. p. müəyyən qədər geniş olub, nadir hallarda dərinliyi 200 m-dən çox olur və dənizin dərin

sahəsi başlayır. Bu platformanın kontinental pilləsi adlanır.

Р-уступ континентальный

E- continental escarp

K-98. KONTİNETAL TERRAS – materik yamacının və selfin səthi (Panov, 1963).

Р-терраса

континентальная

E- continental terrace

K-99. KONTİNETAL YAMAC, (MATERİK YAMACI) – materikin sualtı kənarı, şəflə materikin ətəyi arasında yerləşir. Nisbətən dik yamaclarla (3-6⁰, bəzən daha çox) səciyyələnir. Sin: Materik yamacı, kontinental fleksura.

Р-континентальный

склон

E- continental slope

K-100. KONTİNETAL YAMACIN AÇIQ DƏRİN QIRILMASI-kontinental yamacda çox uzun və yüksək pilləvari çıxıntı formasında təzahür olunur.

Р-разлом области континентального склона глубинный открытый

E-open deep fault in continental, open deep-seated faulting

K-101. KONTİNETAL YAMACIN ÖRTÜLÜ DƏRİN QIRILMASI-kontinental fleksuraların (çixıntılarının) əmələ gəlməsində təzahür olunur.

Р-разлом области континентального склона глубинный скрытый

E-clased deep fault in continental slope

K-102. KONTRAKSİON FƏRZİYYƏ- bu fərziyyəyə görə süxurların qırışığa toplanması və dağəmələgəlməsi baş verir. Bu proses Yerin soyuması və onun həcminin, radiusunun və yer səthinin sahəsinin azalması nəticəsində yaranır. K. f. XIX əsrin axırı XX əsrin əvvəllərində daha geniş vüsət almışdır (fransız geoloqu D. Eli de Bomon və avstriya geoloqu E. Zyüss).

Р-контракционная гипотеза

E-contractional hypothesis

K-103. KONUS ŞƏKİLLİ KARST-tropik karstın bir növü olub, konus formasında əhəng daşlarından ibarət yüksəkliklərin inkişafı ilə əlaqədardır (nisbi yüksəkliyi 200 m-ə qədər və daha çox). Konuslar qüllə tipli karst qalıqlarından əmələ gəlir və onun sonrakı inkişaf mərhələsini göstərir.

Р-конический карст

E-cone karst

K-104. KONUSVARİ VULKAN-mərkəzi tipli vulkanın daha geniş yayılmış forması, vulkan boğazında qaymalar, bombalar, lapillər və kül atan buxar və qaz partlayışı və lava axını nəticəsində əmələ gəlir. Vulkanın az yuyulduğu vaxtlarda kəsilmiş zirvəsi düzgün

konus formasında olur. Zirvədə yamacların meyilliyi 32-35⁰-yə qədər olub, aşağıda azalır.

Р-конусовидный вулкан

E-cone like volcano

K-105. KONUSVARI ZİR-VƏ BUZLAQLARI – çıxış dilləri dayaz dərələr və radial çökəkliklərlə düşən, ayrıca yerləşmiş zirvənin yamaclarını hər tərəfdən örtən, dağ buzlaqları. K. z. b. planda ulduza bənzər formada olur. Sönmüş vulkanlar üçün səciyyəvidir. Qafqazda (Elbrus), Kamçatkada, Şimali Amerika Kordilyerlərinin Sahil silsilələrində və Andlarda rast gəlinir.

Р-ледники конических вершин

E-conic summit glaciers

K-106. KONVERGENSIYA- 1) dəniz sularının konvergen-siyası-səthi axınlarının dərin qatlara düşməsi. Bu adətən müxtəlif xarakterli suları axıdan cərəyanların təmasında əmələ gəlir; 2) buzlaqların konvergen-siyası-üfqü və şaquli müstəvi üzrə baş verə bilər; 3) relyef formalarının konvergen-siyası-xarici görünüşünə görə müxtəlif mənşəli relyef formalarının müvəqqəti oxşarlığı. İnkişafın sonrakı mərhələsində bu oxşarlıq bəzən itir.

Р-конвергенция

E-convergence

K-107. KONVERGENT RELYEF FORMALARI- müxtəlif mənşəli və müxtəlif şəraitdə

formalaşmış relyef formalarının zahirli görünüşcə bir-birinə oxşaması.

Р-формы рельефа конвергентные

E-convergentive landforms

K-108. KOR DƏRƏ- aşağı qurtaracağı qapalı dərə. Karst vilayətləri üçün səciyyəvidir.

Р-долина слепая

E-bring valley

K-109. KORDİLYER (SIRA DAĞLAR) – geomorfologiyada ümumi məfhum olub, müəyyən məsafədə uzanmış və müəyyən dərəcədə paralel dağ silsilələrini ifadə etmək üçün istifadə edilir (ona bitişik dərələr, hövzələr, plato-lar, düzənliklər, yaylalar, çaylar və göllərlə birlikdə). Kordilyerlərin ayrı-ayrı hissələri müxtəlif istiqamətli ola bilər, lakin əsas istiqamət bir olur (mis: Cənubi Amerikada And paralel dağ sistemləri). Məfhum Cənubi Amerikada ayrılıqda dağ sistemlərini ifadə etmək üçün də işlədilir.

Р-кордильера

E-cordillera

K-110. KORIOLIS QANU-NU-bu qanuna görə Yer in sutkalıq fırlanması ilə əlaqədar olaraq yer səthində şaquli hərəkət edən kütlə Ş-ə, üfqü hərəkət edən kütlə isə Şimal yarım kürəsində sağa, Cənub yarım kürəsində sola meyli edir. Havanın hərəkəti, dəniz axınları, çayların axını və s. bu qanuna tabe olur.

Р-закон Кориолиса

E-law of Coriolis

K-111. KORRAZİYA – suyun, küləyin, buzun və s. hərəkətə gətirdiyi qırıntı materialları vasitəsilə süxurların yonulması, cillanması, hamarlanması və ya dəlik-deşik olması prosesi. Eroziyanın sinonimi (ingilis ədəbiyyatında).

Р-коррозия

E-corrasion

K-112. KORRELYASİYA- geomorfologiyada, genetik cəhətdən bir-birilə əlaqədar olan relyef formalarının qarşılıqlı münasibəti. Belə ki, birinin parçalanması (dağılması) başqasının yaranmasına səbəb olur (mis: dağlıq ölkə ilə dağətəyi şelfin münasibəti, sonuncu dağlıq ərazinin denudasiyası (dağılması) hesabına yaranır.

Р-корреляция

E-correlation

K-113. KORRELYAT ÇÖ-KÜNTÜLƏR – dağların parçalanması hesabına onların ətəyində toplanan çöküntülər, skulptur relyeflə bir vaxtda yaranır. Adətən K. ç. parçalanma mənbəyinə yaxın sahələrdə kobud çöküntülərin toplanması, nisbətən xırda dənələrin daha uzaqlara aparılması ilə əlaqədar zonal quruluşa malik olur. K. ç. görə skulptur relyefin yaşı və inkişaf tarixi təyin edilir.

Р-коррелятивные отложения

E-correlative sediments

K-114. KORROZİYA (lat. corrosio-pozmaq, dağıtmaq)– su-

yun kimyəvi təsiri nəticəsində süxurların həll olması və maddələrin su məhlulunda daşınması. Asan həll olan süxurların yayıldığı yerlərdə K. karst formaları adlanan yuvalar, çökəkliklər, kanallar, mağara və başqa yeraltı boşluqlar əmələ gətirir.

Р-коррозия

E-corrosion

K-115. KORROZİYA BOŞLUQLARI – karst boşluğu məfhumunun sinonimi.

Р-пустоты коррозийные

E-corrosion cavity

K-116. KORTƏBİ FƏLAKƏTLƏR- istənilən təbii dağıdıcı hadisələr (zəlzələ, sel, daşqın, ziyanvericilərin kütləvi artımı və b.).

Р-стихийные бедствия

E-natural catastrophe

K-117. KOSMOQONİK FƏRZİYYƏLƏR- Günəş sisteminin yaranması haqqında fərziyyələr. İlkin elmi fərziyyələr XVIII əsrdə Kant və Laplas tərəfindən söylənilmişdir. Bu fərziyyəyə görə Günəş və planetlər fırlanan geniş qaz-toz buludunun sıxılması nəticəsində əmələ gəlmişdir. XX əsrin ikinci yarısında Kant və Laplas fərziyyəsi əsasında yaranmış və sovet alimi O.Y.Şmidt, ingilis alimi O.Xoyl və b. tərəfindən inkişaf etdirilmiş, Günəşin və planetlərin vahid soyuq qaz-toz buludundan yarandığı təsdiq edilmişdir.

Р-космогонические гипотезы

E-cosmogonical hypotheses

K-118. KÖHNƏ ÇAY MƏCRASI – çayın keçmiş yatağının müasir çaydan tam və ya qismən ayrılmış hissəsi.

Р-староречье

E-dead river channel

K-119. KÖHNƏ DƏRƏ – morfoloji inkişafı son mərhələdə olan, çay dərəsi. Kifayət qədər geniş, bəzən meandr zolağından enli olan, yaxşı inkişaf etmiş subasarı, əsas yamacları meyilli, allüvial terrasların olması, müvazinət profilinin çoxdan yaranması və çayların zəif düşməsi ilə səciyyələnilir.

Р-старая долина

E-old valley

K-120. KÖNDƏLƏN ÇATLAR – layların və süxurların başqa tekstur elementlərinin uzanma istiqamətinə perpendikulyar yönəlmiş çatlar.

Р-поперечные трещины

E-transverse joints

K-121. KÖNDƏLƏN DƏRƏ – qırışıq srukturaların uzanma istiqamətini düz və əyri bucaq altında kəsən, çay dərəsi. Eroziyaya qarşı davamlı süxurların növbələşdiyi sahələrdə köndələn dərələr bərk süxurlarda daralır, boş süxurlarda genişlənir. K. d. uzununa profili adətən pilləli olur. K. d. su anbarları və su elektrik stansiyalarının tikilməsi üçün əlverişlidir.

Р-поперечная долина

E-transverse valley

K-122. KÖNDƏLƏN DƏRİN QIRILMALAR – geosinklinal qırışıqları köndələn kəsən qırilmalar.

Р-глубинные разломы поперечные

E- transverse deep-seated faults

K-123. KÖNDƏLƏN DYUN ŞƏBƏKƏSİ – Şimali Afrika səhralarında rast gəlmə və Orta Asya səhralarındakı barخان zəncirlərinə uyğun gələn, relyef formaları.

Р-фестончатые поперечные дюны

E-scalloped transverse dune ridges

K-124. KÖNDƏLƏN DYUNLAR – eninə profili asimmetrik, hakim küləklərin istiqamətinə perpendikulyar uzanan, səhradan kənar dyun tirələri. Əksər hallarda bu dəniz sahili cavan dyunlardır. K.d. qurunun dərinliklərinə doğru irəlilədikcə və inkişaf etdikcə, həmçinin qədim qumlu zandr düzənlik vilayətlərdə uzununa və parabolik formalara keçir.

Р-поперечные дюны

E- transverse dunes

K-125. KÖNDƏLƏN ƏYİL MƏLƏR – tektonikada əsas qırışıq strukturlara görə çəp, yaxud köndələn uzanmış, sinklinal formalar. Qırışıqların tağının undulyasiyası (qollara ayrılması) yaxud onların kulisəbənzər yerləşməsi ilə əlaqədardır.

Р-перегибы поперечные

E- transverse trough

K-126. KÖNDƏLƏN FAY- süxurların uzanma istiqamətinə təxminən perpendikulyar istiqamətlənmiş, fay.

Р-поперечный сброс

E- transverse fault

K-127. KÖNDƏLƏN PARÇALANMA-dağların lələkvari parçalanması. Dağlıq ölkələrin parçalanması zamanı dərələr əsas dağ silsiləsinin hər iki yamacında inkişaf edərək, ondan ayrılan və tədricən alçalan ikinci dərəcəli silsilələr əmələ gətirir.

Р-поперечное расчленение

E-featherlike dissection of mountain

K-128. KÖNDƏLƏN SAHİL-diskordant sahil, qeyri-uyğun sahil. Ümumi istiqaməti sahilboyu qurunun geoloji strukturlarını düz bucaq altında kəsən, sahil. Adətən dərələrlə quruya soxulmuş körfəzlər və limanlarla parçalanmış olur.

Р-поперечный берег

E-discordant coast

K-129. KÖNDƏLƏN TERRAS-dərəni köndələn kəsən astana, yaxud pillə. Çox az işlənən məfhum.

Р-поперечная терраса

E- transverse terrace

K-130. KÖNDƏLƏN YERDƏYİŞMƏ - süxurların uzanma istiqamətinə perpendikulyar, yaxud böyük bucaq altında yönələn yer-dəyişmə.

Р-поперечный сдвиг

E- transversal shear fault

K-131. KÖRFƏZ-quruya doğru kifayət qədər dərin soxulmuş lakin əsas su hövzəsi ilə sərbəst su dövrənı olan okeanın (dənizin, gölün) bir hissəsi. Mis: Qviney, Biskay, Alyaska, Qızılağac körfəzləri və s.

Р-залив

E-gulf

K-132. KÖVRƏK MATERIAL- Bax: sementləşməmiş süxurlar.

Р-рыхлый материал

E-unconsolidated rock

K-133. KRATER- (yun. krater-böyük fincan, kasa)- 1) vulkan konusunun zirvəsində və ya yamacında diametri on metrə qədər bir neçə km arasında olan, kasaya və ya qıfıbənzər çökəklik. Kraterin dibində maqma ocağından qalxan maqmanın və b. məhsulların çıxdığı bir və ya bir neçə ağız yerləşir; 2) səma cisimlərinin səthində dairəvi çökəkliklər (ayda, planetlərdə). Bunların əmələ gəlməsi meteoritlərin və ya asteroidlərin düşməsi ilə yaxud da vulkan fəaliyyəti ilə əlaqədardır.

Р-кратер

E-crater

K-134. KRATER BUXTASI-dəniz suyunun sahilə yerləşən vulkan kraterinə soxulması nəticəsində əmələ gələn buxta.

Р-бухтовый кратер

E-embayed crater

K-135. KRATER HƏLQƏ-Sİ- qalxanvarı vulkanın kraterini əhatə edən, həlqəvari yüksəklik. Kraterin kənarında şlak materialı tullayan lava fontanının fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir.

Р-кратерное кольцо, кольцевой вал

E-crater ring

K-136. KRATON (yun. kratos-güc, qala)- yer qabığının alp tipli qırıxıq əmələ gətirə bilməyən, bərkimiş sahəsi.

Р-кратон

E-craton

K-137. KRİK (ing. creek)- 1) dövrü olaraq quruyan çay və ya su axını; 2) düzən sahillərdə dənizə tökülən kiçik çayların, su basmış ağız hissəsi (estuəri).

Р-крик

E-creek

K-138. KRİOGEN DİSLOKASİYA- süxurların qeyri-tektonik dislokasiyası. Qrunt sularında buzun əmələ gəlməsi ilə əlaqədar süxurların donması və həcmının dəyişməsi nəticəsində baş verir.

Р-криогенная дислокация

E-cryogenic dislocation

K-139. KRİOGENEZ (yun. kryos-soyuq, şaxta, buz və genesis-yaranma, əmələ gəlmə), kriogen proseslər-kriosferdə baş verən və buz əmələgəlmə ilə müşayiət olunan fiziki, kimyəvi, biokimyəvi və b. proseslərin məcmu.

Р-криогенез

E-cryogenesis

K-140. KRİOSFER (yun. kryos-soyuq, şaxta, buz və sphaira-kürə)- atmosfer, hidrosfer və litosfer istiliyinin qarşılıqlı təsir (mübadilə) zonasında buzun olması və ya ola bilməsi ehtimalı ilə səciyələndən, qeyri-müntəzəm yer qabığı (yer qabığının üst qatlarından ionosferin alt qatlarına qədər uzanır).

Р-криосфера

E-cryosphere

K-141. KRİP (ing. creep-sürünmək)- ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında kövrək örtüyün yavaş-yavaş yamac aşağı sürüşməsi. Ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında baş verir. Suyun olması, rütubətlənmənin və qurumanın, donuşluğun və ərimənin, bitkilərin kökünün inkişafının və qurumasının növbələşməsi və yereşən heyvanların fəaliyyəti, prosesi asanlaşdırır.

Р-крип

E-creep

K-142. KRİPTODEPRES-SİYA (yun. kryptos-gizli və lat. depressio-enmə)- dibi okean səviyyəsindən aşağıda, onu dolduran suyun səviyyəsi isə okean səviyyəsindən yuxarıda olan qapalı göl çökəkliyi (məs: Baykal, Ladoqa gölləri).

Р-криптодепрессия

E-cryptodepression

K-143. KRİSTALLİK SİPƏR- platformaların (kratonların) ən böyük (eni yüz və min km-ə

çatan) müsbət strukturu. K. s. kristallik süxurlardan təşkil olunmuş qırıqıqlı özül səthə çıxır. K. s. adətən uzun müddət formasını saxlayan yer qabığının qaldırılmış sahəsini təşkil edir. «Sipər» termini E. Zyüss (1885), «Kristallik sipər» isə N. S. Şatski (1947) tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-кристаллический щит

E-shield

K-144. KROMER BUZLAQARASI (İngiltərədə Cromer şəhərinin adından)- Qərbi Avropada buzlaqarası epoxa. Güns-Mindel buzlaqarasına uyğun gəlir.

Р-Кромерское межледниковье

E-Cromer Interglacial

K-145. KRYAJ-nisbi yüksəkliyi az və qeyri bərabər olan və oval zirvələri ilə səciyyələnən, çox zaman xətt şəklində uzanan uzunsov yüksəklik. Adətən yaxın geoloji keçmişdə güclü dağılmış və sonralar bir qədər qaldırılmış yüksəkliyin qalığını təşkil edir (məs: Timan, Donetsk kryajları).

Р-кряж

E-chain of hills

K-146. KUÇUQURLAR- 1) Dnepr və Don çaylarının alçaq terrasları üzərində küləyin yaratdığı qum təpələri və çuxurlar. Yüksəkliyi və dərinliyi 2-5 m olur; 2) Sibirdə tundrada donuşluq prosesi ilə əlaqədar yaranmış kiçik konus şəkilli təpəciklər.

Р-кучугуры

E-kuchugurs

K-147. KUEST (isp. cuesta-döş, dağ yamacı)- K. eroziya və denudasiya vasitəsilə bu proseslərə qarşı qeyri-bərabər davamlığı olan maili, monoklinal yatımlı lay dəs-tələrində yaranmış, asimmetrik tirə. K. maili yamacı onu «mühafizə» edən davamlı layların yatımına uyğun gəlir, dik yamacında layların «kəlləsi» çıxır. Layların kəllələri bəzən paralel yerləşərək kuest relyef tipi əmələ gətirir (mis: Dağlıq Krımda, Böyük və Kiçik Qafqazın şimal yamacında).

Р-куэста

E-cuesta

K-148. KUEST CƏBHƏSİ- kuesti əhatə edən denudasion pillədən ibarət, dik yamac (Laxi,1966).

Р-фронт куэсты

E-cuesta front

K-149. KUEST KÖRPÜ-SU- bir-birinə əks istiqamətdə axan subsekvant çayın zirvələri arasında yerləşən və reqressiv eroziya vasitəsilə eni tədricən azalan aralıq sədd.

Р-куэстовый мост

E- cuesta bridge

K-150. KUEST RELYEF- 1) miqdarı, maili yatan möhkəm süxur laylarına uyğun gələn bir neçə kuestdən təşkil olunmuş relyef (Bondarçuk, 1949); 2) dəfələrlə növbələşən paralel və ya qismən aralanan kuest tirələri (Şukin, 1960).

Р-куэстовый рельеф

E- cuesta relief**K-151. KUX (KOX, XOX)**

(fars, tacik-dağ)- dağ, zirvə, dağlıq ölkə, təpə. Termin Orta Asiyada, Qafqazda, Yaxın və Orta şərq ölkələrində bir çox dağların coğrafi adlarının tərkibinə daxil olur (məs: İranda Kuxistan-dağlar ölkəsi, İranda təbii vilayət).

Р-кух**E-kokh**

K-152. KULİSLƏR (Scrive-nor, 1921)-geomorfologiyada-rel-yef elementlərinin paralel kulisvari yerləşməsi.

Р-кулисы**E-coulisse**

K-153. KULİSVARİ PAR-ÇALANMA-dağ silsilələrinin əsas suayırıcından iti bucaq altında qolların (yan silsilənin) ayrılması (məs: Cənubi Qafqazın qərb və şərq hissələrində).

Р-кулисообразное расчленение

E-echelon section

K-154. KULUAR (frans. couloir-dəhliz)-çılpaq, dik dağın yamacında süxurların fiziki və şax-tadan aşınma məhsullarının aşağı yuvarlandığı, dayaz dərə.

Р-кулуары**E-couloir**

K-155. KURQAN (TÜRK)-dəfn abidəsi, süni təpə, qədim məzar üzərində torpaq təpə və ya tökmə torpaq. Yüksəkliyi 0,3-0,6 m-dən 20m-dək, eni 3-4 m-dən 100 m-dək və daha çox ola bilər.

Р-курган**E-kurgan****K-156. KURUMLAR**

(türk)- hamar zirvələrdə və dağ yamaclarında örtük şəklində yatan, bir qədər geniş sahələrdə, iri süxur parçalarının toplusu (daş dənizlər). Adətən meşələrin yuxarı sərhə-dindən yuxarıda yerləşib, yüksək dağlar üçün xasdır. Tədricən yamac aşağı sürüşərək daş çayı əmələ gətirə bilər. Termin Sibir, Orta və Mərkəzi Asiyanın bir sıra rayonlarında yayılmışdır. Bir sıra coğrafi adların tərkibinə daxil olur (məs: Karakorum dağları).

Р-кургумы**E-kurums**

K-157. KÜDRÜ- Azərbaycanın bir sıra rayonlarında (Bakı, Şamaxı, Göyçay, Kürdəmir, Əli-Bayramlı, Ağdaş və b.) axar suyu olmayan, quru subtropik iqlimə malik çöllər.

Р-кюдри, степь**E-steppe**

K-158. KÜL KONUSU- kövrək piroklastik məhsullardan küllərdən təşkil olunmuş, kiçik vulkan konusu (məs: İtaliyada-Monte-Nuovo vulkanı).

Р-пепловый конус**E-ash cone**

K-159. KÜLƏK EROZİ-YASI- əksərən küləyin relyeflə əlaqədar yaranmış müəyyən hərəkət xətti boyunca kövrək materialların (qum, lyoss, göl gilləri və s.) sovrulması. Bəzən bu terminə daha

geniş mənə verib deflyasiya da adlandırırırlar.

Р-ветровая эрозия

E-wind erosion

K-160. KÜLƏK KORRA-ZIYASI- küləyin gətirdiyi qumların süxurlara mexaniki təsiri (külək istiqamətində sıyrıntuların, şırımların və b. formaların əmələ gəlməsi).

Р-ветровая коррозия

E-wind carving

K-161. KÜLƏKDÖYƏN SAHİL- külək əsən tərəfə çevrilmiş sahil.

Р-наветренный берег

E-windward coast

K-162. KÜLƏKDÖYƏN YAMAC- hər hansı orografik elementin (məs: dağ silsilələrinin) hakim küləklərə qarşı çevrilmiş yamacı. Külək döyməyən yamaca qarşı qoyulur.

Р-наветренный склон

E-windward slope

K-163. KÜLƏKTUTMAYAN SAHİL- külək tutmayan, küləkdən qorunan sahil.

Р-подветренный берег

E-lee coast, leeward coast

K-164. KÜLƏYİN XƏFİF LƏPƏ NİŞANƏSİ- külək tutmayan yamacı dik olan ləpənin asimmetrik əlaməti. Tirələr adətən qövsvari olub, paralelə yaxın formada yerləşir. Küləyin istiqamətinin dəyişməsi nəticəsində yaranan, kəşişən tirələr sistemi də müşahidə edilir. Su hövzələrinin sahillərində

qumsal çöküntülərin açıq səthində səhra qumlarında əmələ gəlir.

Р-знаки ряби ветровые

E-wind ripple-marks

K-165. KÜRSÜLÜ DÜ-ZƏNLİK- platformaların dislokasiyaya uğramış kristallik özülü və ya qırıq əsaslı dağ qurumları üzərində əmələ gəlmiş, denudasion düzənlik. Bəzən peneplen kimi də işlənir. Məs: Kareliyada Kovdoz-yor-Топозyor kürsülü düzənliyi.

Р-цокольная равнина

E-socle plain

K-166. KÜRSÜLÜ TERRAS (EROZİON-AKKUMULYATİV TERRAS) - iki mərtəbəli (yaruslu) terras. Üst mərtəbəsi çay, göl və ya dəniz çöküntülərindən, alt mərtəbəsi isə ana süxurlardan təşkil olunmuş olur.

Р-цокольная терраса

E-erosion terrace

K-167. KÜRSÜLÜK-bax: platformanın kristallik özülü.

-Q-

Q-1. QABARIQ RELYEF FORMALARI – bax: Müsbət relyef formaları.

Q-2. QABARIQ YAMAC – köndələn profildə qabarıq formaya malik olan yamac. Yamacın yuxarı hissəsi zəif meyilli, aşağı hissəsi isə dik olur.

Р-выпуклый склон

E-convex slope

Q-3. QABARMA - süxurların nəmlənib donması, şişməsi nə-

ticəsində onun səthinin deforma-siyaya məruz qalması.

Р-пучение

E-gogging

Q-4. QABARMA-ÇƏKİL-MƏ – Günəş və Ayın cazibə qüvvəsi ilə əlaqədar olaraq okeanlarda və dənizlərdə dövrü olaraq 1/2 ay sutkası (12 saat 25 dəqiqə), və günəş sutkası (12 saat) ərzində suyun səviyyəsinin qalxması və enməsidir. Ayın cazibə qüvvəsinin təsiri nəticəsində yaranan qabarma və çəkilmə günəşinkindən 2,2 dəfə çoxdur. Açıq okeanda qabarmanın hündürlüyü 1 m-ə qədər, dar boğazlarda və körfəzlərdə 14-16 m-ə qədər çatır.

Р-приливы - отливы

E-tides, ebb-tides

Q-5. QABARMA-ÇƏKİL-MƏ ZONASI- litoral zona terminin sinonimi. Ən böyük qabarma və ən böyük çəkilmə arasında qalan sahə. Onun eni adətən 1 km olub, bəzən 10-15 km-ə çatır.

Р-зона приливо-отливная

E-tide-ebb zone

Q-6. QABARMA DELTASI – qabarmaya məruz qalan laqun sahillərdə formalaşır. Qabarma nəticəsində yaranmış axın laqun sahilə soxularaq laqunun dibini və sahillərini yuyaraq yuyulma materiallarını sakit sahilə aparır və orada çökdürüb, Q. d. əmələ gətirir.

Р-приливно-дельта

E-tidal delta

Q-7. QABARMA ZONASI

- qabarma və çəkilmə zamanı sahil xəttləri arasında qalan sahə.

Р-приливно-зона

E-tidal zone

Q-8. QABIQDA BAŞ VERƏN DƏRİNİNƏ QIRILMA - yer qabığının dabanında və yaxud mantiyanın üst hissəsində yaranan qırılma (Xain, 1964).

Р-глубинные разломы коровые

E-deep cattle-fault

Q-9. QAFQAZ TIPLİ DAĞLAR - ümumi qalxmanın tağında dağlıq relyefi saxlamaq üçün əlverişli şəraiti olmayan, sadə, yüksək və ensiz dağ sistemi. Misal: Böyük Qafqaz dağları

Р-сооружение горное кавказского типа

E-construction of Caucasion mountain type

Q-10. QAJ- əkin arxı, Azərbaycanın bir sıra rayonlarında (Qazax rayonu), əkin sahələrini suvarmaq üçün, tarlalar arası sahədə suyun aparıldığı kiçik arxlar. Antropogen mənşəli relyef forması.

Р-гаж, канава

E-ditch

Q-11. QALDIRILMIŞ SAHİL XƏTTİ – qədim sahil formaları kompleksi olub (əsasən abrazion və akkumulyativ terraslar), müasir sahil xəttinə nisbətən daha hündürdə yerləşir. Qurunun hərəkətini və dəniz hövzəsinin transqressiya və reqressiyasını göstərən

əsas paleocoğrafi əlamətlərdən biri.

Р-линия береговая поднятая

E-line of coastal elevation

Q-12. QALXAN (SİPƏR)- platformanın kristallik, iri müsbət strukturu. Q. daxilində kristallik süxurlardan təşkil olunmuş, qırışıq əsas səthə çıxır. Q. adətən yer qabığının qalxmış hissəsinə uyğun gəlir. Termin birinci dəfə Avstriya geoloqu E. Zyuss (1885) tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-щит

E-shield

Q-13. QALXAN SAHİL – 1) tektonik qalxmaya məruz qalmış ərazidə formalaşan sahil; 2) hövzənin səviyyəsinin düşməsi və sahil xəttinin geri çəkilməsi ilə əlaqədar olaraq formalaşan sahil.

Р-берег поднятия

E-coast of elevation

Q-14. QALXANVARI DYUNLAR - bax: Qalxanvari qum yığınları.

Q-15. QALXANVARI QUM YİGINLARI- dairəvi kiçik, adətən ovalvari formada, qalxanvari dyunlar (qum təpələri).

Р-щитовидные скопления песков

E-shield dunes

Q-16. QALXANVARI VULKAN- qatılığı az olub, geniş əraziyə yayılan bazalt-lavaların püskürülməsi zamanı əmələ gələn, qalxanvari formada vulkan.

Р-щитообразный вулкан

E-shield volcano

Q-17. QALXMAQDA OLAN RELYEFİN İNKİŞAFI - tektonik qalxmanın üstünlük təşkil etdiyi relyefin inkişaf mərhələsi. Relyefin bu cür inkişafı çay dərələrinin dərinləşməsi, yamacların sərtləşməsi və mütləq qalxma ilə xarakterizə olunur. Termin V. Penk tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-восходящее развитие рельефа

E-upward evolution of relief

Q-18. QALXMIŞ QANAD- qırılıb-qalxma nəticəsində qırışıqın qanadının qalxması.

Р-поднятое крыло

E-upthrow side

Q-19. QALXMIŞ MƏRCAN RİFLƏRİ – tektonik hərəkətlər nəticəsində dəniz səviyyəsindən yuxarı qaldırılmış, məhv olmuş mərcan rifləri.

Р-поднятые коралловые рифы

E-elevated reefs

Q-20. QALIQ DAĞLAR – ilkin yüksək dağlıq relyefin uzun müddət denudasiyaya uğraması nəticəsində yaranmış, qalıq dağlar.

Р-остаточные горы

E-degraded mountains, residual-mountains

Q-21. QALIQ DAĞLAR RELYEFİ- bax: Ada dağlar.

Q-22. QALIQ DÜZƏNLİK- uzun müddət denudasiyaya

və hamarlanmaya məruz qalaraq alçalan, parçalanın relyefin yerində əmələ gəlmiş, düzənlik.

Р-остаточная равнина

E-residual plain

Q-23. QALIQ QAYALAR- self daxilində, sahilə yaxın sahədə dəniz səthindən yuxarı qalxan, abraziya nəticəsində parçalanmış quru çıxıntılarının qalığında ibarət olan qayalar.

Р-скалы-останцы

E-chimney rocks

Q-24. QALIQ MASSIV- cavan qırıqlıq vilayəti daxilində sıxılmış, nisbətən qədim strukturun çox da böyük olmayan qalığı.

Р-массив остаточный

E-residual massif

Q-25. QALIQ SƏTHLƏR – denudasiya prosesləri nəticəsində hamarlanmış, müxtəlif hündürlükdə yerləşən düz səthli formalar. Belə səthlər parçalanmaya məruz qalmış və yüksəyə qaldırılmış ilkin və yaxud denudasiya düzənliklərin qalıqlarıdır.

Р-остаточные поверхнос-ти

E-residual surface

Q-26. QALIQ TAVAVARI RELYEF- dərələr və çökəkliklərlə bir-birindən ayrılan, tək və yaxud zəncirvari uzanan, hamar zirvəli tirə və qalıq tavalər.

Р-рельеф столово-остан-цовый

E-table-residual relief

Q-27. QALIQ TAVAVARI YÜKSƏKLİK- ətraf sahələrdən təcrid olunmuş, əksərən laylı səthli və sərt yamaçlı, tava şəkilli tək yüksəklik. (Meşeryakov, 1972).

Р-возвышенность столово-останцовая

E-table-residual elevation

Q-28. QALINLIQLARIN TƏHLİLİ – tektonik hərəkətlərin inkişaf tarixini və yer qabığının müxtəlif sıralı strukturlarının formalaşmasını, inkişafını öyrənmə metodlarından biri.

Р-анализ мощности

E-analysis of capacity

Q-29. QANADVARI BURUN- hər iki tərəfindən dənizlə yuyulmamış dil- «qanad» ayrılan, burun.

Р-«крылатый» мыс

E-winged headland

Q-30. QANOV – arx, kanal, 1) qazıma yolu ilə yaranmış, uzunsov mənfi relyef forması. Qədim türk tayfalarına aid termin. 2) çox da dərin olmayan uzun, dar dağ qazması.

Р-канава

E-ditch

Q-31. QAPALI ÇÖKƏKLİK- axarsız çökəklik termininin sinonimi.

Р-впадина замкнутая

E-closed depression

Q-32. QAPALI HÖVZƏ – bax: Axarsız hövzə (axarı olmayan hövzə).

Q-33. QAR EROZİYASI – zəif meyilli, arxa divarı dik olan karvari çökəkliyi yaradan, ekzogen proses.

Р-снеговая эрозия

E-snow-erosion

Q-34. QAR XƏTTİ- qar sərhəddi

Q-35. QAR XƏTTİ DEP-RESSİYASI-rütubətin artması və illik orta temperaturun düşməsi, eləcə də iqlim şəraitinin dəyişməsi ilə əlaqədar qar xəttinin aşağı enməsi. Qar xəttinin çox sürətlə düşməsi Dördüncü dövrdə baş vermişdir.

Р-депрессия снеговой линии

E-depression of snow-line

Q-36. QAR KARNİZİ- güclü küləklər zamanı dağlarda iti yalın külək tutmayan tərəfində çardağ şəkilində əmələ gələn, akkumulyativ qar forması.

Р-снежный карниз

E-snow cornice

Q-37. QAR KÖRPÜSÜ-dik yamaçlı dar dərənin dibini dolduran qar kütləsi. Adətən qar uçqunları nəticəsində yaranır. Çay qar kütləsinin alt hissəsini əridərək tunnel əmələ gətirir. Bərkimiş qar bəzən bütün yayı davam gətirərək körpü rolunu oynayır.

Р-снежный мост

E-snow bridge

Q-38. QAR SƏRHƏDDİ, QAR XƏTTİ- yüksəklik səviyyəsi olub, ondan yuxarıda qar və başqa sülb halında düşən çöküntülər üfqi

səthdə il ərzində ayrı-ayrı ləkələr şəkilində də alsaxlanılır və ya sülb halında düşən çöküntülər ərimə və buxarlanmaya nisbətən üstünlük təşkil edir. Q. x. iqlim, yerli, mövsümi və oroqrafik ola bilər.

Р-снеговая граница

E-snow-line

Q-39. QAR ŞİRİMİ-dalğavari qar yığını, qar barxanı. Fyodoroviçə görə külək akkumulyasiyası nəticəsində yaranmış şiş uclu, kiçik qar tərəcəyi, asimmetrik təpələr.

Р-заструга

E-sastruga, ripple

Q-40. QAR UÇQUNU – dik yamacda dağların zirvələrindən aşağıya doğru qar kütləsinin hərəkəti, yuxarıdan tökülməsi.

Р-снеговая лавина, снежный обвал

E-snow-slide

Q-41. QAR UÇQUNU TƏKNƏSİ (NOVU) – dağların dik yamaclarında qar uçqunu zamanı qar kütləsinin hərəkət etdiyi dəyaz dərə.

Р-лавиный лоток

E-snow-slide track

Q-42. QARIŞIQ MƏNŞƏLİ MORFOSTRUKTURA– müxtəlif mənşəli elementlərdən təşkil olunmuş morfostruktura. Mis: tektonik-denudasion (Meşeryakov, 1965).

Р-морфоструктура смешанного происхождения

E-mixed origin morphostructure

Q-43. QARIŞIQ TERRAS-
terras səthindən aşağıda, yamacının iki mərtəbəli quruluşda olması ilə səci: üst mərtəbə terrası təşkil edən çökün; alt mərtəbə isə qədim, ana süxur təşkil olunur. Sokol terrasın sin.

P-терраса смешанная

E-mixed terrace

Q-44. QARIŞIQ TİP PÜS-KÜRMƏ – lava, vulkan bombası, kül, lapill tullantıları bir-biri ilə növbələşən vulkan püskürməsi (Kamçatkada Klyuçevsk, Sicilyada Etna vulk.)

P-смешанный тип извержения

E-eruption of mixed type

Q-45. QARIŞIQ VULKAN
– bax: Stratovulkan.

Q-46. QARLI DAĞLAR – bütün il boyu zirvəsi qarla örtülmüş dağlar

P-снежные горы

E-snow mountains

Q-47. QAT (ÇÖKÜNTÜ QATI) – bir çox xüsusiyyətlərinə və xarakterinə görə bir-birinə yaxın olan (tərkibinə, laylanma xarakterinə, geoloji yaşına, əmələ gəlmə şəraitinə) geoloji çöküntülərin məcmu.

P-толща

E-rock mass

Q-48. QAYA – əsas və yan silsilələrdə müşahidə edilən möhkəm, denudasiyaya davamlı süxurlardan ibarət, sıldırım qaya çıxıntısı.

P-скала (утес)

E-rock

Q-49. QAYALI SAHİL DÜZƏNLİYİ – qütb və qütbəyanı vilayətlərdə dağlıq ölkələri dəniz tərəfdən əhatə edən, alçaq dağətəyi pillə əmələ gətirən düzənlik. Belə düzənlik Norveç, Qrenlandiya, Şpisbergen, Yeni Torpaq adası sahilləri üçün xarakterdir.

P-прибрежная скалистая равнина

E-coastal rocky plain

Q-50. QAYMA –1) yer qabığının qırılmalarla ayrılmış hissəsi olub, digər sahələrdən quruluşuna, şaquli tektonik hərəkətlərin sürəti və istiqamətinə görə fərqlənir. Qalxmış Q. – horstlar, enmiş Q. – qrabənlərdir; 2) eni və uzunluğu bir neçə yüz metr, qalınlığı on metrlərlə olan ekzotik və yaxud buzlaq vasitəsilə qopardılmış (ayrılmış) belə Q. Buzlaqlar vasitəsilə ilkin yerlərindən 100 km-lərlə məsafəyə aparılır; 3) diametri 1 metrədən böyük olan süxur parçaları.

P-глыба

E-block, massif

Q-51. QAYMALI DAĞLAR – differensial hərəkət təsirinə məruz qalaraq qırılma və pozulmalarla parçalanmış və mürəkkəbləşmiş, yer qabığının ayrı-ayrı qaymalarının əmələ gətirdiyi dağlar. Struktur xüsusiyyətlərinə görə stolvari, qaymalı və qırısq-qaymalı dağlara ayrılır.

Р-глыбовые горы

E-block-mountains

Q-52. QAYMALI QALIQ

DAĞLAR - ayrı-ayrı qaymaların qırılmalara və qalxmaya məruz qalmış əvvəl, tamamilə dağılmış və penepenləşmiş daha qədim qırışıq dağların yerində yaranmış dağlar (Şukin, 1964).

Р-горы остаточно-глыбовые

E-folded block-mountains

Q-53. QAYMALI-QIRI-

ŞIQLI DAĞLAR- penepenləşməyə məruz qalmış, sonradan müxtəlif yüksəkliyə qaldırılmış, qırılma və pozulmalarla mürəkkəbləşmiş qırışıqlı dağlar (Şukin, 1964).

Р-горы глыбовые складчатые

E-block-folded mountains

Q-54. QAYMALI QIRI-

ŞIQLIQ – çökmə örtükdə eni 1 km-dən 10 km-ə qədər çatan, bir-biri ilə fleksuralar, qırılmalar və üstəgəlmələrlə əlaqədar olan, sandıqvari formaya malik qalxmalar və çökəkliklər. Q. q. Sonradan horstlara və grabenlərə çevrilir.

Р-глыбовая складчатость

E-block folding

Q-55. QAYMALI MASA

(TAVA) DAĞLAR - pozulmalarla parçalanmış, stolvari dağlıq ölkə. Ayrı-ayrı qaymalara parçalanmış, qırışıqlığa uğramamış, müxtəlif yüksəkliyə qaldırılmış ilkin səth (Şukin, 1964).

Р-горы глыбовые столовые

E-block table mountains

Q-56. QAYMALI SİLSİLƏ

- 1) relyefdə silsilə əmələ gətirən horst; 2) relyefin əmələ gəlməsində qırılmalar boyu şaquli yerdəyişmələrin əsas rol oynadığı dağ silsilələri.

Р- хребет глыбовый

E-block ridge

Q-57. QAYOT – amerikalı

coğraf və geoloq A. Qüyotun (1807-1884) şəərəfinə adlandırılmışdır. Ətraf sahələrdən təcrid olunmuş hamar zirvəli sualtı vulkanik dağlar. Belə hesab edirlər ki, zirvənin hamarlanması qədim abraziya və yaxud subaeral denudasiya nəticəsində baş vermişdir. Sakit okeanda müşahidə olunur. Q. zirvəsi 200 m-dən 2000 m-ə qədər dərinlikdə yerləşir.

Р-гайоты

E-guyots

Q-58. QAZ PÜSKÜRƏN

PSEVDOVULKAN- süxur qırıntılarından ibarət, kiçik ölçülü konus. Qazın atılması ilə yaranır.

Р- псевдовулкан газовый

E-gas pseudovolcano

Q-59. QAZILIB ÇIXMIŞ

RELYEF – denudasiya prosesləri nəticəsində açılan, gömülmüş relyef.

Р-рельеф откопанный

E-exhumed forms of relief

Q-60. QAZINTI RELYEF-

cavan çöküntülər altında basdırıl-

miş, bərk süxurlardan təşkil olunmuş və səthi denudasiya prosesləri ilə açılmış relyef formaları.

Р-рельеф ископаемый

E-buried relief

Q-61. QAZINTI SAHİL QAYALARI – denudasiya prosesləri ilə səthi açılmış erozion və yaxud abraziyon qalıq (şahid) qayalar.

Р- ископаемые береговые скалы

E-coast fossil-rock

Q-62. QEEST- şimal dənizində (AFR-da və Niderlandda) sahil xəttinə yaxın hamar, zəif parçalanmış qumlu düzənliklər.

Р-геесты

E-geyests

Q-63. QEYRİ-UYĞUN SAHİL, KÖNDƏLƏN SAHİL- ümumi istiqaməti sahilboyu qurunun geoloji strukturlarını düz bucaq (və ya ona yaxın) altında kəsən, sahil. Adətən dərələr boyu quruya soxulan körfəzlərlə, limanlarla parçalanır və ya abraziyaya qarşı müxtəlif davamlıqda olan süxurlarla əlaqədar olaraq diş-diş kəsilmiş olur.

Р-поперечный берег

E-discordant coast

Q-64. QEYRİ-UYĞUN SƏTH- 1) çöküntü toplanmada yaranmış fasilə ilə ayrılan iki müxtəlif yaşlı süxur qatının təmas səthi; 2) iki süxur qatının tektonik pozulma üzrə təmas səthi.

Р-поверхность

несогласия

E-surface of unconformity

Q-65. QEYRİ-UYĞUN YATIM - müxtəlif yaşlı, əksərən laylı süxurların təkcə məkanca deyil, həm də tarixən bir-birinə münasibətini müəyyən edir. Q -u.y.-da cavan çöküntülər yaşlı çöküntülərdən yuyulma (aşınma) səthi ilə və ya çöküntü toplanmasında fasilə ilə ayrılır. Müxtəlif növ Q-u.y. var: stratiqrafik, gizli və uzanma bucaqlarına görə və s.

Р-залежание несогласное

E-discordant bedding

Q-66. GEYZER – (isl. Geyzir- fişqırmaq) vaxtaşırı qaynar su və buxar fəvvarələri ilə müşayət olunan isti bulaq. Müasir vulkanların yayıldığı ərazilərdə (İslandiya, Şm. Amerika, Kamçatka və s.) müşahidə edilir.

Р-гейзер

E-geiser

Q-67. QƏC – çay yatağında suyun qollara ayrıldığı yer.

Р-гядж

E-gazh

Q-68. QƏCƏLƏ – aşınma yamacında qırıntı yığını.

Р-гяджяля

E-gazhala

Q-69. QƏDİM BUZLAŞMA – Yerin əsasən, son geoloji tarixi dövründə (Dördüncü dövrdə) böyük iz qoymuş (morenlər, kamlar, ozlar) və geniş əraziləri əhatə etmiş buzlaşmalar. Sementləşmiş buzlaq çöküntülərinin-tillitlərin mövcud olması daha qədimdə

buzlaşmaların baş verdiyinə dəlalət edir. (məs: Şm. Amerikada, Afrikada və Avstraliyada Son Proterozoy, qədim Qondvana materikində Karbonun sonu Permin əvvəllərində buzlaşmalar)

Р-древнее оледенение

E-ancient glaciation

Q-70. QƏDİM DAĞLAR – qırıxıq strukturu qədim (alpaqədərkə) qırıxıqlıq epoxalarında yaranmış və sonrakı orogenezlər nəticəsində dəfələri mürəkkəbləşmiş dağlar. Q.d. morfoloji baxımdan yeni və müasir tektonik hərəkətlər nəticəsində cavanlaşa bilər (məs: Baykal dağlıq vilayətinin dağları).

Р-древние горы

E-old mountains

Q-71. QƏDİM DƏRƏ – geoloji keçmişdə mövcud olmuş və qismən də müasir çayların tərk edilmiş qədim dərələri.

Р-прадолина

E-ice-marginal valley

Q-72. QƏDİM DÖRDÜNCÜ DÖVR ŞÖBƏSİ- Dördüncü dövrün alt şöbəsi.

**Р-древнечетвертичный
отдел**

E-ancient Quaternary series

**Q-73. QƏDİM MATERİK
DYUNLARI**- bax: Parabolik dyunlar.

Q-74. QƏDİM PLATFORMA – qırıxıqlı özülü Kembriyə qədərki (əsasən İlkin kembriyə qədərki) törəmələrdən, çökmə süxur örtüyü isə – Fanerozoy və adətən

Son Kembri yaşlı çöküntülərdən təşkil olunmuş platforma (məs: Şərqi Avropa və Sibir platformaları).

Р-древняя платформа

E-ancient platform

**Q-75. QƏDİM SAHİL
XƏTTİ**- qədim su hövzələrinin müasir relyefdə saxlanılmış sahil xətti.

**Р- древняя береговая
линия**

E-ancient shore-line

Q-76. QƏDİM ZƏLZƏLƏLƏR – qədim çöküntülərin yük-sək seysmiklik şəraitində əmələ gəlməsinə dəlalət edən amillərə-əsasən, süxurların tekstur xüsusiyyətinə görə müəyyən edilir.

Р-землетрясения древние

E-ancient earthquake

Q-77. QXAT (hind.-qhat-sıra dağlar; dağ keçidi)- 1)dağ keçidi, dağ silsiləsi; 2)trapplarda birbirindən dik denudasion pillələrlə ayrılan, struktur səth.

Р-гхат

E-ghat

Q-78. QIF- geomorfologiyada yer səthində müxtəlif mənşəli konusvari dərinlik (bax: Karst, uçqun qıfları).

Р-воронка

E-crater

Q-79. QIJOV – astanalı, kəskin meyilli və dar dərəli çay yatağında suyun sürətlə axması

Р-стремнина

E-rapid

Q-80. QILINC (YAL) XƏTTİ – tirə və silsiləsinin bir-birinə əks yamaclarının birləşdiyi xətt.

Р-гребневая линия

E-crest-line

Q-81. QIRILIB DÜŞMƏ (FAY) – süxurların, qırılma tektonika ilə, yerdəyişmə növlərindən biri. Bu zaman asılı qanad nisbətən aşağı, yatan qanad isə yuxarı istiqamətdə yerini dəyişir.

Р-сброс

E-fault, break

Q-82. QIRILIB DÜŞMƏ UÇQUNU – qırılıb düşmə boyunca bir neçə metr yerdəyişməyə malik olan uçqun

Р-сбросообвал

E-fault rockfall

Q-83. QIRILMA (qırılma pozulmaları) – qırılmış (parçalanmış) geoloji cisimlərin bir-birinə nisbətən yerdəyişməsi ilə müşayət olunan bir çox tektonik pozulmaların ümumi adı (dizyunktiv dislokasiya və ya deformasiya).

Р- разрыв

E-fracture, fault

Q-84. QIRILMA HƏRƏKƏTLƏRİ – geoloji kütlələrin və süxurların deformasiyasına- çat və yarıqların əmələ gəlməsinə səbəb olan tektonik hərəkətlər (dizyunktiv dislokasiya).

Р-разрывные движения

E-fault movements

Q-85. QIRILMA XƏTTİ – yer səthi ilə qırılma müstəvisinin kəsişdiyi xətt.

Р-линия разрыва

E-flow line, stream line

Q-86. QIRILMA MORFOSTRUKTURU – tektonik qırılmalar və yarıqlar xəttinə uyğun gələn morfostrukturlar (pillələr, dərələr və s.). Bax: lineament.

Р-морфоструктура разрывная

E-fault morphostructure

Q-87. QIRILMA POZULMALARI – bax: qırılma

Q-88. QIRILMALAR ZONASI – bir və bir neçə on kilometrə uzanan, külli miqdarda tektonik qırılma və pozulmalara məruz qalan, yer qabığı zonası.

Р-зона разломов

E-zone of fault

Q-89. QIRINTILI SÜXURLAR, KLASTİK SÜXURLAR – müxtəlif süxur və mineral qırıntılarından əmələ gələn, süxurlar.

Р-обломочные горные породы

E-detrital rocks

Q-90. QIRIŞIĞIN QAPANMASI – qırışıqın qurtaracağı-onun müxtəlif qanadlarını təşkil edən layların birləşdiyi yer. Q. q. antiklinalın şarnirinin batmasını (qırışıqın periklinal qapanması), yaxud sinklinalın şarnirinin qalxmasını (qırışıqın sentriklinal qapanması) göstərir. Sin. qırışıqın sönməsi.

P-замыкание складки

E-pericline

Q-91. QIRIŞIĞIN OXU-
qırışıqın ox səthinin şaquli və ya
üfqü müstəvi, yaxud yer səthilə
kəsişmə xətti.

P-ось складки

E-axial of folds

Q-92. QIRIŞIQ ADA –
dənizin dibindən qalxan qırışıq
sayəsində yaranır. Q. a. zəncir for-
masında materikləri əhatə edir və
materik sahilindən dərin dənizlə
ayrılır (Lesqaft, 1914)

P-остров складчатый

E-folded islands

Q-93. QIRIŞIQ DAĞLAR
– inkişafın erkən mərhələsində əsas
oroqrafik elementləri, qırılma və
pozulmaların zəif olduğu qırışıqlara
uyğun gələn, dağlar. Adətən geo-
sinklinal sistemin yerində baş verən
epigeosinklinal dağlara aid edilir
(Mis: Dağıstanın dağları, Mərkəzi
Kopetdağ).

P-складчатые горы

E-folded mountains

Q-94. QIRIŞIQLIQ FAZA-
SI (tektogenez) – uzunmüddətli və
fasiləsiz tektonik hərəkətlərin, (xü-
susilə qırışıq əmələgəlmənin) nis-
bətən qısa müddətli sürətlənməsi
hadisəsi, qalxma və yuyulma sayə-
sində yaranan bucaq qeyri-uyğun-
luğu şəkilində öz əksini tapır.

P- фаза складчатости

E-folded phase

Q-95. QIRIŞIQLIQ SİKLİ
– bax: qırışıqlıq fazası.

Q-96. QIRIŞIQLI-QAY-
MALAR YAYLASI- ilkin yay-
lanın tam dağılıb yerində ancaq
parçaları qaldığı halda, ona qırışıq-
qaymalı yayla deyilir (Zupan, 1914,
s. 786).

**P-нагорье складчатых
глыб**

E-highland of folded blocks

Q-97. QIRIŞIQ VİLAYƏT-
əsasən geosinklinal sistemlərin ye-
rində əmələ gəlmiş mürəkkəb qırı-
şıqlıq (qırışıq-qaymalı) sistemi.
Əsas qırışıqları yaşına görə fərq-
ləndirirlər (Arxeozoy, Proterozoy,
Erkən və Son Baykal, Kaledon,
Hertsen, Mezozoy, Alp və s.). Qırı-
şıq sistemləri yalnız geosinklinal
qurşaqlar üçün səciyyəvi deyildir.
Bu sistemlər həmçinin platforma
sahələrinin kənar hissələrində (mis:
Sibir platformasının cənub-şər-
qindəki Yudomo-Mayski çökəkliyi,
Yura dağları çökəkliyi və s.), eləcə
də platforma daxilində (Dnepr-
Donetski çökəkliyi, Polşada Ku-
yava-Pomorski zonası və b.) möv-
cuddur. Q. v. sistemləri özünün
uzunluğuna görə (yüz kilometrədən
çox) geosinklinal qırışıq sistemləri
ilə müqayisə edilə bilər.

P-область складчатая

E-fold area

Q-98. QIRIŞIQ YAYLA –
qırışıqlı yayla adətən mürəkkəb
strukturlu olub, yüksəyə qaldırılmış
kürsü (sokol) və onun üzərində
yerləşən dağ silsilələri ayrılır.

P-нагорье складчатое

E-fold highland

Q-99. QIRIŞIQLI DAĞLAR- inkişafının ilk mərhələlərində əsas oroqrafik elementləri plikativ dislokasiyalarla əmələ gələn, müxtəlif yaşlı tektonik dağlar. Q.d. aşağıdakı növləri vardır: 1) qırışıq strukturları relyefdə əks olunan epigeosinklinal Q. d. (Qafqaz, Alp və s.); 2) platformaların qırışıqlı özülünün dislokasiyaya uğraması nəticəsində əmələ gələn Q. d.. Onların oroqrafik üsürləri adətən tektonikaya uyğun gəlir (Tyan-Şan, Altay və s.).

P-горы складчатые

E-folded mountains

Q-100. QIRIŞIQLI-QAYMALI DAĞLAR - elastikliyini itirmiş qırışıq vilayətlərdə təkrar orogeneza zamanı yaranmış, dağlar. Q.q.d. horst və grabenlərdən təşkil olunmuş ayrı-ayrı qaymalardan ibarət olur. Adətən epiplatforma dağlarına aiddir (Tyan-Şan və s.).

P-складчато-глыбовые горы

E-folded block-mountains

Q-101. QIRIŞIQLI – ÖRTÜK DAĞLAR- qırılmalar üzrə bir-birinin üstünə gəlmiş qırışıqlı örtüklərin əmələ gətirdiyi dağlar.

P-горы покровно-складчатые

E-cover-folded mountains

Q-102. QIRIŞIQLI RELYEF – yer qabığında qırışıq əmələgəlmə nəticəsində yaranmış struktur relyef.

P-рельеф складчатый

E-fold relief

Q-103. QIRIŞIQLI TEKTONİK HƏRƏKƏTLƏR – yer qabığında layların qırışığa toplanmasına səbəb olan hərəkətlər. Q.t. h. dedikdə ilk növbədə geosinklinal vilayətlər üçün səciyyəvi olan və yer qabığının nisbətən ensiz zonalılarına uyğun gələn qırışıq əmələgətirən hərəkətlər başa düşülür.

P-движения

тектонические складчатые

E-tectonic fold movements

Q-104. QIRIŞIQLI VİLAYƏTİ- əsasən geosinklinal vilayətlərin yerində əmələ gəlmiş müəkkəb quruluşlu (adətən qırışıqlı qaymalı) və müxtəlif yaşlı (proterozoy, baykal, kaledon, hersin və s.) qırışıqlı dağlar. Qırışıq dağlıq ölkələrə uyğun gəlir və o cür də adlandırılır. (Məs: Altay-Sayan qırışıqlı vilayəti və s.). Sin. qırışıqlıq sistem.

P-складчатая область

E-fold area

Q-105. QIRIŞIQLI EPOXASI- qırışıq əmələgəlmə və eləcə də dağəmələgəlmə və qranitoidli intruziv maqmatizm proseslərinin güclənmə epoxası. Q. e.-da struktur planın əsaslı surətdə yenidən qurulması və qırışıqlıq sistemi və ya vilayətlərin inkişafında müəyyən dönüş baş verir.

P-эпоха складчатости

E-folding epoch

Q-106. QIRIŞIQLIQ HƏRƏKƏTLƏRİ – Belousova görə yer qabığında qırıxıq əmələ gəlməyə səbəb olan tektonik hərəkətlər.

P-складчатые движения

E-folded movements

Q-107. QIRIŞIQLIQ SİSTEMİ – bax: Qırıxıqlıq vilayəti.

Q-108. QIRLAŞMIŞ SÜXURLAR – neft hopmuş, vaxt keçdikcə dəyişilərək qır halına qədər qatılşmış süxurlar.

P-закированные породы

E-kirized rocks

Q-109. QIRMADAŞ (ÇINQIL, XIR) - 1) ölçüləri 10-100 mm olan iti bucaqlı süxur qırıntılarından ibarət olunmuş iri dənəli kövrək süxur (psefit) qırıntıları üstünlük təşkil edir, ölçülərinə görə iri (50-100 mm), orta (25-50 mm) və xırda (10-25 mm) Q. ayrılırlar; 2) ölçüləri 10 mm-dən 100 mm-dək olan, iti tilli bərk süxur qırıntıları.

P-щебень

E-rock debris, break-stone

Q-110. QIRMADAŞ (ÇINQIL, XIR) ZOLAĞI – daş zolağı iri və xırda süxur parçaları zolaqlarının öz aralarında növbələşməsi. Qütb ölkələrində dik yamaclarda müşahidə olunur.

P-щебневые полосы

E-block-stripes, stone-stripes

Q-111. QIVRIM QAYALAR –. Bax: Qoyun kəlləsi

Q-112. QİDALANDIRAN SAHİL ƏYALƏTİ – su hövzə-

lərini müəyyən mineraloji tərkibli materiallarla təchiz edən quru sahəsi.

P-провинции береговые питающие

E-provinces of coastal

Q-113. QİTƏ – yaxınlığındakı adalarla birlikdə iri quru sahələrinin şərti bölgüsü. Q. qismən materiklərə uyğun gəlir (Məs: Avstraliya, Antarktida, Afrika); Avrasiya materikində iki qitə (Avropa, Asiya), Amerika qitəsində isə iki materik (Cənubi və Şimali Amerika) yerləşir. Çoxlu sayda adaları əhatə edən Okeaniyanı da qitə kimi ayırırlar (Sakit okeanda 7-ci Q.).

P-часть света

E-parts of the world

Q-114. QLETÇER – İsveçrədə dağ-dərə buzlağının yerli adı.

P-глетчер

E-glacier

Q-115. QLİNT- (dan. klint – uçurum, sıldırım) struktur plato boyu denudasiya nəticəsində yaranmış uçurum. Mis: Baltik-Ladoqa əhəngdaşı qlinti. Baltika dənizinin sahilindən Ladoqa gölünün cənub sahilinə qədər uzanır. Şimali Amerikada Kanada kristallik sipərini haşiyələyən qlint.

P-глинт

E-glint

Q-116. QLIPTOGENEZ (yun. glyptos-kəsilmiş, yonulmuş və genesis-doğulma, yaranma) – yer səthinin relyefinin formalaşmasında fəaliyyət göstərən bütün ek-

zogen proseslərin məcmu. XX əsrin əvvəllərində fransız alimi E.Oq tərəfindən təklif edilmiş və nadir hallarda istifadə edilən məfhum.

Р-глиптогенез

E-glyptogenesis

Q-117. QLYASER-bax:

Mağara-buzxana

Q-118. QLYASİAL REL-YEF – bax: Buzlaq relyefi

Q-119. QLYASİAL SEL-LƏR – dağların nival-buzlaq qurşağından başlayan pəlçıqlı-daşlı axım. Dağ-dərə buzlağının intensiv əriməsi nəticəsində əmələ gəlir, tez-tez buzlaqyanı göllərin yarılması və təzə morenlərin, zandr çöküntülərinin yuyulması ilə müşayiət olunur.

Р-гляциальные сели

E-glacial mud flow

Q-120. QLYASİAL SİKL-buz və qarın təsiri altında relyefin inkişafı prosesində ardıcıl surətdə baş verən dəyişikliklərin məcmusu. Sin.; buzlaq sikli

Р-гляциальный цикл

E-glacial cycle

Q-121. QLYASİALİZOS-TATİK HƏRƏKƏTLƏR - buzlaq örtüyünün ağırlıq təsiri altında yer qabığına baş verən hərəkətlər. Q. h. buzlaşma epoxasında yer səthin çökməsinə və buzlaqarası dövrdə isə qalxmasına səbəb olur.

Р-движения гляциоизостатические

E-glacio-isostatic movements

Q-122. QLYASİALİZOS-TAZIYA – müasir və qədim buzlaşma vilayətlərində buzlaq örtüyünün yaranması və yox olması ilə əlaqədar yer qabığında baş verən şaquli hərəkətlər. Q. qalxma, əsasən, materik buzlaşmasından azad olan vilayətlərdə daha intensivdir. (Kanada və Skandinaviyada qalxmanın ümumi amplitudu buzlaşmadan sonrakı dövrdə 300 metrədən çox, Botnik körfəzinin İsveç sahillərində isə yüz ildə 1 metrə çatır). Q. çökmə daha kəskin şəkildə Antarktıda və Qrenlandiyada müşahidə olunur. Burada buzlaq yatağı geniş sahədə dəniz səviyyəsindən aşağıdadır.

Р-гляциоизостазия

E-glacio-isostasy

Q-123. QLYASİOLOGİYA

(yun. glaciers-buz və logos-elm) - yer səthində təbii buzun bütün formaları (buzlaqlar, qar örtüyü, su tutarlarda buz örtüyü və s.) və yer altı buzlaqlar haqqında elm.

Р-гляциология

E-glaciology

Q-124. QOBİ (monq.-susuz yer)- seyrək kserofit bitkiləri olan şoran, yaxud daşlı torpağın üstünlük təşkil etdiyi və səth axımı olmayan səhra və yarım səhra landşaftının ümumi adı. «Qobi» adı MXR-da və ÇXR-nın ona qonşu sahələrində yayılmışdır.

Р-гоби

E-gobi

Q-125. QOBU - quru yaxud müvəqqəti axarı olan dərə. Yarım batıq dibi, çimli qabarıq yamaqları ilə səciyyələnir. Uzunluğu bir neçə on kilometr, eni 100 metrə qədər, dərinliyi bir neçə on metrə çatır. Əsasən meşə-çöl və çöl rayonlarında rast gəlinir. Q. özü-özlüyündə yarpağın inkişafının son mərhələsini və ya qədim çay dərəsini təmsil edir.

Р-балка

E-balka, small flat-bottom valley

Q-126. QOBULU RELYEF -yastı, dalğalı relyefi və sıx qobu şəbəkəsi ilə səciyyələnir. Meylliyi suayırıcı sahəsində 1-1,5⁰, yamaqların yuxarı hissəsində 3-4⁰, yamaqların orta hissəsində 7-8⁰-dən çoxdur.

Р-балочный рельеф

E-balka-relief

Q-127. QOLİTSİN TƏBƏ-QƏSİ - (rus alimi B. B. Qolitsının adınadır, 1862-1916) – Yerin üst mantiyasının aşağı hissəsindəki təbəqə olub, 400-900 km, dərinlikdə yerləşir. Seysmik dalğaların sürətinin intensiv artması ilə səciyyələnir.

Р-Голицына слой

E-Golitsins layer

Q-128. QOLTUQ- (türk-künc, dalan) - Xəzər, Aral dənizlərində və Baykal gölündə qurunun içərilərinə doğru uzanan kiçik dar körfəzlər.

Р-култук

E-kultuk

Q-129. QONDVANA – (Mərkəzi Hindistanda qədim vilayətin adından) – Orta və Üst Paleozoyda və Mezozoyun əvvəllərində Cənub yarımkürəsində mövcud olmuş materik. Müasir C. Amerika (Anddan şərqə), Afrika (Atlas dağlarından başqa) materiklərinin bir hissəsini, Ərəbistan, Hindistan yarımadalarını (Himalaydan cənubda), Avstraliyanı (onun şərq hissəsindəki dağ silsilələrindən qərbə doğru) və Antarktidanın bir hissəsini əhatə etmişdir. Mezozoyun əvvəllərində Q. ayrı-ayrı materiklərə parçalanmağa başlamış və Təbaşir dövrünün axırlarında müasir materiklər yaranmışdır. Şimal yarımkürəsində Qondvananın əksində – Lavrasiya olmuşdur.

Р-Гондвана

E-Gondwana

Q-130. QOORA – sulu qobu (Şamaxı).

Р-гоора

E-goora

Q-131. QOPARILMIŞ

KÜTLƏ – süxur parçaları ölçüləri bir neçə metrdən yüzlərlə metrədək olan və buzlaq vasitəsilə ilkin yerindən bir neçə yüz kilometr məsafəyə aparılmış, süxur qaymalarından ibarət ekzotik qaya. Q. k. bəzən laylılığını saxlayır; tektonik örtüyün qalığı və ya klipp.

Р-отгорженец

E-protective crust

Q-132. QORAMIT – a) su çıxmayan hündür yer (Salyan rayonu); b) adda-budda ot bitkisi ilə örtülü olan sahə (Qazax rayonu).

Р-горамыт

E-goramyt

Q-133. QORUYUCU QA-BIQ – bax: Səhra qaysağı.

Q-134. QOŞA DYUN Tİ-RƏLƏRİ – səhrada kənarında parabolik dyunların son inkişaf mərhələsində əmələ gələn qum formaları.

Р-парные дюнные гряды

E-twin dune ridges

Q-135. QOŞA SAHİL XƏTTİ – laqunun sahil xətti. Dilin və qum təpələrinin əmələ gətirdiyi xarici və əsas sahili əhatələyən daxili xəttlərdən ibarət olur.

Р-двойная береговая линия

E-double coast-line

Q-136. QOŞA VULKAN – eruptiv mərkəzin yerdəyişməsi nəticəsində akkumulyativ konusları aşağı hissədə, ümumi bir massivdə birləşən vulkanlar (Mis: Cənubi Qafqaz vulkanik yaylasında Böyük və Kiçik Ağrı və Böyük və Kiçik İşıqlı vulkanları və s.).

Р-сдвоенные вулканы

E-twin volcanoes

Q-137. QOYULMUŞ TERRAS, SÖYKƏNMİŞ TERRAS – allüvial qatı çay dərəsinə qoyulmuş kimi olan çay, yaxud qobu terrası; məcradan uzaq kənarları ana sahilin

süxurlarına, yaxud daha qədim terras çöküntüləri qatına söykənir.

Р-вложенная терраса

E-inset terrace, fill-in-fill terrace

Q-138. QOYUN CIĞIRI – təpə və dağların çimlənmiş yamaclarında pilləvari yerləşən cığır, yaxud ensiz terras görkəmində mikrorelyef formaları. Adətən Q. c. əmələ gəlməsini dırnaqlı heyvanların yamaclarda dəfələrlə hərəkət etməsi ilə əlaqələndirirlər. Onların yaranması ağırlıq qüvvəsi nəticəsində yamac çöküntülərinin sürüşməsi, yaxud soliflüksiya prosesi nəticəsində də baş verə bilər.

Р-овечьи тропы

E-“cattle-terraces”, “sheep-paths”

Q-139. QOYUN KƏLLƏ-LƏRİ – yamacları dairəvi çıxıntılı yaxud oval şəkilli alçaq təpələr. Dördüncü dövr örtük buzlaşması vilayətlərində buzlaq eroziyası nəticəsində ana süxurlarda əmələ gəlmiş, buzla cilalanmış və cızılmış qaya çıxıntısı. Hərəkət edən buzlağa doğru yönəlmiş yamacı maili, hamar, cilalanmış, əks yamacı isə dik, kələ – kötlürlü və üzərində qopardılmış süxur parçaları izi olur. “Qoyun kəllələri” toplusu özünə məxsus relyef tipi əmələ gətirir ki, bu da “qıvrım qayalar” adlanır.

Р-бараньи лбы

E-roches moutonnees

Q-140. QÖVSVARİ ADALAR SİSTEMİ – materiklə okean

nının birləşdiyi mobil zonada müşahidə edilən mürəkkəb struktur kompleksdən təşkil olunmuş tektonik vahid; bir, iki, bəzən üç cərgə adalar və sualtı yüksəkliklər zəncirindən, qövsün xarici (ocean) tərəfində dərin su novlarından və daxili tərəfində- kənar dənizlərin dərin çökəkliklərindən ibarət olur. Q.a.s. üçün aktiv vulkanizm və yüksək seysmiklik səciyyəvidir.

Р-система островных дуг

E-system of island arcs

Q-141. QRABEN – uzun tərəfi fay və ya əks faylarla sərhədlənən yer qabığının nisbətən uzunsov çökək hissəsi yaxud bloku. Relyefdə rift dərəsi kim təzahür oluna bilər. Dünyada ən nəhəng Q. sistemi Şərqi Afrikadan keçir. Qərbi Avropada ən böyük Q. Reyn çayı dərəsidir.

Р-грабен

E-graben

Q-142. QRABEN - DƏRƏ

– grabenin əmələ gətirdiyi alçalma boyu inkişaf etmiş çay dərəsi (Reyn, Ağstafa və s. çay dərələri).

Р-грабен-долина

E-graben-valley

Q-143. QRABEN-SİNEK-

LİZ- sinklinal tipli uzunsov platforma strukturu. Böyüklüyünə görə qonşu antiklinal strukturlara nisbətən qırılmalar boyu düşmüş sineklizlə müqayisə edilə bilər. Q.-s. uzunluğu 500-1000 km, eni isə bir neçə 10 km-ə (bəzən 100-150 km) çatır.

Р-грабен-синеклиза

E-graben-syneclise

Q-144. QRABEN-SİNKLI-

NAL- qonşu antiklinalara nisbətən qırılmalar üzrə düşmüş, sinklinal struktur.

Р-грабен-синклиналь

E-graben-syncline

Q-145. QRABENVARİ

ÇÖKƏKLİK- uzunluğu 500-1000 km, eni bir neçə on km, bəzən 100-150 km-ə çatan ensiz, xətti uzanan iri mənfi platforma strukturu. Genetik cəhətdən dərin qırılmalarla əlaqədardır və platformanın inkişafının erkən mərhələlərində yaranır. Q. ç. inkişaf dövrü nisbətən qısa olur (bir neçə on mln. il) və bu müddətdə 2-3 km qalınlığında çöküntü toplanır; formalaşması adətən vulkanizmlə müşayiət olunur.

Р-грабенообразный

прогиб

E- graben-like depression

Q-146. QRABEN - TROQ

– dağlarda buzlağın ekzarasiyası nəticəsində dəyişdirilmiş təknəvari graben quruluşlu tektonik dərə.

Р-грабен-трог

E-graben-glacial trough

Q-147. QRANİT QATI-

materik tipli yer qabığı qatlarından birinin şərti adı; bazalt qatı ilə çökmə süxur qat arasında yerləşib, seysmik məlumatlara əsasən ayrılıbmışdır. Bazalt qatdan Konrad səthi ilə ayrılır. Platformaların kristallıq qalxanlarında (məs: Baltik qalxanı) və qırıxıqlıq vilayətlərin mər-

kəzi hissələrində səthə çıxır. Q.q. metamorfik süxurlardan, əsasən, qranit və qneyslərdən ibarətdir; materik tip yer qabığı üçün səciyyəvidir. Qalınlığı 5-15 km-ə çatır. Bax: Yer qabığı.

Р-гранитный слой

E-granite layer

**Q-148. QRANULOMET-
RİK TƏRKİB** (lat.- qranulum - dənəcik və met-reo-ölçürəm) - süxurlarda, torpaqda müxtəlif ölçülü hissəciklərin (fraksiyaların) miqdarı; qırıntılı çöküntülərin təsnifat əlaməti.

**Р-гранулометрический
состав**

**E-granulometric
compositions**

**Q-149. QRAVİTASİON
KLİPP-** iri süxur qaymalarının ağırlıq qüvvəsinin təsiri ilə sürüşərək yamacın ətəyində əmələ gətirdiyi ekzotik qaya.

Р-гравитационный клипп

E-gravity klippe

**Q-150. QRAVİTASİON-
SEYSMOTEKTONİK HADİSƏ-
LƏR** – qravitasion-seysmotektonik morfostrukturaların əmələgəlməsi ilə müşayiət olunan və qravitasiya proseslərinin gücləndirildiyi hərəkətlər.

**Р-гравитационно-
сейсмо тектонические явления**

**E-gravity-seismotectonic
phenomena**

**Q-151. QRAVİTASİON
YAMAC-** qravitasiya proseslərinə

məruz qalmış və adətən çırpılaşmış, yamac.

Р-гравитационный склон

E-gravity slope

Q-152. QRAVİTASİYA (lat. qravitas - ağırlıq)- kütlələrindən asılı olaraq cismlərin bir-birini cəlb etmək xüsusiyyəti. Yer qravitasiya cazibəsi ayı və süni peykləri yerətrafi orbitdə saxlayır. Yer sferik forması, yer səthi relyefin bir çox əlamətləri, çayların axması, buzlaqların hərəkəti və s. Yer qravitasiya sahəsinin təsiri ilə əlaqədardır.

Р-гравитация

E-gravitation

**Q-153. QRAVİTASİYA
ÇATLARI** – eroziya, suffoziya, karst prosesləri və s. eləcə də antropogen təsir nəticəsində süxurların müvazinətinin pozulması ilə müşayiət olunan çatlar.

**Р-гравитационные
трещины**

E-gravity fissures

**Q-154. QRAVİTASİYA
HƏRƏKƏTLƏRİ** – aşınma məhsulu kütləsinin və eləcə də çöküntü qatının, cazibə (ağırlıq) qüvvəsinin təsiri altında, yamacboyu yerdəyişməsi. Q.h. qar uçuqunu, sürüşmə və bitki örtüyü altında gedən gizli qravitasiya hərəkətlərinə ayrılır. Q.h. səthin meyilliyi 3-5⁰ olduqda da inkişaf edə bilər.

**Р-гравитационные
движения**

E-gravitation movements

Q-155. QRAVİTASIYA PROSESLƏRİ –bilavasitə cazibə (ağırlıq) qüvvəsinin təsiri ilə yer səthinin dəyişilməsi prosesləri. Uçqun, sürüşmə, töküntü və qruntun zəif hərəkəti və s., başqa amillərlə birlikdə (aşınma, eroziya və s.), Q. p. nəticəsidir.

Р-гравитационные процессы

E-gravitation processes

Q-156. QRAVİTASIYA SAHƏSİ, YERİN QRAVİTASIYA SAHƏSİ–cazibə qüvvəsinin sahəsi, Yer in öz oxu ətrafına fırlanmasından irəli gələn Yer in cazibəsi və mərkəzdən qaçma qüvvəsinin şərtləndirdiyi ağırlıq qüvvəsi sahəsi. Günəşin, Ayın və başqa göy cisimlərinin, eləcə də Yer atmosferi kütləsinin cazibəsindən asılıdır.

Р-гравитационное поле Земли

E-gravitational field of the Earth

Q-157. QRENLANDIYA TIPLİ BUZLAQ– bax: Buzlaq örtüyü

Q-158. QRİFON – Qaz, neft, su və palçıq tullayan konusvari çala və ya pılıpələ (palçıq vulkanı aparatı). Q. adətən palçıq vulkanı konusu üzərində inkişaf edir.

Р-грифон

E-grifon

Q-159. QROT (ZAĞA) (ital. grotta) – 1) alçaq tağvari tavanlı və geniş çıxışı olan dayaz ma-

ğara; 2) dar keçiddən sonra mağaranın genişlənməsi; 3) Buz Q.-buzlaşın axırında ərinti suların çıxdığı oyuq.

Р-грот

E-grotto

Q-160. QRUNT (alm.

Qrund –özül, torpaq) – əsasən yer qabığının aşınma zonasında yerləşən və insanın mühəndisi-inşaat fəaliyyətinin obyektı olan, sükurların ümumi adı. Q. qaya, (monolit) yarımqaya, yumşaq, əlaqəli, əlaqəsiz ufantılı, xüsusi tərkibli bərk iri danəli və xassəli növlərə ayrılır.

Р-грунт

E-ground

Q-161. QRUNT SUYU – yer səthindən birinci sukeçirməyən qatın üstündə yerləşən birinci sulu horizontun sərbəst səthə malik təzyiqsiz yeraltı qravitasion su. Q. s. ufantı və zəif sementləşmiş çöküntülərdə (lay suyu) olur və ya aşınma qabığında çatları doldurur (çat suyu).

Р-грунтовая вода

E-unconfined ground water

Q-162. QRUNT SUYUNUN AYNASI (SƏTHİ) – təzyiqli atmosfer təzyiqinə bərabər olan qrunt suyunun yuxarı sərhədi (səthi). Suyun hərəkəti istiqamətində meyilli olub, səthin relyefini əks etdirir.

Р-зеркало грунтовых вод

E-ground water table

Q-163. QRUNTUN QABARMASI – suyun buza çevril-

məsi zamanı onun genişlənməsi və qruntdakı kolloidlərin şişməsi nəticəsində torpağın (və ya qrunnun) qalxması və ya qabarması, donmuş qatın genişlənməsi. Q. q. qrunn donarkən rütubətin miqrasiyası təsiri altında və ya donmaqda olan qata kənardan daxil olan təzyiq suyunun təsiri nəticəsində qrunnun skelet hissələrinin aralanması ilə müşayiət olunur.

Р-пучение грунта

E-swell of ground

Q-164. QŞNİTS MƏRHƏLƏ /Alpda-Avstriyada Qşnis kəndinin adından/- Alp vilayətində Vyurm buzlaşması dövründə buzlaşın geriyə çəkilməsi mərhələlərindən biri, qar xəttinin indikindən 600 m. aşağı olması ilə səciyələndir.

Р-Гшнитц стадия

E-Gschnitz stage

Q-165. QUBA (KÖRFƏZ)- geomorfologiyada dəniz və göllərdə qurunun dərinliyinə girən kiçik körfəz və ya buxta. Adətən Q. iri çay tökülür. Layların mənşəbini və buzlaq dərələrini subasması nəticəsində əmələ gəlir. Bu ad Rusiyanın şimalında yayılmışdır (məs: Oneqa qubası, Ob qubası və s.). Bax: Estuari.

Р-губа

E-inlet

Q-166. QUL –uçurum yerlərə verilən ad (Qazax rayonu).

Р-гул

E-gul

Q-167. QUM – 1) xırda dənəli çökmə süxurlar. Mineral qırıntı dənələrindən (kvars, çöl şpatı, slyuda və b.), orqanizm skeletlərindən (məs: foraminifer qumları), mikrokonkresiyalardan (məs: qlaukonit və fosforit qumları), diametri 0,1-1 mm (və ya 0,05-2 mm) olan müxtəlif süxurlardan təşkil olur; 2) Q. massivi əksərən allüvinin külək sovuntularından, bəzən də bərk süxurların aşınma məhsullarından təşkil olur.

Р-песок

E-sand

Q-168. QUM SƏHRASI - səthi qumdan ibarət olan səhra tipi. Qumlar yerli ana süxurların dağılması və qədim allüvial düzənlik çöküntülərinin sovrulması hesabına əmələ gəlir. Külək (eol) akkumulyasiyası nəticəsində əmələ gələn tirələrdə, barxanlarda, təpələrdə və b. relyef formalarında toplanır. Avstraliya, Afrika və Asiyada geniş yayılmışdır.

Р-песчаная пустыня

E-sand desert

Q-169. QUM TƏPƏLƏRİ - ot (kol) basmış və yarımot (kol) basmış qumların əmələ gətirdiyi xırdatəpəli relyef. Nadir hallarda hündürlüyü 10 m-dən çox olan nizamsız yerləşmiş formasız təpələrdən ibarətdir. Q.t. əmələ gəlməsi qumlu səthin qeyri-bərabər bərkidilməsi və ya sovrulması ilə əlaqədardır; səhralarda geniş əraziləri əhatə edir.

Р-бугристые пески,
песчаные бугры

E-hillock sands

Q-170. QUM TİRƏLƏRİ – yarım otbasmış və otbasmış sov-rulan qum tırələri; üstünlük təşkil edən küləklərin istiqamətində uzanır. Uzunluğu bir neçə on km-ə, hündürlüyü 1 m-dən 300 m-ə, eni bir neçə yüz m-ə çatır. Tırələrarası çökəkliklərlə növbələşir. Orta Asiyada, Qazaxıstanda, Hindistanda və b. səhralarda yayılmışdır.

Р-грядовые пески

E-sand ridges

Q-171. QUM QALAĞI – çay yatağında qum yığılmış yer (qum təpəsi).

Р-песчаная насыпь

E-sandberried

Q-172. QUMLUCA (QUM-CA) – təxminən 90-70% alevrit – qum materialından və 10-30% 0,01 mm-dən kiçik gilli hissəciklərdən təşkil olunmuş, kövrək çöküntü.

Р-супесь

E-loamy sand

Q-173. QUMSAL – başdan-başa qumla örtülmüş yer.

Р-песчаное место, песчаный рельеф

E-sandy forms of desert relief

Q-174. QURU DELTASI, SUBAERAL DELTA – arid iqlim şəraitində çay öz suyunu dənizə və ya gölə çatdırma bilmədikdə gətirdiyi çöküntüləri quruda çökdürən zaman əmələ gəlir (məs: Orta Asiyada Te-

cen və Murqab çaylarının quru deltaları).

Р-наземная дельта

E-subaerial delta

Q-175. QURU DƏRƏ, ÖLÜ DƏRƏ - 1) arid səhraların dərələri; axım burada yalnız qısa müddətdə, epizodik olaraq nadir hallarda, güclü leysan yağışları zamanı baş verir. 2) yuxarı hissənin qonşu çay dərəsi tərəfindən tutulması və ya iqlim dəyişməsi, yaxud da qrunut sularının səviyyəsinin düşməsi nəticəsində axımdan məhrum olmuş dərə.

Р-сухая долина

E-dry valley

Q-176. QURU YATAQ – suyun nadir hallarda və qısa müddətdə axdığı, quruçay. (məs: güclü leysan yağışından sonra).

Р-сухое русло

E-dry bed

Q-177. QURUMA ÇATLARI - xırda dənəli çöküntülərin quruması və həcmnin kiçilməsi nəticəsində əmələ gələn çatlar (məs: səhralarda takırların səthindəki çatlar).

Р-трещины усыхания

E-shrinkage cracks

Q-178. QURUMAYAN ÇAY- üst səthi adətən həmin ərazidəki qrunut sularının səviyyəsindən aşağıda yerləşən, il boyu fasiləsiz axan çay.

Р-непересыхающая река

E-perennial stream

Q-179. QURUNUN ÇÖK-MƏSİ - kontinentin və ya onun ayrı-ayrı hissələrinin tektonik hərəkətlərlə əlaqədar olaraq Dünya okeanı səviyyəsinə nisbətən aşağı düşməsi prosesi. Dənizin transqressiyası, okeanın evstatik tərəddüdü nəticəsində də ola bilər.

Р-опускание суши

E-land of submergence

Q-180. QURUNUN GEO-MORFOLOGİYASI – geomorfologiyanın bir bölməsi, qurunun relyefini öyrənməklə məşğul olur.

Р-геоморфология суши

E-geomorphology of land

Q-181. QURUNUN ORTA YÜKSƏKLİYİ –müasir dövrdə Q.o.y. dəniz səviyyəsindən 825 m təşkil edir.

Р-средняя высота суши

E-mean hight of land

Q-182. QURUYAN ÇAY – çayın qidalandığı yeraltı sulu horizontda su ehtiyatının tam tükənməsi, cüzi miqdarda düşən atmosfer çöküntülərinin yerə hopması və buxarlanması sayəsində çayın yatağında axımın dayanması.

Р-пересыхающая река

E-intermittent stream

Q-183. QUTENBERQ TƏ-BƏQƏSİ – seysmik dalğaların aşağı sürətlə yayılması ilə seçilən lay. Qutenberq /1926/ həmin layın Yer-in üst mantiyasında mövcud olduğunu və astenosferlə əlaqəsini sübut etmişdir.

Р-Гутенберга слой

E-Qutenbergs lay

Q-184. QUTUVARI DƏRƏ
– geniş dibli və dik yamaclı dərə. Yan eroziyanın üstünlük təşkil etdiyi şəraitdə yaranır.

Р-ящикообразная долина

E-boxlike valley

- L -

L-1. LADİ- nen dilində torf təpələrinin yerli adı (R.F.-nın şimalında yayılmışdır.)

Р-лади

E-ladi

L-2. LAGAR - çökək yer (Qazax). Adətən L. palçıqlı su ilə dolu çökəkliklər.

Р-лагар

E-lahar

L-3. LAXAR - vulkan materiallarının yağış suyu, krater gölünün suyu, yaxud vulkan yamacında qarın, və ya buzun ərinti suyu ilə qarışması nəticəsində əmələ gələn palçıq axını. İsti və soyuq L. ayrılır: isti L.-qaynar piroklastik məhsullardan əmələ gəlir, soyuq L.-püskürmə ilə bilavasitə əlaqəsi olmayan kövrək vulkanik məhsullardan təşkil olunur.

Р-лахар

E-lahar, volcanic mudflow

L-4. LAXAR BREKÇİ-YALARI - püskürmə ilə eyni vaxtda baş verən palçıq axını çöküntüləri; narın materiallarla sementləşmiş vulkan qırıntıları və qaymalarından təşkil olunur.

Р-брекчий лахаровые

E-lahar breccia, breccia volcanic mudflow

L-5. LAKKOLİT - yer səthinə yaxın yatan göbələkvarı intruziv kütlə. Maqmanın çökmə süxur

layları arasına soxulması və üstə yatan layı tağvari qaldırması nəticəsində əmələ gəlir. Bəzən denudasiya prosesləri lakkolitın səthinin açılmasına və relyefdə əks olunmasına səbəb olur. (Pyatıqorsk və Kislovodsk ətrafındakı lakkolitlər, Krımda Ayudağ və s.).

Р-лакколит

E-laccolith

L-6. LAQUN - (ital. laquna, lat. lacus-göl) - okeandan (dənizdən) bar, dil, mərcan rifləri ilə ayrılmış və nadir hallarda onunla dar boğazlarla birləşmiş dayaz su hövzəsi. Daha çox atollun daxilində rast gəlinir.

Р-лагуна

E-lagoon

L-7. LAQUNLU SAHİL - sahil tipi, sahil xəttinin bütün girinti-çixıntıları (körfəzlər, limanlar və s.) açıq dənizdən qum təpələri və tirələri ilə ayrılaraq sahil boyunca uzanan laqun zənciri əmələ gətirir.

Р-лагунный берег

E-lagoon coast

L-8. LAQUN TIPLİ SAHİL - bax: Laqunlu sahil.

L-9. LANDLAR (fr. landes-xam yer)- bitki örtüyü həmişəyaşıl kolluqlar və otlarlardan ibarət olan, xam sahələrin landşaftı. Dar mənada - Fransada Biskay körfəzi boyu ovalıqda alçaqboylu kserofil kollarla örtülmüş dyun sahələri.

Р-ланды

E-landes

L-10. LANDŞAFT, GEOMORFOLOJİ LANDŞAFT – 1) mənşəyinə və inkişaf tarixinə görə eyni olub, vahid geoloji özlə və eyni tip relyefə malik olan müəyyən ərazi; 2) mənşəcə bir-biri ilə bağlı olan, xarici əlamətinə görə müxtəlif, lakin əmələ gəlməsinə görə qanunauyğun qrup təşkil edən relyef formaları kompleksləri.

Р-ландшафт

E-landscape

L-11. LANDŞAFT SFERASI – 1) coğrafi təbəqənin sinonimi; 2) coğrafi örtüyün bir hissəsi-litosfer, atmosfer və hidrosferin qarşılıqlı təsir zonası; 3) cəmiyyət də daxil olmaqla təbii və antropogen landşaft.

Р- ландшафтная сфера

E-landscape sphere

L-12. LANDŞAFT TƏBƏQƏSİ – bax: Coğrafi təbəqə.

L-13. LANDŞAFTŞÜNASLIQ – fiziki coğrafiyanın, bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan təbii komponentlərini, daha doğrusu təbii ərazi komplekslərini öyrənən bölməsi.

Р-ландшафтоведение

E-landscape science

L-14. LAPİLLİ – (ital. lapillus-xırda daşlar) – vulkan püskürməsi zamanı atmosferə atılan və havada bərkiyən, 2-50 mm ölçülü girdə və ya qeyri düzgün formalı, məsələli lava parçaları.

Р-лапилли

E-lapilli

L-15. LATERAL KRATER – əsas vulkan konusunun yamacında yerləşən ikinci dərəcəli vulkan krateri; parazit kraterlərə aid edilir.

Р-кратер латеральный

E-lateral crater

L-16. LAVA – (ital. lava-batırıram) – vulkan püskürməsi zamanı yer səthinə axan və ya sıxışdırılan közərməmiş maye və ya qatı kütlə. Soyumuş l. axmış (effuziv) və ya sıxışdırılmış (ekstruziv) süxurlar əmələ gətirir. Kimyəvi tərkibindən və qazın miqdarından asılı olaraq ərimə temperaturu 700-1200⁰ c arasında dəyişilir. Tərkibinə görə bazalt və turş l. ayrılır.

Р-лава

E-lava

L-17. LAVA AXINI – vulkandan axan lavanın yatım forması; lavanın qatılığından və yer səthinin meyliyindən asılı olaraq ensiz və xeyli uzun olması ilə səciyyələnir. Turş lava axını adətən qısa /1-10 km/ və qalın, bazalt axını isə uzun /60-80 km-ə qədər/ və nazik olur.

Р-лавовый поток

E-lava flow

L-18. LAVA BREKÇİYLARI (ital. breccia-qırma) – vulkan püskürməsi zamanı qırıntılarının lava ilə sementləşməsi nəticəsində əmələ gələn brekçiya.

Р-брекчии лавовые

E-lava breccias

L-19. LAVA GÖLÜ - odlumayə lava ilə dolmuş vulkan krateri və ya sıldırım yamaclı geniş çuxur. Məfhum bəzən bərkimiş L. g. də aid edilir.

Р-лавовое озеро

E-lava lake

L-20. LAVA KONUSU- başlıca olaraq massiv lava axınlarından təşkil olunmuş vulkan konusu. Piroklastik layları olmayan l. k. nadir hallarda rast gəlinir.

Р-конус лавовый

E-lava cone

L-21. LAVA QOVUQCULARI – lavalarda dairəvi, silindrik, linzavari, yaxud qeyri-müəyyən formalı boşluqlar; lavanın soyuması zamanı buxarın və qazların ondan ayrılması nəticəsində əmələ gəlir.

Р-пузыри лавовые

E-lava vesicles

L-22. LAVA MANTARI- bax: Nekk.

L-23. LAVA MORENİ - lava axını ilə gətirilən qayma və şlak yığıcı; çox duru lavalı eksploziv-effuziv zirvə püskürməsi zamanı əmələ gəlir.

Р-морена лавовая

E-lava moraine

L-24. LAVA ÖRTÜYÜ – lavanın böyük miqdarda axmış və böyük ərazilərdə hər tərəfə geniş yayılmış yatım forması. Əsasən çay püskürməsi və duru bazalt axımları üçün səciyyəvidir.

Р- лавовый покров

E-lava sheet

L-25. LAVA PLATOSU /yaylası/ - bax: Vulkanik plato.

L-26. LAVA STALAKTİTİ – ərinti lavanın boş lava tunelinin tavanından sızaraq əmələ gətirdiyi asılı törəmə.

Р-сталактит лавовый

E-lava stalactites

L-27. LAVA STALAQMİTİ – böyük sütunvari formalı effuziv süxurlar kütləsi. Əsasi tərkibli az qatılıqlı lavanın köhnə lava örtüyü, yaxud lava axımının soyumuş səthi üzərində fəvvarəli püskürməsi zamanı yaranır.

Р-сталагмит лавовый

E-lava stalagmites

L-28. LAVA TUNELLƏRİ- lava axınlarında dəhlizlər şəkilində uzanan boşluqlar. Ən çox dalğalı lava axınlarında müşahidə edilir, uzunluğu yüzlərlə m-ə, eni 20-m-ə, hündürlüyü isə 5 m-ə çatır /Etna/. Ən uzun tunel /1500 m-dək/ Kaliforniyada /Şesta dağı/ və İslanidiyada /Şurtoşellira vulkanı/ aşkar edilmişdir.

Р-туннели лавовые

E-lava tunnels

L-29. LAVA VULKANI - əsasən lavadan, qismən də şlak və başqa qırıntılı məhsullardan təşkil olunmuş əksər halda qalxanvari formalı vulkan. L. v. püskürməsi sakit və partlayışsız (eksplozivlik əmsalı 10%-dən az) keçir. Sin. effuziv vulkan.

Р-вулкан лавовый

E-lava volcano

L-30. LAVAKA - rütubətli tropiklərdə suffozion- erozion mənşəli mənfi relyef forması; günbəzvari yüksəkliyin qabarıq yamacına, bəzən isə platonun kənarlarına kəsilmiş olur. Uzunluğu 150-200 m (2 km-dək), eni 100-120 m (300 m-dək), dərinliyi 30-40 m olur.

Р-лавакa

E-lavaka

L-31. LAVRASİYA – [Larentyev qalxanı (hazırda –Kanada qalxanı) və Asiya adından] Son Paleozoy- Erkən Mezozoyda Şimali Amerika, Avropa və Asiyanın (Hindistan və Şimal-şərqi Rusiyanın çox hissəsi istisna olmaqla) kontinental bloklarını birləşdirən və Yer şimal yarım kürəsində mövcud olmuş hipotetik materik olub, cənub yarım kürəsindəki, Hondvana materikindən geniş dəniz hövzələri-Tetis okeanı ilə ayrılmışdır. Sonralar /Mezozoyun ortaları/ L. iki hissəyə parçalanır-Şimali Amerika və Avrasiya, onların arasında isə Atlantik okeanı əmələ gəlir.

Р-Лавразия

E-Lavrasia

L-32. LAY (TƏBƏQƏ) – stratigrafiyada sərbəst işlənən termin litoloji cəhətdən əsasən birincinsli, yayılma sahəsinə görə az qalınlıqlı, altda və üstə yatan çöküntülərdən kəskin ayrılan süxur kütləsi. Linza, paz, örtük (lava axını) və s. formalarda olur.

Р-пласт

E-stratum

L-33. LAY DÜZƏNLİYİ - platforma örtüyün laylarından təşkil olunmuş, demək olar ki, üfqə yatımlı və ya zəif meyilli platforma plitələri düzənliyi. L.d. daxilində akkumulyativ ovalıq və laylı denudasion yüksəklik ayrılır.

Р-пластовая равнина

E-plain built of horizontal strata

L-34. LAYDA - yüksək qabarmalar zamanı su altında qalan Avrasiyanın şimal dənizlərinin ovalıq sahilləri. Adətən bataqlaşmış, bəzən kəsikli və ya təpəli olur: L. eni bir neçə kilometrə çatır.

Р-лайда

E-layda

L-35. LAYIN BAŞI – bilavasitə səthi açılan və eləcə də cavandan çöküntülərlə örtülmüş şaquli, yaxud maili lay və ya təbəqələrin yuxarı hissəsi.

Р-голова пласта

E-outcrop, head of bed

L-36. LAYIN DABANI – geologiyada layı aşağıdan məhdudlaşdıran səth (layın stratigrafik alt sərhəddi).

Р-подошва пласта

E-base of bed, bottom of bed

L-37. LAY PİLLƏSİ, DENUDASİON PİLLƏ – müxtəlif sərtlikli süxur laylarının üfqə yatdığı sahələrdə relyefin bir yastı səthindən digər belə səthinə keçid-də əmələ gəlmiş pillə. Terminədən lo-

kal düzəlmə səthlərini göstərmək üçün də istifadə edilir.

Р-пластовая степень
(денудационная степень)

E-denudation step

L-38. LAYLI YAYLA DÜ-ZƏNLİYİ – bəzən struktur pillələr əmələ gətirən, denudasiyaya davamlı süxur laylarından təşkil olunmuş yastı, hamar suayırıcının səthi.

Р-равнина **пластовая**
плоскогорная

E-flat plain built of horizontal strata

L-39. LEGENDA – kartoqrafiyada xəritənin məzmununu açan şərti işarələr və izahlar toplusu;

Р-легенда

E-legend, map captions

L-40. LENTVARI GİLLƏR - buzlağın bulanıq suyundan çökmüş narın qum və gillərin bir-biri ilə növbələşən nazik təbəqələrindən təşkil olunmuş buzlaqyanı göl çöküntüləri. Laylılıq ilin fəsilələrindən (qum-yay, gil-qış) asılı olaraq qırıntı materialların qeyri-bərabər gətirilməsi ilə əlaqədardır. Hər bir cüt lay illik «lent» əmələ gətirir ki, onun da qalınlığı millimetrdən bir neçə santimetrə qədər olur; lentlərin qalınlığı havanın dəyişməsi və buzlağın ərimə intensivliyindən asılı olur. L. g. illik layların sayından son buzlaşma və buzlaqdan sonrakı vaxtlarının geoxronologiyasında istifadə edilir.

Р-ленточные глины

E-varved clay

L-41. LƏLƏKVARI QUM TİRƏSİ – hakim küləyin istiqamətində uzanan və yamaclarında köndələn istiqamətdə ikinci dərəcəli barxan tirələri- dyunları olan qum tirəsi.

Р-перистая **песчаная**
гряд

E-pinnate **longitudinal,**
dune-ridge

L-42. LƏLƏKVARI PAR-ÇALANMA- dağlıq sistemin çay dərələri ilə ikinci dərəcəli silsilələrə lələkvari parçalanması.

Р-перистое расчленение
E-featherlike dissection of mountain

L-43. LƏPƏDÖYƏN – dəniz (göl) dalğalarının sahildə deformatsiyası hadisəsi; abraziyon sahillərin dağılmasına və çimərliklərin əmələ gəlməsinə səbəb olur.

Р-прибой

E-swash, wash

L-44. LƏPƏDÖYƏN ZOLAQ – çayın yatağı və su səviyyəsi arasında qalan ensiz sahil zolağı; çayın maksimal və minimal səviyyələri ilə müəyyən edilir.

Р-бечевник (бичевник)

E-bechevnik

L-45. LƏPƏDÖYƏN ZONA – su qatının (ləpədöyən axımının) yüksələn hərəkətinin üstünlük təşkil etdiyi sahil zonasının (dəniz, göl) yuxarı hissəsi.

Р-прибойная зона

E-breakers zone

L-46. LİXVIN BUZLAQ-ARASI – Şərqi Avropa düzənliyinin Oka və Dnepr buzlaşmalarını ayıran buzlaqarası epoxa. Qərbi Sibirin Tobol, Şm. Avropanın-Holşteyn və Şm. Amerikanın Yarmut buzlaqalarına müvafiq gəlir.

Р-Лихвинское

МЕЖЛЕДНИКОВЬЕ

E-Likhvin Interglacial

L-47. LİLLİ SAHİL – quru ilə dəniz arasındakı sahili təşkil edən çöküntülərdə lillərin üstünlük təşkil etdiyi sahil.

Р-берег илистый

E-muddy coast

L-48. LİMAN- I.-sahilləri alçaq, planda girintili-çıxıntılı olan uzunsov körfəz. Düzənlik çaylarının mənsəb hissəsini qabarma-çəkilməsiz dənizin basması nəticəsində əmələ gəlir. L. dənizə doğru açıq (quba) və dənizdən dillə ayrılaraq qapalı olur. Əksər L. kifayət qədər duzlu olması ilə fərqlənir. Qara dəniz üçün daha səciyyəvidir.

Р-лиман

E-brackish lagoon, liman

L-49. LİMAN-II. 1) su sahələrinin (ocean, dəniz, göl) təbii surətdə dalğadan, küləkdən və axımdan qorunan sahilyanı hissəsi. Gəmilərin dayanması üçün istifadə edilir; 2) körpüyə bitişik olan su sahəsi olub, burada yük doldurma eləcə də sərnişinlərin minməsi və daşınması əməliyyatı gedir.

Р-гавань

E-harbour, port

L-50. LİMAN TIPLİ SAHİL – alçaq yayla və ovalıqların neytral sahillərində çay dərələrini dənizin basması nəticəsində yaranan sahil. Boğazları olmayan dənizlərdə limanlar bəndlərlə qismən, yaxud tamamilə dənizdən ayrılır (Qara dənizdə). Rias, Dalmasıya və b. tip sahillərdən sadə quruluşu ilə fərqlənir.

Р-берег лиманного типа

E-coast of limantype

L-51. LİMANLI SAHİL - qabarma-çəkilməsiz dənizlərdə neytral sahil tipi; çay dərələrinin mənsəbini su basması nəticəsində əmələ gəlir. Dik abraziyon sahilli girintili-çıxıntılı, ensiz kiçik limanlarla səciyyələnir.

Р-лиманний берег

E-liman coast

L-52. LİNEAMENT – dərinlik qırılmaları ilə əlaqəsi olan, planetar əhəmiyyətli xətti və ya qövsvari struktur element. Relyefdə müxtəlif cür təzahür edən qırılma zonasını təmsil edir. Ümumiyyətlə xətti morfostrukturlar lineament adlanır.

Р-линеамент

E-lineament

L-53. LİNZA- bütün istiqamətlərdə nazıqlaşən, mərciməkvari formalı geoloji kütlə. Linzanın qalınlığı onun uzunluğuna nisbətən az olur.

Р-линза

E-lense, lentil

L-54. LİTODİNAMİKA - litosferin səthində bərk maddəsinin onun yerdəyişmə proseslərinin dinamikasını öyrənir. L. vəzifəsi süxurların parçalanması, aşınma məhsullarının daşınması və çökdürülməsi qanunauyğunluqlarını aşkar etmək, müvafiq relyef formalarının əmələgəlməsini və dinamikasını öyrənməkdir. L. tədqiqatların nəticələrindən litogenez nəzəriyyə-sində, geomorfologiyada, paleocoğrafiyada, fasial analizdə, səpintilərin öyrənilməsində, mühəndisi məsələlərin həllində istifadə edilir. Litodinamiki proseslər ekzogen (xarici faktorların işi-su, külək, buz) və qravitasion (töküntü, uçqun, sürüşmə, sel, suspenziya axımı) növlərə ayrılır.

Р-литодинамика

E-lithodynamics

L-55. LİTOGENETİK TƏHLİL - çökmə süxurların həm əmələ gəlmə şəraitini və ilkin xüsusiyyətlərini, həm də sonrakı dəyişilmələrini (diagenetik, katagenetik, metamorfik və b.) təyin etmək üçün onların əlamətlərinin kompleks öyrənilməsi.

Р-литогенетический анализ

E-lithogenetic analysis

L-56. LİTOGENEZ- (yun. lithos-daş və genesis-doğulma, mənşə)- çökmə və vulkanogen-çökmə süxurları əmələ gətirən və son-

ra onu dəyişdirən təbii proseslərin məcmusu. Əsas amillər-tektonik

hərəkətlər, iqlim və orqanizmlərin fəaliyyətidir. L. Siklində aşağıdakı mərhələlər ayrılır: 1) çökmə materialların əmələ gəlməsi-aşınma, denudasiya və vulkanizm; 2) çökmə materialların daşınması, təbəqələşməsi və onun çökdürülməsi-sedimentogenez; 3) su ilə doymuş çöküntülərin fiziki-kimyəvi tarazlaşması, çökmə süxura çevrilməsi-diagenoz; 4) basdırılma dərinliyinin artması ilə əlaqədar artan temperatur və təzyiqlərdə süxurların daşlaşması-katagenoz; 5) süxurların gömülməsi zamanı onların tərkibinin, əsasən, temperaturun təsiri ilə dəyişilməsi-metagenoz və ya metamorfizm. Bir çox faydalı qazıntıların əmələ gəlməsi L. əlaqədardır (neft, qaz, daş kömür, dəmir və manqan filizləri və s.).

Р-литогенез

E-lithogenesis

L-57. LİTOLOGİYA - çökmə süxurların tərkibi, strukturu, teksturası, genezisi haqqında elm.

Р-литология

E-lithology

L-58. LİTOLOJİ RELYEF - təkamülü, onu təşkil edən süxurların xarakteri ilə sıx əlaqədə olan, müxtəlif mənşəli relyef (əhəng daşlarında karst relyefi və s.).

Р-литологический рельеф

E-lithologic relief

L-59.

LİTOMORFOSTRUKTUR – litologiya ilə əlaqədar yaranmış, morfostruktur.

Р-литоморфоструктура

E-litomorphostructure

L-60. LİTORAL ÇÖKÜNTÜLƏR –qabarma-çəkilməli dənizlərdə sahilboyu zolaq-litoral çöküntüləri. Tərkibinə görə müxtəlif olur: qaya parçaları, çınqıl, müxtəlif dərəcədə cilalanmış çay daşları, qum, gil və s. Müasir L. ç. ancaq ensiz zonada müşahidə edilir. Qədim L. ç. geoloji dövr ərzində sahil xəttinin yerdəyişməsi zamanı əmələ gəlmişdir. Transqressiya zamanı onlar başqa tip dəniz çöküntüləri ilə basdırılır.

Р-литоральные отложения

E-littoral deposits

L-61. LİTORAL ZONA – Dənizin ən yüksək-qabarma və ən alçaq çəkilmə səviyyələri arasında yerləşən sahil boyu sahə. L.z. ensiz olub, bəzən 10-15 km-ə çatır. Göllərdə dib bitkilərinin əhatə etdiyi zona.

Р-литоральная зона

E-littoral zone

L-62. LİTOSFER (yun. lithos - daş və sphaira - kürə) -yer qabığı və onun altında yatan üst mantiyanın üst hissəsini əhatə edən Yerin «bərk», üst örtüyü (qatı). L. alt sərhəddi astenosferin üstü ilə aparılır.

Р-литосфера

E-lithosphere

L-63. LİTOSFER SƏTHİNİN ORTA SƏVİYYƏSİ – bərk yer səthinin ideal düzənlik kimi güman edilən səviyyəsi. Müasir Dünya okean səviyyəsindən 2,4 km aşağıda yerləşir.

Р-средний уровень поверхности литосферы

E-mean surface level of lithosphere

L-64. LİTOSFER PLİTƏLƏRİ (TAVALARI) – Yer in seysmik qırışıqlarının oxu boyu uzanan tektonik qırılmalarla ayrılan litosferin iri blokları. Yeni global tektonika konsepsiyasına əsasən L.p. astenosfer qatı üzərində daima hərəkətdə olub, gərilmə zonasından (orta okean silsilələri) sıxılma zonasına (Benyof və ya sorulma zonası) doğru yerini dəyişir. Bir-birilə toqquşaraq materiklərin kənarına görə alta keçməyə (subduksiya) və ya üstəgəlməyə (obduksiya) məruz qalır. Plitələr transform qırılmalar boyunca da hərəkət edə bilər.

Р-литосферные плиты

E-lithospheric plates

L-65. LOKAL (YERLİ) MOREN (lat. localis-yerli)- başlıca olaraq yerli ana süxur parçalarından ibarət əsas moren.

Р-локальная морена

E-local moraine

L-66. LOKAL (YERLİ) TERRAS- dərənin kiçik bir sahə-

sinə təsir edən yerli səbəblərlə əlaqədar olaraq əmələ gələn çay terrası tipi. Buna kəsilmə (erozion) terras, bənddən yuxarıda yaranan və çay yuxarı tez qapanın, bənd terrası, çayın uzununa profilindəki pillələrlə əlaqədar yaranmış terras, çayın zəbt olunan yerində əmələ gəlmiş terras və s.

Р-локальная терраса

E-local terrace

L-67. LOPOLİT (yun. lo-pas-kasa və lithos-daş)- kasaya bənzər iri intruziv kütlə. Adətən ətraf süxur laylarına uyğun yatır. Əksərən əsası tərkibli süxurlardan təşkil olunur.

Р-лополит

E-lapolith

L-68. LYOSS (alm. Löss-sərbəst, yumşaq) – eynicinsli, adətən laylanmamış (qarışıq), məsələli, zəif sementləşmiş mergelli və ya gillicəli örtük çöküntüləri. Əsasən alevrit ölçülü danələrdən təşkil olunmuşdur. Rəngi samanıdan açıq sarı və ya sarımtıl-şabalıdıyadək olur. L. əmələ gəlməsi barədə müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bunların ən geniş yayılanı eol mənşəli olmasıdır.

Р-лесс

E-loess

–M–

M-1. MAAR - /alman. Maar/ - vulkanın lava axımı ilə müşayiət olunmayan qaz partlayışı zamanı yer səthində əmələ gətirdiyi qıf-

bənzər, yaxud silindrvari dərinlik, diametri 3200 m-ədək, dərinliyi 300-400 m olur. Rütubətli iqlim şəraitində bəzən su ilə dolur / mis: Almaniyada Laxer-Ze gölü, Fransada Paven və Hodival gölləri/.

Р-маар

E-maar

M-2. MAĞARA - yer qabığının üst qatında boşluq, yer səthinə bir, yaxud bir neçə çıxışlarla açılır. Əsasən suda asan həll olan süxurların (əhəng daşı, dolomit, gips və b.) yuyulması və həll olması, həmçinin suffoziya, abraziya və başqa proseslər nəticəsində əmələ gəlir. Ən böyük mağaralar - karst mağaralarıdır; mürəkkəb sistemli keçidlər və zallardan ibarət olur, ümumi uzunluğu bəzən bir neçə 10 km-ə çatır (məs: ABŞ-də Flint-Mamont mağaralar sisteminin uzunluğu 300 km, RF-də Optimistik mağarasının uzunluğu 134 km). Mağaraları speleologiya öyrənir.

Р-пещера

E-cave

M-3. MAILİ SƏTH /YAMAC/ - yer səthinin maili hissəsi, müsbət və mənfi relyef formalarını ayırır. Mənşəinə görə M.s. ilkin (dəniz altından çıxmış) tektonik (struktur), denudasion, akkumulativ və ya erozion ola bilər. M.s. əksəriyyəti mürəkkəb mənşəli olub, yamac prosesləri nəticəsində yaranır və müəyyən dəyişikliyə uğrayır. Sin.: yamac.

Р-откос

E-slope, acclivity

M-4. MAİLİ DÜZƏNLİK – əyri düzənlik, bir tərəfə maili düşən düzənlik.

Р-наклонная равнина

E-inclined plain

M-5. MAİLLİK – bax: Yamac.

M-6. MAKALUBA – bax: Palçıq vulkanı.

M-7. MAKRORELYEF /yun. makros- böyük və relyef/ - yer səthinin əsasən endogen proseslərlə yaranmış iri relyef formaları. Yüksəkliyi (dərinaliyi) bir neçə yüz və min metrə qədər ölçülür/ silsilələr, dağarası çökəkliklər, vulkan konusları və s/.

Р-макрорельеф

E-macrorelief

M-8. MAQMA /yun. maqma-qatı məlhəm/ - Yer in dərinaliyində əmələ gələn mürəkkəb, əksərən silikat tərkibli ərgin, qızğın kütlə. M. tərkibində oksigen, silisium, alüminium, dəmir, maqnezium, natrium və kaliumun üstünlük təşkil etdiyi çoxlu miqdarda kimyəvi elementlərin birləşmələrindən, bəzən bir neçə faizi uçan komponentlərdən (su, kükürd, hidrogen, flor, xlor və s.) təşkil olmuş mahluldan ibarətdir.

Р-магма

E-magma

M-9. MAQMATİK PROSESLƏR - maqma və maqmatik süxurların əmələ gəlməsi, eləcə də

maqmanın fəaliyyəti ilə əlaqədar olan proseslər.

Р- процессы магматические

E-magmatic processes

M-10. MAQMATİZM – hərəkətverici qüvvəsi maqma və onun törətdiyi bütün geoloji proseslərin məcmusu; əsasən effuziv (vulkanizm) və intruziv (plutonizm) formada təzahür edir.

Р-магматизм

E-magmatism

M-11. MAQMATOGEN-TEKTOGEN RELYEF FORMASI– yer qabığında geodinamiki tarazlığın pozulması və maqmatik proseslərlə əlaqədar olaraq əmələ gələn relyef forması.

Р- форма рельефа магмато-генно-тектонической

E-magmatogene-tectonic forms of relief

M-12. MAQNİT ANOMALİYASI – Yer in maqnit sahəsi kəmiyyətinin onun normal kəmiyyəti-ndən kənara çıxması.

Р-магнитная аномалия

E-magnetic anomaly

M-13. MAMELON- daxili kanalı olan zəng qülləsinə oxşar ekstruziv günbəz; bir sıra nazik lava axınlarından ibarətdir.

Р-мамелон

E-mamelon

M-14. MANTİYA, YERİN MANTİYASI (yun. mantion- plaş, örtük) – yer qabığı ilə (Moxoroviçiç sərhədi) ilə Yer in nüvəsi

(Vixert-Qutenberq sərhədi) arasındakı təbəqə. Əsasən, maqnezium və dəmirlə zəngin olan ağır minerallardan təşkil olunmuşdur. M. adətən 3 hissəyə bölünür: üst (300 km-ədək), orta (300-950 km) və alt (950-2900 km) mantiya. Tektonik hərəkətlər, maqmatizm, və b. proseslər mantiya ilə əlaqədardır.

Р-мантия

E-mantle

M-15. MARI- səthi 0,5-1,0m yüksəkliyində təpəciklər və tirəciklərlə mürəkkəbləşən və araları cil və mamır-ot bitkiləri ilə örtülü, maili və ya üfq səthlər.

Р-мари

E-mari

M-16. MARQİNAL OZ – bax: Ozlar

M-17. MARŞLAR (alm. tək halda Marsch) - dəniz sahillərinin ovalıq zolağı, suyun yüksək qabarması və səviyyənin qalxması dövrlərində su ilə örtülür. Çəmənlik və bataqlıqla örtülü olur. Hollandiya, Qərbi Almaniya və digər ölkələrdə dəniz səviyyəsindən aşağıda yerləşir /Bax: Polder/.

Р-марши

E-marsches

M-18. MAPŞRUT PLAN-ALMA - topoqrafik və başqa xəritələri tərtib etmək və yenidən düzəltmək üçün ayrı-ayrı marşrutlar üzrə yerin plana alınmasıdır. Instrumental /menzula, aerofototopoqrafik və b. ilə /, yaxud gözəyari planalma üsulları ilə aparılır.

Р-маршрутная съёмка

E-compass sketching

M-19. MASA/TAVA/

DAĞLAR – denudasiyaya davamlı çökmə və ya püskürmə süxurları ilə örtülmüş dik yamaclı və yastı səthli təcrid olunmuş yüksəklik. Qalxmış laylı düzənliklərin erozion parçalanması və ya qırılmalar boyu ayrı-ayrı blokların differensial yerdəyişməsi zamanı əmələ gəlir.

Р - горы столовые

E- table mountains

M-20. MASSİV - /fran.

massif – qalın, bütöv, tam/ – 1. Tektonikada-uzun müddət qalxmaya məruz qalmış, ətraf və ya bitişik qırıxıq sistemlərdən daha qədim stabilləşmiş nisbətən bərk struktur. 2. Geomorfoloqiya-da-eni və uzununu təxminən eyni olan, kəskin sərhədlənmiş və zəif parçalanmış qalxma, dağ qrupu, silsilə və s.

Р-массив

E-massif

M-21. MATERİK – yer

qabığının, quru şəkilində dəniz səviyyəsindən yuxarıda yerləşən, ən böyük massivi, kənarları dəniz altında olur. Müasir geoloji dövrdə 6 M. vardır.

Р-материк

E-continent, mainland

Adı	Sahəsi milyon km ² -lə	Orta hündürlüğü m-lə	Ən hündür nöqtəsi, m-lə

Avra-siya	53,4	960	Comoluqma dađı- 8848
Afrika	30,3	750	Kilimancaro dađı- 5895
Şm. Amerika	24,2	720	Mak-Kinli dađı-6194
Con. Amerika	18,2	590	Akonkaqua dađı-6960
Antark-tida	14,0	2200	Markhem dađı-4572
Avstra-liya	7,7	340	Kostyuşko dađı- 2234
Materik-lər üzrə	147,8	850	Comoluqma dađı- 8848

M-22. MATERİK ADALARI – materikin hissəsi olub, ondan abraziya yaxud quru hissəsinin dəniz səviyyəsindən aşağı düşməsi nəticəsində ayrılır. Materik adalarına dünyanın nəhəng adaları aid edilir: Qrenlandiya, Kalimantan, Madaqaskar.

Р-материковые острова
E-continental islands

M-23. MATERİK BUZLAQLARI – bax: Buzlaq örtüyü

M-24. MATERİK BUZLAŞMASI – buzlağın proqressiv inkişafının son mərhələsinə uyğun gələn buzlaşma. Materik buzlaşmasında materik buzlaq formaları üstünlük təşkil edir: materik buzlağı, yüksəklik buzlağı, buzlaq örtüyü və başqaları ilə yanaşı, həmçinin dağlıq və dağətəyi buzlaqlar kimi aralıq tipli buzlaq formaları da mövcuddur (karlar və başqaları). Dördüncü dövrdə materik buzlaşması Avropanın, Asiya və Amerikanın şimal hissəsini tutmuşdur. /Kontinental buzlaşmanın sin/.

Р-материковое

оледенение

E- continental glaciation

M-25. MATERİK DAĞ-ƏMƏLƏGƏLMƏ SAHƏSİ- intensiv differensial yeni tektonik hərəkətlərlə qalxmaya doğru ümumi meyilli olan vilayət.

Р-область горообразования материковая

E-area of continental mountain building

M-26. MATERİK DAYAZLIĞI – bax: Şelf

M-27. MATERİK DAYAZLIĞININ KƏNARI – materik dayazlığının kənar sərhədi, on metr-dən yüz metrlərə qədər / orta hesabla 132 m/ dərinlikdə, əsasən kəskin dib əyilməsi ilə təzahür olunur. Ondan sonra isə materik yamacı pilləsi başlayır.

Р-край материковой от-мели

E-edge of shelf

M-28. MATERİK DYUNLARI – qumlu təpəliklərin ümumi adı, göl yaxud dənizlərin müasir sahilindən uzaqda, materik daxilində inkişaf edir. M. d. barxanlar, barxan zəncirləri, qum təpələri və başqa qum relyef formaları aiddir.

Р-материковые дюны

E- continental dunes

M-29. MATERİK ƏTƏYİ – kontinental ətək, materikin sualtı kənarının xarici hissəsi; yastı dalğalı akkumulyativ maili düzənlik olub, materik yamacının əsasına

söykənir. Struktur cəhətdən materik və okean qabıqlarının təmasında dərin çökəklik olub, qalın kövrək çöküntülərlə doldurulmuşdur.

Р-материковое подножие
E- continental rise

M-30. MATERİK GÖLÜ – yer səthinin müəyyən sahəsinin quruya çevrilməsindən sonra əmələ gəlmiş, göl.

Р-материковое озеро
E- continental lakes

M-31. MATERİK KÜR-SÜSÜ /ÖZÜLÜ/ –şelfin qaşının orta dərinliyindən aşağıda yerləşən materik hissəsi.

Р-материковый цоколь
E- continental socle

M-32. MATERİK PİL-LƏSİ –orta meyilliyi 3-8⁰ (bəzən 15-25⁰-ə qədər), dərinliyi 2000-2700 m qədər olan kontinental yamacın yuxarı hissəsi.

Р-уступ материковый
E- continental escarp

M-33. MATERİK SAHİLİ –materiklə okeanların qovuşduğu zona.

Р-берег материковый
E- continental coast

M-34. MATERİK YAMACI – materik ətəyi ilə şelf arasında materikin sualtı kənarının hissəsi. Səthin böyük meyilliyi /orta hesabla 4⁰-ə bəzən 15-20⁰-dən 40⁰-ə qədər / və kəskin parçalanmış relyefi ilə /pillələr, sualtı təngi və b. / səciyyələnilir.

Р-материковый склон

E- continental slope

M-35. MATERİK YAMACININ MAILİ DÜZƏNLİYİ – inkişafına görə yer qabığının fleksura formada əyilməsi ilə əlaqədar olub, şelf düzənliyinin davamı kimi materik yamacının yuxarı hissəsinə uyğun gələn, sahə .

Р- равнина наклонная материкового склона

E-inclined plain of continental slope

M-36. MATERİK YER QABIĞI – çökmə, qranit və bazalt qatlarından təşkil olunmuş qat. M. y. q. orta qalınlığı 35-45 km, maksimal 75 km-ə qədərdir /dağlıq ölkələr altında/.

Р-материковая земная кора

E- continental Earth's crust

M-37.

MATERİKLƏRARASI DƏNİZ – okeanın materiklər arasında yerləşən hissəsi, M. d. okeanla bir, yaxud bir neçə boğazlarla əlaqəli olur /mis: Aralıq dənizi, Qırmızı dəniz/.

Р-межматериковое море

E-inland sea

M-38. MATERİKİN ƏSAS SUAYIRICI – Materik daxilində çay sularını müxtəlif okeana yönəldən, iki maili səthi ayıran, xətt.

Р-главный водораздел материка

E- continental divide

M-39. MATERİKLƏRİN SUALTI KƏNARI – Yerin planetar relyefi formasının nəhəng elementi olub, materik dayazlığı (şelf), yamacı və ətəyinə ayrılır.

Р - подводная окраина материка

E- submarine continental margin

M-40. MEANDR (yun. maiandros-meandr, Kiçik Asiyada çox ayrıları olan Böyük Menderes çayının qədim adı) – düzənlik çaylarının məcrasında hamar əyri, əyrilərin radiusu çayların sululuğundan və onun axım sürətindən asılıdır.

Р-меандр

E-meander

M-41. MEXANİKİ AŞINMA – fiziki aşınma, çatlarda suyun donması (şaxta aşınması), kapilyarlarda duzun kristallaşması (duz aşınması), yaxud kəskin temperatur tərəddüdləri (insolyasiya aşınması) nəticəsində süxurların parçalanması prosesi.

Р-механическое выветривание

E-mechanical weathering

M-42. MEQABLOK – mühüm morfostruktur xüsusiyyətlərinə görə qonşu sahələrdən fərqlənən dağ silsilələri və dağarası çökəkliklər qrupunu birləşdirən, dağlıq ölkənin və iri morfostruktur vilayətin ayrıca hissəsi.

Р-мегаблок

E-megablock

M-43. MEQALİNEAMENT – relyefdə düzxətt boyunca yerləşən dağlar, yaxud iri çökəkliklər silsiləsi olub, yer qabığını kəsən dərinlik yarılmalarını əks etdirir. Uzunluğu 100-1000 km-ə qədər çatır.

Р-мегалинеамент

E-megalineament

M-44. MEQAMORFOSTRUKTURA – 1) iri dağ qurşağının, yaylanın, düzənliyin bir hissəsini təşkil edən və məkanca nəhəng geostruktur elementin sahəsinə uyğun gələn, relyefin daha böyük tipoloji vahidi. 2) endogenin səciyyəvi təzahürü, morfoskulpturların və akkumulyasiya proseslərinin özünəməxsusluğu ilə səciyyələnən iri geomorfoloji əyalət.

Р-мегаморфоструктура

E-megamorphostructure

M-45. MEQANTİKLİNAL (yun. meqas – böyük və antiklinal) – 1. Nəhəng bir antiklinal qırışıqın yerində əmələ gəlmiş dağlıq ölkə. 2. İri tağvari epiplatforma qalxması.

Р-мегантклиналь

E-meganticline

M-46. MEQANTİKLİNORİ –aşağı dərəcəli antiklinori və sinklinorilərdən ibarət, orta hissəsi ümumi qalxmış mürəkkəb qırışıqlı struktura. Mis: Ural, Böyük Qafqaz qırışıqlıq sistemi və b. Adətən

geosinklinal-qırışıqlıq sisteminə uyğun gəlir.

Р-мегаантиклинорий

E-meganticlinorium

M-47. MEQARELYEF

(yun. megas- böyük və relyef) – Endogen qüvvələrin təsiri ilə yaranan yüzlərlə və ya minlərlə km² sahəni tutan relyef formaları. Matriklərdə- dağ qurşaqları, düzənlik ölkələr, okean çökəkliyində- nəhəng qalxmalar çökəkliklər, relyefdə təzahür edən planetar miqyaslı çökəkliklər, tektonik qırılmalar və b. M. daxildir. Məs: Qafqaz, Alp dağ sistemləri, Qərbi-Sibir düzənliyi, Meksika körfəzi və s.

Р-мегапельеф

E-megarelief

M-48. MEQASİNKLİNAL

(yun. megas- böyük və sinklinal)– sinklinori ilə müqayisə oluna bilən, sadə quruluşlu iri sinklinal. Uzunsov formada olub, uzunluğu bir neçə on və yüz kilometrə çatır. Meqantiklinalın mənfə morfoloji analoqu.

Р-мегасинклиналь

E-megasyncline

M-49. MEQASİNKLİNO-

RI –aşağı dərəcəli antiklinori və sinklinorilərdən ibarət olub, qırışıq səthi orta hissədə ümumi enmiş, mürəkkəb qırışıqlı struktura (Kür çökəkliyi və s.).

Р-мегасинклинорий

E-megasynclinorium

M-50. METEORİT KRATERİ – meteoritin düşdüyü yerdə

əmələ gələn dairəvi, yaxud oval formalı çökəklik.

Р-метеоритный кратер

E-meteorite crater

M-51. MEYL (geod.) –

yamacın dikliyinin göstəricisi, hər hansı sahənin onun yerləşdiyi üfqə sahəyə nisbətən ərazinin yüksəlməsini göstərir (mis: 0,015-ə bərabər olan meyllik, 1000 m məsafədə 15 m qalxmaya uyğun gəlir).

Р-уклон

E-slope, declivity

M-52. MEYLLİK ÖLÇƏN

– bərk qatda baş verən daimi qabarma və yerli tektonik hərəkətlər nəticəsində yer səthində yaranan, meylliyi ölçən cihaz. Meylliyin minimal ölçüsü qövsün saniyədə on mində bir hissəsini təşkil edir.

Р-наклономер

E-inclination measure

M-53. MEZORELYEF

(yun. mesos - orta və relyef) –onlarla km² sahəni tutan, yüksəklik amplitudu bir neçə on metrə çatan, əsasən ekzogen proseslərin vasitəsilə əmələ gələn yer səthinin orta ölçülü nahamarlıqları (moren tirələri, palçıq vulkan sopkaları, qobu və s.).

Р-мезорельеф

E-mesorelief

M-54. AXIMIN MƏCRASIZ DAYAZ DƏRƏSİ – düz xətt şəkilində uzanan, daimi su axarı olmayan, bəzən şaxələnen yastı, dayaz dərə.

Р-безрусловые ложбины стока

E-bedless linear depression

M-55. MƏHSULDAR QAT

- 1) tərkibində faydalı qazıntılar olan çökmə süxur qatı. Məfhum adətən kömürlü, yaxud neftli-qazlı qatlar üçün istifadə edilir; bəzən də düzgün olmayaraq stratigrafik vahidlərin təyin edilməsi üçün istifadə edilir. 2) Abşeron yarımadasında qalın kontinental çöküntülər kompleksi (1400 metrə qədər) olub, qumlu-gilli, bəzən də kobud çöküntülərdən ibarətdir. Litoloji əlamətlərinə görə onun daxilində üst şöbəni təşkil edən-Suraxanı, Sabunçu və Balaxanı; fasilə lay dəstəsi, yaxud orta şöbə və aşağı şöbəni təşkil edən-Kirmaki üstü, Kirmaki və Kirmaki altı, lay dəstələri ayrılır. Pliosenə aiddir. M. q. məfhumu 1913-cü ildə Abramoviç təklif etmişdir. Stratigrafik mövqei 1914-cü ildə Qolubyatnikovə və Qubkin tərəfindən dəqiqləşdirilmişdir.

Р-продуктивная толща

E-productive rock mass, productive strata

M-56. MƏNFİ RELYEF FORMALARI, BATIQ RELYEF FORMASI-

orta hipsometrik (batimetrik) səviyyədən aşağıda yerləşən, yer səthinin nisbətən çökək hissələri (çökəklik, oyuq, dərə, sualtı kanyon, karst qığı və b.).

Р-отрицательные формы рельефа

E-negative forms of relief

M-57. MƏNSƏB, ÇAYIN

MƏNSƏBİ- çayın dənizə, gölə (su anbarına), yaxud digər iri çaya töküldüyü yer. M. normal və ya sadə (çay töküldüyü yerə kimi enini təxminən daimi saxlayarkən), estuari və delta tipləri olur.

Р-устье

E-river mouth

M-58. MƏNSƏB SAYI -

çayın mənsəbində dənizin dibində aypara formasında akkumulyativ mənşəli dayazlıq. Çayın suyu yüngül olduğundan dənizin səthi ilə axır, dəniz suyu isə onun altı ilə əks istiqamətdə axaraq çayın çökən çöküntülərini sahilə tərəf aparır və burada çökdürərək, say əmələ gətirir. Qabarıq tərəfi bəzən dənizə, bəzən də quruya doğru çevrilir.

Р-бар устьевой

E-mouth bar

M-59. MƏNSƏBYANI

SAY - dənizin sahilyanı zonasında, çayın mənsəbi qarşısında qumlarından təşkil olunmuş sualtı dayazlıq. Mənsəb qarşısında toplanmış çayın sülb axımının dəniz dalğaları ilə paylanması (yayılması) prosesində əmələ gəlir.

Р - приустьевый бар

E-mouth bar

M-60. MƏNŞƏCƏ YEK-

CİNS SƏTH - xarici görkəminə və mənşəyinə görə relyefi eyni olan yer səthi. Məs: dəniz mənşəli səthlər dəniz abraziya və dəniz akkumulyasiya səthlərinə ayrılır və s.

P- генетически однородные поверхности

E-homogeneous surfaces

M-61. MƏRCAN ADALARI – mərcan qurğularının parçalanmış məhsullarından, nadir hallarda mərcan əhəng daşlarından əmələ gələn, adalar.

P-коралловые острова

E-coral islands

M-62. MƏRCAN POLİPLƏRİ (qurğusu) – bax: Mərcan rifi.

M-63. MƏRCAN RİFİ, MƏRCAN QURĞUSU- tropik dənizlərin dayazlıqlarında (orta hesabla 30-50 m-dən 1-2 metrə qədər) koloniya şəkilində mərcan poliplərinin və onları müşayiət edən orqanizmlərin həyat fəaliyyəti nəticəsində yaranan geoloji törəmə. Əsasən mərcanların əhəngli skeletlərindən, əhəngli yosunlardan və molyuska qabıqlarından təşkil olunur. M. r. 4 tipə ayrılır: haşiyə yaxud sahil rifləri, səd rifləri, atoll və laqundaxili riflər.

P-коралловый риф

E-coral reef

M-64. MƏRCAN SAHİLLƏRİ - mərcan qurğuları olan, sahil. Adətən tropik dənizlərə məxsusdur.

P-коралловые берега

E-coral coasts

M-65. MƏRCAN TIPLİ SAHİL – bax: Rif tipli sahillər.

M-66. MƏRƏ – geomorfologiyada dairəvi formada kiçik,

qapalı, yastı dibli çökəklik. Yarım-səhra, çöl, meşə-çöl vilayətlərində geniş yayılmışdır. M. karst, termokarst, daha çox suffoziya nəticəsində əmələ gəlir.

P-западины

E-padings, flat-bottom steppe depressions

M-67. MƏRKƏZİ PÜSKÜRMƏ – mərkəzi tipli vulkanı səciyyələndirən, püskürmə. Vulkanı qidalandıran maqmanın qaz təzyiqindən və qatılığından asılı olaraq M.p. müxtəlif tipli olur: bandaysan, vulkan, havay, katmay, peley, pliniy və stromboli.

P-центральное

извержение

E-central eruption

M-68. MƏRKƏZİ VULKAN – adətən boru formasında kanalla püskürən vulkan.

P-вулкан центральный

E-central volcano

M-69. MƏRTƏBƏLİ DAĞ ƏMƏLƏGƏLMƏ VİLAYƏTLƏRİNİN RELYEFİ – tektonik rejimin dəyişməsi nəticəsində əmələ gələn və mərtəbəli yerləşən, müxtəlif morfoloji quruluşa malik, relyef.

P-рельеф областей горообразования ярусный

E-relyef of layer mountain forming regions

M-70. MƏRTƏBƏLİ DƏRƏ – dağ-dərə buzlağının kənarı boyu axan sularla yuyulmuş, buzlaq dərəsinin yamacındakı, dar, dayaz

dərə. Bir yaxud bir neçə mərtəbə şəkilində yerləşir və əsas troqdan mərtəbəli tirələrlə ayrılır.

Р-ярусные долины

E-layer valley

M-71. MİKROKONTİ-NENT – materik tipli yer qabıqlı, dik yamaclı və yastı zirvəli səthə malik iri aseymik dib qalxması. Əksər tədqiqatçılar M. qədim ma-terikin qalığı kimi baxırlar.

Р-микроконтинент

E-microcontinent

M-72. MİKRORELYEF (yun. mikros-xırda və relyef)- xırda relyef formaları. Əsasən ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi yer səthinin nahamarlıqları. Yüksəkliyi bir neçə metr olub, iri relyef formalarının hissələrini təşkil edir (mis: çöl nəlbəkivari çökəklər, məcrayarı yallar və s.).

Р-микрорельеф

E-microrelief

M-73. MİKULİN BUZ-LAQARASI (Smolensk vilayətinin Rudnyansk rayonunun Mikulino qəsəbəsinin adından), Mqinsk buz-laqarası epoxa- Şərqi Avropa dü-zənliyinin Orta Pleystosen (Moskva) və Üst Pleystosen (Valday) buzlaq epoxalarını ayırır. Şm. Amerikanın Sanqamon və Q. Avropanın Eyem, yaxud Riss-Vyurm buzlaqarasına uyğun gəlir.

Р-Микулинское

межледниковье

E-Mikulino İnterglacial

M-74. MİNDEL BUZLAQ EPOXASI – (Q. Almaniyada Du-nayın sağ qolu olan Mindel çayının adından)- Alpın Erkən Pleystosen buz epoxası. Ş. Avropa düzən-liyinin Oka, Orta Avropanın Elster və Şm. Amerikanın Kanzas buzlaq epoxası ilə müqayisə edilir.

Р-Миндельская ледни-ковая эпоха

E-Mindel İce Age

M-75. MİNDEL-RİSS BUZLAQARASI – buzlaqarası epoxa. Alpın Erkən və Orta Pleys-tosen (Mindel və Riss) buzlaşma-larını ayırır. Şm. Avropanın Holş-teyn, Ş. Avropa düzənliyinin Lix-vin, Şm. Amerikanın Yarmut buz-laqarasına uyğun gəlir.

Р-Миндель-Рисское межледниковье

E-Mindel-Riss İnterglacial

M-76. MİOGEOANTİKLİ-NAL QALXMA – miogeosinklinal sahədə adətən ofiolitlə əlaqəsi olmayan kənar qalxma. M. q. oro-genez nisbətən gec təzahür olunur. M. q. avtohton olaraq qalır, yaxud müəyyən qədər ona yaxın qonşu çökəkliklərin birinin üstünə gəlir.

Р-поднятие миогеоан-тиклинальное

E-miogeanticline lift

M-77. MQİNSK BUZLAQ-ARASI – bax: Mikulin buzlaq-arası.

M-78. MOBİLİZM FƏR-ZİYYƏSİ (lat. mobilis-oynaq, mütəhərrik)- geoloji dövr ərzində

yer qabığının litosfer plitələrinin bir-birinə və qütblərə nisbətən üfqi şəkildə (bir neçə km-ə qədər) yer-dəyişməsinə guman edən tektonik fərziyyə. Müasir dövrdə “yeni qlobal tektonika” variantında inkişaf etmişdir. İlk dəfə həmin ideya ilə amerikan geoloqu Teylor (1910), sonra 1912-ci ildə alm. geofiziki Vegener (1912) çıxış etmişdir.

Р- гипотеза мобилизма

E-hypothesis of mobilism

M-79. MOBİLTON – Mezozoya qədərki qırıqlıq qurşağında yaranmış qədim peneplenin müasir relyefdə saxlanan fraqmentlərini göstərmək üçün təklif edilən yeni məfhum. «Тон»-hecası gərginliyi, «Mobil» hecası isə geotektur elementlərin Yerin geomorfoloji inkişaf mərhələsində hələ sönməmiş, yüksək mütəhərrikliliyini göstərir.

Р-мобилтон

E-mobilton

M-80. MOELA – azca qaldırılmış sink. görkəmli plato.

Р-моэла

E-moela

M-81. MOXOROVİÇİÇ SƏTHİ – Yerin mantiyası ilə yer qabığı arasında ayırıcı sərhəd. Seysmik dalğaların (uzununa – 6,7-dən 7,9-8,2 km/san-dək, eninə 3,6-4,2-dən 4,4-4,7 km/san-dək) sürətinin tərəddüdü əsasında müəy-yənləşdirilmişdir. Bunu tapan yu-

qoslaviyalı alim A. Moxoroviçiçin adı ilə adlandırılmışdır.

Р-поверхность Мохоровичича

E-Mohorovicic discontinuity

M-82. MOQOT – tropik karstların qülləvari və konus şəkilli yüksəkliklərinin yerli (Kuba) adı.

Р-моготы

E-mogotes

M-83. MOLOQO-ŞEKSNA BUZLAQARASI – Ş. Avropa düzənliyində Ostaşkov və Kalinin buzlaq mərhələsini ayıran, buzlaq-arası istiləşmə mərhələsi. Əksər tədqiqatçıların fikrincə buzlaqarası deyil, stadiya arası fasilədir. Q. Avropada Orta Vürm, yaxud Ş. Avropa düzənliyində Orta Valday vaxtına uyğun gəlir.

Р-Молого-Шексинское межледниковье

E-Mologa-Sheksna

Interglacial

M-84. MONADNOK (ABŞ-da Monadnok dağlarının adından) – ətrafdakı süxurlarla müqayisədə denudasiya və aşınma proseslərinə qarşı davamlı süxurlardan təşkil olunmuş, kiçik ölçülü qalığı yüksəklik.

Р-монаднок

E-monadnock

M-85. MONOANTİKLİ-NAL DAĞLAR – tektonik cəhətdən iri ölçülü vahid antiklinal (braxiantiklinal) tağdan ibarət dağlıq vilayət. Bu vilayətlərin dağlıq rel-

yefi ərazinin seçmə eroziya ilə parçalanması nəticəsində yaranır (mis: Şm. Amerikada Blek-Hils, Manqışlakın mərkəzi hissəsinin dağları).

Р-моноантиклинальные горы
E-monoanticlinal mountains

M-86. MONOKLİNAL (yun. monos-bir, yeganə və klino-əymək, əyilmək), - süxur laylarının yatım forması olub, bir tərəfə maili olması ilə səciyyələnilir.

Р-моноклираль
E-monocline

M-87. MONOKLİNAL DƏRƏ – monoklinal yatımlı süxur laylarında formalaşmış, uzununa çay dərəsi. Adətən köndələn profili asimmetrik olur.

Р-моноклиральная долина

E-monocline valley

M-88. MONOKLİNAL PLATFORMA YAMACI – bax: Monokliza

M-89. MONOKLİNAL RELYEF – asimmetrik yamaçlı tirə şəkilli yüksəklik, maili yamac layların yatımına uyğun gəlib, dik yamac layları kəsir. M.r. və ya kuest, tərkibcə bərk və boş süxur laylarının monoklinal yatımı zamanı yaranır.

Р-рельеф моноклиальный
E-monocline relief

M-90. MONOKLİNAL TİRƏ – bir yamacı dik, digəri isə layların maili yatımına uyğun olan, asimmetrik tirə.

Р-гряда моноклиральная
E-monocline ridge

M-91. MONOKLİZA – platforma tavalarının kənarlarında, yaxud antekliza və sinekliza arasında platforma strukturu. Adətən regional meyilliyi örtük layların ümumi meyilliyinə uyğun gəlib, bir tərəfə yönəlir və pillələrlə, tağlarla, çökəkliklərlə və lokal qalxmalarla mürəkkəbləşmiş olur.

Р-моноклиза
E-monocline

M-92. MONOGEN VULKANLAR (yun. monos-bir, vahid və genes-yaranmış, yaranan)- bir dəfə püskürmə nəticəsində əmələ gələn vulkanlar (mis: Meksikada Parikutin vulkanı).

Р-моногенные вулканы
E-monogenic volcanoes

M-93. MONOGENETİK DAĞLAR- bir siklli dağlar, bir orogenez nəticəsində formalaşmış və vahid coğrafi siklin morfoloji izlərini daşıyır.

Р-моногенетические горы
E-monogenic mountains

M-94. MONOGEOSİNK-LİNAL – materik daxilində yerləşmiş, nisbətən dar, dərin əyilmiş dayaz dərinlik çöküntüləri ilə səciyyələnen geosinklinal. Oroqenez zamanı bir dağ sistemi əmələ gətirir (mis: Appalaç M.).

P-моногеосинклиналь

E-monogeosynclinal

M-95. MONOLİT, (yun.

monos-bir, vahid və lithos-daş) – geologiyada çatı olmayan, adətən köndələnə ölçüsü bir neçə metr olan, nəhəng bütöv süxur massivi (qayması) (mis: çatlar üzrə qopmuş massiv, buzlaqla gətirilən kutlə).

P-монолит

E-monolith

M-96. MOREN – hərəkət

edən buzlağın daşdığı və ya çökdürdüyü çöküntülər. Tərkibcə müxtəlif (gilləcədən qaya parçasına qədər), çeşidlənməmiş olur və çaqıl daşı və qaya parçalar üzərində buzlaq şırımı və cilalanma izləri olur. Hərəkətdə olan və çökdürülmüş M. ayrılır. Hərəkətdə olan M. səth (üst), daxili və dib morenlərinə ayrılır. Səth M. isə yan, orta və uc M. ayrılır.

P-морена

E-till, moraine

M-97. MOREN AMFİ-

TEATRI – bir neçə son moren tirələrindən ibarət yarım həlqəvi sədd. Dağdan ətraf düzənliyə çıxan, qədim dağ buzlağının qurtaracaq hissəsini əhatələyir.

P-моренный амфитеатр

E-moraine amphitheatre

M-98. MOREN DÜZƏN-

LİYİ –ilkin nahamar səthin moren materialları vasitəsilə hamarlanması nəticəsində yaranmış düzənlik. Adətən dib morenlərindən təşkil olunur.

P-моренная равнина

E-moraine plain

M-99. MOREN GÖLÜ – 1)

materik buzlağının dib, yaxud son moren çöküntüləri arasında əmələ gəlmiş çökəkliyi tutan göl; 2) geri çəkilən buzlağın dərədə saxlanmış moren tirəsinin arxasında yaranmış, göl. Adətən dağlıq rayonlarda rast gəlik.

P-моренное озеро

E-moraine lake

M-100. MOREN RELYEFİ

– buzlağın fəaliyyəti ilə yaranmış akkumulyativ relyef forması. Mis: əsas morenlərin əmələ gətirdiyi təpəli-çökəkli relyef; əsas morenlərdən təşkil olunmuş yastı səthli, tirəli, yaxud dalğalı moren düzənlikləri; sonmoren tirələrinin relyefi; drumlin relyefi və s. Dağlarda M. r. adətən sahil moreni, son moren tirələri, moren-təpələri şəkilində təmsil olunur.

P-моренный рельеф

E-moraine relief

M-101. MOREN TERRASI

– dağ-dərə buzlağının tənəzzülündən sonra dərənin əsas yamacında yan morenlərin terras şəkilində toplanması.

P-моренная терраса

E-moraine terrace

M-102. MOREN TİRƏSİ –

buzlağın çökdürdüyü aşınma məhsullarının tirə şəkilində toplanması.

P-моренная гряда

E-morainic ridge

M-103. MORFODİAGE-NEZ – yeraltı suların, üstdə yatan süxurların, düz günbəzlərinin və əsasən yer qabığında davam edən deformasiyaların (qırışma və qırılmaların) təsiri altında basdırılmış relyefin dəyişilməsi prosesi.

Р-морфодиагенез

E-morphodiagenesis

M-104. MORFOGENETİK TƏHLİL – endogen və ekzogen mənşəli müxtəlif relyef formalarının əmələgəlməsi və inkişafının araşdırılması.

Р-анализ морфогенетический

E-morphogenetic analysis

M-105. MORFOGENEZ – yer səthində relyef formalarının yaranma və inkişaf prosesi.

Р-морфогенез

E-morphogenesis

M-106. MORFOGENEZİN AMİLLƏRİ – relyef əmələgətirici proseslərin müxtəlif formada təzahürü olub, təzadlı formaların yaranmasında və onların hamarlanmasında iştirak edir, endogen və ekzogen proseslərin təsiri altında baş verir. M.a. aktiv (yeni və müasir tektonik hərəkətlər, seysmik hərəkətlər, vulkanizm və palçıq vulkanizmi, qravitasiya hərəkətləri, axar suların, yeraltı suların, buz və qarın fəaliyyəti və s.) və passiv (geoloji strukturlar - süxurların yatağı, litologiya, landşaft zonallığı) olur.

Р-агенты морфогенеза

E-morphogenesis agents

M-107. MORFOQRAFİYA – oroqrafiya mənşəyi, yaşı və inkişaf tarixi nəzərə alınmadan, relyefin xarici görkəminin təsviri.

Р-морфография

E-morphography

M-108. MORFOLOJİ ARXİTEKTURLARIN ELEMENTLƏRİ– materik və okean dibi relyefinin əsas xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən yer səthinin daha iri morfoloji elementlərini təşkil edir. Bunlara materik və okeanların xarici görkəmini (konfigurasiyasını) müəyyən edən nəhəng, yüksək dağ sistemlərini və dərin çökəkləri, kristallik sipərləri, geniş düzənlik əraziləri və yer səthinin digər əsas iri hissələrini aid etmək olar.

Р-элементы морфологической архитектуры

E-elements of morphological architecture

M-109. MORFOLOJİ KOMPLEKS – bax: Morfoloji relyef kompleksi.

M-110. MORFOLOJİ KORRELYASIYA– bir relyef formasının dağılması nəticəsində yaranmış, digər relyef forması ilə qarşılıqlı münasibəti. Mis: dağlıq ölkənin dağılması hesabına yaranmış dağətəyi şleyfin, dağlıq ölkə ilə qarşılıqlı münasibəti.

Р-морфологическая корреляция

E-landforms correlation

**M-111. MORFOLOJİ
RELYEF KOMPLEKSİ** – genetik

əlaqəsi olan relyef formalarının məkanca qanunauyğun birləşməsi (mis: buzlaq mənşəli karlar, sirkələr, troqlar, müxtəlif tip morenlər və s.). Xarici görkəminin fərqi görə relyef tiplərinə və formalarına ayırıla bilər. Morfoloji relyef kompleksləri təkamül prosesində öz xarici görkəmini tədricən dəyişir (təngilər yetkin dərələrə çevrilir və s.) və Edelşteynə (1947) görə geomorfoloji genetik sıralar yaranır.

**Р-комплекс рельефа
морфологический**

E-complex of morphological relief

**M-112. MORFOLOJİ
STRUKTUR** – materiklərin və dəniz dibi çökəkliklərin iri geoloji strukturlara uyğun gələn iri relyef elementləri; mis: düzənliklər, platolar, dağ silsilələri və s. Relyefin əsas əlamətləri geoloji quruluşla əlaqədar yaranır. Morfostrukturanın sin.

Р-структура морфологическая

E-morphological structure

**M-113. MORFOLOJİ
STRUKTURLARIN ELEMENT-
LƏRİ** (Gerasimov, 1946, 1969) – özünün müxtəlif birləşmələrində daha böyük sahəyə bu və ya digər fərdi xüsusiyyət verən, materiklərin və dəniz çökəkliklərinin iri relyef formalarının hamısını (müxtəlif ovalıqlar, düzənliklər, platolar, dağ

sistemləri və s.) bu sıraya aid etmək olar.

Р-элементы морфологической структуры

E-elements of morphological structures

M-114. MORFOLOJİ

TƏHLİL – yer qabığında yeni tektonik hərəkətlərin inkişaf tarixinin və xarakterinin təyin edilməsi üsulu olub, yer səthinin müasir relyefinin öyrənilməsinə, əsasən də tektonik hərəkətlərlə erozion-denudasion proseslər arasındakı münasibəti əks etdirən, çay dərələri yamalarının profilinin təhlilinə əsaslanır. Bu üsul 1924-cü ildə V. Penk tərəfindən təklif edilmişdir.

**Р-морфологический
анализ**

E-morphological analysis

M-115. MORFOLOJİ

TRİADA – (Timofeyev, 1977)- yer səthi relyefinin üç əsas elementlərinin birləşməsi: 1) çay arasının, suayırıcıların, yaxud sualtı qalxmaların zirvə səthləri; 2) dərənin, axarsız gölün, yaxud dəniz çökəkliklərinin dibi; 3) onları birləşdirən yamaclar. M.t. materik çıxıntılarından və okean çökəkliklərindən tutmuş mezo- və mikrorelyef formalarına qədər bütün müxtəlif ölçülü relyef formalarında mövcuddur.

Р-триада морфологическая

E-morphological triada

M-116. MORFOLOJİ

ÜSUL –bax: Morfoloji təhlil.

M-117. MORFOMETRİK XƏRİTƏLƏR – müxtəlif morfo-metrik göstəricilərin ərazi üzrə paylanmasını əks etdirir (məs: relyefin meylik xəritəsi, parçalanmanın dərinliyi və sıxlığı xəritələri və s.).

Р-морфометрические карты

E-morphometric maps

M-118. MORFOMETRİK ÜSUL - yerdə və xəritədə ölçmə yolu ilə relyefin kəmiyyətə səciyyələndirilməsi üsulu. M.ü köməkliyi ilə relyefin mənşəyini, dinamikasını, o cümlədən yeni strukturlarla uyğunluğunu müəyyənləşdirməkdə istifadə edilən, müasir relyefin xarici əlamətlərinin dəqiq səciyyələndirilməsi təmin edilir.

Р-морфометрический

метод

E-morphometrical method

M-119. MORFOMETRİK YA (yun. morphe-forma və metreo-ölçürəm)- geomorfologiyanın bir sahəsi olub, yer səthi relyef formalarının kəmiyyətə səciyyələndirilməsi (uzunluq, sahə, həcm, yüksəklik, dərinə parçalanma və parçalanmanın sıxlığı və s.) üsuna həsr olunmuşdur. M. göstəricilər əsasən topoqrafik xəritələrdən və aerofotomateriallardan istifadə etməklə əldə edilir.

Р-морфометрия

E-morphometry

M-120. MORFOSİKL - (yun. morphe-forma, kyklos-

dairə) relyefin istiqamətli inkişafı olub, özünə məxsus relyef formalarına və təkrar olunmaz fərdi əlamətlərə malik mərhələlərin qanuna uyğun şəkildə bir-birini əvəz etməsi ilə səciyyələnir. M. başlanğıc relyefə bənzər, ancaq geoloji-struktur və tarixi-genetik əsasında mürəkkəbləşməsi ilə ilkin relyefdən fərqlənən yeni relyefin əmələ gəlməsi ilə tamamlanır. Hər bir M. (fəsiləsiz inkişaf hallarında) başlanğıc və tamamlanmış relyef formasını düzəlmə səthi təşkil edir. Relyefin istiqamətli inkişafı fikri, M. anlayışını U. M. Devisin coğrafi siklindən əsaslı şəkildə fərqlənir.

Р-морфоцикл

E-morphocycle

M-121. MORFOSKULPTURA (yun. morphe-forma və lat. sculptura-naxış, heykəltarəşliq) - əsasən ekzogen proseslərin təsiri ilə əmələ gəlmiş, relyef formaları.

Р-морфоскульптура

E-morphosculptures

M-122. MORFOSTRUKTURA – (yun. morphe-forma və lat. structura-quruluş) – əmələ gəlməsində endogen proseslər mühüm rol oynayan və morfoloji quruluşunda geoloji strukturlar aydın şəkildə əks olunan yer səthinin əsasən iri relyef formaları. Termin 1946-cı ildə İ.P. Gerasimov tərəfindən təklif edilmişdir.

Р-морфоструктура

E-morphostructures, land structures

M-123. MORFOSTRUKTUR XƏRİTƏ – M.x.: a) qədim tektonik elementləri; b) müasir morfostrukturları formalaşdıran, tektonikanı; c) ən iri relyef formaları və tiplərini; ç) morfostrukturların tarixinin əsas mərhələlərini; d) əvvəlki morfostrukturların irsilik tipini; e) yeni tektonik hərəkətlərin amplitudunu; ə) tektonik hərəkətlərin kinematik elementlərini; f) örtük kövrək çöküntülərin səciyyəvi qalınlıqlarını, g) təcrübi məsələlərin həlli üçün mühüm elementləri xarakterizə etməlidir (Piotrovskiy, 1966).

Р-морфоструктурная карта

**E-morphostructural map
M-124.**

MORFOSTRUKTUR QOVŞAQ – iri morfostruktur lineamentlərin kəsişdiyi yer; sərbəst morfostrukturunu təmsil edir (Gerasimov, Rantsman, 1973).

Р-морфоструктурный узел

E-morphostructural knot

M-125. MORFOSTRUKTUR PARÇALANMA – yüksək dərəcəli morfostrukturların daha kiçik dərəcəli morfostrukturlara parçalanması.

Р-морфоструктурное расчленение

E-morphostructural dissection

M-126. MORFOSTRUKTUR RAYONLAŞDIRMA – uyğun və çevrilmiş, irsi və qeyri-irsi morfostrukturların inkişaf etdiyi zonaları müəyyənləşdirmək üçün aparılır. M. r. morfostrukturlarla müxtəlif stratiqrafik layların münasibətinə, eləcə də geofiziki sahələrin anomaliyasına əsaslanır (Zvonkova, 1970).

Р-морфоструктурное районирование

E-morphostructural regioning

M-127. MORFOSTRUKTUR TƏHLİLİ – 1) paleocoğrafi nöqtəyi-nəzərdən, yer qabığının morfoloji xüsusiyyətlərinin onun geoloji strukturlarla və ən yeni çöküntülərin tərkibi ilə müqayisəsi (Gerasimov, 1967, 1969); 2) geofiziki, geoloji, geomorfoloji məlumatların üzvi əlaqəsinə əsaslanaraq, yer qabığının quruluşunu və inkişafını öyrənməyin yeni üsulu yolu (Meşeryakov, 1965).

Р-морфоструктурный анализ

E-morphostructural analysis

M-128. MORFOSTRUKTUR ZONA – müxtəlif dərəcəli morfostrukturlar, antekliz və sinekliz tipli geoloji strukturlarla müqayisə edilə bilən, geniş morfostruktur zonalarında birləşdirilməsi (Qorelov, 1972).

**Р-морфоструктурная зона
E-morphostructural zone**

M-129. MORFOSTRUKTURUN YAŞI – 1) morfostrukturların əmələ gəlməsinin mütləq müddəti və ya geoloji yaşı; 2) morfostrukturların müasir görünüşünün və əsas elementlərinin formalaşması vaxtı; 3) morfostrukturun yaşı, onun özülünün qoyulduğu və tektonik məhvinə qədərki fəal inkişafı, vaxtı ilə müəyyən edilir (Xudyakov, 1974).

Р-возраст морфоструктуры

E-age of morphostructure

M-130. MORFOTEKTONİKA – bax: Struktur geomorfologiya.

M-131. MORFOTEKTONİK TƏHLİL – geomorfoloji təhlilin köməyi ilə tektonik məsələlərin həlli üsulu.

Р-морфотектонический анализ

E- morphotectonic analysis

M-132. MORFOTEKTURA – Yer qabığının əmələ gəlməsində iştirak edən başqa proseslərlə qarşılıqlı əlaqədə olan kosmik xarakterli ümumplanetar proseslərin təsiri altında formalaşan, Yerin relyefinin ən iri elementləri (Gerasimov, 1959).

Р-морфотектура

E- morphotecture

M-133. MORSO - laqunanın yerli adı olub, Xəzər dənizinin Lənkəran ovalığı sahili boyunca qum tirələri ilə dənizdən ayrılmış qapalı dayaz su sahəsi. Mis:

Lənkəran şəhərindən şimalda yerləşən Qamışovan gölü.

Р-морсо

E-morso

M-134. MORVAN – iki müxtəlif yaşlı denudasion səthin (peneplen) müəyyən bucaq altında qarşılıqlı kəsişməsi.

Р-морван

E-morvan

M-135. MOSKVA BUZLAQ EPOXASI – Ş. Avropa düzənliyinin ikinci Orta Pleystosen buzlaşma epoxası, Q. Avropanın Zaal buzlaşmasının Varta mərhələsinə uyğun gəlir (75-120 min il əvvəl).

Р-Московская ледниковая эпоха

E-Moscow Ice Age

M-136. MOZAIK DƏRƏ – çayların zəbt etməsi və ya çay şəbəkəsinin yenidən qurulması sayəsində müxtəlif yaşlı dərə hissələrinin birləşməsindən əmələ gələn, mürəkkəb dərə

Р-долина мозаичная

E-mosaic valley

M-137. MOZOR – bax : Xum.

M-138. MÖVSÜMİ QAR XƏTTİ – dağın yamacında qar örtüyünün aşağı sərhəddinin mövsümi vəziyyəti. Yay dövründə bu sərhəd tədricən yuxarı, iqlim qar xəttinə qədər qalxır.

Р-сезонная снеговая граница

E-seasonal snowline

M-139. MULDA (alm. Mulde- təknə, ləyən)- 1) planda yer qabığının izometrik və ya oval çökək strukturu. 2) Sinklinal formasında tektonik əyilmələrin ümumi adı.

Р-мульда

E-trough

M-140. MUR- bax: Sel.

M-141. MÜASİR DƏNİZ TERRASI – dənizin müasir səviyyəsində formalaşmış, yüksəyə qaldırılmış akkumulyativ terras.

Р-современная морская терраса

E-modern continental terrace

M-142. MÜASİR EPOXA – bax: Buzlaşmadan sonrakı epoxa (holosen).

M-143. MÜASİR KONTİ-NENTAL ÇÖKÜNTÜLƏR –Bax: Kontinental çöküntülər.

M-144. MÜASİR TEKTO-NİKA – Holosen müddətində yer qabığının hərəkətləri ilə yaranmış, yer qabığının strukturları. Yer qabığının hərəkətlərini qeyd etməyə imkan verən bilavasitə müşahidə müddətində baş verən hərəkətlərin məcmuu.

Р-современная тектоника

E-recent tectonics

M-145. MÜASİR TEKTO-NİK HƏRƏKƏTLƏR – endogen qüvvələrin təsiri altında indiki zamanda baş verən və ya bir neçə yüz il əvvəl baş vermiş, yer qabığının tərpənmələri, çökmələri və

qalxmaları. Geodeziya, hidroqrafik və geoloji-geomorfoloji məlumatlarla müəyyən edilir.

Р-современные

тектонические движения

E-latest tectonic movements

M-146. MÜXTƏLİF MƏN-ŞƏLİ ÇAYLAR – dərələri bir-birindən kəskin fərqlənən təbii şəraitlərdə yerləşən, çaylar.

Р-разнородные реки

E-heterogenous rivers

M-147. MÜQAYİSƏLİ MORFOLOJİ ÜSUL – zahirən bir-birindən fərqlənən relyef formaları arasında genetik əlaqəni, eləcə də zahirən eyni tip formaların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verən, yer səthi formaların müqayisəli öyrənmə üsulu. Bura relyef formalarının mənşəyinin, inkişaf mərhələsinin, nisbi yaşının təyin edilməsi daxildir.

Р-сравнительно-морфологический метод

E-comparative-morphological method

M-148. MÜRƏKKƏB ÇAY – hövzəsi müxtəlif strukturlu sahələrdən təşkil olunmuş, çay.

Р-сложная река

E-compound river

M-149. MÜRƏKKƏB VULKAN – bir neçə zirvəsi və krateri olan vulkan qurğusu.

Р-сложный вулкан

E-complex volcano

M-150. MÜRƏKKƏB YAYLA – qədim kristallik və çökmə süxur zonalarından təşkil olmuş, dağlar.

Р-сложное нагорье

E-compound highland

M-151. MÜSBƏT RELYEF FORMALARI, relyefin qabarıq formaları - yer səthinin müəyyən quru (və ya dəniz dibi) sahəsində orta hipsometrik (batimetrik) səviyyədən yuxarı qalxan, nisbətən yüksək hissələri (dağ silsilələri, tirələr, qalığ yüksəkliklər, vulkan konusları, təpələr, dyunlar və s.).

Р-положительные формы рельефа

E-positive landforms

M-152. MÜTƏHƏRRİK DYUN- bitki örtüyü ilə bərkidilməmiş və məhəllin hakim küləkləri istiqamətində hərəkət edən (yerini dəyişən) eol qum toplantıları.

Р-подвижная дюна

E-travelling dune

M-153. MÜTƏHƏRRİK QURŞAQ- yer qabığının, tektonik hərəkətlərin yüksək amplitudu və sürəti, eləcə də ətraf ərazilərə nisbətən intensiv maqmatik fəaliyyəti ilə səciyyələnən sahəsi. M. q. geosinklinal (materik-kənarı və ya materiklər arası), epigeosinklinal, epiplatforma, orogen (materikdaxili), orta-okean (orta - okean sıra dağları) növləri ayrılır.

Р-подвижный пояс

E-mobile belt

M- 154. MÜTLƏQ EROZİYA BAZİSİ –Dünya okean səviyyəsi.

Р-абсолютный базис эрозии

E-absolute base level of erosion

M-155. MÜTLƏQ GEOXRONOLOGİYA- nüvə geoxronologiyası, elementlərin radioaktiv parçalanması qanunauyğunluğundan istifadə edərək geokimyəvi məlumatlara əsasən süxurların mütləq yaşının təyini problemini əhatə edən, geoxronologiyanın bölməsi.

Р-абсолютная геохронология

E-absolute geochronology

M-156. MÜTLƏQ GEOLOJİ YAŞ – hər hansı geoloji hadisədən müasir əsrə qədər keçən, mln. və min illərlə hesablanan vaxt (müddət).

Р-абсолютный геологический возраст

E-absolute geological age

M-157. MÜTLƏQ ÜST DENUDASİON SƏVİYYƏ – yer səthində heç bir dağ zirvəsinin güman edilən yüksəklikdən yuxarı qalxa bilməyəcəyi səviyyə. Bu məfhumu tətbiq edən Penk hesab edirdi ki, dağlar nə qədər sürətlə qalxırsa onların denudasiya prosesləri ilə dağılması da bir o qədər sürətlə gedir. Penkə görə M.ü.d.s. vəziyyəti qar xəttinin yüksəkliyindən və meşə örtüyünün sərhədindən asılıdır, ona görə də qütb enliklərinin

də bu səviyyə orta enliyə nisbətən aşağıda yerləşir və ekvatora tərəf yenidən düşür ki, bu da yüksək dağların müasir yerləşməsi ilə təsdiqlənir. Əslində yüksək dağların şimal yarımkürəsinin orta enliyində yerləşməsi burada Üçüncü dövrün axırı və Dördüncü dövrdə tektonik qalxma hərəkətlərinin daha intensiv getməsi ilə izah edilir. Beləliklə dağ zirvələrinin yerləşməsinin müasir vəziyyəti Penkin M.ü.d.s. ilə əlaqəsi yoxdur və belə bir qanunauyğunluq mövcud deyil.

Р-абсолютный верхний денудационный уровень

E-absolute gipferflur, absolute summit-level

M-158. MÜTLƏQ YAŞ - bəzi elementlərin (^{40}K , ^{235}V , ^{238}V , ^{87}Rb) radioaktiv parçalanmasına əsaslanaraq müəyyən olunan, süxurların yaşı. Astronomik zaman vahidi ilə hesablanır (min və milyon il).

Р-абсолютный возраст

E-absolute age

M-159. MÜTLƏQ YÜKSƏKLİK – yer səthinin hər hansı nöqtəsinin okean səthinin orta səviyyəsindən şaquli xətt üzrə məsafəsi (adətən metrə). Rusiyada və Azərbaycanada Kronştadt futştokunun sıfır səviyyəsindən hesablanır.

Р-абсолютная высота

E-absolute height

M-160. MÜVAZİNƏT PROFİLİ – (fran. profil, ital. Profilo – ümumi şəkil) –1) dəniz və göl sahilinin M. p., dalğaların və ya cərəyanların təsiri ilə formalaşan, nəzəri cəhətdən mümkün olan, sahil zonasının profil forması; 2) sabit eroziya bazisi şəraitində çayın əmələ gətirdiyi, çay yatağının uzununa profili. Çayın M.p. şərti olaraq son hədd formasıdır ki, çay həmişə buna səy edir, əsasən nəzəri əhəmiyyəti vardır; 3) yamacın M.p. son həddi zəif batıq şəkilində əyri olub, denudasiya bazisinin nisbi sabitliyi şəraitində kiçik axınlarla yuyulma nəticəsində əmələ gəlir.

Р - профиль равновесия

E –equilibrium profile

M-161. MÜVƏQQƏTİ EROZİYA BAZISI – bax: Yerli eroziya bazisi.

–N–

N-1. NANOMORFOS-TRUKTURLAR- Geoloji strukturların ən xırda elementlərinə uyğun gələn relyef formaları. Mis: palçıq vulkanı sopkaları, salzaları, qrifonları və s.

Р- наноморфоструктуры

E- nanomorphostructure

N-2. NANORELYEF /yun. nanos-çox xırda/- kiçik relyef formaları /hündürlüyü bir neçə on santimetr/. suffoziya-karst, termokarst, donuşluq, erozion, eol və torpaq əmələgətirici proseslərin təsiri,

eləcə də heyvanların /ev heyvanları, gəmiricilər, yer eşənlər/ və insanın fəaliyyəti ilə əmələ gəlir.

P- нанорельеф

E- nanorelief

N-3. NAVALA / Dərə / - dəriniyi 3m-dən 15-m-ə qədər olan xətti uzanmış erozion çökəklik, müvəqqəti su axınları vasitəsi ilə (yağış, yaxud qar suları) əmələ gəlir. N. köndələn kəsimdə adətən təknəvari formada olub, yastı bəzən bataqlıqlaşmış dibi və çimlənmiş maili, bəzi yerlərdə kollarla örtülü yamacları ilə səciyyələnir. Sonrakı inkişafında N. qobuya çevrilə bilər.

P- лощина

E- linear depression hollow

N-4. NEBRASKA BUZ-LAQ EPOXASI- / ABŞ-ın Nebraska ştatı adından götürülüb/ - Şimali Amerikada daha erkən buzlaq mərhələsidir, təxminən alp stratiqrafik sxeminin Güns mərhələsinə uyğun gəlir.

P-Небрасская ледниковая эпоха

E- Nebraskan Ice Age

N-5. NEFT SOPKASI- krater deşiyi neftlə dolmuş konusvari və ya kömbə şəkilli qır tərəciyi. Adətən N. s. neftlə birlikdə qaz və qır əmələ gətirən sıyıq palçıq ayrılır. N.s. mənşəcə palçıq vulkanı ilə əlaqədar olub, onun keçid formalarındandır.

P- сопка нефтяная

E-oil bald mountain

N-6. NEFT VƏ QAZ TƏLƏLƏRİ- formasından, yaranma şəraitindən asılı olmayaraq neft və qazın toplanması və konservasiyası mümkün olan və özündə iri neft və qaz yataqları saxlayan süxurlar kompleksidir. N. və q. t. Levorsen (1958) struktur, stratiqrafik, kombinasiyalı; Vassoeviç (1952) isə qaralı, yarımqaralı və açıq tiplərə ayırırlar.

P-ловушки нефти и газа

E- trap of oil and gas

N-7. NEKK /ing. neck- boyun/ - vulkan boğazını doldurmuş və denudasiya nəticəsində açılmış lava, yaxud tufobrekçiya və tufdan təşkil olunmuş sütunvari kütlə.

P-некк

E-neck, volcanic neck, plug

N-8. NEOELÜVİ- boş çökmə süxurlara görə struktur eluvi / Polinov, 1934/.

P-неоэлювий

E- neoelevium

N-9. NEOTEKTONIKA (yun. noes- yeni və tektonika) – ən yeni tektonika, tektonikanın bölməsi olub, Kaynozoy erasında (Oliqosen və ya Miosendən başlayaraq) baş verən tektonik prosesləri öyrənir. Bu proseslər yerin müasir relyefində əks olunan yeni struktur formalar yaratmaqla və qədim strukturları canlandırmaqla yer qabığının quruluşunda dəyişiklərə səbəb olmuşdur.

P- неотектоника

E- neotectonics

N-10 NEOTEKTONİK

HƏRƏKƏTLƏR- 1) yer qabığının yeni və müasir (əsasən Neogen-Dördüncü dövr) hərəkətləri (Şukin, 1960); 2) axırını mərhələdə (Neogen- Dördüncü dövr) relyefin formalaşmasına və təzələnməsinə səbəb olan Yer qabığının hərəkətləri (Timofeyev, 1965); 3) Alp və Alpdan kənar vilayətlərin aktivləşməsinə səbəb olan, son orogen mərhələnin hərəkətləri (Milanovski, 1968); 4) müasir struktur planı və relyefi formalaşdırən hərəkətləri (Oliqosen- Dördüncü dövr) (Şirinov N.Ş., 1975).

P- движения неотектонические

E- neotectonic movements

N-11 NEOTEKTONİK

STRUKTUR- N.İ. Nikolayevin (1962) təyinatına görə relyefdə aydın və ya gizli şəkildə təzahür olunan strukturlar başa düşülür.

P- структура неотектоническая

E- neotectonic structure

N-12. NEPTUNİZM - (lat.

Neptunus–Neptun, Roma mifologiyasında dəniz və su allahı)- 18-ci əsrin sonu və 19-cu əsrin əvvəllərində, bütün süxurların, yer səthini örtmüş ilkin Dünya okeanının sularından yaranmasına və onların dəniz şəraitində toplanması prosesində formalaşmasına və dəyişilməsinə əsaslanan geoloji konsepsiya. N. yaradıcısı alm. alimi

A.Q.Verner olmuşdur. IX əsrin 20-ci illərində püskürmə və çökmə süxurlar barədə elmi fikir formalaşandan sonra N.öz əhəmiyyətini itirmişdir.

P- нептунизм

E-neptunism

N-13. NERİT SAHƏ -

(zona) şelfin sərhədinə uyğun gələn və planktonla xarakterizə olunan dəniz və okeanların sahilyanı zonası.

P-область (зона) неритовая

E-neritic area

N-14. NERUNQ - (alm.)-

Baltik dənizinin cənub sahillərində dayaz körfəzləri açıq dənizdən ayıran, uzun qum dilləri.

P- нерунг

E- nerung

N-15. NEYTRAL DƏRƏ -

bax: İnskvent dərə.

N-16. NEYTRAL SAHİL

-1) materikin quruluşundan heç bir asılılığı olmayan, sahil; 2) Consona görə qalxma, yaxud enmə ilə bilavasitə heç bir əlaqəsi olmayan, sahil.

P- берег нейтральный

E- neutral coast

N-17. NƏHƏNG ÇALA,

evorzion çuxur- eni bir neçə metrə bərabər olan təbii yarım dairəvi çuxur, içərisində daş aparən suyun fırlanma hərəkəti nəticəsində bərk süxurlarda əmələ gəlir. Buzlağın yatağında, şəlalənin dibində, dar

tənginin yanlarında, dəniz sahil-
lərində yaranır.

P- исполиновы котлы

E- kettle holes

N-18. NƏLBƏKİVARI

MƏRƏ (çökəklik) - kiçik, qapalı, yastı, bəzən dairəvi çökəklik, meşə-çöl, çöl və yarımsəhra vilayətlərin lyoss torpaqlarında geniş yayılmışdır. N. m. diametri 10-50 m-dən 100 m-ə, dərinliyi isə 1-1,5 m-dən 3-5 m-ə qədər olur. N. m.. müxtəlif proseslər nəticəsində (karst, termokarst və suffozion) əmələ gəlir.

P- блюдца, западины

**E- padings, flat-bottom
steppe depressions**

N-19. NƏLBƏKİVARI

OYUQ - bax: Nəlbəkivari mərə

N-20. NİSBİ YAŞ - bax:

Geoloji yaş hesablanması.

N-21. NİSBİ YÜKSƏK-

LİK- yer səthinin hər hansı nöqtəsinin başqa nöqtəyə nisbətən hündürlüyü. Bu yüksəklik hər iki nöqtənin mütləq yüksəklik fərqiə uyğun gəlir.

**P- относительная вы-
сота**

E- relative height, altitude

N-22. NİVAL-BUZLAQ

MORFOSKULPTURLARI – adətən, relyefdə yüksək dağların nival iqlim sahələrində yaranmış buzlaq relyef formaları (sirkələr, karlar, təknəvari dərələr, iti yallar, piramidayabənzər zirvələr və s.).

**P- нивально-леднико-
вые морфоскульптуры**

**E- nival glacial morfos-
culpture**

N-23. NİVAL BUZLAQ

SAHƏLƏR - adətən ilin bütün fəsilərində atmosfer çöküntüləri sülb halında düşən və nival iqlimlə xarakterizə olunan, qar xəttindən yüksəkdə yerləşən dağlıq əraziləri əhatə edir.

**P- нивально- леднико-
вые области**

E- nival glacier

N-24. NİVAL –İQLİM,

QAR İQLİMİ- ilin soyuq vaxtında qar şəklində düşən və çöküntülərin miqdarı isti fəsilərdə ərimənin və buxarlanmanın miqdarından çox olan iqlim. Artıq qar relyefin çökəkliklərində toplanır və buzlaşın, qiyasial relyef formalarının yaranmasına təkan verir. N.-i. Yüksək dağlığa və qütb vilayətlərinə məxsusdur.

P- нивальный климат

E- nival climate

N-25. NİVAL QURŞAQ -

dağların ən yüksək təbii qurşağı, iqlim qar sərhədindən yuxarıda yerləşir. Qar yığını, buzlaqlar və intensiv fiziki aşınma səciyyəvidir. Üzvi aləmi çox kasıb, bitki örtüyü zəifdir. Aşağı sərhədi qütb dairəsində dəniz səviyyəsinə qədər enir. Mərkəzi Asiyanın səhra dağlarında isə 6500 metrə qədər qalxır.

P- нивальный пояс

E- nival belt

N-26. NİVAL PROSESLƏR - nival iqlimlə səciyyələnən qütbyanı və yüksək dağlıq vilayətlərdə, sülb yağıntılarının üstünlük təşkil etdiyi ərazilərdə gedən proseslər. Bu proseslər içərisində fiziki aşınma, xüsusilə soliflüksiya, şaxta və qravitasiya prosesləri əsas rol oynayır.

P- нивальные процессы

E- nival processes

N-27. NİVASİYA, QAR EROZİYASI - ekzogen relyef əmələgətirici proses, əsasən qütb, subqütb və yüksək dağlıq rayonlarda qarın təsiri altında baş verir. Bunun üçün havanın temperaturunun suyun donma həddi ətrafında tərəddüdü və ərimiş qar suyunun olması vacib şərtidir.

P- нивация

E- nivation

N-28. NİVELİRLƏMƏ - (fran. niveles-hamarlamaq, düzəltmək, niveau-səviyyə) - yer səthində hər hansı məntəqənin, dəniz səviyyəsinə və ya seçilmiş nöqtəyə (məntəqəyə) nisbətən, yüksəkliyinin təyini.

P- нивелирование

E- levelling

N-29. NOHUR- sahəsi 1km²-dən böyük olmayan süni su hövzəsi, kiçik çay dərələrində, qobularda, yarıqlarda qazma və bənd tikmə yolu ilə yaradılır. Səth və ya yeraltı sularla dolur.

P- пруд

E- pond, pool

N-30. NOOSFER - (yun. noos-ağıl və sphaira-dairə, təbəqə)-insanın şüurlu fəaliyyətinin əsas həlledici amil olduğu, biosferin yeni vəziyyəti, müasir inkişaf mərhələsi N. haqqında nəzəriyyə V.İ. Vernadski tərəfindən işlənmişdir. Məfhum 1927-ci ildə fransız alimləri E. Lerua və P. Teyyarde-Şarden tərəfindən təklif edilmişdir.

P-ноосфера

E- noosphere

N-31. NOV-geomorfologiyada və geologiyada dik yamaqlı, ensiz, uzun çökəklik. N. yerüstü və sualtı olmaqla müxtəlif mənşəli ola bilər: tektonik, erozion, deflyasion və s.

P- желоб

E- trench

N-32. NOVVARİ ÇÖKƏKLİK - dik yamaqlı dar və uzun çökəklik. Sualtı novvari çökəkliklər. N. ç. sovrulma və həllolma (ərimə) növləri vardır.

P- желобовидная впадина

E- trench

N-33. NOVVARİ DƏRİN OKEAN ÇÖKƏKLİYİ - adalar qövsü sisteminin bir hissəsini təşkil edən talassokratonların ətraf hissələrində qırılma boyu fəal inkişaf edən, planda azca əyri və bəzi hallarda ensiz düz xətt formasında uzanan, asimmetrik çökəklik.

P-глубоководный желоб

E- oceanic trenches, deeps

N-34. NOVVARİ PLAT-FORMA ÇÖKƏKLİYİ - bir neçə iri, adətən uzununa mənfi strukturları birləşdirən, uzun ensiz çökəklik. Məs: Şimali Türkmənistan novu.

**Р-платформенный
желоб**

E- platform grooves

N-35. NOVVARİ SO-VURULMA ÇÖKƏKLİKLƏRİ - xətt şəklində uzanan deflyasion rel-yef formaları, zəif bərkidilmiş qumlu-gilli çöküntülərdə əmələ gəlir.

Р- желоба выдувания

E- deflation grooves

N-36. NUNATAK - (eskimos. nuna-tək, tənha və tak-pik, zirvə) - buzlaq altından çıxan (yüksələn), təcrid edilmiş, tənha qaya və ya zirvə. Qrenlandiya və Antarktida buzlaq örtüklərinin kənar hissələri üçün səciyyəvidir.

Р- нунатак

E- nunatak

-О-

O-1.OBDUKSIYA-/ lat. obductio- örtmək/- okean litosferinin materik tavaları kənarının / “yeni global tektonika” nəzəriyyəsinə müvafiq/ üstəgəlməsi.

Р- обдукция

E- obduction

O-2. OBO- / monqol/- 1) kənardan yaxşı görünən tək tərə, yaxud yüksək sopka; 2) yüksəkliklərdə (aşırımda, dağ zirvələrində təpəliklərdə və b.) göstərici və ya

bir çox Asiya xalqlarında ənənəvi olaraq təbiətin ruhuna sitayiş işarəsi kimi süni surətdə qalanmış daş, torpaq və s.

Р – обо

E- obo

O-3. OBSEKVENT ÇAY-

B. M. Devisə görə konsekvent çayın ikinci dərəcəli qolu, layların yatımının əksi istiqamətdə axan çay.

Р - река обсеквентная

E- obsequent river

O-4. OBSEKVENT DƏRƏ-

(lat. obsequens, yiyəlik halda obsequentis- geri qalan, ayaqlaşmayan) – konsekvent çayların ikinci dərəcəli qolunun dərəsi, layları yatımının əksi istiqamətində kəsir.

Р-обсеквентная долина

E- obsequent valley

O-5. ODİNSOV BUZLAQ-

ARASI- (Moskva vilayətinin Odinsovo şəhərindən götürülüb). Buzlaqlararası epoxa, Şərqi Avropa düzənliyində Moskva və Dnepr buzlaşma epoxalarını ayırır.

Р- Одинцовское межледниковье

E- Odintsovo Interglacial

O-6. OKA BUZLAQ

ЭПОХАСИ- / Oka çayı adından götürülüb/- Şərqi Avropa düzənliyində Erkən Pleystosen buzlaşma epoxası. Qərbi Avropanın Elster və Mindel buzlaşmasına uyğun gəlir.

Р- Окская ледниковая эпоха

E- Oka Ice Age

O-7. OKEAN- / yun. okeanos- okean, Yeri əhatə edən böyük çay/- Dünya okeanının hissəsi, materiklərlə əhatə olunması ilə əlaqədar olaraq onun səthi üzərində iqlim şəraitinin müxtəlifliyinə, səthi və dərinlik axınlarının yaranmasına səbəb olan müstəqil atmosfer sirkulyasiyası sisteminə və bunun sayəsində hidroloji, hidrokimyəvi və bioloji xüsusiyyətlərinin üfüqi və şaquli paylanma sistemində malikdir.

P- океан

E- ocean

O-8. OKEAN ADALARI- geoloji cəhətdən materiklərlə əlaqəsi olmayan, okean yatağından qalxan adalar. Mənşəyinə görə vulkanik və mərcan adalarına ayrılır.

P- океанские острова

E- oceanic islands

O-9. OKEAN ÇÖKƏKLİYİ- okean dibi relyefinin ən iri elementi və tektonik strukturu. Materik yamacı, sualtı silsilələr, tirələr və yüksəkliklərlə əhatələnən geniş çökəklik. O.ç. bir-birilə dərin keçidlərlə birləşə bilər. Okean dibində yerləşən bu çökəkliklərin orta dərinliyi 5 min metrə çatır.

P- океанская котловина

E- oceanic basin

O-10. OKEAN ÇUXURU- dərin okean novunun sinonimi.

O-11. OKEAN DİBİ- litosferin Dünya okean suları ilə örtülmüş səthi. Materiklərlə, O.d. 4 iri relyef elementinə (geotektura),

okean çökəkliklərinə bölünür. O.d. materik dayazlığı; keçid zonası / materikin okeana keçidi/; okean yatağı; orta okean silsilələri ayrılır .

P- дно океанское

E- ocean bottom

O-12. OKEAN KƏNARI

TİRƏ- talassokratonların kənarı boyunca inkişaf edən dərin okean novu boyu uzanan, okean qabığının tağvari qalxması. O. k. t. uzunluğu bir neçə min kilometr olub, eni 300-500 km-ə çatır. Tirənin qanadları çox vaxt qırılıb qalxma və üstəgəlmələrlə mürəkkəbləşmiş olur.

P- вал океанский краевой

E- marginal ocean swell

O-13. OKEAN KƏNARI

VALLAR – bax.okean kənarı tirə.

O-14. OKEAN QIRILMALARI-

okean dibində uzunluğu bir neçə min kilometr və eni 100-200 km olan nəhəng qırılmalar zonası. Zona daxilində dibin relyefi asimmetrik silsilələrin və ensiz dərəyə bənzər çökəkliklərin növbələşməsi ilə səciyyələnir.

P- разломы океанские

E- oceanic fractures, oceanic faults

O-15. OKEAN PLATOSU-

2500-3000 metr dərinlikdə yerləşən düzən relyef, abissal düzənliklərə doğru dik yamacla düşür. Platonun hamar səthi tektonik pillələr, vulkan və fay tipli sualtı dağlarla mürəkkəbləşmiş olur.

P- плато океанское

E- oceanic plateau

O-16. OKEAN PLİTƏSİ-

bax: Talassoplen

O-17. OKEAN SƏVIYYƏ-SİNİN EVSTATİK DƏYİŞİLMƏSİ - bax: Evstatik hərəkətlər.

O-18. OKEAN SİLSİLƏ-LƏRİ- bax: Sualtı silsilələr.

O-19. OKEAN TİRƏSİ- talassokratonun sadə, müsbət strukturu, okean dibinin tağvari qalxması. Qanadları sürüşmələrlə, tağı isə qırılmalarla mürəkkəbləşmiş olur. Onun tağ hissəsində bir xətt boyunca uzanan vulkan aparatları yerləşir. Sakit okeanın qərb hissəsində aydın təzahür edir.

P- вал океанский

E- oceanic rampart, oceanic swell

O-20. OKEAN YATAĞI- Yer in nəhəng relyef elementlərindən biri. Yer səthinin ən aşağı səviyyəsini/ dərinliyi 6-7 min metrə qədər/ təşkil edib, materik yamacı ilə orta okean silsiləsi arasında yerləşir. Okean tipli yer qabığına malik olması ilə səciyyələnir.

P- ложе океана

E- floor of ocean, sea floor

O-21. OKEAN YER QABIĞI- okean və dənizlərin dibində yayılmış yer qabığı. Materik yer qabığından qranit təbəqəsinin olmaması və nisbətən az qalınlığa / 5-km-dən 10 km-rə qədər / malik olması ilə fərqlənir. O. y. q. 3 təbəqədən ibarətdir: 1-ci /yuxarıdan aşağıya/ nisbətən yumşaq dəniz

çöküntüləri qatı; 2-ci /bazalt qatının üstə / bazalt lava təbəqəsi və daşlaşmış çöküntülər qatı; 3-cü bazalt qatı.

P- океанская земная кора

E- oceanic Earth's crust

O-22. OKEANIN DAĞ-ƏMƏLƏGƏLMƏ SAHƏSİ- okean dibinin differensial qalxma sahəsi. Okean dibinin relyefində aktiv vulkanizmə, seysmikliyə, və aydın görünən rift sistemlərinə malik orta-okean silsiləsi şəkilində təzahür edir.

P- область горообразования океанская

E- area of oceanic mountain building

O-23. OKEANLARIN ƏMƏLƏGƏLMƏ FƏRZİYYƏSİ- XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəlində hakim olan, kontraksion nəzəriyyəyə görə yer səthində su örtüyünün mövcud olduğu dövrdən etibarən okeanlar və materiklər yaranmışdır. Bu fərziyyələrdən birinə görə Sakit okean nisbətən qədim olub, ayın yerdən ayrılması nəticəsində onun yerində yer səthində yaranmış çökəkliyə uyğun gəlir. Yer in inkişaf tarixinin daha dəqiqləşdirilməsi və dərk olunması prosesində müəyyən edilmişdir ki, okeanların materiklərə söykənən hissələri və materik daxili dənizlərin yaşı çox da qədim deyildir. Geoloqlar bunun əksinə olaraq qeyd edirlər ki, okean çökəklikləri çox cavan olub, Mezozoyda əmələ

gəlmiş və hal-hazıra qədər fasiləsiz olaraq dərinləşir və genişlənir. Okeanoqrafik tədqiqatlar göstərir ki, okeanların bir çox hissələri son dövrlərdə qurunun su altına gömül-məsi sayəsində əmələ gəlmişdir /misal: Aleut qövsünün üzərində kontinental eroziya izləri, su altına gömülmüş vulkan konusları/.

P- гипотеза образования океанов

E- hypothesis the formation of oceans

O-24. OKEANOLOGİYA- Dünya okeanında baş verən fiziki, kimyəvi, geoloji və bioloji proseslər haqqında elm sahələrinin məcmu. O, okeanın fizikası / fiziki okeanologiya, dənizin fizikası/, okeanın kimyası / kimyəvi okeanologiya/, okeanın biologiyası və geologiyası kimi sahələrə ayrılır.

P- океанология

E- oceanology

O-25. ORQANİK AŞINMA- bioloji aşınma, orqanizmlərin fəaliyyəti və onların çürümə məhsulları nəticəsində süxurların dağılması və kimyəvi dəyişilməsi prosesi.

P- органическое выветривание

E- organic weathering

O-26. ORQANİK RELYEF FORMALARI- yer səthində bitki və heyvanların fəaliyyəti nəticəsində yaranır. Mərcan adaları və rifləri, torfluqlar, torf təpəlikləri, bataqlıq topaları, qarışqa yuvaları,

köstəbək və sünbülqıran yuvaları və s.

P- формы рельефа ор- ганогенные

E- organogenic forms of relief

O-27. OROGEN- (yun. oros- dağ və genos - əmələ gəlmə, yaranma) geosinklinalın inkişafının son mərhələsində onun yerində / epigeosinklinal orogen/, yaxud platformanın yerində onun fəallaş-ması mərhələsində / epiplatforma orogen/ yaranmış dağ sistemi. İlk dəfə "orogen" termini 1921-ci ildə Avstriya geoloqu L. Kober tərəfindən geosinklinalın qalxma hərəkətləri və dağların yaranması ilə səciyyələnen ikinci inkişaf mərhələsi üçün təklif edilmişdir.

P- ороген

E- orogen

O-28. OROGEN ÇÖKƏK- LİK- nisbətən möhkəmlənmiş qırı-şıq özül üzərində, eləcə də qırılma zonaları boyu təzadlı qonşu qalxma və enmələrin sərhəd zonasında intensiv dağəmələgəlmə mərhələsində yaranmış, mənfi strukturlar qrupu. O.ç uzunluğu on və yüz km, eni isə bir neçə km-dən on kilo- metrlərə qədər çatır. O.ç müxtəlif növləri vardır.

P- впадина орогенная

E- orogenic basin, orogenic depression

O-29. OROGEN ÇÖKƏK- LİKLƏR- bax: Orogen çökəklik

O-30. OROGEN FAZA- uzunsürən və fasiləsiz tektonik hərəkətlərin, xüsusilə bucaq uyğunsuzluğu ilə qeyd olunan qırışıq əmələgəlmənin qısa müddətli sürətlənməsi hadisəsi.

P- фаза орогенная

E- orogenic phase

O-31. OROGEN QURŞAQ- yeni tektonik mərhələdə də yaşayan, geniş planetar parçalanma zonası /Nikolayev, 1970/.

P- пояс орогенный

E- orogenic belt

O-32. OROGEN MAQMATİZM- mütəhərrik qurşaqların orogen inkişaf mərhələsində əsas qırışıqlıqdan sonra başlayan maqmatizm. Əsas etibarı ilə mərkəz tipli vulkanların yer üstü püskürmələri və hipabissal xarakterli intruziv-effuziv assosiyasiyasının geniş inkişafı ilə səciyyələnir.

P- магматизм орогенный

E- orogenic magmatism

O-33. OROGEN PROSESLƏR- yer qabığının mütəhərrik geosinklinal sahələri ilə möhkəmlənmiş platforma sahələrinin inkişafı arasındakı keçid prosesləri.

P- процессы орогенные

E- orogenic processes

O-34. OROGEN VİLAYƏTLƏR- geosinklinalların və platformaların inkişafının xüsusi mərhələsində formalaşmış yer qabığının müstəgil, nəhəng struktur elementi. O.v. dağlıq relyeflə, özünə xas qırışıq formalarla, mühüm

molass formasiyalarla və maqmatizmlə səciyyələnir.

P- область орогенная

E- orogenic area

O-35. OROGENİK

HƏRƏKƏTLƏR- bax: Orogenik-tektonik hərəkətlər

O-36. OROGENİK SİKL-

bax: Tektonik sikl

O-37. OROGENİK-TEKTONİK HƏRƏKƏTLƏR- /Orogenez/ Materikləri və platoları, həmçinin materik və okean hövzələrini əmələ gətirən, epeyrogenik hərəkətlərin əksinə olan, dağ əmələ gətirən hərəkətlər/Cilbert, 1890/. Sonralar (Oq Haiq, 1907) ancaq geosinklinal vilayətlər daxilindəki hərəkətləri O. t. h. adlandıрмаğı təklif etmişdir.

P- движения тектонические орогенические

E-orogenic tectonic movements

O-38. OROGRAFİK XƏRİTƏ- qurunun və okean dibinin oroqrafiyasını səciyyələndirir. O.x. relyefin əsas pillələrinin ümumiləşdirilmiş təsviri fonunda dağ silsilələrinin, çıxıntıların, çökəkliklərin, orta okean silsilələrinin, adalar qövsünün, kanyonların, novların və b. Oroqrafiya elementlərinin ölçüləri, səmti və yerləşməsi göstərilir.

P- карты орографические

E- orographic maps

O-39. OROQRAFİK QAR XƏTTİ- dağlarda iqlim qar xəttindən aşağıda, oroqrafik cəhətdən əlverişli şəraitdə bütün il boyu saxlanılan ayrı-ayrı qar və firn ləkələrinin aşağı sərhəddi. Yüksəkliyə görə bunların arasındakı fərq bir neçə yüz metrə çatır. Buzlaşma üçün O. q. x. rolu cüzdür.

P- орографическая снеговая граница

E- orographic snow-line

O-40. OROQRAFİYA- bax: Morfoqrafiya

O-41. OROMETRİYA – bax: Morfometriya

O-42. OROTEKTONİKA- / Teisseyre, 1893/- 1) orotektonik termin altında relyef və geoloji quruluş başa düşülür. / Qorşkov, 1949, c.46/; 2) tektonik strukturların yaratdığı, müasir oroqrafiya formalarının öyrənilməsi /Nikolayev, 1962/.

P-оротектоника

E-orotectonics

O-43. ORTA AVROPA KARSTI- bax: Örtülü /basdırılmış/ karst.

O-44. ORTA MİQYASLI XƏRİTƏLƏR- miqyası 1:200 000-dən 1:1000 000 qədər olan coğrafi xəritələr.

P- средномасштабные карты

E- medium scale maps

O-45. ORTA MOREN- dağ-dərə buzlaqlarında yan morenlərin birləşməsi zamanı buzlaq dilinin

ortasında yaranan, tirə şəkilli moren toplantısı.

P- срединная морена

E- medical moraine, median moraine

O-46. ORTA OKEAN MÜTƏHƏRRİK QURŞAĞI- xətti uzanan okean strukturu. 60 000 km-dən çox uzunluğu olub, planetar sistem şəklində Yer kürəsini dövrələyən geniş sualtı qalxma.

P- срединно – океанический подвижный пояс

E- mid- oceanic mobile belt

O-47. ORTA OKEAN SİLSİLƏLƏRİ –Dünya okeanı dibinin əsas relyef elementlərindən və geoloji strukturlarından biri. Okean dibində planetar sistem şəklində uzanan, bir-biri ilə əlaqədar olan dağ qurumu. Ümumi uzunluğu 80000 km-dən çox olub, nisbi hündürlüyü 2-3 min m, eni 250-450 km /1000 km-ə qədər/ olur. Rift silsilələrini əhatə edən rift dərəsi /silsilənin oxu boyunca uzanan gərilmə qırılmalarına uyğun gələn dik divarlı çökəklik/, köndələn qırılmalar, eləcə də iri vulkan masivləri- relyefin səciyyəvi əlamətləridir. O.O.s. üçün yüksək seysmiklik, tektonik aktivlik, intensiv vulkanizm və Yerin təkindən yüksək istilik axımı xasdır.

P- срединно – океанические хребты

E- mid-oceanic ridges

O-48. ORTADAĞLIQ- bax: Ortadağlıq relyef

O-49. ORTADAĞLIQ RELYEF –yükseklik qurşağı aydın seçilən, elüvi və aşınma qabığının geniş yayıldığı, bəzən düzəlmə səthlərinin qalıqları saxlanılan, zirvə və hissəsi oval formada olan dağlıq relyef. Heç vaxt qar xəttindən yuxarı qalxmaması və ya denudasıyanın təsiri altında alçalması ilə əlaqədar olaraq buzlaşma izləri olmur. Coğrafi enlikdən və iqlimdən asılı olaraq mütləq hündürlüyü dəyişir. Məs: Cənubi Ural, Karpət və s.

P- среднегорный рельеф

E- middle mountains

O-50. ORTOELÜVİ- maqmatik və metamorfik süxurlara görə, struktur elüvi /Polinov, 1934/.

P- ортоэлювий

E- orthoeluvium

O-51. OSOVLAR- 1) dərələrin və qobuların dik yamaclarında, sirkəbənzər dayaz batıq çövklik; qrunt və səth suları ilə, xüsusi ilə kölgəli yamaclarda qarın tədricən ərimə zamanı güclü rütubətlənmiş gillicə çöküntü qatının üst hissəsinin yer dəyişməsi nəticəsində əmələ gəlir; 2) ağırlıq qüvvəsinin təsiri ilə qar kütləsinin yamac aşağı nisbətən yavaş yerdəyişməsi (qar sürüşməsi).

P- осовы

E- snowslumps, slumps

O-52. OSSİLLYASİON-

FƏRZİYYƏ- /fran. oscillation - titrəyiş, tərəddüd/ Haarman tərəfindən təklif edilmiş fərziyyə. O.f.

tektonik strukturların əmələ gəlməsini kosmik qüvvələrin təsiri altında yaranan qabıqaltı plastik kütlənin yerdəyişməsi nəticəsində əmələ gələn yer qabığının titrəyişli hərəkətləri ilə izah edir.

Xaarman qırışıqların əmələ gəlməsində sıxılmanın rolunu rədd edir. Haarman fərziyyəsinə qarşı müxtəlif etirazlar mövcuddur.

P- осцилляционная гипотеза

E- oscillation hypothesis

O-53. OSTAŞKOV BUZLAQ EPOXASI- Şərqi Avropa düzənliyində ikinci Üst Pleystosen buzlaşma epoxası. Bəziləri onu Valday buzlaşma epoxasının son mərhələsi hesab edirlər.

P- Осташковская ледниковая эпоха

E- Ostashkov Ice Age

O-54. OTURULMUŞ (oturmaş) RELYEF FORMALARI- yumşaq çöküntüləri, təkə relyefin alçalması istiqamətində deyil, eləcə də meyliliyin əksi istiqamətində apara bilən buzlaq, külək və b. amillərin, əvvəlcədən mövcud olan relyef üzərinə yığılması nəticəsində yaranmış, akkumulyativ relyef formaları.

P- насаженные формы рельефа

E- superimposed landforms

O-55. OVALIQ- dəniz səviyyəsindən hündürlüyü 200 m-ə qədər olan geniş quru sahəsi. Dəniz səviyyəsindən aşağıda da

yerləşən O. vardır. Bütün quru 48.2mln. km²-ni O. təşkil edir. O, əsasən tektonik çökmə və çəkəkliklərin təxminən üfqü, yatan dəniz və kontinental çöküntülərlə doldurulması sayəsində əmələ gəlir. Yer əhalisinin çox hissəsi O.yaşayır. Dünyada ən böyük O. – Amazonka ovalığıdır. Kür-Araz O., Xəzəryanı O. və b. O. vardır.

P- низменность

E- low land, lowland

O-56. OVULAN BOŞ SÜXURLAR- sementləşməmiş və ya zəif sementləşmiş asan dağılan süxurlar /lyoss, qum, vulkan külü və b./. Adətən qırıntı materiallardan təşkil olunur.

P-рыхлые породы

E- loose rock

O-57. OVUNTU YAMACI – fiziki aşınma nəticəsində yamacda əmələ gələn nisbətən kiçik suxur qırıntılarının diyirlənməsi, sürüşməsi proseslərinin təsiri altında formalaşan yamac.

P-склон осыпания

E- talus slope

O-58. OVUNTU KONUSU- dik yamacın ətəyində aşınma materiallarının, zirvəsi yuxarı çevrilmiş yarım konus şəklində toplanması. Konusun yamacının meyliyi 30-40° olur.

P- конус осыпи

E- rock talus cone, talus accumulation, acree, apron

O-59. OYUQ-I. /fran. niche/- yamacda, yaxud onun ətəyində

müxtəlif mənşəli kiçik çökəklik. O.mənşəyinə görə dalğa döyən, nival, eroziya, karst, eol və başqa təbii proseslərlə əlaqədar olur.

P- ниша

E- niche

O-60. OYUQ II. – 1) müvəqqəti su axınları vasitəsilə əmələ gələn erozion relyefin xətti forması. Uzunluğu adətən on metrnlərlə, eni bir neçə metr, dərinliyi 1-2 m olub, cımlənmiş dik yamaclar üçün səciyyəvidir; 2) buzun içərisində axar sularla yuyulmuş, dərin çökəklik.

P- промоина

E- pool, gully, ravine

O-61. OYUQVARI QURLAR (qum oyuqları)- dairəvi, yaxud oval formada oyuq şəklində hərəkətsiz qum toplantıları,. Oyuqların dərinliyi 15 m-ə çatır. Orta Asiyanın qumlu səhralarında geniş yayılmışdır.

P- ячеистые пески

E- honeycomb sands

O-62. OYUQVARI RELYEF- qumların, barxan qumlarının eol formalar kompleksi; dairəvi deflyasion çökəklərin və onları əhatələyən töküntü tirələrinin qanunauyğun birləşməsi. O. r. Müntəzam rejimli küləklərin hakim olduğu ərazilər üçün səciyyəvidir. Orta Asiya və Qazaxıstan səhralarında yayılmışdır

P- ячеистый рельеф

E- honeycomb relief

O-63. OZLAR.- /isveç., as-silsilə, tirə/, eskerlər, qumdan, çınqıldan, çaqıladaşlardan təşkil olunub, əsas relyefdən asılı olmayaraq buzlağın geri çəkilmə cəbhəsinə perpendikulyar, yaxud paralel uzanan uzun /bir neçə on kilometr /, əyri-üyrü tirə. Eni bir neçə metrədən 2-3 km-ə qədər, hündürlüyü isə 20-50 m və daha çox olur. Əsasən buzlaqda xili ərinti su axınları ilə yaranır. Estoniya, Latviya Respublikalarında və Rusiyanın şimal-qərbində geniş yayılmışdır.

P-озы

E- eskers

-Ö-

Ö-1. ÖLKƏ- geomorfologiyada bir relyef formasının üstünlük təşkil etdiyi yer səthinin geniş sahəsi. Mis: düzənlik ölkə, dağlıq ölkə, vulkanik ölkə və s.

P- страна

E- land

Ö-2. ÖLÜ DƏRƏ - /QURU DƏRƏ/- 1) nadir hallarda, yaxud bir neçə ildə bir dəfə düşən güclü leysan nəticəsində qısa müddətli axına malik olan, arid səhraların, dərələri. 2) Qrunt suları səviyyəsinin düşməsi, və ya iqlim dəyişməsi, yaxud qonşu çay vasitəsi ilə zəbt olunması nəticəsində su axınından məhrum olmuş dərə.

P- мертвая долина /сухая долина/

E- dry valley, dead valley

Ö-3. ÖN ƏYİLMƏ- (KƏNAR ÇÖKƏKLİK, ÖN ÇÖKƏKLİK, DAĞƏTƏYİ ÇÖKƏKLİK)- geosinklinalın orogen inkişaf mərhələsində platforma ilə geosinklinal qırıxıqlıq vilayətinin sərhədində əmələ gələn, dərin asimmetrik çökəklik. (Mis: Uralönü, Appalaçönü, Qafqaz önü çökəkliklər və s.).

P- передовой прогиб

E- foredeep, foretrough, marginal trough

Ö-4. ÖN MASSIV- formalaşmaqda olan qırıxıqlıq vilayətlərdə kütlənin müşahidə edilən hərəkəti istiqamətində yerləşən möhkəm qədim qayma.

P- массив фронтальный

E- frontal masif

Ö-5. ÖN SILSİLƏ- dağlıq ölkənin kənarında, ona bitişik düzənlik boyu uzanan dağ silsiləsi. Əsas silsiləyə paralel uzanıb, ondan bəzən uzununa tektonik çökəkliklə ayrılır və daha cavan çökmə süxurlardan təşkil olunması, yüksəkliyinin az olması və suayrıcının hamar olması ilə fərqlənir. Adətən antedent dərələrlə kəsilir. Uzun müddət qalxmaqda davam edən dağlıq ölkənin bir neçə Ö.s. ola bilər.

P- передовой хребет

E- foreridge, forerange

Ö-6. ÖNDAĞ DÜZƏNLIYI – dağların ətəyinə söykənən, əmələgəlməsi və inkişafı onlarla bağlı olan, düzənlik. Aydın müşahidə

edilən meyliliyə malik olub, akkumulyativ və ya denudasion mənşəli ola bilər.

P- равнина предгорная

E- piedmont plain, mountain apron

Ö- 7. ÖNDAĞ QAYALI DÜZƏNLİK- bax: Pediment.

Ö-8. ÖRTÜK- geologiyada böyük sahə tutan və kifayət qədər qalınlığı olan hər hansı törəməni ifadə etmək üçün işlədilən termin. Mis: lava örtüyü, üstəgəlmə örtüyü, moren örtüyü, çöküntü örtüyü və s.

P- покров / плащ /

E- nappe, envelope, overthrust sheet, cover

Ö-9. ÖRTÜK BUZLAĞI- buzlağın morfoloji təsnifatından biri, adətən yüksəklikləri tutan /örtən/, geniş kömbəvari buz kütləsi. Ölçülərindən asılı olaraq Ö. b: 1) İslandiya tipli buzlaq - iri, orta və kiçik (50 km²-ə qədər) olur; 2) buzlaq qalxanı – linza quruluşunda buzlaq kütləsi, forması buzlaqaltı relyefdən asılı olmayıb, maksimal yüksəkliyi qurunun daha yüksək yerinə deyil, buzlağın mərkəzində yerləşir; 3) buzlaq örtüyü- buzlaşma sahəsi, bir neçə buzlaşma mərkəzinin qovşağında əmələ gəlir /mis: Antarktida buzlaq örtüyü/.

P- ледник покровный

E- cover glacier, covering glacier

Ö-10. ÖRTÜK BUZLAŞMASININ MƏRKƏZİ- rütubətli hava axını yolunda, yaxud siklonlar

yolunda yerləşən quru sahəsi (əksər halda dağlıq yaxud yüksəklik). Ö.b.m. Dördüncü dövrdə buzlaq sahəsi olmuş və ətraf sahələrə buradan yayılmışdır. Şimali Avropanın Skandinaviya dağlarındakı örtük buzlaşma mərkəzi.

P- центр покровного оледенения

E- centre of glaciation

Ö-11. ÖRTÜK BUZLAŞMASI- buzlağın morfoloji tipi, forması yer səthinin relyefindən yox, buzun qidalanmasının və sərfinin paylanmasından asılıdır. Buzun hərəkəti qanunauyğun olaraq mərkəzi hissədən kənarlara doğru baş verir. Qar xəttinin ovalığın səviyyəsinə, tək-tək halda platovarı yüksəklik səviyyəsinə düşən sahələrdə Ö. b. əmələ gəlir. Buzlağın kənarı quruda yaxud dənizdə qurtara bilər, sonuncu halda sərfin müəyyən hissəsi aysberqlərin parçalanması hesabına baş verir. Ö. b. ölçüsünə görə buzlaq günbəzinə və buzlaq qalxanına, morfologiyasına görə - çıxarılma (ayrılma) buzlağında və şelf buzlağına ayrılır.

P- покровное оледенение

E- cover glaciation, covering glaciation

Ö-12. ÖRTÜK STRUKTURU- tektonik örtüklə əmələ gələn, geoloji struktura. Ö. s. olan dağlar örtük tipli dağ adlanır. / mis: Şərqi Alplar/.

P- покровная структура

E- nappe structure

Ö-13. ÖRTÜLÜ KARST- karst tipi, karstlaşan süxurların müxtəlif mənşəli kövrək çöküntülərlə örtüldüyü vilayətlərdə inkişaf edir. Elüvi və torpaqla örtülən karstları bəzən Orta Avropa tipli karst adı altında ayırırlar.

P- покрытый карст

E- covered karst, mantled karst

Ö- 14. ÖZÜLLÜ TERRAS /EROZİON TERRAS/- ana süxurlardan ibarət və üzəri nazik allüvial çöküntülərlə örtülmüş, terras. Bu terraslar adətən qədim və yüksək olurlar.

P- коренная терраса / эрозионная терраса/

E- rock-terrace, rock bench erosion terrace

-P-

P-1. PAD /Dərin dərə/- dərin, adətən meşə ilə örtülmüş dağ dərəsi və ya müvəqqəti (bəzən daimi) axarı olan yarıq. Uzaq Şərqdə və Şərqi Sibirdə işlədilən ad.

P-падь

E- pad

P-2. PADUN- Çayların dağlıq hissələrində astana və şələlələrin yerli adı. RFR-nın Avropa hissəsinin şimalında və Sibirdə işlədilir.

P- падун

E- padun

P-3. PALÇIQ AXINI- bax: Sel, axar.

P-4. PALÇIQ KONUSU- palçıq vulkan tullantılarının bərkiməsindən əmələ gəlmiş, konus;

P- конус грязевой

E- mud cone

P-5. PALÇIQ QRİFONU- palçıq vulkanları üzərində qaz, su və palçıq xaric edən kiçik çıxışlar, hündürlükləri 10-la sm-ə çatır.

P- грязевой грифон

E- mud grifon

P-6. PALÇIQ SOPKASI /SALZA/- kiçik ölçülü palçıq vulkanı. P.s. forması püskürülən palçıqın qatılığından asılı olur. Sopka palçıqının duru olduğu hallarda konus əmələ gəlməyə də bilər.

P- сопка грязевая

E- mud bald mountain

P-7. PALÇIQ VULKANI, SALZA, MAKALUBA- daima və ya vaxtaşırı yer səthinə adətən su və neft qarışığı palçıq kütləsi və qaz püskürən, müxtəlif formalı geoloji törəmə. Başlıca olaraq neftli və vulkanik vilayətlərdə, eləcə də çoxlu bitki materialı gətirən çay deltalalarında inkişaf edir. Hündürlüyü 300-500 m-ə çatan kəsik konus formalı təpə və yüksəkliklər əmələ gətirir. Azərbaycanda, Taman, Kerç yarımadalarında, İtaliya, İslandiya, Mərkəzi Amerikada və b. yerlərdə yayılmışdır.

P- грязевой вулкан

E- mud volcano, macaluba

P-8. PALEOCOĞRAFI XƏRİTƏLƏR- geoloji keçmişdə mövcud olmuş fiziki- coğrafi şə-

raiti, o cümlədən qurunun və dəninin paylanması, materiklərin relyefinin xarakterini, təbii zonaların sərhədlərinin vəziyyətini və s. əks etdirən xəritələr. Müxtəlif miqyasda və müəyyən geoloji zaman üçün tərtib edilir, məqsəd və vəzifəsindən asılı olaraq müxtəlif məzmununda olur.

P- палеогеографические карты

E- palaeogeographical maps

P-9. PALEOCOĞRAFIYA /yun. palaios-qədim və coğrafiya/- Yer kürəsində geoloji keçmişdə mövcud olmuş fiziki-coğrafi şəraiti öyrənən, elm. P. landşaftda əks olunan bütün fiziki-coğrafi prosesləri və hadisələri əhatə edir. Bunun üçün qədim relyef, iqlim, orqanizmlər və orqanik maddələrin yayılması bərpa olunur; paleotektonika və litoloji- fasiaal təhlili birləşdirən paleocoğrafi xəritələşdirmə tətbiq edilir. P. bir sıra xüsusi sahələri-paleogeomorfologiyani, paleoiqlimşünaslığı, paleobiocoğrafiyanı və s. əhatə edir.

P- палеогеография

E- palaeogeography

P-10. PALEOGEOMORFOLOJİ XƏRİTƏ – geoloji keçmişdə mövcud olmuş relyefi əks etdirən geomorfoloji xəritə.

P- палеогеоморфологическая карта

E- palaeogeomorphological map

P-11. PALEOGEOMORFOLOGİYA - /yun. palaios- qədim və geomorfologiya/ - geomorfologiyanın xüsusi bölməsi, qədim dövrün relyefini, onun mənşəyi, yaşı, morfoloji xüsusiyyətləri, inkişaf tarixi və qanunauyğunluqlarını öyrənir. İ.P. Gerasimova görə P.-nin obyektı basdırılmış, görünən və bərpa olunmuş relyefdir.

P- палеогеоморфология

E- palaeogeomorphology

P-12. PALEOKANYON /yun. palaios- qədim və isp. canon-boru/- qədim süxurlarda aşkar olunan, kanyon. Güman edilir ki, P. Bir sıra qədim su hövzələrini çöküntülərlə təmin edən məcra rolunu oynamışdır /Shepard, 1965/.

P- палеоканьон

E- palaecanyon, palaecanon, palaeoogre

P-13. PALEOMAQNÉTİZM- /yun. palaios- qədim və magnetis- maqnit/- Yer maqnetizminin, geoloji keçmişdəki maqnit sahəsini öyrənən, bölməsi. P.geomaqnit sahəsinin təkamülünü öyrənməyə, materiklərin və ya onların iri qaymalarının geoloji keçmişdə bir-birinə və qütblərə nisbətən vəziyyətlərini müəyyənləşdirməyə, paleocoğrafi şəraiti bərpa etməyə və s. imkan yaradır.

P- палеомагнетизм

E- paleomagnetism

P-14. PALEONTOLOGİYA /yun. palaios-qədim, ontos-canlı və logos- söz, elm/- Yerin ta-

rixinin tədqiqi ilə əlaqədar, orqanizm qalıqları və onların fəaliyyətinin izləri əsasında geoloji keçmişin canlı aləmini və onun inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən elm. P. bioloji elmlər sırasına aiddir və iki hissəyə bölünür: paleozoologiya və paleobotanika. P. Geoxronologiyanın və stratiqrafik tədqiqatların əsasını təşkil edir.

P- палеонтология

E- palaeontology

P-15. PALEOOROGEN /yun. palaios- qədim, oros- dağ, genos- doğulma, yaranma/ - alpaqə-dərki geoloji dövrlərdə geosinklinalların /epigeosinklinal/ və ya platformaların /epiplatforma/ yerində əmələ gəlmiş dağlar. İ. P. Gerasimova (1976) görə P.,mürəkkəb tağvarı-qırıxıq morfostruktururlarla səciyyələnən, Kaynozoyun denudasion-pilləli relyefi ilə mürəkkəbləşən kontinental geotekturlardır.

P- палеороген

E- palaeorogen

P-16. PALEOVULKANİZM- /yun. palaios- qədim, lat. vulcanus- od və dəmirçilik allahı/- keçmiş geoloji dövrlərdə vulkan fəaliyyəti.

P- палеовулканизм

E- palaeovulcanism

P-17. PALEOVULKANOLOGİYA /yun. palaios-qədim və vulkanologiya/- geologiyanın sahəsi, keçmiş geoloji dövrlərdəki vulkan fəaliyyətini öyrənir. P. tədqiqatlar paleocoğrafi və paleogeomorfoloji bərpada və eləcə də vulkanlarla əlaqədar yaranmış faydalı qazıntıların axtarışında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

P - палеовулканология

E- palaeovulcanology

P-18. PALİMPSEST RELİEF /palimpsest- qədim pozulmuş yazısı görünən perqamentlər/- ekzogen proseslər vasitəsilə preparatlaşma zamanı əvvəllər basdırılmış struktur - petroloji xüsusiyyətləri aşkar edilən qədim /relikt/, qazılıb çıxarılmış və irsi relyef formalarını ifadə etmək üçün işlədilən, termin.

P- палимпсестовый рельеф

E- palimpsest relief

P-19. PANGEYA /yun. panhamısı və ge, gaia- yer, torpaq/ - Paleozoyda və Mezozoyun əvvələrində müasir materiklərin hamısını birləşdirən fərziyyəvi materik. Onun parçalanmasını və hissələrinin bir- birindən aralanmasını, yəni qlobal tektonikaya əsasən mantiyada konveksion özlərin yeni sisteminin yaranması ilə əlaqələndirirlər.

P- Пангеа

E- Pangaea

P-20. PANPLANASİYA /yun. pan- hamısı və lat. planum-müstəvi, düzənlik/- qonşu çayların yataqlarının eninə genişləndirərək, birləşməsi və suayrıcı yüksəklikləri tamamilə məhv etməsi nəticəsində səthin düzəlməsi prosesi. Çayların

bu cür fəallaşması adətən dağdan düzənliyə çıxdığı sahədə baş verir. Proses dağların etəyi səviyyəsində düzənlik zolağının – panplenin yaranmasına gətirib çıxarır.

P- панпланация

E- panplanation

P-21. PANPLEN /yun. panhamısı və ing. plain- düzənlik, müstəvi/- düzəlmə səthinin bir növü olub, meandrlı çaylarda meandrlu zolağının yan eroziya nəticəsində dik sahilə tərəf geri çəkilməsi sayəsində (Koriolis qüvvəsinin təsiri altında) əmələ gəlmiş, allüvial sərbəst düzənlik.

P- панплен

E- panplain

P-22. PARABOLİK DYUNLAR- humid iqlim şəraitində əmələ gəlmiş materik dyunlarının forması. Planda adətən asimmetrik / “buznuzunun” biri digərindən uzun/ nal şəklində olur. Səhra barxanlarından fərqli olaraq qabarıq (küləkdöyməyən) yamacı dik və qısa, batıq (küləkdöyməyən) yamacı isə az meyilli və uzundur. Müxtəlif mənşəli qumların /qədim buzlaq zandrları, buzlağın ərinti sularının qədim dərələri və s./ sovrulduğu ərazilərdə rast gəlinir.

P- параболические дюны

E- parabolic dunes

P-23. PARAEÜVİ /yun. para- yanında və lat. eluo-yumaq/-daşlaşmış çökmə süxurlarda, struktur elüvi.

P- параэлювий

E- paraeluvium

P-24. PARAGEOSİNK-LİNAL /yun. para- yanında və geosinklinal/-1) praktiki olaraq maqmatizm və metamorfizm inversiyasının iştirakı olmadan zəif deformasiyaya məruz qalmış və geosinklinallar üçün səciyyəvi əlamətləri olmayan, geosinklinallar; 2) okean və materiklərin arasında yerləşib, okeandan ensiz adalar silsiləsi ilə ayrılan, müasir geosinklinal tipi.

P- парагеосинклиналь

E- parageosyncline

P-25. PARAGEOSİNK-LİNAL ÇÖKƏKLİK- qədim aralıq massivlərinə uyğun gələn, izometrik formalı nəhəng materik- kənarı çökmə.

P- впадина парагеосинклинальная

E- parageosynclinal depression

P-26. PARATETİS- Tetisin Miosen geosinklinalının reliktinə (qalıqına) subparalel uzanan, ikinci dərəcəli geosinklinal vilayət. P. Paleogenin axırı- Miosenin əvvəlində Tetis geosinklinalı vilayətində qırıxıq əmələgəlmə nəticəsində dağlıq silsilələrin (Alp, Karpat, Balkan, Kiçik Asiya, Qafqaz, Mərkəzi İran və Əfqanıstan) ön hissəsində yaranmış Rona, Dravosava çökəkliyi, Şimali İtaliya və Qara dəniz vasitəsilə dövrü olaraq, Tetislə birləşmişdir. P. paleocoğrafi cəhətdən

qərb (Alp), orta (Karpat və Balkan) və şərq (Kırım- Qafqaz- Aral) vilayətlərinə bölünür. Paleocoğrafi inkişaf vaxtına görə P. Eoparatetis, Mezoparatetis və Neoparatetisə ayrılır.

P- Паратетис

E- Parathetys

**P-27. PARAZİTİK KRA-
TER-** mərkəzi vulkanın yamacında yerləşən ikinci dərəcəli krater; vulkanın əsas kanalından və ya boğazından ayrılan kanalın qurtaracağını göstərir.

**P- паразитический кра-
тер**

E- parasitic crater

**P-28. PARAZİTİK VUL-
KAN KONUSU-** ikinci dərəcəli vulkan konusu; əsas vulkanın ətəyində və ya yamacında yerləşən konu.

**P- паразитический вул-
канический конус**

**E- subordinate volcano,
parasitic volcano cone**

**P-29. PARÇALANMIŞ
DÜZƏNLİK** – dəniz səviyyəsindən yüksəkdə yerləşən və dərə, qobu və yağın şəbəkəsi ilə kəsilmiş düzənlik. Parçalanmanın sıxlığı iqlimdən, süxurların sukeçirmə dərəcəsiindən, bitki örtüyünün xarakterindən və s. asılı olaraq dəyişir.

**P- расчлененная рав-
нина**

**E- dissected plain, cut
plain**

**P-30. PARTLAYIŞ BO-
RUSU, DİATREMA-** yer qabığı laylarını qazların yarıb keçdiyi zaman əmələ gələn, boruyabənzər kanal. Diametri 1 km-ə qədər olan borular adətən brekçiyaya oxşar süxurlarla- kimberlitlə dolmuş olur.

P- трубка взрыва

**E- clastic pipe, channel of
ascent, diatreme**

**P-31. PARTLAYIŞ KAL-
DERİ-** /isp. caldera- qazan, ocaq/- güclü partlayış zamanı əmələ gələn, dairəvi şəkildə vulkan depressiyası.

P- взрывная кальдера

E- explosion caldera

**P-32. PARTLAYIŞ KRA-
TERİ** /yun. krater-böyük fincan, çökəklik/- 1) adətən effuziya ilə birgə aktiv eksploziv fəaliyyət nəticəsində, həmçinin püskürmə zamanı atılan qırıntı materialının təsiri altında vulkanın zirvəsində və ya yamacında əmələ gələn, kasaya bənzər çökəkliklər /Spiridonov, 1970/; 2) stratovulkanlara xas olub, dağıdıcı partlayışlar zamanı əmələ gəlir, onların zirvələrində və yamaclarında yerləşir /Svyatlovski, 1971/. Eksploziv kraterin sin.

P- кратер взрыва

E- explosion crater

P-33. PARTLAYIŞ QIFI – qaz partlayışı nəticəsində yaranmış vulkan ağızı. Atılan süxur parçaları P.q. ətrafında həlqəvi val (tirə) əmələ gətirir.

P- воронка взрыва

E- explosion crater

P-34. PARTLAYIŞLI PÜSKÜRMƏ- maqma qazlarının partlaması nəticəsində baş verən vulkan püskürməsi. Vulkan ağzından çoxlu miqdarda boş qırıntı materiallarının /kül, bomba, qayma/ atılması ilə müşayiət olunur. Krakatau /İndoneziya, 1883/, Banday /Yaponiya, 1888/ və b. vulkanların püskürməsində qeyd olunmuşdur.

P- взрывное извержение

E- explosive eruption, explosive ejection

P-35. PASSAT SƏHRASI- passatların güclü təsiri altında formalaşan, səhra /məs: Saxara, Ərəbistan yarımadasının səhraları/. P.s. başqa növü - sahil səhrasıdır.

P- пассатная пустыня

E- tradewind desert

P-36. PAUDORF STADİALARASI- Qərbi Avropada son Pleystosen buzlaq epoxasında /30-27 min il əvvəl/ ayrılan istiləşmə dövrü. Şimali Amerikanın Farmdeyl, Şərqi Avropa düzənliyinin Bryansk aralığı və yaxud da kiçik Şeksna buzlaqarası ilə müqaisə edilir.

P- Паудорф межстадиал

E- Paudorf Interstadial

P-37. PAZLAŞMA /laylarda/- süxur laylarının tam yox olmasına qədər, azalması.

P- выклинивание

E- wedgin out, pinching out, thinning out, feathering out of layer

P-38. PEDİMENT- /ing. pediment, lat. pedamentum- dayaq, pedis- ayaq/- ana süxurlarda əmələ gəlmiş və nazik kövrək çöküntü qatı ilə örtülmüş, az meyilli denudasion düzənlik. Əsasən semiarid və arid iqlim şəraitində səthi yuyulma və şırnaqlı axınlarının təsiri altında dik yamacların paralel geriyə çəkilməsi nəticəsində onların ətəyində əmələ gəlir.

P- педимент

E- pediment, desert rockplain

P-39. PEDİMENTASIYA /PEDİMENTLƏŞMƏ- dik yamacların geriyə çəkilməsi və onların ətəyində hamar maili denudasion düzənliklərin yaranması hesabına, pedimentlərin formalaşması prosesi.

P- педиментация

E- pedimentation

P-40. PEDİPLANASIYA, PEDİPLENİZASIYA /PEDİPLENİLƏŞMƏ- denudasiya bazisinin müəyyən qədər stabil /sabit/ şəraitində yamacların paralel geriyə çəkilməsi və nəhayət əmələ gəlmiş pedimentlərin birləşməsi sayəsində relyefin hamarlaşması. Semiarid iqlim vialyətləri üçün daha səciyyəvidir.

P- педиplanation, педипланизация

E- pediplanation

P-41. PEDİPLEN /lat. pedis- ayaq, ətək, ing. plain- düzənlik/-pediplanasiyanın son mərhələsində,

pedimentlərin birləşməsindən yaranan hamarlanmış zəif meyilli denudasion səth. Tropik Afrikada müşahidə edilir /savanna sahələrində/.

P- педи́плен

E- pediplain

P-42. PEDİPLENLƏŞMƏ-
bax: Pediplanasiya.

P-43. PENEPLĒN- /ing. peneplain, lat. paene- təxminən, ing. plain- düzənlik/- dislokasiyaya uğramış müxtəlif mənşəli süxurları ümumi bir səviyyədə kəsən, zəif-dalğalı denudasion düzənlik. Yer qabığının geotektonik inkişafının orogen mərhələsindən platformaya keçidin nəticəsi kimi dağılmış dağların yerində əmələ gəlir. Məfhum 19-cu əsrin axırlarında amerika alimi U. M. Devis tərəfindən erozion siklin qocalıq stadiyası üçün təklif olunmuşdur.

P- пенеплен

E- peneplain

P-44. PENEPLENLƏŞMƏ-
1) atmosfer sularının yuması və başqa denudasiya prosesləri ilə uzunmüddətli aşınma nəticəsində, yer səthinin hamarlanması, Peneplenin yaranmasına gətirib çıxarır; 2) pediplenləşmədən fərqli olaraq humid iqlim şəraitində yamacların hamarlanması, suayırclarının alçalması və dərələrin genişlənməsi nəticəsində relyefin hamarlanması.

P- пенепленизация

E- peneplanation

P-45. PERELÜVİ- xırda hissəcikləri denudasiya vasitəsilə

daşındıqdan sonra, iri qırıntılar şəkilində saxlanılmış, qalıq elüvi.

P- перэлювий

E- pereluvium

P-46. PEREYMA -bax: Tombolo

P-47. PERİKLİNAL- /yun. peri- yanında, ətrafında, klino- əyirəm/- qırışıqların qapanması, antiklinal qırışığın şarnirinin gömülmə sahəsi, layların mərkəzdən ətraflara doğru düşməsi ilə səciyyələnir.

P- перикли́наль

E- pericline

P-48. PERİKLİNAL YA-TİM- layların mərkəzdən ətraflara tərəf düşməsi ilə səciyyələnən, süxurların təkrar yatımı. Günbəzvari və antiklinal qırışıqların qarandığı /gömüldüyü/ yerlərdə müşahidə edilir.

P- перикли́нальное залегание

E- periclinal bedding

P-49. PERİQLYASIAL ÇÖKÜNTÜLƏR- 1) dar mənada buzlaqyanı çöküntülər. Buzlaq yaxınlığında, əsasən buzlaq sularının buz altından dib və daxili moren materiallarını çıxarması /zandr çağılları, qumlar, gilləri/ hesabına, eləcə də qismən onların küləklərlə sovrulması sayəsində /dyun qumları/ yaranır; 2) geniş mənada Pleystosenin geniş periqlyasial zonaları üçün səciyyəvi olan çöküntülər.

P- перигляциальные отложения

E- periglacial deposits

P-50. PERİQLYASIAL PROSESLƏR- periqlyasial zonaya xas olan təbii proseslərin məcmusu P.p. ərimiş buzlaq sularının moren materiallarını daşınması və yerini dəyişməsi, boş və bərk süxurlarda suyun donması və əriməsinin dəfələrlə təkrar olması ilə əlaqədar şaxta çatlarının yaranması, şişmə, soliflüksiya və s. proseslərin inkişafı və bəzi relyef formalarının əmələ gəlməsi daxildir. P.p Pleystosen örtük buzlaşmasına məruz qalmamış, sərt kontinental iqlimli ərazilərdə də təzahür edir /məs: Şərqi Sibir/.

P- перигляциальные процессы

E- periglacial processes

P-51. PERİQLYASIAL ZONA /yun. peri- önündə, yanında və lat. glaciers- buz/- bilavasitə buzlaq örtüyünə (Pleistosen və ya müasir) bitişik olan və özünəməxsus iqlimi, geoloji prosesləri və törəmələri ilə səciyyələnən quru zolağı. P.z. hakim küləklər materik dyunlarının, lyoss örtüyünün; axar sular isə zandr formalarının əmələ gəlməsinə və periqlyasial çöküntülərin toplanmasına səbəb olur.

P- перигляциальная зона

E- periglacial zone

P-52. PERQRESSİYA- qırışıq dağlıq sahəni dənizin basması və bu sahənin alçaq yerlərinin su altında qalması. Məs: Güman

olunur ki, vaxtı ilə Kiçik Antil adaları Venesuela Kordilyerinin bir hissəsi olub. Sonralar qurunun çökməsi nəticəsində Karib dənizinin suyu alçaq yerləri basmışdır.

P- пергрессия

E- pergression

P-53. PERSTRATİV AL-LÜVİ- uzununa profili yaranmış çay dərələrində əmələ gəlmiş, çöküntülər; normal qalınlığı və ikihədli quruluşu ilə səciyyələnir. Alt horizont-yataq çaqılları və tərkibində axmaz lil linzaları olan qumlardan, üst horizont isə daşqınlar zamanı yataq çöküntüləri üzərində çökdürülmüş qumluca – gillicə çöküntülərdən təşkil olunur. Eroziya-akkumulyativ terrasları təşkil edir.

P- перстративный аллювий

E- perstrative alluvium

P-54. PƏRVARİ DELTA – bir-birindən ayrılan ensiz yataqyanı pərlərdən təşkil olunmuş delta. Stül axımı çox olan çaylarda əmələ gəlir. P.d. ensiz akkumulyativ tirələrlə əhatələnmiş, qollarla dənizin içərisinə soxulur /məs: Missisipi, Kür, Po və b. çayların deltaları/.

P- лопастная дельта

E- goosefoot delta, bird-foot delta

P-55. PƏRVARİ SAHİL- sahil xətti iri quru çıxıntıları və geniş körfəzlərlə kəskin parçalanmış, sahil. Bəzən körfəzin eni uzundan çox olur.

P- лопастной берег

E- goose-foot coast

P-56. PƏRVARİ QAYALAR, DƏLİKLİ DAŞ- Dairəvi oyuqlarla sıx örtülmüş tərəfi günəşə tərəf çevrilmiş, nahamar səthli qaya. Kimyəvi aşınma və deflyasiya nəticəsində əmələ gəlir, səhralarda və subarid rayonlarda inkişaf etmişdir.

P- сотовые скалы

E- honeycomb rocks

P-57. PİK /fr. pic/- 1) iti uclu dağ zirvəsi; 2) formasından asılı olmayaraq dağın zirvəsinin ən yüksək nöqtəsi.

P- пик

E- mountain peak

P-58. PİLLƏ - müxtəlif hündürlükdə yerləşən səthləri birbirindən ayıran, dik uçurum. Əmələ gəlməsi endogen / fay, fleksura/, və ekzogen /eroziya, abraziya, korroziya və s./ proseslərlə əlaqədar ola bilər.

P- уступ

E- escarp, escarpment, ledge, step

P-59. PİLLƏLİ FAYLAR, TERRASABƏNZƏR FAYLAR- ardıcıl yerləşən, normal faylar sistemi. Mis: Vogez və Şvarsvald arasında Reyn dərəsinin hər iki tərəfində müşahidə edilən faylar.

P- ступенчатые сбросы

E- step faults

P-60. PİLLƏLİ RELYEF- denudasiyaya qarşı davamlığı müxtəlif olan və süxur layları hori-

zontal yatan sahələrdə müşahidə olunur; eroziya və denudasiya nəticəsində formalaşır.

P- ступенчатый рельеф

E – step relief

P-61. PİLLƏLİ YAMAC- subhorizontal və maili hissələri növbələşən, yamac. Müxtəlif mənzəli ola bilər. P.y. tiplərindən biri qeyri-bərabər tektonik qalxmaya məruz qalmış, çay hövzələri üçün səciyyəvi olan, dərələrin terraslaşmış yamaqları.

P- ступенчатый склон

E- steplike slope

P-62. PİRAMİDA FORMALI RELYEF- bütün tirləri bir nöqtədə kəsişən relyef forması. Çoxüzlü /piramidal/ formalı zirvə və ya qaya. /Tyan- Şanda Xan-Tenqri, Alplarda Matterhorn və s./.

P- пирамидальные формы рельефа

E- pyramid

P-63. PİRAMİDAL DYUNLAR- bax: Barxan piramidaları.

P-64. PLAKOR- (yun. plax, yiy.əl. halında plakos – düz səth, düzənlik)- torpaq və bitki örtüyü daha çox zonal əlamətlərə malik olan yastı, yaxud zəif parçalanmış suayıncı sahə.

P- плакор

E- flat interfluve

P-65. PLAMPOYNT STADİYALARARASI (FARMDEYL STADİYALARARASI) - Viskonsin buzlaq epoxasını erkən və son mərhələyə ayıran isti aralıq

vaxtı /25-30 min il əvvəl/. Avropanın Paudorf mərhələ arası ilə müqayisə edilir.

P- Плампойнт межстадиал

E- Plum-Point İnterstadial, Farmdale İnterstadial

P-66. PLANASIYA- dəqiq təyinatı olmayan məfhum. Bir sıra tədqiqatçılar bu məfhum altında dağlıq, yaxud təpəli sahənin yan eroziya vasitəsilə demək olar ki, düzənliyə qədər hamarlanmasını, digərləri isə relyefin ayrı-ayrı elementlərinin səthi yuyulma, soliflyuksiya, yaxud bir neçə denudasiya amillərinin təsiri altında, hamarlanmasını başa düşür.

P- планация

E- planation

P-67. PLANETAR GEOMORFOLOGİYA – geomorfoloqiyanın bölməsi, əsasən distansion üsulla planet kimi Yer in relyef xüsusiyyətlərini və Günəş sistemi planetlərinin relyefini öyrənir. P.g. öyrənmə obyektini Yer in relyefinin iri elementləri /meqa- və makrorelyef/, materik çıxıntıları, okean çökəklikləri, böyük düzənliklər, orogenik qurşaqlar, böyük dərin qırılmalar və s təşkil edir.

P- планетарная геоморфология

E- planetary geomorfology

P-68. PLANETAR MORFOSTRUKTUR – 1) ən yüksək taksonomik sıranın morfostruk-

turları. Yer in geoloji strukturlarının əsas əlamətlərinin bir başa təzahürü olan iri relyef formaları /Leontyev, 1971/; 2) relyefin ən iri elementləri-materik çıxıntıları, /onların sualtı kənarları ilə birlikdə/, okean yatağı, orta okean silsilələri və keçid zonaları /Leontyev və b., 1976/.

P- морфоструктура планетарная

E- planetary morphostructure

P-69. PLANETAR ORTA OKEAN SİLSİLƏLƏRİ SİSTEMİ – okean dibinin geomorfoloqiyasında xüsusi yer tutur. Daha yaxşı Atlantik okeanında təzahür olunur. Bütün P. o. o. s. s. ümumi uzunluğu 60 min km-ə çatır. Onun ox zonasında rift dərələri və silsilələr olan tirəyə bənzər qalxmaların olması səciyyəvidir.

P- система срединно-океанических хребтов планетарная

E- planet system of midoceanic ridges

P-70. PLANETOLOGİYA / hərfi mənada planet haqqında elm/ – Günəş sistemi planetlərinin və onların peyklərinin daxili quruluşu, kimyəvi tərkibi, fiziki xüsusiyyətlərini öyrənən elmlər kompleksi.

P- планетология

E- planetology

P-71. PLANETOMORFOLOGİYA – /hərfi mənada planetin morfologiyasını öyrənən elm/ - Günəş sisteminə daxil olan planet-

lərin və onların peyklərinin morfoloqiyasını və ümumiyyətlə geomorfologiyasını öyrənən, elm sahəsi.

P-планетоморфология

E- planetomorphology

P-72. PLANİFLÜKSİYA – Bobkova görə, müvəqqəti axınların gətirdiyi qırıntı /planiflüvial/ materiallarını eroziya ilə işlənmiş düzən səthdə çökdürməsi prosesi.

P- планифлюкция

E- plainfluction

P-73. PLATFORMA /fr. plat-hamar, yastı və forme- forma/ –qırıxıqlı özülədən və çökmə örtükdən ibarət iki mərtəbəli quruluşlu və nisbətən zəif hərəkətləri ilə səciyyələnən, platoya bənzər və ya düzənlik relyefə malik yer qabığının geniş sahəsi. P. ən iri struktur vahidləri- qırıxışmış və metamorfizləşmiş özülün səthi açılmış çıxıntılarında- qalxanlardan və geniş ərazidə özülü rəvan yatan çökmə qat altında basdırılmış-tavalardan, plitələrdən (platformalardan) ibarətdir. P. qədim- (özülü Kembriyə qədər yaşlı mis: Şərqi Avropa, Sibir P.) və cavan- (özülü Paleozoy və Mezozoy yaşlı, mis: Skif, Turan, Qərbi Sibir) olur.

P- платформа

E- platform

P-74. PLATFORMA ÇÖKƏKLİYİ – dairəvi, oval, yaxud düzgün olmayan formada iri, mənfə platforma strukturu olub, sineklizdən bir qədər kiçikdir. Sahəsi 6-10 mindən 60 - 100 min km²-ə

qədər, amplitudu yüz metrəldir. Qanadlarında düşmə bucağı məli olub, adətən 1°-dən çox olmur. P. ç. çökmə süxur qatının qalınlığına görə seçilir /2-5 km və daha çox/. Mis: Rus tavasında Melekes və Yuxarı Kama çökəklikləri.

P- впадина платформенная

E- platform depression

P-75. PLATFORMA DÜZƏNLİYİ – platforma düzənliyi struktur- geomorfoloji anlayış olub, onu nə platforma, nə də düzənlik /sonuncunun dar mənasında/ anlayışları ilə eyniləşdirmək olmaz /Meşeryakov, 1965/.

P- равнина платформенная

E- platform plain

P-76. PLATFORMA QIRIŞIQLIĞI – platformalarda adətən yer qabığının iri günbəzvari, yaxud tirə şəkilli, bəzən də umumi istiqaməti olmayan asimmetrik məli əyriyədən, diapir qırıxıq və fleksuradan ibarət olan qırıxıqların cəmi. Iri günbəzlər və tirələr daha kiçik strukturlarla: günbəzlərlə, xətti antiklinal və sinklinal qırıxıqlarla, həmçinin də qırılmalarla mürəkkəbləşir.

P- платформенная складчатость

E- platform folds

P-77. PLATFORMA ÖRTÜYÜ – çökmə örtük, platforma vilayətlərində, qədim qırıxıq və metamorfizləşmiş özülü qeyri-

uyğun və transqressiv örtən, zəif dislokasiyaya uğramış çökmə süxur qatı. P.ö. çökmə qatı bəzən qələvili intruzivlərlə yarıdır.

P- платформенный чехол

E- sedimentary cover, platform mantle

P-78. PLATFORMA VULKANİZMİ – platforma şəraitində baş verən vulkan hadisələrinin məcmuu.

P- вулканизм платформенный

E- platform volcanism, platform vulcanism

P-79. PLATFORMALARIN DƏRİNƏ QIRILMALARI – platforma strukturlarında inkişaf edir. P. d. q. qədim və cavan olur: Qədim P. d. q. adətən örtülü /kor/ tipə aid olub, ancaq özülü pozur və platforma örtüyündə platforma qırışıqlıq dislokasiyalarının güclənməsində təzahür edir. Cavan platformaların dərin qırılmaları keçmiş geosinklinal inkişaf mərhələsindəki fəallığını saxlayır və əksər halda platforma örtüyünün pozulması və maqmatizmlə müşayiət olunur.

P- глубинные разломы платформ

E- platform deep faults, platform deepseated

P-80. PLATFORMANIN KRİSTALLİK ÖZÜLÜ /təməli/ – dislokasiyaya uğramış geosinklinal çökmə və maqmatik formasiya-

lardan təşkil olunmuş platforma özülü.

P- кристаллический фундамент платформ

E- crystalline basement of platform

P-81. PLATO (fran, plateau, plat – yastı) – üfqi yatan süxur qatlarından təşkil olunmuş, kifayət qədər yüksəyə /200 m-dən çox/ qaldırılmış, özündən aşağıdakı düzənlik sahədən pillə ilə ayrılan, zəif parçalanmış hamar və ya dalğalı səthə malik geniş düzənlik. Yüksək platolar adətən yayla adlanır. Ən iri plato Orta Sibir yaylasıdır. Azərbaycanda- Yazı yaylası, İvanov platoları və s. P. aşağıdakı növləri vardır: struktur, vulkanik, denudasion.

P- плато

E- plateau

P-82. PLATO BUZLAĞI – zəif parçalanmış dalğalı səthli yaylada yerləşmiş, dağ buzlaq kompleksi. Onların sahəsi yüzlərlə km²-ə çatır. Suayrıcı platoda yerləşən vahid qidalanma mərkəzindən və dərələrlə düşən buzlaq dillərindən ibarət olur. Kanadada, Skandinaviya dağlarında və Mərkəzi Asiyada müşahidə edilir.

P- ледники плато

E- plateau glaciers

P-83. PLENOGEN – Yer inkişafının geomorfoloji mərhələsinin sonuncu siklində /Dördüncü dövr/ müxtəlif akkumulyativ terras düzənlikləri şəklində formalaşmış

materik geotekturalarını ifadə etmək üçün təklif edilən, yeni termin. Geotektonik nöqtəyi nəzərdən onlar yeni çökməyə və maili deformatsiyaya məruz qalmış, qədim platformalara məxsusdur /Gerasimov, 1976/.

P- пленоген

E- plenogen

P-84. PLİTƏ /GEOLOJİ/ – platformalarda, qalxanların əksinə olaraq, qırıq özülü çökmüş və qalınlığı 5-10 km-ə çatan çökmə süxurlarla örtülmüş iri tektonik struktur. /Mis: Şərqi Avropa platforması daxilində Rus plitəsi/.

P- плита

E- plate

P-85. PLİTƏLƏR TEKTONİKASI – bax: Yeni global tektonika.

P-86. PLOTİK – üzərində qızıl, almaz, platin və b. faydalı qazıntıların, səpinti yataqları, yerləşən (yatan) müasir çay yataqlarında və ya qədim terraslarda (sokolterras) ana süxurun səthi.

P- плотик

E- plotic

P-87. PLUTON – (yun. Pluton – yeraltı aləmin allahı) böyük ölçülü, sərbəst dərinlik intruziv kütləsi.

P- плутон

E- plutonic mass

P-88. PLUTONİZM – yer qabığında süxurların əmələ gəlməsini və formalaşmasını daxili /endogen/ proseslərlə, xüsusilə maq-

matizmlə və vulkanizmlə əlaqələndirən geoloji konsepsiya. 18 əsrin sonu və 20 əsrin əvvəllərində daha geniş yayılmışdır.

P- плутонизм

E- plutonism

P-89. PLÜVİAL DÖVR –

maye atmosfer çöküntüləri hesabına iqlimin intensiv rütubətlənməsi mərhələsi. Dördüncü dövrdə buzlaşma olmayan vilayətlərdə (xüsusilə tropik və subtropik qurşaqlarda) yağıntıların külli miqdarda olması ilə seçilən dövr.

P- плювиальный период

E- pluvial period, pluvial

P-90. PLÜVİAL SAHƏ –

maye halında atmosfer çöküntüləri çox düşən ərazi. P.s. aşınma məhsullarının yuyulması ilə müşayiət olunan kimyəvi aşınma kəskin təzahür edir /Mis: müasir subtropik vilayətlər/.

P- плювиальная область

E- pluvial area

P-91. PLYAJ /ÇİMƏRLİK/

– müasir sahil zonanın suüstü hissəsi olub, ləpə döymə axınına məruz qalır və hərəkət edən çaqıl daşı, qum, çınqıl və balıqqulağı toplantisı ilə səciyyələnir.

P- пляж

E- beach, strand, plage

P-92. PLYAJ ŞƏBƏKƏSİ –

plyajın dənizə doğru üçbucaq formada çıxıntısı olub, bir-birindən müəyyən məsafədə yerləşir. Əsasən xırda ləpə zamanı düzbucaq altında plyaja çatan dalğaların təsiri altında

yarandır, tez-tez itir və yenidən yaranır.

P- пляжевые фестоны

E- beach cusps

P-93. PLYOS- çayın məcrasının dərin sahəsi, pillələr arasında yerləşir, adətən meandrlar yaranan çay məcrasında, sahilin batıq hissəsindəki dirsəklərdə əmələ gəlir.

P- плес

E- deep, pool, reach

P-94. POLDERLƏR- dəniz səviyyəsindən aşağıda yerləşən, bəndlərlə su basmadan mühafizə olunan, qurudulan və becərilən, bataqlıq sahil ovalığı /Hollandiyada, Almaniyada, Danimarkada, ABŞ-da geniş yayılmışdır/.

P- польдеры

E- polders

P-95. POLİFASİYALLIQ- müəyyən çöküntü tipinin, məs: dolomitləşmiş süxurların, müxtəlif fasiyaya mənsub olması.

P- полифациальность

E- polyfacial

P-96. POLİGENETİK DAĞLAR /yun. polys- çoxlu, çoxlu miqdarda və genetos- yaranmış, törənmiş/- yüksəyə qaldırılmış denudasion düzəlmə səthinin qalıqları şəklində bir neçə siklin morfoloji izlərini daşıyan və bir neçə orogen epoxası nəticəsində formalaşmış, dağlıq ölkə.

P- полигенетические горы

E- polygenetical mountains, multicyclic mountains

P-97. POLİGENETİK DÜZƏLMƏ SƏTHLƏRİ- ayrı-ayrı hissələri müxtəlif ekzogen proseslərlə (əsasən denudasiya və akkumulyasiya) əmələ gəlmiş, morfoloji cəhətdən vahid səth. Adətən dəniz səviyyəsinə yaxın yerləşib, qurunu və ona bitişik şelfi əhatə edir və denudasion düzənlikləri /penep-lenləri, pediplenləri/, allüvial- göl və abraziyon- akkumulyativ dəniz düzənliklərini birləşdirir.

P- полигенетические поверхности выравнивания

E- polygenetic planed surfaces

P-98. POLİGENETİK SƏTHLƏR- /yun. polys- çoxlu və genetos- yaranmış, əmələ gəlmiş/ ayrı-ayrı hissələri müxtəlif, ancaq bir-birilə əlaqədar olan proseslərlə /denudasiya və akkumulyasiya/ əmələ gəlmiş, morfoloji cəhətdən vahid səthlər. Onlar adətən dəniz səviyyəsinə yaxında yerləşib, sahil-yanı qurunu və şelfi əhatə edir. Məfhum Y. A. Meşeryakov /1954/ tərəfindən təklif edilmişdir.

P- полигенетические поверхности

E- polygenetic surfaces

P-99. POLİGENETİK TERRAS- 1) ayrı-ayrı hissədə müxtəlif mənşəli /abraziya, eroziya, akkumulyasiya və b./, ancaq eyni bir eroziya siklinə aid olan, terras; 2) dərənin oxuna doğru maili səthli

və çoxlu miqdarda mikroterrasdan ibarət olan terras. P.t. yatağın dərinləşməsi və meandrın çökək sahilinə doğru yerdəyişməsi proseslərinin eyni vaxtda, sıçrayışla getməsi sayəsində əmələ gəlir. Nazik allüvi qatı ilə örtülmüş, aşağıda yerləşən hər bir mikroterras yüksəkədkinə nisbətən daha cavandır.

P- полигенетическая терраса

E- polygenetic terrace

P-100. POLİGEN VULKAN /yun. polys- çoxlu və genetos- doğulan, yaranan, törənən/dəfələri təkrar püskürmə nəticəsində əmələ gələn vulkan /məs: Afrikada Kilimancaro vulkanı/.

P- полигенный вулкан

E- polygenetic volcano

P-101. POLİQONAL ÇATLAR- bax: Quruma çatları.

P-102.

POLİMORFOSTRUKTUR- prosesdə iki və ya daha çox hərəkət formalarının eyni dərəcədə, bərabər sürətdə fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş, mürəkkəb morfostruktur. Eyni dərəcədə yaxşı inkişaf etmiş, bir-birinin üzərinə qalanmış /yığılmış/ bir neçə morfostrukturlardan təşkil olunur /Zolotaryev, 1968 /.

P- полиморфоструктура

E- polymorphostructure

P-103. POLİSİKL RELYEF – bir neçə morfoloji inkişaf sikli keçmiş relyef. Dikyamaçlı parçalanmış relyef sahələri ilə ayrılan, bir neçə düzəlmə səthi ilə

ifadə olunan, müxtəlif yaşlı formaların birliyi /məcmu/ ilə səciyyələnir.

P- полицикловый рельеф

E- polycyclic relief, multi-cyclic relief

P-104. POLYE- yastı dibli, dik yamaçlı qapalı karst çökəkliyi. Sahəsi bir neçə km²-dan 300-400 km²-ə qədər olur. P. dibində daimi və ya dövrü göl və yerin altında itən su axımı ola bilər. Bəzən P. tektonika ilə əlaqədar olur. Ancaq bu zaman həll olma və yuyulma məhsullarının yeraltından çıxması üçün karst kanalı olmalıdır. Qafqazda, Kırmıda və Balkan yarımadasında yayılmışdır.

P- полье

E- polje

P-105. PONOR /serb- xorv/- karstlaşmış massivin səthində təbii deşik /erozion dərinliyi, karst qıfının, çökəkliyin dibində/, yağış, qar, çay sularını udaraq /hopduraraq/ onu dərinliklərə ötürür. P. çat, kanal, dairəvi quyu şəklində olur. Çayın yatağında açılan P. çayın suyunu bütünlüklə uda bilər. Məs: Dinar yaylasının bəzi çaylarında olduğu kimi.

P- понор

E-ponor

P-106. PONTİDA- Qara dənizin yerində mövcud olmuş və Neogendə çöküb su altında qalmış qurunun adı.

P- Понтида

E- Pontida

P-107. POSTOROGEN MAQMATİZMİ- əsasən qırışıq əmələgəlmədən sonra baş verən, qırışıqlı vilayətlərin maqmatizmi.

P- посторогенный магматизм

E- postorogenic magmatism

P-108. POSTOROGEN VULKANİZMİ- mütəhərrik qurşaqların inkişafının son mərhələsində, orogen vulkanizmin təzahüründən sonra baş verir.

P- посторогенный вулканизм

E- postorogenic volcanism

P-109. POSTVULKANİK PROSESLƏR- birbaşa maqmatizmin kristallaşmasının ardınca gedən mineral əmələgətirici proseslərin məcmuu.

P- поствулканические процессы

E- postvolcanic processes

P-110. POTAMOGEN SAHİLLƏR- əsasən allüvial çöküntülərdən təşkil olunub, formalaşmasında çay amilləri mühüm rol oynayır. Bu ilk növbədə külli miqdarda kiçik su axarlarının gətirdiyi materiallar hesabına inkişaf etmiş, allüvial düzənliklərin kənarlarıdır. Məs: Kolxida düzənliyinin sahilləri, Samur-Dəvəçi, Lənkəran ovalıqlarının sahilləri, Yeni Qvineyanın cənub sahilləri və s.

P-потамогенные берега

E- potamagenic coasts

P-111. POTON- boş (kövrək) vulkanik materialların qrunut suları vasitəsilə yuyulması və qismən həll olması nəticəsində əmələ gəlmiş, mənfi relyef formaları. Potonlar vulkanik –tektonik amillərin nəticəsində yaranır.

P- потон, вулканический провал

E- volcanic collapse

P-112. POZULMUŞ YA-TİM- dislokasiyaya uğramış yatım, süxurların deformasiyası nəticəsində əmələ gəlmiş, ikinci yatımı endogen, eləcə də ekzogen proseslərlə əmələ gələ bilər.

P- нарушенное залегание

E- contorted bedding, contorted stratification bedding

P-113. POZULMUŞ EROZİYA SİKLİ- yer qabığında hərəkətlərin sürətlə getməsi sayəsində, normal gedişini dayandırmış, relyefin inkişafı. Əgər sikl onun son mərhələsində pozulursa onda relyefdə inkişafın müxtəlif mərhələlərinə aid formalar müşahidə edilir. Mis: Əvvəlki siklin “qocalıq” və onun pozulmasından sonra başlanan siklin “cavanlıq” formaları.

P- нарушенный цикл эрозии

E- interrupted erosion cycle, broken erosion cycle

P-114. PRERİ- Şim. Amerikada 35° şm. e-dan 54° şm. e-nə

qədər uzanan, şərqdən Miçiqaq gölü və qərbdən Böyük düzənliklə əhatə olunan, çöl tipli geniş düzənlik sahə.

P- прерия

E- prairie

P-115. PRETEGELEN SOYUQLAŞMASI- Orta Avropa düzənliyində müəyyən edilmiş və Teleqaq soyuqlaşmasından əvvəl olmuş, Üst Pliosen soyuqlaşma epoxası.

P- Претегеленское похолодание

E- Praetiglian cold period

P-116. PROLÜVİ /lat. proluvium- axma, çirkab, proluo- axınla aparıram/- süxurların aşınma məhsullarının müvəqqəti axınların erozion dərələrinin ağız hissəsində yerüstü toplantısı. Gətirmə konuslarını və bunların birləşməsindən əmələ gələn prolüvial şleyfləri təşkil edir. P. bəzən aşağı hissədə quruyan daimi çayların yerüstü /quru/ deltasını da aid edirlər. Quraq və ya dəyişkən rütubətli iqlim şəraitində inkişaf etmişdir.

P- пролювий

E- alluvial fan deposits

P-117. PROLÜVİAL- AL-LÜVİAL ŞLEYF- müvəqqəti və daimi su axınlarının gətirmə konuslarının birləşərək dağ dibində əmələ gətirdiyi, maili düzənlik zolağı.

P- пролювиально- аллювиальный шлейф

E- aggradation plain, apron

P-118. PROTOGEOSİNK-LİNAL- hələ stabilləşməmiş bazalt-andezit qabıqda nuklear mərhələnin ardınca yaranmış, qədim və çox böyük geosinklinal çökəklik.

P- протогеосинклиналь

E- protogeosyncline

P-119. PROTOOROGE-NEZ- bilavasitə geosinklinal inkişaf mərhələsindən sonrakı orogenez /Boqolepov, 1968/.

P- протоорогенез

E- protoorogenesis

P-120. PSAMMİT- /yun. psammites qumlu, psammos- qum/- 50 faizdən çoxu, ölçüsü 0,05 /0,1/-dən 1mm-ə qədər olan mineral və süxur parçalarından ibarət, qumlu süxur. P. yumşaq hissəsi qum, sementləşmiş növü isə qumdaşı adlanır və süxurların fiziki aşınması nəticəsində əmələ gəlir.

P- псаммит

E- psammite

P-121. PSEFİT-/yun. psephos-xırda daş, çınqıl/- parçaları 1mm- dən kiçik olmayan iri qırıntılı süxur. Qırıntılar hamarlanmamış /buzlaq daşları, çay daşları, çınqıl/ və hamarlanmış /qayalar, qırma daşlar/ ola bilər. P. kövrək /çay daşları, çınqıl/ və sementləşmiş /konqlomerat, brekçiya və s./ süxurlar ola bilər.

P-псефит

E-psephite

P-122.

PSEVDOBREKÇİYALAR- xarici görkəmcə brekçiyalara oxşayan, ancaq mənşəcə onlardan fərqli olan, çökmə süxurlar. Qırıntı şəklində olub, kobud, müxtəlif ölçülü olması ilə səciyyəlidir.

P- псевдобрекчии

E- pseudobreccia

P-123. PSEVDOKARST-

xarici görkəmcə karstı xatırladan, ancaq başqa proseslərlə əlaqədar əmələgəlmiş müxtəlif ölçülü çökəkliklər. Gil karstı, termokarst və s. çökəkliklər ayrılır.

P- псевдокарст

E- pseudokarst

P-124. PSEVDOKONQLO-

MERATLAR- xarici görkəmcə konqlomeratlara oxşayıb, mənşəcə ondan fərqlənən çöküntülər. Almaz daşıyıcı partlayış borusunda qırıntılar bəzən hamarlanmış olub, konqlomeratlara oxşayır.

P- псевдоконгломераты

E- pseudoconglomerates

P-125.PSEVDOKRATER-

freatik püskürmə nəticəsində əmələ gəlmiş krater.

P- псевдократер

E- pseudocrater

P-126. PSEVDOLİTORAL-

daima sahilə çırpılan dalğalarla örtülən, sahil zolağı. Müasir P. Qara dənizdə yaxşı təzahür edir.

P- псевдолитераль

E- pseudolittoral

P-127. PSEVDOMAAR-

krater gölü, güclü denudasiyaya uğ-

ramış, akkumulyativ vulkan konusunun çox hissəsi yuyulmuş kraterində yerləşən göl /Şukin, 1964/.

P- псевдомаар

E- pseudomaar

P-128. PSEVDOTERRAS-

LAR- çay dərələrində morfoloji törəmə, xarici görkəminə görə çay terrasının qalıqına oxşayır, mənşəyinə görə ondan fərqlənir. Məs: yan qolun çayla kəsilmiş gətirmə konusu, çökmə moren terrası, struktur /denudasion/, sürüşmə terrasları və b.

P- псевдотеррасы

E- false terraces, pseudo-terraces

P-129. PSEVDOTRANS-

QRESSİYA- qurunun çökməsi baş vermədən, kontinental çöküntülərin dəniz çöküntüləri ilə müvəqqəti əvəz edilməsi. Səbəbi iqlim xarakterlidir: Qasırga, fırtına, dəniz daşqını və quraqlıqla əlaqədar, çay ağızlarında şirin suyun dəniz suyu ilə əvəz edilməsi.

P- псевдотрансгрессия

E- pseudotransgression

P-130. PSEVDOVULKAN

PÜSKÜRMƏSİ- /yun. pseudosyalan/ - xarici görkəmcə adi vulkan püskürməsini xatırlayan, palçıq vulkanının püskürməsi /Məs: Azərbaycanada 1977- ci ildə Lökbatan vulkanının püskürməsi və s./.

P- псевдовулканическое

извержение

E- pseudovolcane eruption

P-131. PULLU RELYEF-

Paralel kuest tirələrinin köndələn dərələrlə parçalanması sayəsində yaranmış asimmetrik massivlər (və ya təpələr) sırasından ibarət relyef. Platoyabənzər massivlərin parçalanması sayəsində yaranır və iti kənarı paz şəklində əsas dağ qalmasına tərəf çevrilmiş iri pulları (xalları) xatırladır.

P- чешуйчатый рельеф

E- imbricate relief, schuppen relief

P-132. PULSASIYA FƏRZİYYƏSİ- Yerin genişlənməsi və sıxılması qlobal dövrlərinin olmasını güman edən konsepsiya. Geosinklinalların yaranması və qapanması, qırışıqməhləgəlmə, Dünya okeanının transqressiya və reqressiyaları, maqmatizm hadisələri bu konsepsiya əsasında izah edilir. İlk dəfə 1902- ci ildə alman alimi Rotplets tərəfindən təklif edilmişdir.

P-пульсационная гипотеза

E- pulsation hypothesis

P-133. PUNA- /isp. Pina, keçua dilində səhralıq/-Mərkəzi Andda 14-28⁰c.e. 3500-4600 m yüksəklikdə daxili yaylanın yüksək dağlıq yarım səhra və səhra landsaft qurşağı. İqlimi yüksəkdağlıq tropik, kəskin kontinentaldır. Güclü küləklər, temperaturun sutkalıq tərəddüdü kəskin /20-25°C- dək/ olması səciyyəvidir. Bitkiləri – puna tiplidir.

P- пуна

E- puna

P-134. PYUI- Overnida /Fransa/ bazaltlı şlak konuslarından və ya traxit ekstruziv günbəzlərdən ibarət, vulkanik mənşəli dağlar və təpələr.

P- пюи

E- pui

P-135. PYEDMONT- bax: Dağətəyi düzənlik.

-R-

R-1. RADİAL ÇATLAR – tektonik strukturlara və ya süxurların yatım formalarına görə, radial vəziyyət tutan, çatlar.

P- радиальные трещины

E- radial fissures

R-2. RADİAL PARÇALANMA- dağların şüavarı, ulduzvarı parçalanması, çay dərələrinin, dağların ən yüksək mərkəzi hissəsindən başlayaraq radius üzrə ayrılması sayəsində, dağ massivlərinin və qruplarının parçalanması./məs: Xan- Tenqri, Qars/.

P- радиальное расчленение

E- radial dissection of mountain

R-3. RADİOKARBON

ÜSULU- təbii obyektlərdə /əsasən kömür, ağac, sümük qalıqlarında və s./ C¹⁴ izotopunun nisbi miqdarının öyrənilməsinə əsaslanan, etmə üsul. Nisbətən cavan /bir neçə min ildən çox olmayan/ törəmələrin yaşının

müəyyən olunmasında istifadə edilir.

P- радиоуглеродный метод

E- radiocarbon dating

R-4. RADIOMETRİK

ÜSUL-radioloji üsul, radioizotop üsulu- süxurların mütləq yaşının təyin edilməsi üsulu. Bir sıra kimyəvi elementlərin ^{40}K , ^{235}V , ^{87}Rb /daimi sürətlə radioaktiv parçalanması və onların başqa elementlərin sabit izotoplarına çevrilməsi hadisəsinə əsaslanır. Arqon /kalium-arqon/, stronsium /rubidium-stronsium/, qurğuşun və başqa üsullar tətbiq olunur.

P- радиометрические методы

E- radiometric dating

R-5. RADIOMETRİK

YAŞ- bax: Mütləq yaş

R-6. RAMP /fr. rampe-meylik, meyl/-qırılıb qalxma və ya üstəgəlmələrlə məhdudlaşmış qrabən.

P- рамп

E- ramp

R-7. RAMP ÇÖKƏKLİYİ - iki massiv çıxıntısı arasında əmələ gəlir. Sıxılma qrabeni də adlanır.

P- впадина рамповая

E-ramp depression

R-8. REJELYASIYA /lat. re- təkrarlılıq bildirən, ön şəkilçi və gelatio- donma/ rütubətli süxurların növbəli şəkildə donması və əriməsi. Süxurların R.kriogen proseslərin, aşınmanın və bir çox mik-

ro-və mezorelyef formalarının əmələgəlməsinə səbəb olur.

P- режелация

E- regelation

R-9. REGENERASIYA-

/lat. regeneratio- canlanma, təzələnmə/ - Stabilləşmənin əksinə olaraq, tektonik hərəkətlərin yüksək dərəcədə canlanması və eyni zamanda platformanın yerində geosinklinal şəraitin bərpa olması .

P- регенерация

E- regeneration

R-10. REGENERASIYA OLUNMUŞ BUZLAQ- bax: Yenedən törəmiş, canlanmış buzlaq.

R-11. REGION /lat. regio- ölkə, vilayət/- böyük fərdi ərazi vahidi. Fiziki coğrafiyada- istənilən taksonomik dərəcəli fiziki-coğrafi rayonlaşdırma vahidinin ümumiləşdirilmiş adı.

P- регион

E- region

R-12. REGIONAL QEYRİ-UYĞUNLUQ- süxurların, geniş ərazilərdə təzahür edən, qeyri- uyğun yatımı.

P- региональное несогласие

E- regional unconformity

R-13. REQ- Əlcazair Saxarasında düzənlik daşlı səhranın ərəbcə adı. Bu tip səhraların daş /çaqıl/ örtüyü qumlu-çaqıllı allüvinin və ya konqlomerat laylı qumdaşlarının və konqlomeratların aşınmış materiallarının sovrulması sayəsində yaranmışdır. Bəzi müəl-

liflər R. Liviya səhrasındakı “serir” termininin sinonimi hesab edirlər.

P- per

E- reg

R-14. REQRESSİV ERO-ZİYA- /lat. regressio- gəriyə hərəkət/-gəriyə çəkilən eroziya. Süxurların səthi axınlarla parçalanması və yuyulması prosesi. Dərinlik eroziyası mənbə istiqamətində inkişaf edərək tarazlıq profilinin yaranmasına gətirib çıxarır və adətən qonşu hövzələrin çaylarının baş hissəsinin zəbt olunmasına səbəb olur.

P- регрессивная эрозия

E- regressive erosion, head ward erosion, backward erosion

R-15. REQRESSİV YA-TIM- dənizin gəriyə çəkilməsi şəraitində toplanan süxur laylarının yatımı. R. y. üçün fasiyaların ərazi üzrə və şaquli kəsilişdə nisbətən dərin dəniz çöküntülərindən dayaz dəniz çöküntülərinə doğru qanuna uyğun dəyişilməsi səciyyəvidir.

P- залегание регрессивное

E- regressive bedding

R-16. REQRESSİYA /lat. regressio-gəriyə çəkilmə, əksinə hərəkət/- qurunun qalxması, okean və dənizlərin dibinin çökməsi və yaxud da onlarda suyun azalması nəticəsində, dənizin sahillərdən geri çəkilməsi.

P- регрессия

E- regression

R-17. RELİKT RELYEF- /lat. relictum-qalıq/-keçmiş geoloji

dövrərdə, başqa şəraitdə əmələ gəlmiş, relyef formaları. Məs: Şərqi- Avropa düzənliyində buzlaq relyef formaları.

P- реликтовый рельеф

E- relief landforms, past forms

R-18. RELYEF- /lat. relevo, fr. relief- qaldırırım/- görünüşünə, ölçülərinə, mənşəyinə, yaşına və inkişaf tarixinə görə fərqlənən, yer səthinin nahamarlıqlarının /formalarının /məcmusu. R. yüksəklikləri əmələ gətirən müsbət və çökəkləri ifadə edən mənfə formalardan təşkil olunmuşdur. Miqyasına görə planetar, meqa, makro, mezo, mikro və nano formalara ayrılır. R. endogen və ekzogen qüvvələrin yer səthinə birgə təsiri altında formalaşır. R. Formalaşmasında bilavasitə ağırlıq qüvvəsinin doğruduğu qravitasiya prosesləri mühüm rol oynayır. R. Geomorfologiya elmi öyrənir.

P- рельеф

E- relief, topography

R-19. RELYEF ƏMƏLƏ-GƏLMƏNİN SİKLLİYİ –geoloji proseslərin /əsasən tektonik hərəkətlərin\ dövrü və iqlim tərəddüdü ilə əlaqədar olaraq relyef-əmələgətirici proseslərin qanuna uyğun növbələşməsi. Nəticədə müxtəlif relyef tiplərinin dövrü əmələ gəlməsi müşahidə edilir /əvvəlcə tektonik, təzadlı, sonra isə denu-dasion, hamarlanmış/. Eyni zamanda həmin generasiyaların korrel-

yativ şöküntüləri əmələ gəlir. Relyefin inkişafının siklliyi, eyni formaların təkrar olunması yox, yer səthinin qanunauyğun, ancaq təkrar olunmayan geoloji-geomorfoloji inkişafı deməkdir. Relyef əmələgəlmənin siklliyinin çoxluğunda relyefin inkişafının mürəkkəbliyi təzahür olunur.

P- цикличность рельефообразования

E- cycle relief development

R-20. RELYEF ƏMƏLƏ-GƏTİRİCİ PROSESLƏR- relyefi formalaşdıran, əmələ gətirən, proseslər. Endogen və ekzogen R. ə. p. ayrılır. Bunlar da öz növbəsində morfogeneza amillər toplusunun təzahüründən ibarətdir.

P- процессы рельефообразующие

E- relief developing processing, relief building processing

R-21. RELYEF ƏMƏLƏ-GƏTİRİCİ TEKTONİK HƏRƏ-KƏTLƏR- yer səthi relyefin mühüm elementlərinin əmələ gəlməsinə səbəb olan, sürəti denudasiya, yaxud akkumulyasiya proseslərindən üstün olan, nisbətən qısa müddətli intensiv və əsasən şaquli hərəkətlər.

P- движения тектонические рельефообразующие

E- tectonic relief, developing movements, tectonic relief building movements

R-22. RELYEF FORMALARI (YER SƏTHİNİN FOR-

MALARI)- yer qabığının müəyyən həcmi tutan, üç ölçülü kütlə. Onlar relyefin iki ölçülü elementləri və ya tərəfləri /yamaclarla, üfqü və üfqiyə yaxın səthlərlə/ ilə məhdudlaşır. Formalar qabarıq və ya müsbət /dağlar, təpələr və s./, batıq və ya mənfi /çökəklik, dəre və s./ ola bilər. Müsbət və mənfi formalar öz aralarında qanunauyğun birləşərək relyef tiplərini əmələ gətirir. R. f. ölçülərinə, morfologiyasına, mənşəyinə və yaşına görə təsnifatı aparılır.

P- формы рельефа

E- topographic forms, landforms, forms of the Earth surface

R-23. RELYEF XƏRİTƏ-LƏRİ- qurunun, dəniz dibinin və ya başqa fəza cismləri səthinin relyefini əks etdirir. Hipsometrik, batimetrik, geomorfoloji, morfometrik, fizioqrafik xəritələrə, eləcə də relyefin parçalanması və yer səthinin eroziyadan, deflyasiyadan və b. mənfi təbii və texnogen amillərdən mühafizə tədbirləri və s. xəritələrə ayırırlar.

P- карты рельефа

E- maps of relief

R-24. RELYEFDƏ KƏSİMİN HÜNDÜRLÜYÜ- topoqrafik xəritələrdə qonşu horizontallar arasındakı hündürlük fərqi.

P- высота сечения

E- contour interval

R-25. RELYEF TİPİ- yer səthinin müəyyən sahəsində oxşar

görünüşə, quruluşa, mənşəyə malik və qanunauyğun təkrarlanan relyef formalarının məcmu. Məs: təpəli-moren relyefi, dərə-qobu relyefi və s.

Р- тип рельефа

E- relief type, type of relief

R-26. RELYEF ÜSTƏ-GƏLMƏSİ /Ampferer, 1928/- erozion səthin üstəgəlməsi /Obuen, 1967/. Erozion üstəgəlmənin sin.

Р- надвигание рельефа

E- erosion thrust, over thrusting of relief

R-27. RELYEFİ ƏKS ET-DİRMƏ ÜSULLARI- yer səthi əyriliklərinin, daha doğrusu relyefin üçüncü ölçüsünün xəritədə göstərilməsi üsulu.

Р- способы изображения рельефа

E-relief reflecting methods

R-28. RELYEFİN ADAP-TASİYASI /UYĞUNLAŞMASI/- relyefin geoloji strukturaya uyğunlaşması, adaptasiyası.

Р- адаптация рельефа

E- adaptation relief

R-29. RELYEFİN ALÇA-LAN İNKİŞAFI- denudasiya proseslərinin tektonik qalxmadan üstün olduğu şəraitdə baş verir. R. a. i. üçün mütləq və nisbi yüksəkliyin azalması, yamacların hamarlanması və peneprenin əmələ gəlməsi səciyyəvidir.

Р- нисходящее развитие рельефа

E- descending evolution of relief

R-30. RELYEFİN ASİM-METRİYASI- /yun. asymetria-qeyri uyğunluq/-silsilə, tirə, dərə və digər relyef formalarının bitişik yamaclarının müxtəlif uzunluğa və meyilliyə malik olması.

Р- асимметрия рельефа

E- asymmetry of relief

R-31. RELYEFİN CAVAN-LAŞMASI- əvvəllər denudasiya prosesləri ilə nivelirlənmiş ərazinin yenidən tektonik qalxmaya məruz qalması, yaxud eroziya bazisinin enməsi nəticəsində relyefin təzadlarının güclənməsi. Çayların dərinlik eroziyası və relyefin parçalanması güclənir.

Р- омоложение рельефа

E- rejuvenation of relief

R-32. RELYEFİN CAVAN-LIĞI –bax: Erozion sikl.

R-33. RELYEFİN CAVAN-LIQ DÖVRÜ- Devisə görə dağlıq relyefin təkamülündəki mərhələlərdən biri. Dağlıq relyefdə intensiv parçalanma, dərinlik eroziyası üstünlük təşkil edir.

Р- юность рельефа

E- young relief

R-34. RELYEFİN DÜZƏL-MƏSİ- qalxma sahələrində denudasiya və enmə sahələrində akkumulyasiya proseslərinin birgə təsiri nəticəsində relyefin kontrastlığının azalması.

Р- выравнивание рельефа

E- levelling of relief

R-35. RELYEFİN ELE-MENTLƏRİ- relyefin əsasını /karkasını/ yaradan və müxtəlif mənşəli relyef formalarını ayıran səthlər, xəttlər və nöqtələr.

P- элементы рельефа

E- elements of relief

R-36. RELYEFİN ENER-JİSİ- relyefin parçalanma dərəcəsi – müəyyən ərazidə ən yüksək və ən alçaq nöqtələr arasındakı şaquli xətt üzrə məsafəni və üfqi parçalanmanı nəzərə almaqla bu və ya digər relyef əmələgətirici prosesin potensial intensivliyinin və ya özünü təzahür etmə imkanının morfometrik göstəraciləri.

P- энергия рельефа

E- energy of relief

R-37. RELYEFİN ƏYRİ-LƏRİ- əsas qırıqlıq strukturlara çəp, yaxud köndələn uzanan sinklinal formalar. Qırıqığın tağının undulyasiyası yaxud onların kulisvari yerləşməsindən yaranır. Bundan başqa yeraltı karst boşluqlarının tavanının çökməsi ilə əlaqədar yer səthində müşahidə olunan əyilmələr.

P- перегибы рельефа

E- bend of relief

R-38. RELYEFİN GENE-RASİYASI- eyni inkişaf mərhələsində əmələ gəlmiş müxtəlif mənşəli relyef formaları kompleksi. Relyefin qədim generasiyası adətən güclü parçalanıb, dağılmış relikt formalardan ibarətdir.

P- генерация рельефа

E- generation of relief

R-39. RELYEFİN İLKİN FORMALARI- relyefin başlanğıc forması, hər hansı relyef əmələgətirici amilin regional təsiri nəticəsində yaranıb, sonralar başqa amillərin təsiri altında ikinci dəfə dəyişikliyə məruz qalmış relyef formaları. Məs: İlkın moren düzənliyi.

P- первичные формы рельефа

E- initial landform

R-40. RELYEFİN İNKİ-ŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ -geoloji sikli əhatə edən relyefin formalaşma vaxtının bir hissəsi. Başlanğıcda təzadlı relyef olub tədricən hamarlanma ilə əvəz olunur və müvafiq relyef törəmələrinin yaranması ilə səciyyələnir.

P- этапы развития рельефа

E- development stages of relief

R-41. RELYEFİN İNKİ-ŞAF SİKLİ – bax: Coğrafi sikl

R-42. RELYEFİN İNKİ-ŞAF MƏRHƏLƏSİ- 1) Qanunauyğun olaraq bir-birini əvəz edən, coğrafi sikllər mərhələsi /gənclik yaxud cavanlıq, yetkinlik, qocalıq/. Hər bir mərhələ relyefin özünəməxsus spesifik əlamətləri ilə səciyyələnir və müxtəlif relyef əmələgətirici proseslərin sürəti və xarakterinə görə fərqlənir. Gənclik mərhələsi üçün suayırıcıda saxlanıla bilən ilkin səthin intensiv erozion parçalanması səciyyəvidir.

Yetkinlik mərhələsində relyef, bu dövrdə daha da fəallaşmış ekzogen relyef əmələgətirici proseslərlə maksimal parçalanır. Qocalıq mərhələsində isə denudasiya prosesləri zəifləyir, çayların tarazlıq profili və maili dalğalı düzənlik – peneplen formalaşır. Relyefin inkişaf mərhələsi məfhumu amerika alimi U. M. Devis tərəfindən irəli sürülmüşdür. 2) Relyefin inkişafı müddətində müxtəlif relyef tiplərinin bir- birini əvəz etməsi.

P- стадия развития рельефа

E- stage of evolution of relief, topographic maturity

R-43. RELYEFİN KİÇİK FORMALARI (MİKRORELYEF) /yun. mikros-kiçik və relyef/- relyefin xırda formaları, yer səthinin nahamarlıqlar kompleksi. Əsasən ekzogen proseslər nəticəsində əmələ gəlir, yüksəklik fərqi bir neçə metrədən çox olmur, iri relyef formalarının hissələrini təşkil edir /mis: göl çalaları, məcrayanı vallar, çoxbucaqlı törəmələr və s./.

P- мелкие формы рельефа

E- microrelief, minor surface landforms, small scale landforms

R-44. RELYEFİN KİNEMATİKASI -/yun. kinematos- hərəkət/- geomorfologiyanın bölməsi olub, yer səthində baş verən yeni dəyişiklikləri öyrənir. R.k. vəziyyəsinə təkrar nivelirləmə və digər dəqiq ölçmələrin köməyi ilə yer

qabığında şaquli hərəkətlərin, yarıqların kəsilmə sürətinin, delta- ların inkişafının və s. öyrənilməsi daxildir. Relyefin kinematikasını anlayışı keçmiş sovet geomorfoloqu A.S. Devdariani /1950/ tərəfindən təklif olunmuşdur.

P- кинематика рельефа

E- kinematics of relief

R-45. RELYEFİN QABA- RIQ FORMALARI- Bax: Relyefin müsbət formaları.

R-46. RELYEFİN QOCA- LIĞI- Bax: Eroziya sikli.

R-47. RELYEFİN MƏR- TƏBƏLİYİ - dağlarda yüksəkliyin artması ilə əlaqədar relyef tiplərinin ardıcıl dəyişməsi. R. m. eyni zamanda iqlim şəraitinin dəyişməsi və dağların inkişaf tarixi ilə əlaqədar də yaranır.

P- ярусность рельефа

E- layering of relief, stratification of relief

R-48. RELYEFİN MƏ- DELLƏŞDİRİLMƏSİ- əsasən ekzogen amillərin birgə təsiri altında relyefin dəyişməsi.

P- моделировка рельефа

E- modelling of relief

R-49. RELYEFİN PİL- LƏSİ- yeni tektonik mərhələdə eyni böyüklükdə ümumi qalxmaya /enməyə/ məruz qalmış və hal hazırda təxminən eyni mütləq yüksəklikdə yerləşən, ərazi.

P- ступень рельефа

E- step of relief

R-50. RELYEFİN PLASTİKASI- bu və ya digər relyef əmələgətirici proseslərin təsiri altında yaranmış, relyefin xarici xüsusiyyətləri.

P- пластика рельефа

E- plastics of relief

R-51. RELYEFİN STRUKTURLUĞU- davamlı struktur elementlərin açılışı və morfoloji təzahürü. Relyefin ayrı-ayrı elementlərinin, topoqrafik səthinin və hissələrinin əmələgəlməsində müəyyən rol oynayan ayrı-ayrı “bərk” layların, intruziv kütlələrin denudasiya ilə açılmış səthi. /Şukin, 1960/.

P- структурность рельефа

E- relief structure

R-52. RELYEFİN TƏKAMÜLÜ – təkamül nəzəriyyəsinə uyğun olaraq yer səthinin müasir relyefinin uzun müddətli /geoloji keçmiş/ inkişaf tarixi.

P- эволюция рельефа

E- evolution of relief

R-53. RELYEFİN TƏSNİFATI- relyef formalarının bir sıra əlamətlərinə görə sistemləşdirilməsi. R.t. əsasən: 1) yeni tektonik hərəkətlərin intensivliyinə və istiqamətinə; 2) mənzəyinə (morfoqenez amillərə və proseslərə); 3) relyef tiplərinə; 4) yaşına görə aparılır.

P- классификация рельефа

E- classification of relief

R-54. RELYEFİN TƏZADLIĞI- yer səthinin qonşu sahələrində yüksəklik amplitudu kəskin

olan mənfə və müsbət relyef formalarının tez-tez növbələşməsi. İntensiv tektonik hərəkətlərin differensial xarakteri ilə əlaqədardır. R.t. ən yüksək formada adalar qövsü zonasında müşahidə edilir.

P- контрастность рельефа

E- geomorphic contrasts

R-55. RELYEFİN TİNİ (tərəfi) - yer səthinin müxtəlif dərəcədə dikliyi və əyriliyi olan elementar hissəcikləri olub, relyef formalarını sərhədləndirir. Mis: Mənzəyinə görə müxtəlif olan terras səthi və terras pilləsi.

P- грани рельефа

E- elementary surfaces of landforms

R-56. RELYEFİN YAŞI- hər hansı relyefin, yaxud onun ayrı-ayrı formalarının əmələgəldiyi vaxtdan sonra keçən zaman. Relyefin yaşı müxtəlifdir: a /morfoloji, yəni bir sikl daxilində inkişaf mərhələsi və b/ geoloji- Yer in geoloji tarixinin müəyyən dövründə relyefin əmələgəlmə vaxtı. R.y. illərlə /mütləq/, yaxud geoxronoloji şkalanın bölgülərilə /nisbi/ göstərilir.

P- возраст рельефа

E- age of relief

R-57. RELYEFİN YETKİNLİYİ- bax: Eroziya siklləri.

R-58. RELYEFİLİ XƏRİTƏLƏR- yerin /sahənin/ kartoqrafik təsvirlərlə göstərilmiş həcmli modeli.

P- рельефные карты

E- relief maps

R-59. REPER- (fran. Repere – nişan, işarə, ilk (başlanğıc) nöqtə) uzun müddətli tikililərin divarına / və ya özülünə/ və ya, nivelirləmə yolu ilə mütləq yüksəkliyi müəyyən edilmiş bərk yerə bərkidilmiş işarə.

P- репер

E- bench mark, control point

R-60. RESEKVENT ÇAY-

1) V. M. Devisə görə layların yatımı istiqamətində axan subsekvent çayların qolu; 2) konsekvant çayın istiqamətində axan subsekvent çayın qolu /Şukin, 1964/.

P- река ресеквентная

E- resequent river

R-61. RESEKVENT DƏ-

RƏ- konsekvant çayın ikinci dərəcəli qolunun dərəsi olub, onun axım istiqamətini təkrarlayır və adətən süxur laylarının yatımına uyğun gəlir.

P- ресеквентная долина

E- resequent valley, secondary consequent valley

R-62. RESEKVENT TİRƏ-

ikinci dərəcəli antiklinal tirə olub, monoklinal subsekvent dərələrlə sərhədlənir.

P- гряда ресеквентная

E- resequent ridges

R-63. RƏMƏ-müxtəlif mənşəli təpə, təpəcik. /Erm-nın Vedi r./

P- рмяя

E- reme

R-64. RİAS SAHİL –dar, uzun, əyri-üyrü körfəzlər və burunların növbələşməsilə səciyyələnən, sahil tipi. Dağ silsilələri sahilə perpendikulyar yaxud ona yaxın istiqamətdə yaxınlaşan dağlıq ölkədə dərələrin mənşəb hissəsini dənizin basması nəticəsində əmələ gəlir.

P- рiasовый берер

E- rias coast

R-65. RİAS TIPLİ SAHİL-

bax: Rias sahil

R-66. RİASLAR- dəniz sahili dağlıq olan ərazilərdə çay dərələrinin aşağılarına dənizin inqressiyası nəticəsində əmələgəlmiş körfəzlər. İspaniyanın şimal-qərb, İrlandiyanın cənub-qərb sahilləri üçün səciyyəvidir.

P- риасы

E- rias

R-67. RİF /holl.rif/- mərca

koloniyalarının, əhəngli yosunların, mamırların və rif əmələgətirən başqa orqanizmlərin sualtı əhəngli qurğuları. Ancaq isti dənizlərdə yayılmışdır. R. müxtəlif tipləri ayrılır: çəpər, sahil, həlqəvi /atollar/ və b.

P- риф

E- reef

R-68. RİF ƏMƏLƏGƏTİ-

RƏNLƏR- əhəngli skeleti olan, geoloji həyat tərzini sürən və sağlığında həyat tərzini basdırılmış vəziyyətdə saxlayan, su hövzələrinin dibinə yapışmış orqanizmlər. Əsasən üzvi çöküntülərin sürətlə toplanması üçün şərait yaradır.

Onlara mərcanlar, mamır, yosunlar aiddir. Riflərin əmələ gəlməsində həmçinin onların üzərində yerləşən koloniya həyat tərzini sürməyən orqanizmlər də iştirak edir. Demək olar ki, bütün relyef əmələgətiricilər rifdən başqa həm də səlis laylı əhəngdaşları və dolomit qatları və ayrı-ayrı layları əmələ gətirir. Bəzən laylı əhəng daşları rifləri əhatə edir və ya onun bir hissəsini təşkil edir.

P- рифообразователи

E- reef buildings

R-69. RİF TIPLİ SAHİL- rif əmələgətirici orqanizmlər /mərcaclar, əhəngli yosunlar, mamır/ yaradır və adətən mərcan rifləri adlanır. Onların arasında aşağıdakılar ayrılır: a/ sahili dövrələyən (mərcaclar rifləri əsas sahilə bitişik olan); b/ rif valı /manəə/; (sahildən bir qədər aralı yerləşib, ona paralel uzanan və qurudan boğazla ayrılan, c/ rif qabıqlı sahil (dayaz dənizlərdə mərcanların yığılması nəticəsində əmələ gələn, çıxıntı şəkilində dənizə doğru soxulan).

P- берег рифового типа

E- reef coast

R-70. RİFT /ing. rift - çat qırılma/ -uzunluğu yüz minlərlə kilometr, eni on, bəzəndə bir neçə yüz km-lə ölçülən, yer qabığının iri, xətti tektonik strukturu, adətən geniş tağvari qalxmanın fonunda gədən üfqü gərilmə zamanı əmələ gəlir. Bəzən R. daxilində daha kiçik grabenlər və horstlar müşahidə

edilir. Daha böyük riflər rift qurşaqları, zonaları və ya sistemləri adlanır. /məs: Şərqi Afrika qırılmalar sistemi, Baykal rift sistemi/.

P- рифт

E- rift

R-71. RİFT ÇIYINLƏRİ- rift çökməsinə bitişik, nisbətən qaldırılmış sahələr.

P- плечи рифта

E- shoulder of rift

R-72. RİFT ÇÖKƏKLIYI - qırılmalarla məhdudlaşan zolağın (sahənin) çökməsi nəticəsində əmələ gəlir.

P- рифтовая впадина

E- rift depression

R-73. RİFT DƏRƏSİ- yer qabığının xətt şəkilində uzanan sahəsinin çökməsi nəticəsində əmələ gələn çökəklik. R.d. paralel qırılmalar zonası ilə əhatələnir. /məs: Reyn çayının dərəsi/.

P- рифтовая долина

E- rift valley

R-74. RİFT DƏRƏSİ- (Dar rift dərəsi) okeanların rift zonalarında çox dar, dik yamaclı /10-20°, bəzi yerdə 90°, V- şəkilli, dərin, uzun çökəklik. Adətən orta okean silsilələrinin oxu boyunca və ya müəyyən bucaq altında uzanır. Okeanın qırılma zonalarında köndələn rift dərələri müşahidə edilir.

P- рифтовое ущелье

E- rift gap

R-75. RİFT QURŞAĞI - materiklərin eləcədə okeanların rift zonalarını birləşdirir və min kilo-

metrlərlə uzanır /Milanovski, 1972/.

P- пояс рифтовый

E- rift belt

R-76. RİFT TIPLİ ORO-GENEZ- çökmə rift zonası olan və ümumi qalxmanın üstünlük təşkil etdiyi, yüksək sürət qradiantli müxtəlif istiqamətli yeni tektonik hərəkətlər zonasını əhatə edir. Episentri rift dərələri boyu yerləşən güclü zəlzələlər səciyyəvidir. Bazaltlı vulkanizm inkişaf edib, kənar çökəklikləri olmur /Nikolayev, 1969/.

P- орогенез рифтового типа

E- rift type orogenesis

R-77. RİFT ZONASI- orta okean silsiləsinin tağ hissəsi olub, silsilə boyunca böyük məsafədə uzanır, dərin qraben xarakterlidir. Vulkanizmiyi, seysmikliyi və Yer in dərinlik zonalarından yüksək temperatur axını ilə səciyyələnir.

P- рифтовая зона

E- rift zone of mid-oceanic ridges

R-78. RİGEL- buzlaq dərəsinin dibində köndələn qayalı pillə, bərk süxurların səthə çıxan yerində, yaxud həmin yerdə birləşən buzlağın güclü fəaliyyəti nəticəsində dərənin dərinləşməsi zamanı əmələ gəlir.

P- ригель

E- rock bar, rock step

R-79. RİSS BUZLAQ EPOXASI /Dunay çayının qollarından birinin adı/- Alp vilayətində

son maksimal Pleystosen buzlaşmasından əvvəlki mərhələ /250-75 min il əvvəl/. Buzlağın əmələ gəlməsi iqlimin müəyyən qədər istiləşmə vaxtı ilə iki mərhələyə ayrılır. Şimali Amerikanın-Sanqamon buzlaqarasına uyğun gəlir.

P- Рисская ледниковая эпоха

E- Riss Ice Age

R-80. RİSS-VÜRМ BUZLAQLARARASI-buzlaqarası mərhələ, Alplarda Riss və Vürm buzlaq mərhələlərini ayırır. Mərkəzi Avropanın Eem, Şərqi Avropa düzənliyinin-Mikulin, Şimali Amerikanın-Sanqamon buzlaqlararasına uyğun gəlir.

P- Рисс- Вюрмское межледниковье

E- Riss-Wurm Interglacial

R-81. RİTM /ÇÖKÜNTÜ TOPLANMADA/- eyni və ya bir-birinə çox yaxın sedimentasiya şəraitinin müəyyən dərəcədə bərabər təkrarı, laylı çöküntülərin ritmik toplanmasına səbəb olur. Hər bir təkrara süxurların qanunauyğun qruplaşması müvafiq gəlir. Süxurların bu cür birliyi adətən sikl, yaxud ritm /az qalınlıqda/ adlanır.

P- ритм

E- rhythm

R-82. RUKLAND- dağ sisteminin əyilmiş tərəfi /Edelşteyn, 1933/.

P- рукланд

E- ruckland

-S-

S-1. SAHƏVİ PÜSKÜRMƏ

– geniş ərazidə çoxsaylı çatlardan və boruyabənzər kanallardan püskürmə (məs: Hindistanda Dekan, İspaniyada Laki və s. bazalt platalarını əmələ gətirmişdir).

P- площадное извержение

E- sheet eruption

S-2. SAHƏVİ VULKANİZM – bax: Areal vulkanizm

S-3. SAHİL – su hövzəsi /dəniz, göl, su anbarı/ ilə və ya axar su /çay, müvəqqəti yataq axarları/ ilə qurunun qarşılıqlı təsir zolağı. Su hövzələrində S. formalaşdıran əsas amil dalğa və ləpədüynə, axar sularda isə əsasən yataq axınları ilə əlaqədardır. S. təsnifatı morfoqrafik, struktur, dinamik, genetik və b. prinsiplər əsasında aparılır. Bax: Dəniz sahilləri.

P- беер

E- coast

S-4. SAHİL AKKUMULYASIYASI – dalğaların və onları müşayiət edən axınların fəaliyyəti zamanı dalğa sahəsində çöküntülərin toplanması. Çöküntülərin sahilboyu hərəkəti və ya sualtı yamacın yuyulma materiallarının dibdən gətirilməsi və akkumulyasiyası nəticəsində baş verir. Suüstü və sualtı /dib/ S. a. ayrılır.

P- аккумуляция береговая

E- coastal accumulation

S-5. SAHİL BƏNDİ – ləpədüynə axının fəaliyyəti ilə yaran-

mış və plyajın arxa hissəsində yerləşən akkumulyativ relyef forması; hündürlüyü 4 m-ə qədər çatır. Eyni yaşlı sahil xəttinə paralel yerləşir.

P- береговой вал

E- beach-ridge

S-6. SAHİL ÇIXINTISI /DİKDİR/ – Bax: Klif

S-7. SAHİL DÜZƏNLİY – Quru tərəfdən sahil zonasını əhatələyən düzənlik. Dəniz dibinin quruya çevrilmiş sahilyanı zolağından /materikin kənarının qalxması və ya dənizin səviyyəsinin düşməsi nəticəsində /, yaxud da sahil prosesləri ilə formalaşan akkumulyativ sahədən ibarət olur.

P- береговая равнина

E- coastal plain

S-8. SAHİL XƏTTİ – dəniz və ya gölün üfqi su səthinin quru ilə kəsişdiyi xətt. Böyük su hövzələrinin səviyyəsi daimi olmadığı üçün S.x. anlayışı müəyyən dərəcədə şərti səciyyə daşıyır və su hövzəsi səviyyəsinin orta çoxillik vəziyyətini əks etdirir.

P- береговая линия

E- shoreline, shore-line, coastal line

S-9. SAHİL XƏTTİNİN İNKİŞAFI – sahil zonasında gedən proseslər zəminində sahil xəttinin təkamülü.

P- развитие береговой линии

E- development of shoreline

S-10. SAHİL XƏTTİNİN YERDƏYİŞMƏSİ – yer qabığının

ehtizazı hərəkətləri və ya Dünya okeanında suyun həcminin dəyişməsi ilə əlaqədar dənizin geri çəkilməsi (reqressiya) və ya qurunu basması (transqressiya) nəticəsində dənizin sahil xəttinin vəziyyətinin dəyişməsi. Sahil xəttinin dənizə doğru geriyə çəkilməsi mənfi, quruya doğru irəliləməsi isə müsbət yerdəyişmə adlanır. S.x.y. hövzədə suyun həcminin dəyişməsi /məs: materik buzlarının əriməsi/ ilə əlaqədar olduğu halda hidrokratik və ya evstatik, yer qabığının ehtizazı hərəkətləri ilə əlaqədar olduğu halda isə geokratik və ya epeyrogenik adlanır.

P- перемещение береговой линии

E- dislocation of coastal line

S-11. SAHİL MORENİ – dərə buzlaqlarının moreni; buzlağın qismən və ya tam əriməsi nəticəsində dərənin yamacı boyu tirə və yaxud pillələr şəkilində çökdürülür.

P- береговая морена

E- border moraine

S-12. SAHİL PLATFORMASI – bax: Abrazion platforma.

S-13. SAHİL PROFİLİ – sahilin sualtı yamacının və suüstü hissəsinin profili də daxil olmaqla, sahil zonanın köndələn kəsilişi. Abrazion və akkumulyativ növlərə ayrılır.

P- профиль береговой

E- coastal profile

S-14.SAHİL PROSESLƏRİ– hərəkət edən suyun təsiri altında sahil zonasında baş verən proseslər (dalğalanma, su hövzəsi səviyyəsinin qabarma-çəkilməsi və b. tərəddüdlər, cərəyanlar, axınlar). S. p. abraziya, çöküntülərin yerdəyişməsi, sürtülərək yeyilməsi, çeşidlənməsi və akkumulyasiyası aiddir. S.p. nəticəsində sahilin profilinin və konturunun formalaşması baş verir, abrazion və akkumulyativ sahil relyef formaları yadır.

P- береговые процессы

E- coastal proceses, littoral processes

S-15. SAHİL PROSESLƏRİNİN ZONALLIĞI – iqlim zonalarından asılı olaraq sahil proseslərinin dəyişməsi qanuna-uyğunluqları.

P- зональность береговых процессов

E- zonality of coastal processes

S-16. SAHİL RİFİ, HAŞİ-YƏ RİFİ – bilavasitə materikə və ya adaya qovuşan mərcan törəməsi. S.r. daha sürətlə artması onun xarici kənarında baş verir, daxili /sahilyanı/ zonası isə, bəzən qırıntı materiallarla örtülmüş ölü mərcan əhəngdaşı xarakterini alır.

P- береговой риф

E- fringing reef, encircling reef

S-17. SAHİL SAYI /BAR/ – dəniz çöküntülərinin eninə hərəkəti və onların çökdürülməsi nəticə-

sində əmələ gələn akkumulyativ sahil forması.

Р- береговой бар

E- coastal barrier, barrier beach, barrier island

S-18. SAHİL SƏHRASI – materiklərin qərb sahillərində pas-satların təsir zonasındakı, səhra tipi. Havanın konveksiyası olmadan, mürəkkəb sinoptik şəraitdə yaranır. /Namib və Atakama səhraları/.

Р- береговая пустыня

E- coastal desert

S-19. SAHİL SƏPİNTİ-LƏRİ – dəniz və böyük göllərin sa-hilyanı zonasında ləpə döyən və sahilyanı axınların fəaliyyəti nə-ticəsində əmələ gələn səpinti faydalı qazıntılar. Su hövzələrinə faydalı qazıntıların qırıntıları çaylarla gə-tirilir və ya tərkibində faydalı qa-zıntı saxlayan süxurların ləpə-döyünlə parçalanması, yuyulması nəticəsində əmələ gəlir. Adətən güclü fırtınadan sonra qırıntı mate-riallarının yenidən yuyulması hesa-bına zənginləşir. Dəniz səviyyə-sinin tərəddüdü nəticəsində bəzən 2 və 3 mərtəbəli səpinti yataqları əmələ gəlir.

Р-береговые россыпи

E- coastal placers

S-20. SAHİL SİKLİ, DƏ-NİZ SİKLİ – dənizin abraziya-akkumulyasiya fəaliyyəti nəticə-sində dəniz sahillərinin təkamülü və sahil formaları kompleksinin dəyişilməsi.

Р-береговой цикл

E- marine cycle of erosion

S-21. SAHİL YAMACI – qurunun dənizə doğru hündür və adətən sıldırım yamacı.

Р-береговой склон

E- shore slope

S-22. SAHİL ZONASI – dəniz və qurunun qarşılıqlı təsir zonası, müasir sahil relyef forma-larının intşar etdiyi zona.

Р- береговая зона

E- coastal zone, littoral zone, sea coast, shore

S-23. SAHİLBOYU – quru ilə dəniz arasında sərhəd boyu zona, müasir və qədim relyef for-malarının yayılması ilə səciyyə-lənir. S. tam şəkildə qədim dəniz terraslarının, müasir sahil forma-larının yayıldığı quru zonanı və qədim sahil formalarının dənizlə örtülmüş sahil boyu sahəni əhatə edir.

Р- побережье

E- shore, coast

S-24. SAHİLBOYU AXIN – dalğalanma və küləyin təsiri ilə okean, dəniz və ya göllərdə su küt-ləsinin sahil boyu birtərəfli yerdə-yişməsi.

Р- вдольбереговое тече-ние

E- coastal current, littoral current, langshore current

S-25. SAHİLBOYU GƏ-TİRMƏLƏR AXINI – çimərlikdə ləpə döyən axınla, sualtı sahil ya-macında isə dalğalarla və sahilboyu

cərəyanlar vasitəsi ilə çöküntülərin sahilə paralel yerdəyişməsi.

P- вдольбереговой поток наносов

E- longshore drift

S-26. SAHİLLƏRİN MORFOLOGİYASI VƏ DİNAMİKASI – dəniz və okeanların sahil zonasının formalaşması qanunauyğunluqlarını və müasir dinamikasını öyrənən elm sahəsi. Dənizlə quru arasında sərhəd zonasının öyrənilməsində geoloji-geomorfoloji, hidrotexniki və hidroqrafik istiqamətləri birləşdirir.

P- морфология и динамика берегов

E- morphology and dynamics of coasts

S-27. SAHİLLƏRİN TƏSNİFATI –sahillərin müəyyən əlamətlərinə görə sistemləşdirilməsi. Ümumi qəbul olunmuş təsnifat sxemi yoxdur. S.t. aşağıdakı tipləri təklif olunur: morfoloji; struktur; dinamik; genetik və s. Akkumulativ və abrazion sahil tipləri arasında müxtəlif keçid sahillər /abrazion-akkumulativ və s./mövcuddur.

P- классификация берегов

E- classification of coasts

S-28. SAHİLYANI – dəniz və okeanların, çəkilmə zamanı quruyan zonasını əhatə edən, ensiz sahilboyu hissəsi.

P- побережье, взморье

E- littoral

S-29. SAHİLYANI AXINLAR – qabarma sularının qovulub gətirilən dalğalarının deformasiyası nəticəsində yaranan və kompensasiya axınları şəkilində mövcud olur.

P- течения прибрежные

E-coastal current

S-30. SAHİLYANI DƏNİZ DÜZƏNLİYİ – zolaq şəklində dəniz sahili boyu uzanan, səthi dənizə doğru maili düzənlik. Dəniz dibinin zəif qalxması ilə əlaqədar olaraq abrazion platformanın abraziya ilə hamarlanmış və dəniz çöküntüləri ilə örtülmüş sualtı hissəsinin səthə çıxması nəticəsində əmələ gəlir / sahil düzənliyinin sin./.

P- прибрежно-морская равнина

E- coastal marine plain

S-31. SAHİLYANI DÜZƏNLİKLƏR – dəniz və okeanları əhatələyən, düzənliklərin ümumi adı.

P- прибрежные равнины

E- coastal plains

S-32. SAHİLYANI ZONA – littoral zona termininin düzgün olmayan sinonimi. Dəqiq mənası olmayan termin.

P- зона прибрежная

E- littoral zone

S-33. SAKİT OKEAN TİPLİ ORTA OKEAN SİLSİLƏSİ – nisbi yüksəkliyi 1000 m-ə, eni 800-1000 km-ə qədər olan intensiv, amma yekcins və dayaz parçalan-

dığına görə rift dərəsi olmayan, yaxud da silsilənin başqa dərələrinədən seçilməyən, orta okean silsiləsi /Kanayev və b., 1975/.

P- хребет срединный тихоокеанского типа

E- mid-pacific type ridges

S-34. SAKİT OKEAN TİP-Lİ SAHİL – Yerin ilkin geosinklinal zonasını əhatələyən sahil, materik kənarının sahilə paralel uzanan dağlardan ibarət olması və çoxlu miqdarda kənar dənizlərin olması ilə səciyyələnir.

P- берег тихоокеанского типа

E- Pasific type coast

S-35. SALZA, PALÇIQ VULKANI, MAKALUBA – yer səthinə mütəmadi və ya vaxtaşırı olaraq əksərən sulu və neftli palçıq kütləsi və qaz püskürən müxtəlif formalı geoloji törəmə. Əsasən neftli və vulkanik vilayətlərdə, həmçinin çoxlu bitki materialı gətirən çayların deltasında rast gəlinir. Abşeron, Taman, Kerç yarımada-larında, həmçinin İtaliyada, İslan-diyada, Mərkəzi Amerikada və b. rayonlarda təsadüf edilir.

P- сальза

E- mud volcano, macaluba

S-36. SAMARA BUZLAŞ-MA EPOXASI – Qərbi Sibirin Orta Pleystosen buzlaşma epoxası. Düzənlik sahələrində buzların geniş yayılması ilə səciyyələnir. Şərqi-Avropa düzənliyinin Dneprovsk buzlaşması ilə müqayisə edilir.

P- Самаровская леднико-вая эпоха

E- Samarovo Ice Age

S-37. SANDIQVARI

QALXMA – uzunluğu onlarla km-ə çatan, enli və yastı tağlı braxiantiklinal formalı iri massiv qalxma.

P- поднятие сундучное

E- box rise, flat-topped rise

S-38. SANDIQVARI QIRI-SIQ – bax: Qutuvari qırışıq

S-39. SANQAMON BUZ-LAQLARARASI – Şimali Ame-rikada İllinoys və Viskonsin buzlaşma epoxalarını bir-birindən ayıran buzlaqlararası epoxa. Qərbi Avropanın Eem /Riss-Vyürm/ və Şərqi Avropa düzənliyinin mikulin buzlaqlararası epoxası ilə müqayisə edilir.

P- Сангамонское межлед-никовье

E- Sangamon Interglacial

S-40. SARTAN BUZLAQ

EPOXASI – Son Pleystosenin axırlarında Sibir dağlarında sonuncu dağ buzlaşması, Taymırda və Putoran platosunda isə örtük buzlaşmasının inkişaf epoxası. Bəzən vahid Son Pleystosen /Zıryan/ buzlaşmasının axırcı mərhələsi kimi başa düşülür.

P- Сартанская леднико-вая эпоха

E- Sartan Ice Age

S-41. SAVANNA /isp. Sabana/ – tək-tək, bəzən qrup şəklində ağac və kol bitkiləri ilə birlikdə tropik və subtropikin kserofit ot

bitkilərindən təşkil olunmuş, zonal landşaft tipi.

P- саванна

E- savanna, savannah

S-42. SAY – dəniz, göl və ya çay dibinin, sahilə yaxın və yaxud sahildən uzaqda, ətraflara nisbətən dayaz sahələri.

P- Отмель, мель, мелко-водье

E- shoal, shallow, key, kay, cay

S-43. SEBXA – Şimali Afrika səhralarında gilli yastı dibə malik, şoranlıqlardan ibarət, axarsız qapalı çökəklər. Orta Asiya səhralarında takırlara oxşardır.

P- себха

E- sebkha

S-44. SEÇMƏ AŞINMA – süxurların tərkibinin müxtəlifliyindən, strukturundan, teksturundan və s. asılı olaraq süxurların aşınması prosesi.

P- избирательное выветривание

E- selective weathering

S-45. SEÇMƏ DENUDA-SIYA VƏ AŞINMA – süxurların fiziki-kimyəvi xassəsindən /mineroloji tərkibindən, çatlığı dərəcəsindən və s./ asılı olaraq onların müxtəlif intensivlikdə dağılması və aşınma məhsullarının daşınması prosesi.

P- избирательная денудация и выветривание

E- selective denudation and weathering

S-46. SEÇMƏ EROZİYA, SELEKTİV EROZİYA – axar suların yuma (eroziya) fəaliyyətinin süxurların dağılmaya qarşı daha zəif olan sahələrinə uyğun gəlməsi.

P- избирательная эрозия

E- differential erosion, selective erosion

S-47. SEDİMENTASIYA – bax: Çöküntütoplanma

S-48. SEDİMENTASIYA HÖVZƏLƏRİ – çöküntü toplanan müasir və qədim su hövzələri. Fiziki-coğrafi əlamətlərinə görə okean, dəniz, göl və s.; suyun tərkibinə görə isə normal, duzlu, şirin və s. S. h. ayrılır.

P- бассейны седиментации

E- sedimentary basins

S-49. SEDİMENTOGENEZ – /lat. sedimentum- çökmə və yun. genesis- doğulma, yaranma/ – çöküntülərin əmələgəlmə mərhələləri. Üç mərhələni əhatə edir: aşınma və yuyulma zamanı maddələrin toplanması; maddələrin su, buz, külək və ya bilavasitə qravitasiyanın təsiri altında köçürülməsi; maddələrin su hövzələrində və ya quruda çökdürülməsi. Bundan sonra çöküntülərin süxura çevrilməsi (diagenез) mərhələsi başlanır. Bax: litogenез.

P- седиментогенез

E- sedimentogenesis

S-50. SEDİMENTOMETRİK /SEDİMENTASIYON/ TƏHLİL – dispers sistemində hissəcik-

lərin ölçülərinə görə paylanması funksiyasını tapmağa imkan verən, maddələrin qranulometrik təhlilinin effektiv üsullarından biri.

P- анализ седиментометрический /сидиментационный/
E- sedimentometric analysis

S-51. SEDIPLĒN – hər hansı layın və yaxud vahid reqressiv sıra əmələ gətirən bir neçə layın tavanına uyğun gələn düzənlik səthi. S. ilkin akkumulyativ relyefini saxlayır.

P- седи́плен

E- sediplain, sediplane

S-52. SEL /ərəb. sayl-güclü axım /, MUR – kəskin daşqın nəticəsində, başlıca olaraq dağ çayları dərələrində qəflətən baş verən palçıq və ya daşlı-palçıq axını. Daşqınlar yamaclarda çoxlu miqdarda aşınma materiallarının toplanması şəraitində intensiv leysan və güclü qar əriməsi nəticəsində əmələ gəlir. Kontinental iqlimə malik dağlıq rayonlar üçün səciyyəvidir. Azərbaycanda B.Qafqazın cənub yamacının çay dərələri üçün səciyyəvidir.

P- сель

E- mud-flow, mud stream, stone-run

S-53. SEL ÇÖKÜNTÜLƏRİ – sellərin gətirdiyi və çökdürdüüyü gilli, qumlu və kobud qırıntılı materiallardan ibarət çeşidlənməmiş çöküntülər.

P- селевые отложения

E- mud-flow deposits

S-54. SELLİK – selin gətirdiyi akkumulyativ materiallardan ibarət sahə.

P- селлик

E- sellik

S-55. SELOB, SELOV, SELOY, SİLOY – su basan alçaq yer. S. adətən daşqın /sel/ zamanı əsas çay yatağından çıxan suların fəaliyyəti nəticəsində yaranan dayaz dərəyə bənzər mənfi relyef forması. Daşqın zamanı çayın əsas yatağından çıxan sular əsasən S-la axır.

P- селоб, селов, селой, силой

E- mud-flow

S-56. SEMİARİD İQLİM /lat.semi- yarım və aridus-quru/– yarımquru iqlim, yarımarid iqlim. Mülayim enliyin səhralarına xas olan iqlim.

P- семиаридный климат

E- semiarid climate

S-57. SEMİHUMİD İQLİM /lat.semi- yarım və humidus- rütubət, nəm/– yarım rütubətli, humidə nisbətən az yağıntılı iqlim. Çöl və meşə-çöl vilayətləri üçün səciyyəvidir.

P- семигумидный климат

E- semihumid climate, subhumid climate

S-58. SERAKİ /fr.serac, lat. serum- sulu maye/– buz dillərinin qeyri-bərabər əriməsi nəticəsində buz şlalələrinin səthində əmələ gəlmiş buz piki və dişləri.

P- сераки

E- seracs, ice pennacles on the glacier

S-59. SERİR /Ərəb/ – Liviyada daşlı- çınqıllı geniş hamar düzənlik səhraları /hamadanın növü/. Paleogen yaşlı allüvial-delta gilləri, qumları və çaqıl daşlarının sovrulması nəticəsində əmələ gəlir.

P- серип

E- serir

S-60. SEYSMIKLİK /yun. seismos- titrəyiş, zəlzələ/ – Yerin və ya ayrı-ayrı ərazilərin zəlzələyə meylliyi. Zəlzələ ocaqlarının intensivliyinin və başqa göstəricilərinin ərazi üzrə paylanması ilə səciyyələnir.

P- сейсмичность

E- seismicity

S-61. SEYSMOTEKTONİKA /yun. seismos- titrəyiş, zəlzələ və tektonika/ – geologiyanın bölməsi, zəlzələnin baş verməsinin tektonik şəraitini və onların geoloji nəticələrini öyrənir.

P- сеймотектоника

E- seismotectonics

S-62. SƏDD RİFİ /fr. Barriere- hasar, sədd/ – quru sahilinə paralel şəkildə on kilometrələrədək məsafədə, ona paralel uzanan və mərcan laqunu adlanan sahilyanı dayazlığı dənizdən ayıran, mərcan qurğuları zolağı.

P- барьерный риф

E- barrier reef

S-63. SƏHRA – bitki örtüyünün inkişafı üçün əlverişsiz şə-

raitin üstünlük təşkil etdiyi sahələrdə yaranmış landşaft tipi. S. azonaldır. Rütubət və hərərət çatışmazlığı ilə əlaqədar olaraq arid və soyuq səhralar formalaşır. Substratın xarakterindən asılı olaraq daşlı, qumlu, gilli, şorakətli səhralar ayrılır. S. tropik, subtropik və mülayim qurşaqlarda, eləcə də Arktikada və Antarktidada yerləşir.

P- пустыня

E- desert

S-64. SƏHRA RELYEFİNİN QUM FORMALARI – dinamik səhra mühitində külək rejimi, atmosfer çöküntülərinin rejimi və xarakteri, torpağın rütubəti və temperaturu, bitkilərin növ və kəmiyyət tərkibi, insan fəaliyyəti və s. amillərin təsiri altında formalaşmış, son dərəcə müxtəlif qum relyef formaları.

P- песчаные формы пустынного рельефа

E- sand forms of desert relief

S-65. SƏHRA QAYSAĞI – səhralarda çılpaq qayaların və müxtəlif süxur qırıntılarının üzərini örtən və qalınlığı 0,5 - mm-dən 5 mm-ə qədər olan qara-qonur və ya qara rəngli lak kimi parıltılı qabıq.

P- пустынный загар

E- brown iron crust of desert, desert varnish

S-66. SƏHRA ZİREHİ – səhralarda yumşaq materiallardan (qum, torpaq) ibarət olan səthin üzərində əmələ gəlmiş sıx qırıntı

material örtüyü. S.z. yumşaq çöküntüləri sovrulmadan qoruyur.

P- панцирь пустыни

E- coast of desert

S-67. SƏHRADAN KƏNAR MATERİK DYUNLARI – sahillərdən uzaqlarda səhradan kənar qumlu ərazilərdə inkişaf etmiş dyunlar. Bunlar köndələn, uzununa və parabolik dyunlara ayrılır.

P- внепустынные материковые дюны

E- continental dunes

S-68. SƏHRALARIN MATERİK DYUNLARI – bax: Barxanlar.

S-69. SƏHRALAŞMA – müxtəlif fiziki-coğrafi proseslərin, eləcə də antropogen amillərin təsiri altında arid və semiarid ərazilərdə ekosistemin pozulması və təbii iqtisadi potensialın tədricən azalması.

P- опустынивание

E- desertification

S-70. SƏPİNTİ ƏMƏLƏGƏLMƏ STADİYASI – aşınma materiallarının miqراسiyası prosesində səpinti toplanması mərhələsi. Səpintilərin yerləşməsinə, faydalı qazıntıların akkumulyasiya şəraitinə, litoloji tərkibinə və s. görə birbirindən fərqlənən və müəyyən stadiyalara uyğun gələn müxtəlif genetik tiplər ayrılır: elüvial, delüvial, allüvial, dəniz-sahili və dəniz.

P- стадии россыпеобразования

E- stages of placer building

S-71. SƏPİNTİLƏR – ana süxurların və ya mineral yataqlarının dağılması nəticəsində əmələ gəlmiş xırda süxur və mineral qırıntıları yığını. Mənsəyinə, faydalı qazıntının növünə, geoloji yaşına, relyefə münasibətinə, daşlaşma və aşınma dərəcəsinə, yerdəyişməsinə və b.əlamətlərə görə müxtəlif növlərə ayrılır.

P- россыпи

E- placers, placer deposits, alluvial deposits

S-72. SƏRBƏST MEANDRLAR – çayın dərəsinin yerləşdiyi səthdə və ya dərənin dibinin səthində yaranmış, dayaz çay meandrları. S. m. dərəsini hələ dərinləşdirməmiş cavan, yaxud geniş subasarı olan çaylar üçün səciyyəvidir.

P- свободные меандры

E- superficial meanders, free meanders

S-73. SƏRNƏ – axarsız sahə.

P- бессточная площадь

E- waterless area

S-74. SƏTH MORENLƏRİ – dağ yamaclarından buzlağın səthinə düşən materialların hesabına yaranan, morenlər.

P- поверхностные морены

E- surface moraines, drift, supraglacial moraines

S-75. SƏTHİ AXIN – geomorfologiyada yataqlı olmayan səth axını. Mis: səhralarda dağlıq ərazidən çıxandan sonra, xətti xarakte-

rini itirən yataq və sahili olmayan dağınıq axınlar.

P- плоский поток

E- flat drift

S-76. SƏTHİ EROZIYA – bax: Səthi yuyulma.

S-77. SƏTHİ SÜRÜŞMƏ – qar və yaxud qrunut suları ilə doymuş nazik torpaq qatının və boş süxurların yamac boyu aşağıya doğru hərəkəti. Əsasən çimlənmiş yamaclarda baş verir.

P- оплывина

E- earth flow, earthflow

S-78. SƏTHİ YUYULMA – yer səthində nazik örtük şəkilində və ya dayaz şırımlarla axan yağış və ərinti suları vasitəsilə xırda süxur hissəciklərinin yuyulub daşınması.

P- поверхностный смыв

E- sheet erosion, sheet wash, slope wash

S-79. SXEMATİK XƏRİTƏ – dəqiqliyi zəif olan, xəritə. Kartoqtrafik mənbələrin xüsusiyyətindən asılı olaraq S.x. obyektin mövqeyini miqyasına uyğun dəqiqliklə təyin etmək üçün istifadə edilə bilməz.

P- схематическая карта

E- schematic map

S-80. SİAL, SİAL TƏBƏQƏ /SİAL QATI/ – yer qabığının silisium və alüminium birləşmələrinin üstünlük təşkil etdiyi xarici örtüyünün köhnəlmiş adı.

P- сиаль

E- sial

S-81. SİCİLİYA TRANSQRESSİYASI– Alp dağlarında Güns buzlaşmasından əvvəl Aralıq dənizində baş vermiş transqressiya. Ən yüksək səviyyəsi 100 m-rə qədər olmuşdur.

P- Сицилийская трансгрессия

E- Sicilian transgression

S-82. SİFON /yun.siphon-kiçik boru, nasos/- geomorfologiyada, yeraltı karst çaylarının kanalının şaquli səthdə dirsəkvari əyilməsi.

P- сифон

E- siphon

S-83. SİKL TERRASI – tektonik hərəkətlərin təsiri nəticəsində çay dərəsinin meyliyinin artması və eroziya bazisinin aşağı düşməsi ilə əlaqədar formalaşan terraslar. S.t. iqlimin rütubətlənməsi, çayın eroziya fəaliyyətinin artması nəticəsində də yaranır.

P- цикловая терраса

E- cyclic terrace

S-84. SİL /SEL/ – bax: Sel

S-85. SİLL –daxil olduğu süxurların yatımına uyğun yatan, intruzivlərin layabənzər kütləsi.

P- силл

E- intrusive sheet, sheet vein, sill

S-86. SİMA – yer qabığında silisium və maqnezium birləşmələrinin üstünlük təşkil etdiyi qatın köhnəlmiş adı.

P- сима

E- sima

S-87. SİNEKLİZA /yun. syn-birlikdə və enklisis - əyilmə /-iri, yastı platforma strukturu. Planda düzgün olmayan oval və yaxud izotermik formaya malikdir. Anteklizadan fərqli olaraq platforma örtüyünə xas olan qalın çöküntü qatı və stratigrafik kəsimin bütövlüyü ilə xarakterizə olunur. Misal-Moskva, Vilyuy, Tunqus sineklizaları.

P- синеклиза

E- syncline

S-88. SİNKLİNAL /yunan. syn- birlikdə, clino- əyilirəm/ sinklinal qırıxıq-qabarıq hissəsi aşağıya çevrilmiş laylı qırıxıq, mərkəzi hissəsi (nüvəsi) daha cavan çöküntülərdən təşkil olunur.

P- синклиналь

E- syncline

S-89. SİNKLİNAL ÇÖKƏKLİK – sinklinal strukturaya uyğun gələn, çökəklik.

P- котловина синклинальная

E- synclinal basin

S-90. SİNKLİNAL DƏRƏ – sinklinal strukturaya uyğun gələn, dərə.

P- синклинальная долина

E- synclinal valley

S-91. SİNKLİNORİ – ümumi sinklinal quruluşa malik mürəkkəb qırıxıqlıq strukturu. Adətən geosinklinallar daxilində ayrı-ayrı çökəklikləri doldurmuş çökmə süxur qatının deformasiyası nəticəsində yaranır.

P- синклинорий

E- synclinorium

S-92. SİNGENEZ /yun.syn-birlikdə və genesis- əmələgəlmə/-hərfi mənada mineralların, süxurların və s. nə ilə eyni zamanda (eyni vaxtda) əmələgəlməsi

P- сингенез

E- syngenesi

S-93. SİNOROGEN HƏRƏKƏTLƏR – epeyrogenik tipli hərəkətlər olub, orogen vilayətlərdən kənarında, dağ əmələgəlmə prosesləri ilə bir vaxtda baş verən hərəkətlər.

P- синорогенические движения

E- synorogenic movements

S-94. SİNOROGEN MAQMATİZM – orogenezlə müşayiət olunan plutonizm, əsasən qranitoid xarakterlidir. İki fazada baş verir: orogenezlə eyni vaxtda və orogenezdən sonra.

P- магматизм синорогенный

E- synorogenic magmatism

S-95. SİPƏR – bax: Qalxan

S-96. SİPƏRVARİ VULKAN – qalxanvari vulkan, duru bazalt maqmasının püskürməsi nəticəsində yaranır.

P- вулкан щитовидный

E- shieldlike volcano

S-97. SİRK, KAR – dağların zirvə hissəsində, dik qayalı yamaclı və maili dibli kasaya bənzər təbii çökəklik. Nival iqlim şəraitində kiçik buzlaqların, qar örtüyünün və

şaxta aşınmasının təsiri altında əmələ gəlir.

P- цирк

E- car, cirkue, corrie

S-98. SİSTEMLİ TƏHLİL

– sistem əmələ gətirən obyektlərin tədqiqat üsulu. Tədqiqatın sistem metodu istər nəzəri və istərsə empirik təcrübi metodlarla, eyniyyət təşkil etmir, hər iki sahədə tətbiq etmək olar.

P- анализ системный

E- system analysis

S-99. SİSTEMLİ YANAŞ-

MA – coğrafi obyektlərin və yaxud müxtəlif cinsli, lakin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan elementlərin bir sistem kimi tədqiqi. S.ü. cəmiyyətlə təbiət arasında qarşılıqlı əlaqənin problemlərinin öyrənilməsində, ətraf mühitin qorunmasında və təşkilində tətbiq olunur.

P- системный подход

E-system approach

S-100. SİLDİRİM PİLLƏ –

müxtəlif proseslərlə /yeni və müasir tektonik hərəkətlərlə, abraziya, eroziya/ əlaqədar olaraq yaranmış sıldırım yamac.

P- обрыв

E-scarp

S-101. SİNMA /QIRILMA/

– kifayət qədər dərinliyə və uzunluğa malik enli, iri qırılma pozulması.

P- разлом

E-fracture, fault

S-102. SİNMA QURŞAĞI –

materikləri köndələn istiqamətdə

kəsən və onları hissələrə ayıran dərin çökəkliklər. Belə çökəkliklər adətən aralıq dənizləri ilə örtülmüş olur.

P- пояс излома

E-belt of fracture

S-103. SIRA DAĞLAR –

bax: Dağ silsiləsi.

S-104. SIRT RELYEFİ –

əsasən laylı gillərdə yaranmış relyef forması. Adətən enli və hamar dibə malik, quru yataqlarla bir-birindən ayrılan enli, hamar təpələr.

P- сыртовый рельеф

E-syrt relief

S-105. SİRTLAR /türk. sırt-

yüksəklik / – 1) Tyan-Şanda 3500-4000 m yüksəklikdə yerləşən, hamar və ya zəif dalğalı səth. Yeni tektonik mərhələdə nəhəng qırışıqlar şəklində əyilmiş, düzəlmə səthinin qalıqlarını təşkil edir; 2) Alçaq və Yüksək Zavoljyeda yayılmış eroziya ilə parçalanmış, geniş suayrıclar.

P-сырты

E-syrts

S-106. SKARP – bax: Pilla

S-107. SKULPTUR DÜ-

ZƏNLİK – denidasion düzənliyin sinonimi.

S-108. SKULPTUR REL-

YEF – 1) morfoskulpturun sinonimi; 2) geoloji strukturlarla birbaşa əlaqəsi aşkar olunmayan, eyni cinsli süxurlarda müxtəlif denudasiya prosesləri nəticəsində yaranmış, relyef; 3) istənilən denudasion relyefin sinonimi.

P-скульптурный рельеф

E-sculptured relief

S-109. SKULPTUR TERRAS – ana süxurlarda formalaşan terras. Ana süxurların üzərində allüvial çöküntülər olarsa S.t. erozion-akkumulyativ (sokol) terras adlanır.

P-скульптурная терраса

E-sculptured terrace

S-110. SOLİFLÜKSİON

KONUS – şaxta aşınması zonasında soliflüksiya proseslərinin yamaclarda yaratdığı gətirmə konusları.

P-конус солифлюкционный

E-solifluctional cone

S-111. SOLİFLÜKSİON

TERRASLAR – soliflüksiya prosesi ilə əlaqədar, yamaclarda yaranmış pillə. Əsasən çoxillik donmuş süxurlarda təsadüf edilir.

P-солифлюкционные террасы

E-solifluctional terraces

S-112. SOLİFLÜKSİON

TİRƏ – bax: Soliflüksiya valları.

S-113. SOLİFLÜKSİYA

(soliflüksiya prosesləri) (lat.solum-torpaq, yer və fluctio-axma) – güclü yağış və ərinti suları ilə rütubətlənmiş narın süxurun və torpağın növbə ilə donması və yenidən ərimeyi şəraitində ağırlıq qüvvəsinin təsiri ilə yamac aşağı hərəkət edən qatı-plastik axını. S. nəticəsində tirələr, vallar, soliflüksiya terrasları

əmələ gəlir; S. daimi və mövsümi donuşluq vilayətlərdə baş verir.

P- солифлюкция

E-solifluction

S-114. SOLİFLÜKSİYA

VALLARI – yumşaq çöküntülərdən təşkil olunmuş, yamaclarda soliflüksiya nəticəsində yaranmış vallar /tirələr/.

P- солифлюкционные валы

E-solifluctional ramparts, solifluctional swells

S-115. SOMMA -1) Vezuvinin krateri yaxınlığında, qədim vulkanın bir hissəsini təşkil edən, yarım dairə şəklində tirə; 2) Somma. Vezuviyə oxşar müxtəlif dərəcədə dağılmış qədim vulkandan və onun kalderində və ya kraterində yerləşən cavan konusdan ibarət qoşa ikiqat vulkan.

P- сомма

E-somma, ring wall

S-116. SON DAĞƏMƏLƏ-

GƏLMƏ FAZASI – bu fazada şaquli və ümumi qalxmanın sürəti kəskin artır və dağlar müasir vəziyyətinə yaxın forma alır. Qonşu dağarası və öndağlıq çökəkliklərdə kobud mollas çöküntüləri toplanır.

P- фаза горообразования поздняя

E-late phase of building

S-117. SON DENUĐASİON

DÜZƏNLİK – bax: Denudasion düzənlik

S-118. SON MOREN – dağ-dərə buzlağının aşağı kənarında və

ya materik buzlağının kənarında qövsvari tirələr formasında yerləşən morenlər. S. m. yan, dib, daxili, orta moren materialları iştirak edir.

P- конечная морена

E-end moraine, frontal moraine

S-119. SON MOREN GÖL-LƏRİ – son moren tirələri arasında yerləşən göllər.

P- конечно-моренные озера

E-frontal moraine lakes, end moraine lakes

S-120. SON MOREN PƏRİ (qanadı) – keçmiş buzlağın pərlərini (qanadlarını) əhatələyən və bütövlükdə zəncir əmələ, gətirən Avropa və Ş. Amerikanın dördüncü dövr örtük buzlaşmasının moren tirələri.

P- лопастная конечная морена

E- lobate frontal moraine

S-121. SON MOREN REL-YEFİ- dağ-dərə və örtük buzlaqlarının müvəqqəti stasionar vəziyyətində onların kənar hissələrinin tərəddüdü zamanı toplanan morenlərdən təşkil olunmuş tirəvari və yaxud tərəli-tirəli relyef.

P- конечно- моренный рельеф

E-relief of end moraine

S-122. SON OROGEN MAQMATİZMİ – bax: Sinorogen maqmatizm.

S-123. SOPKA- Qazaxıstanda, Zabaykalyədə və Uzaq Şərqdə

təpələrin və ya təcrid olunmuş girdə zirvəli dağların ümumi adı. Kamçatkada, Kuril adalarında maqmatik vulkanlar, Qafqazda, Kırmıda isə palçıq vulkanları S. adlanır.

P- сопка

E-bald mountain

S-124. SOVRULMA /DE-NUDASIYA/- /qədim latın deflacio-sovrurma, sovrulma, aparılma/süxurların /qum, gil/ külək vasitəsilə sovrulub aparılması. Proses səhralarda daha intensiv təzahür edir.

P- развевание

E-deflation

S-125. SOVRULMA TƏ-PƏCİKLƏRİ – bitki kökləri ilə bərkidilməmiş səhələrdən külək vasitəsilə sovrulmuş yumşaq çöküntülərin bitki örtüyü ilə zəif örtülmüş ilkin hamar səthlərdə toplanaraq əmələ gətirdiyi, tərəciklər.

P- бугры развевания

E-hillock deflation

S-126. SOVRURMA – küləyin dağdıcı fəaliyyəti. Sovurma prosesi səhralarda daha intensiv gedir və nəticədə maraqlı və qəribə relyef formaları yaranır.

P- выдувание

E-deflation

S-127. SOVRURMA ÇAR-DAĞI- daha yumşaq layların sovrulduğu yerdə əmələ gəlmiş oyuq üzərində bərk layların əmələ gətirdiyi, sipər.

P- навес выдувания

E- shed of blowing

S-128. SOVURMA ÇUXURLARI – qayalar üzərində girdə və yaxud müxtəlif formalı dərin çuxurlar. Selektiv kimyəvi aşınma və deflyasiya nəticəsində formalaşır. Arid və semiarid iqlimə malik sahələrdə müşahidə olunur.

P- котлы выдувания

E- tafoni

S-129. SOVURMA ŞIRIMLARI – zəif sementləşmiş gilli, qumlu çöküntülərdə deflyasiya nəticəsində küləyin istiqamətində əmələ gələn şırımlar. Şırımların ölçüləri sm və dm-lə ölçülür. Nisbətən iri şırımlar sovurma novları və ya yarıdanqlar adlanır.

P- борозды выдувания

E- deflation furrows

S-130. SOYUQ MAĞARA – bax: Buz mağarası.

S-131. SOYUQ SƏHRA – Arktik və yaxud yüksək dağlıq vilayətlərdə iqlimin quru olması ilə deyil, aşağı temperaturla əlaqədar olaraq yaranan səhra. S.s. içərisində buzlaq səhraları və yüksək dağlıq səhraları ayrılır.

P- холодная пустыня

E- cold desert

S-132. SÖNMÜŞ VULKAN – tarixi dövr ərzində fəaliyyətdə olmayan, kəskin yuyulmuş və dağılmış vulkan /misal: Qarabağ vulkanik yaylasında İşıqlı, Qızılboğaz, Türkiyədə Ağrı dağı və s./.

P- потухший вулкан

E-extinct volcano

S-133. SPELEOLOGİYA (yun. spelaion-mağara və logos)– mağaraşünaslıq, fiziki coğrafiyanın mağaraların öyrənilməsilə məşğul olan sahəsi.

P- спелеология

E-speleology

S-134. SPOR TOZCUĞU ANALİZİ – müxtəlif çöküntülərdə bitki tozcuğu və sporlarının paylanması qanunauyğunluqlarının öyrənilməsi.

P- спорово- пылевой анализ

E- spores and pollen analysis

S-135. SPREDİNG (ing. spreading-dartılma, genişlənmə) – orta okean silsilələri riftində bərk litosfer plitələrinin bir-birindən aralanması prosesi.

P- спрединг

E-spreading of ocean floor

S-136. STADIAL MOREN – buzlaq mərhələsi zamanı çökdürülən morenlər.

P- стадияльная морена

E- recessional moraine, retreat moraine, stadial moraine

S-137. STALAKTİTLƏR (yun. stalaktos- damcılarla sızma) – karst mağaralarının tavanından dökünməyə doğru böyüyən, içi boş kövrək borucuq, buz lüləsi, saçaq və s. şəklində əhəngli-sızqa-damcı törəmələri. Mağaranın tavanından çatlarla suyun süzülməsi zamanı məhluldakı kalsium karbonatın çökməsi nəticəsində əmələ gəlir.

Duz və gips mağaralarında bəzən damcı şəklində sallanan suyun buxarlanması nəticəsində əmələ gələn S. təsadüf olunur.

P- сталактиты

E-stalactites

S-138. STALAKTONLAR

– bax: Stalaqnatlar.

S-139. STALAQMİTLƏR

(yun.stalagma- damcı) – karst mağaralarının döşəməsində sızıntı-damcıların yaratdığı sütun və ya konus şəkilli əhəngli törəmələr. Mağaranın döşəməsində stalaktitə doğru böyüyərək bəzən onunla birləşir və stalaqnatlar əmələ gətirir.

P- сталагмиты

E-stalagmites

S-140. STALAQNATLAR,

STALAKTONLAR – karst mağaralarında stalaktit və stalaqmitlərin birləşməsi nəticəsində əmələ gələn sütun şəkilli törəmələr.

P- сталагнаты

E- stalagnates

S-141. STRANFLAT /YASTI SAHİL/– Şimal və Norveç dənizləri sahilində abraziya, saxta aşınması və buzlağın birgə fəaliyyəti ilə formalaşan, sualtı və sahil yanı düzənliklərin qovuşan hissələri;

P- странфлат

E- stanflat

S-142. STRAT-DƏRƏ – geniş, alçaq, adətən becərilən çay dərəsi.

P- страт- долина

E- strath, strath valley

S-143. STRATİQRAFİK FASİLƏ – çöküntü toplanmada fasilə və ya əvvəl çökdürülmüş süxurların yuyulması ilə əlaqədar olaraq stratigrafik kəsilişdə hər hansı layın olmaması.

P- стратиграфический перерыв

E-gap in the succession of strata, stratigraphical hiatus

S-144. STRATİQRAFİK QEYRİ-UYĞUNLUQ– süxurlarının yatımında normal yaş ardıcılığının pozulması. Sinonimləri: paralel qeyri-uyğunluq, gizli qeyri-uyğunluq, psevdouyğun yatım, erozion qeyri-uyğunluq.

P- стратиграфическое несогласие

E- stratigraphical discordance, stratigraphical unconformity

S-145. STRATİQRAFİYA

(lat.stratum-döşəmə, lay və yun. grapho- yazıram, təsvir edirəm) – geologiyanın bölməsi, süxurların formalaşması ardıcılığını və onların məkanca ilkin qarşılıqlı münasibətini öyrənir.

P-стратиграфия

E-stratigraphy

S-146. STRATİPLEN – 1)

layların platforma /demək olar ki, üfqi / yatımı şəraitində formalaşmış düzən səth; 2) üfqi yatımlı bərk süxurlarla zirehlənmiş, düzəlmə səthi.

P- стратиплен

E- stratiplen

S-147. STRATOİZOHİPS-LƏR (lat.stratum-lay; yun.isos-bə-rabər və hypsos-yüksəklik) – geo-loji kütlənin /lay, intruziv kütlə və s./ səthində eyni nisbi, yaxud mütləq yüksəklik nöqtələrini birləş-dirən izoxəttlər.

P- стратоизогипсы

E-stratohypsos

S-148. STRATOVULKAN (lat.stratum-lay)– qarışıq vulkan, konusu bir-biri ilə növbələşən bər-kimiş lava axınlarından və se-mentləşmiş və tufa çevrilmiş, lava qırıntılarından təşkil olunmuş vul-kan. (məs.Yaponiyada Fudziyama vultk.)

P- стратовулкан

E-stratovolcano, stratified volcano

S-149. STROMBOLİ KRA-TERİ – soyumuş lavadan ibarət vulkan boğazı tıxacının kənarında yerləşən, kül, qum və lava qırın-tıları ilə örtülmüş yastı dibli, qıf-varı formada, krater.

P- кратер Stromболи

E- Strombolion crater

S-150. STROMBOLİ TİP-Lİ PÜSKÜRMƏ /Tirren dənizindəki eyniadlı adada yerləşən Stromboli vulkanının adından/ – vulkan, əsası tərkibli, nisbətən sıyıq lava püskürməsi; ritmik təkrarlanan partlayışla açıq boğazdan vulkan bombaları və şlaklarının atılması ilə səciyyələnir.

P- Stromболианский тип извержения

E- Strombolion-type eruption

S-151. STRUKTUR – sü-xurların yatımının məkan forması; müxtəlif tipli qırışıqlar, qalxmalar, günbəzlər və süxurların yatımının başqa elementar formaları.

P- структура

E- structure

S-152. STRUKTUR-ABRA-ZİON SAHİL – sahilyanı sahədə abraziyanın təsiri ilə yaranan hamar struktur səth. Mis: kristallik və çökmə süxurların təması, laylaşma səthi və s.

P- берег структурно-абразионный

E- structural-abrasion coast

S-153. STRUKTUR BU-RUN –monoklinalda və ya qırışıqın qanadında layların adətən maili antiklinal şəklində əyilməsinin əmələ gətirdiyi və bir tərəfə gömü-lən çıxıntı.

P- структурный нос

E-hemianticline

S-154. STRUKTUR ÇI-XINTI – aşınmaya qarşı davamlığı müxtəlif olan üfqi yatan, laylarla əlaqədar yaranan çıxıntı. Struktur terrasın sinonimi.

P- уступ структурный

E- structural escarp

S-155. STRUKTUR-DENU-DASİON RELYEF –morfologiya-sı denudasiya ilə formalaşmış geo-loji strukturların yaratdığı, relyef. İnkişaf mərhələsindən, denudasi-

yanın intensivliyindən və süxurların litoloji tərkibindən asılı olaraq uyğun və çevrilmiş ola bilər.

P- структурно-денудационный рельеф

E- structural denudational relief

S-156. STRUKTUR-DENUDATION TERRAS – yamacda selektiv denudasiya nəticəsində açılmış üfqü, yaxud ona yaxın vəziyyətdə yatan layların səthinə uyğun gələn terras.

P- структурно-денудационная терраса

E- structural terrace, structural bench, structural rock-bench

S-157. STRUKTUR DÜZƏNLİK –1) topoqrafik səthi geoloji səthə uyğun gələn, düzənlik.

P- равнина структурная

E- structural plain

S-158. STRUKTUR-FASIAL ZONA – yer qabığında müəyyən tektonik inkişaf şəraiti ilə səciyyələnən zona; özünəməxsus çöküntü əmələgəlmə, maqmatik fəalliyəti, minerageniya və tektonik quruluşu ilə fərqlənir.

P- структурно-фациальная зона

E- structural-facial zone

S-159. STRUKTUR FORMA – yer qabığının, relyefdə əks olunan yeni və ya qədim strukturları. Sin: struktur relyef forması.

P- форма структурная

E- structural form

S-160. STRUKTUR-GEOMORFOLOJİ RAYONLAŞMA

– hər hansı ərazi daxilində relyef və strukturun əlaqəsini, bu əlaqənin yerli tiplərini ayırmaqla öyrənilməsi. Bu zaman əvvəlcə ayrı-ayrı morfostrukturların dəqiq konturları, sonra isə bütövlükdə struktur-geomorfoloji rayonların sərhədləri keçirilir.

P- районирование структурно-геоморфологическое

E- structural geomorphological regioning

S-161. STRUKTUR-GEOMORFOLOJİ TƏHLİL – yer səthinin relyefi ilə yer qabığının strukturları arasında tarixən yaranmış münasibətin öyrənilməsi. Morfo-tektonik və morfostruktur təhlilərə ayrılır.

P- анализ структурно-геоморфологический

E- structural geomorphological analysis

S-162. STRUKTUR GEOMORFOLOGİYA – geomorfologiyanın bölməsi, əsasən relyefin iri elementlərinin endogen amillərlə əlaqəsini öyrənir /geoloji strukturlarla, yer qabığının tektonik hərəkətləri ilə və b. /.

P- структурная геоморфология

E- structural geomorphology

S-163. STRUKTUR-GEOMORFOLOGİYA PRİNSİPİ – geoloji strukturların relyef forma-

larının təkamülündə üstünlük təşkil etməsi amilinə və onlarda əks olunmasına əsaslanır.

P- принцип структурной геоморфологии

E- principle of structural geomorphology

S-164. STRUKTUR KARNİZ /ÇIXINTI/ – yamacda terrasa-bənzər pillə, selektiv denudasiya nəticəsində horizontal və ya ona yaxın yatımlı bərk süxur laylarının açılışı. Sin: denudasion karniz, denudasion terras.

P- карниз структурный

E- structural cornice

S-165. STRUKTUR MƏRTƏBƏ – müəyyən tip struktur və metamorfikləşmə dərəcəsi ilə səciyələndən, üstdə və altda yatan komplekslərdən regional uyğunsuzluqla ayrılan müxtəlif tərkibli və stratigrafik həcmli komplekslər.

P- структурный этаж

E- structural stage

S-166. STRUKTUR- MORFOLOJİ TƏHLİL – morfostrukturların ayrı-ayrı ünsürlərinin tərkib və quruluşunun tədqiqi, onların inkişaf tarixinin öyrənilməsi və yaşının müəyyən edilməsi üsulu.

P- анализ структурно-морфологический

E- structural-morphological analysis

S-167. STRUKTUR PLATO – üstdə yatan daha kövrək layların denudasion yuyulması nəti-

cəsində açılmış üfqü yatan laylarla zirehlənmiş plato.

P- структурное плато

E- structural plateau

S-168. STRUKTUR RELYEF – ərazinin geoloji strukturlarının xüsusiyyətini əks etdirən relyef.

P- структурный рельеф

E- structural relief

S-169. STRUKTUR RELYEFİN MƏRTƏBƏLİYİ – üfqü yatan müxtəlif davamlığa malik laylarda yaranan, mərtəbəlilik.

P- ярусность рельефа структурная

E- structural layering of relief

S-170. STRUKTUR TERRAS – bax: Struktur denudasion terras.

S-171. STRUKTUR TƏBƏ-QƏ – struktur mərtəbənin hissəsi. Struktur mərtəbənin aşağıda və yuxarıda yatan hissələrindən regional bucaq qeyri-uyğunluğu ilə ayrılır.

P- структурный ярус

E- structural layer

S-172. STRUKTUR TİKİŞ – Əsasən əks istiqamətli tektonik hərəkətlərə məruz qalan iri tektonik strukturların qovuşma zonasında yaranan, qırılma pozulmaları zonası.

P- структурный шов

E- structural joint

S-173. SU ANBARI – adətən çay dərələrində onun axımını

tənzimləmək məqsədilə inşa edilmiş, süni su tutarlar.

P- водохранилище

E- reservoir, storage reservoir

S-174. SU BURULĞANI, OYUĞU – dar dərəli gur dağ çaylarının qayalı yataqlarında əmələgəlmiş erozion çuxurların bir-birilə birləşməsi nəticəsində yaranan oyuq.

P- водоворотная ниша

E- whirlpool notch

S-175. SU EROZİYASI SİKLİ – erozion sikl, mülayim humid iqlim şəraitində əsasən su eroziyası və onunla yanaşı denudasion yamac proseslərinin təsiri altında gedən, relyefin normal inkişaf sikllərindən biri / U. M. Devise görə/. Dörd ardıcıl inkişaf mərhələsinə ayrılır: cavanlıq /gənclik/, yetkinlik, qocalıq və əldən düşmə. Denudasion yamac proseslərinin təsiri altında baş verir. Relyefin təkamülündə endogen proseslərin kifayət qədər qiymətləndirilməməsi və inkişaf siklinin qapalı olması konsepsiyanın zəif cəhətləridir.

P- водноэрозионный цикл

E- normal cycle of erosion

S-176. SUALTI ABRAZİON DÜZƏNLİK – külək dalğalarının dibə abrazion təsiri nəticəsində ana süxurların çox yerdə səthə çıxdığı, nisbətən dayaz /100 metrə qədər/ dibin azmaili, hamar səthi.

P- равнина абразионная подводная

E- submarine abrasion plain

S-177. SUALTI ABRAZİON TERRAS – bax: Beç.

S-178. SUALTI AKKUMULYATİV DÜZƏNLİK – su hövzələrinin dibində çöküntülərlə örtülmüş düz, yastı, yaxud dalğalı səth. Materik dayazlığında və çökəkliklərin dibində rast gəlinir. S. a. d. əsasən dalğalarla və axımlarla gətirilən çöküntülərin akkumulyasiyası hesabına formalaşır. Bax: Yastı abissal düzənlik.

P- равнина аккумулятивная подводная

E- submarine accumulative plain

S-179. SUALTI AKKUMULYATİV TERRAS – terras, abrazion sualtı sahil yamacının ətəyində çöküntülərin toplanması nəticəsində yaranır. Dəniz tərəfdən nisbətən dik yamacla sərhədlənir.

P- подводная аккумулятивная терраса

E- shoreface terrace

S-180. SUALTI AKKUMULYASİYA – sualtı relyef-əmələgətirici amillərlə əlaqədar çöküntü toplanması və ya çöküntülərin yerdəyişməsi. Sualtı akkumulyasiyanın müəyyən formaları dib heyvanlarının həyat fəaliyyəti nəticəsində yaranır.

P- аккумуляция подводная

E- submarine accumulation

S-181. SUALTI ASTANA

– bir-birindən aralı yerləşən iki quru sahəni birləşdirən, dəniz dibində uzun və geniş yüksəklik (mis. Xəzər dənizində Abşeron sualtı astanası və b.).

P- подводный порог

E- submarine rock-step, rice, ocean seuil

S-182. SUALTI AŞINMA

– dəniz mühitində, həll olma, oksidləşmə, hidratasiya və b. kimyəvi, fiziki- kimyəvi və bioloji proseslərin təsiri altında ilkin çöküntülərin kimyəvi-mineraloji dəyişməsi.

P- подводное выветривание

E-galmyrolysis

S-183. SUALTI ÇÖKƏKLİK – adətən izometrik formalı qapalı sualtı çökəklik.

P- подводная котловина

E- submarine basin

S-184. SUALTI DAĞLAR – okean çökəkliyinin dibindən yüksələn müxtəlif mənşəli /əksərən vulkanik/, təcrid olunmuş dağlar /bax: Qayotlar/.

P- подводные горы

E-sea-mounts

S-185. SUALTI DƏRƏLƏR – okean və dənizlərin dibində morfoloji cəhətdən qurudakı çay dərələrinə oxşar mənfi relyef formaları. Şelf zonasında adətən keçmiş quruda mövcud olmuş çay

dərələrinin dənizlə örtülmüş qalıqlarıdır.

P- подводные долины

E- submarine valleys

S-186. SUALTI DÜZƏNLİKLƏR – dənizin fəaliyyəti nəticəsində, abraziya, akkumulyasiya və digər proseslərlə yaranmış düzənliklər.

P- подводные равнины

E- submarine plains

S-187. SUALTI EROZİON RELYEF FORMALARI – dib cərəyanları və suspenzion axımlarla yaranmış, sualtı mənfi relyef formaları.

P- рельефа подводного формы эрозийные

E- submarine forms of erosional relief

S-188. SUALTI KANYONLAR – materiklərin sualtı kənarında dik yamaqlı, dərin /1-2 km qədər/, adətən V-şəkilli və şaxələnən xətti relyef formaları. Əsasən şelfdən başlayır və materik yamacının aşağılarında 2-4 km dərinlikdə, yaxud da materikin ətkələrində, radiusu 300-350 km-ə qədər çatan gətirmə konusu ilə qurtarır; bəzən də yerüstü çay dərələrinin davamını təşkil edir.

P- подводные каньоны

E- submarine canyons

S-189. SUALTI QALIQLAR – sualtı qayalar, abraziya nəticəsində açılmış denudasiyaya davamlı süxurlar. Materik və adalar

dayazlığının sahilyanı hissəsində geniş inkişaf edir.

P- останцы подводные

E- submarine farewell rocks, submarine buttes, submarine residual mountains

S-190. SUALTI QIRILMA

– okeanlarda uzunluğu bir neçə min km, eni 100-200 km-ə çatan xətti maqnit anomaliyalarının üfqü yer-dəyişməsi ilə səciyyələnən, yer qabığının dərin qırılmalar zonası.

P- подводный разлом

E- submarine fault

S-191. SUALTI QIRIŞIQ-QAYMALI SİLSİLƏ – qırışıq əmələgəlmələrlə müşayiət olunan, yer qabığının tektonik parçalanması və ayrı-ayrı qaymalarının qalxması nəticəsində əmələ gəlmiş, sualtı silsilə.

P- хребет подводный складчато-глыбовый

E- submarine folded block-ridge

S-192. SUALTI MİKRO-RELYEF – kiçik və sadə quruluşlu sualtı relyef formaları; S. m. Erosion, biogen, hemogen, vulkanik, tektonik, qravitasion, və s. növləri geniş yayılmışdır.

P- микрорельеф подводный

E- submarine microrelief

S-193. SUALTI MOREN – sahilin gömülməsilə əlaqədar olaraq dəniz basmış sahələrin subareal moreni.

P- морена подводная

E- submarine moraine

S-194. SUALTI MORFO-SKULPTURLAR – ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi sualtı relyef formaları.

P- морфоскульптуры подводные

E- submarine morpho-sculpture

S-195. SUALTI PLATO – dik yamaclarla sərhədlənən, zirvə səthi nisbətən hamarlaşmış, sualtı yüksəklik.

P- плато подводное

E- submarine plateau

S-196. SUALTI RELİKT RELYEF FORMALARI – hazırda təzahür etməyən, sualtı relyef əmələgətirici proseslərlə əmələ gələn, dib relyef formaları. Sürətli çöküntü toplanma zamanı tamamilə örtülə bilər və basdırılmış formaya çevrilə bilər.

P- рельефа подводного формы реликтовые

E- submarine forms of relief (relict)

S-197. SUALTI RELYEF – su hövzələrinin dibində endogen və ekzogen relyef əmələgətirici proseslərin fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş relyef.

P- подводный рельеф

E- submarine relief

S-198. SUALTI RELYEF-ƏMƏLƏGƏLMƏ – endogen və ekzogen proseslərin birgə təsiri nəticəsində su hövzələrinin dibində relyefin formalaşması.

**P- подводное рельефо-
образование**

**E- submarine relief
building**

**S-199. SUALTI REL-
YEFİN BİOGEN FORMALARI**
– orqanizmlərin /mərcanlar və eləcə
də müxtəlif sürünən və yereşənlər/
həyat fəaliyyəti nəticəsində yaranan
dib relyef formaları /təpəciklər,
vallar, şırımlar, çuxurlar, yuvalar/.

**P- биогенные формы под-
водного рельефа**

**E- biogenic forms of sub-
marine relief**

**S-200. SUALTI SAHİL
TİRƏSİ** – sualtı sahil yamacının
dalğalarla uyulma zonasında for-
malaşan və əsasən qumlu çökün-
tülərdən təşkil olunan, sahil xəttinə
paralel uzanan maili, mütəhərrik,
akkumulyativ törəmələr. Adətən 10
km dərinliyə qədər sahələrdə silsilə
/sıra/ təşkil edir və dalğalanmanın
gücündən və istiqamətindən asılı
olaraq sualtı yamacın profili boyu
yerini dəyişir.

**P- подводный береговой
вал**

E- submarine beach-ridge

**S-201. SUALTI SAHİL
YAMACI** – dəniz dibinin bir başa
sahilə söykənən və daim dəniz
dalğalarının təsirinə məruz qalan
sualtı hissəsi.

**P- подводный береговой
склон**

E- offshore

**S-202. SUALTI SİLSİLƏ-
LƏR** – okean və dənizlərin dibində
sıra dağlar. Materiklərdən okeana
keçid zonada adalar qövsü, kənar
dənizlərin dibində silsilələr, okean-
ların yatağında qaymalı, tağlı-
qaymalı və vulkanik silsilələrlə
təmsil olunur. Orta okean silsilələri
sualtı silsilələrin xüsusi növüdür.

P- подводные хребты

E- submarine ridges

**S-203. SUALTI RELYE-
FİN SUBAERAL FORMALARI**
– dənizin dibinə gömülmüş
subaeral relyef formaları.

**P- субаэральные формы
подводного рельефа**

**E- subaerial forms of
submarine relief**

**S-204. SUALTI SÜRÜŞMƏ
NÖVÜ** – bax: Sualtı sürüşmələr.

**S-205. SUALTI SÜRÜŞ-
MƏLƏR** – sualtı kanyonların və
dağların yamaclarından və ya ma-
terik yamacının yuxarı hissəsindən
çöküntü kütləsinin sürüşmələri və
onun nəticəsində yaranmış relyef
formaları.

P- подводные оползни

E- submarine landslides

**S-206. SUALTI TEKTO-
NİK RELYEF FORMALARI** –
tektonik hərəkətlərin təsiri altında
əmələ gəlmiş, dib relyef formaları.
Qurudan fərqli olaraq daha yaxşı
saxlanması və geniş yayılması ilə
səciyyələndir.

**P- тектонические формы
подводного рельефа**

E- tectonic forms of submarine relief

S-207. SUALTI TERRAS – sahilin sualtı yamacında, su hövzəsi tərəfdən səthin kəskin əyilməsi ilə (qaşla) məhdudlanan, az meyilli və ya üfqə sətəh.

P-подводная терраса

E- submarine terrace

S-208. SUALTI TƏPƏ – nisbi yüksəkliyi 500 m-ə qədər, planda görünüşü girdə və ya izometrik olan, ətrafdan təcrid olunmuş kiçik dib qalxması.

P- подводный холм

E- submarine hill, submarine hillock, submarine mound

S-209. SUALTI TİRƏ – nisbi yüksəkliyi az /onlarla, yüzrlə m./ və ensiz xətti uzanmış dib qalxması. S.t. akkumulyativ və denudasion mənşəli ola bilər.

P- подводная гряда

E- submarine ridge

S-210. SUALTI VULKANİK TİRƏ – əsasən yastı val formasında ümumi ətəyi olan sualtı vulkan tirəsi.

P- гряда подводная вулканическая

E- submarine volcanic ridge

S-211. SUALTI VULKANİZM, SUBMARİN VULKANİZM – su altında vulkan fəaliyyətinin təzahürü. Suyun daha dərin yerlərində yüksək hidrostatik təzyiqlə əlaqədar olaraq adətən püskürmə hiss olunmur, dayaz yerlərdə

isə çoxlu miqdarda buxar, qaz, xırda lava qırıntıları tullantısı ilə müşayiət olunur. Bəzən sualtı püskürmələr nəticəsində adalar əmələ gəlir.

P-подводный вулканизм

E- submarine volcanism

S-212. SUALTI VULKANLAR – Okean və dənizin dibindən püskürən vulkanlar.

P- вулканы подводные

E- submarine volcanoes

S-213. SUALTI VULKANOGEN RELYEF FORMALARI – vulkan fəaliyyəti nəticəsində yaranmış dib relyef formaları /silsilə, dağ, tirə, lava axımları, piroklastik materialların toplanması, sualtı abissal təpələr və s./.

P- рельефа подводного формы вулканогенные

E- submarine forms of volcanogenic relief

S-214. SUALTI YAMAC – bax: Materik yamacı.

S-215. SUALTI YASTI ZİRVƏLİ DAĞ – sin. qayot.

S-216. SUALTI YATAQYANI YAL – sualtı dərənin məcrası boyu uzanan alçaq ensiz dib qalxması, dərə ilə axan suspenzion axımların çökdürdüyü çöküntülərdən təşkil olunur. S.y.y. dərənin hər iki tərəfində, eləcə də onun bir tərəfində ola bilər.

P- вал прирусловый подводный

E- submarine natural swell

S-217. SUALTI YÜKSƏK-LİK – səmti dəqiq bilinməyən və sərhəddi çox vaxt qonşu çökəkliklərdən kəskin ayrılmayan, okeanın geniş dibi qalxması.

P- возвышенность подводная

E- submarine upland

S-218. SUALTI ZƏLZƏ-LƏLƏR – dənizlərin, yaxud okeanların dibində baş verən zəlzələ. Materiklərin sualtı yamacının və ya orta okean silsilələrinin ensiz mütəhərrik zonasında baş verir.

P- подводные землетрясения

E- submarine earthquake

S-219. SUAYIRICI – yer səthində iki qonşu su axarları, yaxud da axın sistemləri arasındakı xətt /çay hövzələri, okeanlar/. S. baş və ya materik, birinci dərəcəli (qonşu çay sistemləri arasında), ikinci dərəcəli və b. /əsas çayın qonşu qolları arasında/ növlərə ayrılır. Bəzən qonşu çay sistemlərini ayıran ərazini suayırcı adlandırırlar (suayırcı sahə).

P- водораздел

E- divide, drainage divide, watershed

S-220. SUAYIRICI SAHƏ – suayırcı xətti relyefdə aydın əks olunmayan düzənlik. Müsbət relyef formalarının zirvə hissəsi də bəzən suayırcı sahəyə aid edilir.

P- водораздельное пространство

E- watershed area

S-221. SUBAERAL DELTA – bax: Quru delta.

S-222. SUBAERAL PROSESLƏR /lat.sub –alt və Yun. aer – hava / – quruda baş verən geomorfoloji proseslər.

P- субаэральные процессы

E- subaerial processes

S-223. SUBAERAL RELYEF – quruda kontinental şəraitdə əmələgələn relyef.

P-субаэральный рельеф

E-subaerial relief

S-224. SUBAERAL VULKANİZM – quruda vulkan fəaliyyəti.

P- субаэральный вулканизм

E- subaerial volcanism

S-225. SUBAKVAL RELYEF – sualtı şəraitdə /çayın, gölün, dənizin, okeanın dibində/ əmələ gəlmiş relyef.

P- подводный рельеф

E- submarine relief

S-226. SUBALP QURŞAQ – mülayim və subtropik enliklərin rütubətlənmənin bərabər paylandığı dağlarda təbii yüksəklik qurşağı. Rütubətli ərazilərdə alp qurşağından aşağıda və dağ-meşə qurşağından yuxarıda yerləşir. S. q. üçün hündür otlu subalp çəmənliyi, əyri ağaclı meşələr, çimli-çəmən torpaqlarda kol qrupları səciyyəvidir.

P- субальпийский пояс

E- subalpine belt

S-227. SUBASAR, ÇƏMƏN TERRASI – müasir allüvi döşənməmiş, daşqın zamanı su ilə örtülən və azsulu dövrdə suyun səviyyəsi yuxarıda duran çay dərəsi dibinin nisbətən hamar hissəsi. Yetkin çay dərəsinin subasarında quru dərələr, (axmaz-göllər, sahil valları, terrasyanı çökəklər, çay qollarının gətirmə konuları və s.) inkişaf edə bilər.

P- пойма, луговая терраса

E- flood-plain, bottomland of a valley, valley bottom, river flat, river plain

S-228. SUBASAR ÇÖKÜNTÜLƏR – daşqın zamanı çayın subasarda çökdürdüyü qumlu-alevrit və alevritli-pelitdən ibarət allüvial çöküntülər.

P- пойменные отложения

E- flood-plain deposits

S-229. SUBASAR GÖL – çayın subasarında göl. Əsas yataqdan, qoldan və ya axardan ayrılmış, keçmiş dirsəklərin qalıqlarından ibarət olur. Uzunsov, əyri və ya nal şəkilli formaları olur.

P- пойменное озеро

E- bayou lake, crescent lake, dead lake, flood-plain lake, meander lake, mort lake

S-230. SUBASAR TERRAS- bax: Subasar.

S-231. SUBASARLI DƏRƏ – subasarı yaxşı inkişaf etmiş çay dərəsi. Dərənin morfoloji inkişafının son mərhələsinə uyğun gəlir.

P- пойменная долина

E- flat-bottomed valley, flood-plain valley

S-232. SUBASARÜSTÜ TERRAS – subasardan yüksəkdə /yuxarıda/ yerləşən terras.

P- надпойменная терраса

E- fluvial terrace above flood-plain

S-233. SUBASMIŞ SAHİL – dənizin səviyyəsinin qalxması və ya qurunun çökməsi nəticəsində subasması alçaq sahil.

P- затопленный берег

E- flooded coast

S-234. SUBBOREAL MƏRHƏLƏ (dövr, vaxt) /lat.sub-alt, borealia- şimal/- Holosenin atlantika mərhələsindən sonra gələn və ondan daha quru iqlimi ilə fərqlənən mərhələ (təx. 4-2min il bundan əvvəl).

P- суббореальное время

E- Subboreal

S-235. SUBDUKSİYA /lat. sub-alt və ductio- aparma, keçmə/ – okean tipli yer qabığına malik litosfer plitəsinin və mantiya süxurlarının başqa plitə altına keçməsi (soxulması), yeni global tektonika nəzəriyyəsinə görə. S. dərindən fokuslu zəlzələ zonasının yaranması və fəal vulkanik adalar qövsünün formalaşması ilə müşayiət olunur.

P- субдукция

E- subduction

S-236. SUBKONTİNENT – materikin digər hissələrindən təbii sərhədlərlə ayrılan və təbii şəraitin bir sıra xüsusiyyətləri ilə fərqlənən,

müəyyən hissəsi (mis. Cənubi Asiya).

P- субконтинент

E- subcontinent

S-237. SUBQLYASIAL

PROSESLƏR /lat. sub-alt və glaciers-buz/ – buzlaqaltı geoloji proseslər.

P- субгляциальные процессы

E- subglacial processes

S-238. SUBQLYASIAL

RELYEF – buzlaqaltı şəraitdə əmələ gəlmiş /formalaşmış/ relyef.

P- субгляциальный рельеф

E- subglacial relief

S-239. SUBLİTORAL /lat.

sub-alt, litoralis-sahil, sahilyanı/ – dəniz dibində litoral və batial zonalar arasında yerləşən, ekoloji zona. Dərinliyi adətən 200 m-ə qədər olur.

P- сублитораль

E-sublittoral

S-240. SUBLİTORAL SA-

HƏ /ZONA/ –okean və dənizlərdə dərinliyi 200 m-ə qədər olan şelf zonasında zəngin və müxtəlif sublitoral faunanın qidalanma sahəsi.

P- сублиторальная область /зона/

E-sublittoral area (zone)

S-241. SUBMARİN VUL-

KANİZM – bax: Sualtı vulkanizm.

S-242. SUBSEKVENT DƏ-

RƏ /lat.subsequens- bilavasitə sonra/ – konsekvant dərənin birinci dərəcəli qolunun dərəsi. Adətən mo-

noklinal yatımlı layların uzanma istiqamətinə uyğun gəlir və asan yuyulan süxurlarda inkişaf edir.

P- субсеквентная долина

E-subsequent valley

S-243. SUBSEKVENT

SUAYRICI – yuyulmaya davamlı sahələr boyu əmələgələn suayırıcı və ya yal.

P- субсеквентный водораздел

E- subsequent divide

S-244. SUBSEKVENT Tİ-

RƏ – monoklinal yatımlı layların uzanma istiqamətinə uyğun gələn tirə. Adətən antiklinal dərələrin inkişafı ilə əlaqədar yaranır.

P- субсеквентная гряда

E-subsequent ridge

S-245. SUBTERMİNAL

KRATER – zirvə kraterinin yaxınlığında yerləşən, parazit vulkan krateri.

P- субтерминальный кратер

E- subthermal crater

S-246. SUBVULKANLAR

– səthə yaxın yatan və əmələ gələn zamanı yer səthi ilə əlaqəsi olmuş, intruziv kütlə.

P- субвулканы

E- subvolcanoes

S-247. SUFFOZİYA /lat.

suffossio – altını qazıma, altını oyma/ – xırda məsələli süxurlardan süzülən qrunq suları vasitəsilə həll olmuş maddələrin və xırda qırıntı hissəciklərin çıxarılması (mexaniki suffoziyası). Yeraltı boşluqların və

sonralar isə üstdə yatan çöküntü qatın çökməsi ilə əlaqədar yer üstündə qapalı çökəkliklərin /nəlbəki, qıf və s./ əmələ gəlməsinə səbəb olur. S. adətən yerüstü müvəqqəti, sonralardan daimi axımı olan yarığanların və çay dərələrinin əmələ gəlməsi ilə nəticələnir.

P- суффозия

E- underwashing, suffosion

S-248. SUKEÇİRƏN SÜXURLAR – yeraltı suların hərəkət etməsi mümkün olan məsaməli və ya çatlı süxurlar, əhəng daşları, qum, duz və b. Su keçirmə qabiliyyəti məsamələrin və boşluqların ölçülərindən və xarakterindən asılıdır. Çatıl daşlar, çınqıl, qum, çatlı və karstlaşan süxurlar yaxşı sukeçirən süxurlardır.

P- водопроницаемые горные породы

E- permeable rocks

S-249. SUKEÇİRMƏYƏN SÜXURLAR – nisbətən su keçirməyən süxurlar /məs: gil, kristallik şistlər, çatı olmayan əhəng daşları və b./.

P- водоупорные породы

E-impermeable rocks

S-250. SUSPENZION AXIN DƏRƏSİ – dəniz və okeanlarda suspenzion axınların fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş sualtı dərə. Materik yamacında bu dərələr V-şəkilində şırımlar, okean dibinin maili akkumulyativ şelflərində və düzənliklərində isə meandrları, yataq boyu yalları olan dayaz /on

metrlərlə/, dik yamaclı dar /1-3km/ dərələr şəklində olur. Bəzi yerlərdə /Benqal körfəzində/ bu dərələrin şaxələnən mürəkkəb sisteminə təsadüf edilir.

P- долина суспензионного потока

E- valley of turbidity current, valley of suspension current

S-251. SUTOPLAYICI HÖVZƏ – səth və yeraltı suları ayrıca çaya və ya çay sisteminə axan, yer səthinin hissəsi.

P- водосборный бассейн

E-drainage area, catchment, catchment area, watershed

S-252. SUTOPLAYICI QIF

– zirvəsi aşağıya doğru yönəlmiş yarımkonus şəkilində mənfi relyef forması. Dağ çayı dərələrinin yamacında, daimi və mövsümü axarların yuxarı hissəsində yerləşir. Yağış və qar suları qıfın divarlarını kəsən erozion şırımlarla axaraq onun dibində ümumi bir axında birləşir.

P- водосборная воронка

E- catchment basin

S-253. SUYUN AYNASI

(SƏTHİ) – çay, göl və b. su hövzələrinin səthi və ya sulu layda təzyiqsiz yeraltı suyun üst sərhəddi.

P- зеркало вод

E-water plane

S-254. SUYUN SƏVİYYƏ-

Sİ – suyun sərbəst səthi ilə quru səthinin kəsişmə xətti. S.s. yüksəkliyi suyun səviyyəsinə uyğun gəlir.

P- урез воды

E- water edge

S-255. SUYUN ÜZÜNƏ ÇIXAN SAHİL – dəniz dibinin suyun altından qalxaraq əmələ gətirdiyi, sahil. Bir başqa sahil xəttinə söykənən quru zolaq, özlüyündə alçaq və hamar, parçalanmamış və ya zəif parçalanmış, dənizə doğru azca meyilli səth əmələ gətirir.

P- берег всплывания

E-coast surfaced

S-256. SÜXURLARIN KEÇİRMƏ QABİLİYYƏTİ – süxurların özündən maye və qaz keçirmə qabiliyyəti. Keçiriciliyin kəmiyyəti süxurların məsaməliyindən, eləcə də məhlulun və qazın təzyiqindən asılıdır. Keçiricilik dərəcəsinə görə süxurlar- keçirən /çaqıltaşlar, çınqıl, qum/, yarımkeçirən /narın dənəli qum, torf, lyoss/ və keçirməyən /gil, bərk çökmə və kristallik süxurlar/ növlərə ayrılır.

P- проницаемость пород

E-permeability of rock

S-257. SÜLB AXIM – müəyyən vaxt ərzində /sutka, dekada, mövsüm, il/ çayın en kəsiyindən keçən diblə aparılan, asılı və həll olan maddələrin kütləsi. Adətən tonla ölçülür və çayın hövzəsində eroziyanın intensivliyini səciyyələndirir.

P- твердый сток

E-sediment flow, sediment runoff

S-258. SÜRƏTLƏNMİŞ EROZİYA, ANTROPOGEN EROZİYASI – təsərrüfatın səmərəsiz

becərilməsi ilə əlaqədar torpaqların və torpaqaltı ana süxurların sürətlə parçalanması.

P- ускоренная эрозия

E-accelerated erosion

S-259. SÜRÜŞMƏ ovuntu süxur kütləsinin, xüsusilə su ilə doymuş boş çöküntülərin ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında yamac aşağı, sürüşməsi, yerdəyişməsi. S. ən çox çay dərələrinin su keçirməyən /gilli/ və sulu süxurlardan təşkil olunmuş, yamaclarında baş verir.

P- оползень

E-landslide, landslip, slump

S-260. SÜRÜŞMƏ BAZISI

– yamacın əəyi və ya yamacın ayrıca çıxıntı sahəsi. Burada sürüşən kütlənin hərəkəti dayanır və sürüşmə kütləsinin akkumulyasiyası gedir.

P- базис оползня

E- base level of landslide

S-261. SÜRÜŞMƏ BREKÇİYALARI – subaeral (suüstü) və ya subakval (sualtı) şəraitdə sürüşmə prosesi nəticəsində əmələ gələn qırıntı çöküntülər. Geoloji kəsilişlərdə əsasən sualtı sürüşmə brekçiyalarına təsadüf edilir. Onlar qırıntıların eyni tərkibli, qarışdıqları çöküntülərlə eyni yaşlı və plastik deformasiya izlərinin olması ilə səciyyələnilir.

P- оползневые брекчии

E- landslide breccia

S-262. SÜRÜŞMƏ DİSLOKASİYALARI – sürüşmə hadis-

səsi ilə əlaqədar olaraq süxurların yatımının pozulması. Layların qırılması və qırışmasında özünü göstərir. S.d. çöküntütoplanma ilə eyni vaxtda /mə: sualtı sürüşmə/, eləcə də ondan sonra baş verə bilər.

P- оползневые дислокации

E-landslide dislocations

S-263. SÜRÜŞMƏ RELYEF FORMALARI – sürüşmə prosesi nəticəsində yaranan relyef formaları: sürüşmə sirləri, sürüşmə kütləsinin üzərində sürüşmə hərəkətinin əks tərəfə əyilmiş, sürüşmə terrasları, təpəciklər, kiçik pillələr və s.

P- оползневые формы рельефа

E-landslide forms of relief

S-264. SÜRÜŞMƏ SƏTHİ – qırılma pozulmaları zamanı sınıma müstəvisi boyu blokların sürüşərək sürtünməsi nəticəsində yaranmış, süxurların hamar, cilalanmış və şırımlı səthi.

P- зеркало скольжения, поверхность скольжения

E-slickenside, glide plane

S-265. SÜRÜŞMƏ ŞIRIMLARI – sürüşmə zamanı süxurların sürtünməsi nəticəsində qırılma səthində yaranan bir istiqamətdə uzanan alçaq vallar və təpələrlə birbirindən ayrılan ensiz şırımlar, dayaz dərələr və cizgilər.

P-борозды скольжения

E- slip furrows

S-266. SÜRÜŞMƏ TERRASI – süxurların sürüşməsi nəticəsində yamacda əmələ gəlmiş kiçik meydança.

P- оползневая терраса

E- landslide ferrace, landslide terrace

S-267. SÜRÜŞMƏ UÇQUNU – dik yamacdan qopan kütlə əvvəlcə müəyyən müstəvi üzrə sürüşür, sonra isə parçalara bölünür və yamac aşağı yuvarlanır.

P- оползневый обвал

E- landslides rockfall

S-268. SÜRÜŞMƏ YAMACI – üzərində sürüşmə izləri olan yamac. Sürüşmə nəticəsində yamacın yuxarı hissəsində /platonun kənarında, çay dərəsinin yamacında/ sirkə bənzər çökəkliklər və sürüşmə psevdoterrasları yaranır.

P- оползневый склон

E- landslide slope

S-269. SÜRÜŞMƏNİN YAMACI – Bax: Sürüşmə bazisi.

S-270. SÜTUNLAR – Sibir-də və Uralda aşınma və denudasiya nəticəsində yaranmış, qayaların və ya sıldırımların adı.

P- столбы

E-columns

S-271. SÜTUNVARI AYRILMA – bazalt lavalalarında və digər effuziv və intruziv süxurlarda ən çox beş və ya altıüzlü, paralel prizma şəkilli sütunlar. Lavalalar soyuyan zaman sıxılması nəticəsində əmələ gəlir.

P- столбчатая отдельность

E- columnar jointing, prismatic jointing, basaltic jointing

S-272. SYERRA /isp.sierra-mişar/ – yalı diş-diş olan sıra dağlar. İspaniyada, Portuqaliyada, habelə Şim. və C. Amerikada bir sıra dağ adının tərkib hissəsidir.

P- сьерра

E- sierra

-Ş-

Ş-1. ŞAHİD DAĞ- təcrid olunmuş yüksəklik; denudasiya prosesləri ilə aşınmış və alçalmış daha yüksək səthin qalığı. Aşınma qalıqları, tavayabənzər dağlar və çay dərələrində müşahidə edilən axınla dövrələnən qalıqlar kimi növləri ayrılır.

P- останец, гора свидетель

E- farewell rock, butte, residual-mountain

Ş-2. ŞAHİD TROPİK KARSTI –tropiklərin karst tipi əvvəlki hipsometrik səviyyəni saxlayan, ümumi bazal /əsas/ səthdə yerləşən, oval yüksəklik şəklində müsbət relyef formalarının üstünlüyü ilə səciyyələnir. Tropik karstın inkişafı prosesində yüksəkliyin sahəsi yox olma həddinə qədər kiçilir və kənar karst düzənliyi əmələ gəlir.

P- останцовый тропический карст

E- inselberg karst, tropical karst with residual hills

Ş-3. ŞAXƏLİ /RADIAL/ PARÇALANMA, DAĞLARIN ŞUAVARİ, ULDUZVARİ PARÇALANMASI- dağ massivinin və qruplarının parçalanması. Dağın ən yüksək mərkəzi hissəsindən başlayaraq çay dərələri radius şəklində ayrılır və silsilələrin ulduzabənzər sistemini yaradır.

P- радиальное расчленение, лучеобразное расчленение

E- radial dissection of mountain

Ş-4. ŞAXTA AŞINMASI- temperaturun 0°C –dən aşağı və yuxarı tərəddüdü şəraitində süxurların parçalanması prosesi. Gündüzlər qızması nəticəsində əmələ gəlmiş qar və buz suları çatlara dolur və gecələr donaraq həcmi genişlənir və vurulmuş paz kimi süxur kütlələrindən parçaların ayrılmasına səbəb olur.

P- морозное выветривание

E- frost weathering, congelifraction, freeze and thaw desintegration

Ş-5. ŞAXTAVURAN ÇATLAR- yüksək enliklərdə güclü şaxta zamanı, yumşaq səth çöküntülərində əmələ gələn çatlar. Müxtəlif ölçülü çoxbucaqlı şəbəkə şəklində olur /bir neçə metrədən on metrlərə, bəzən yüz metrlərə qədər/.

Р-морозобойные трещины

E- frost cracks

Ş-6. ŞAQLI HƏRƏKƏTLƏR- yer qabığının yerin səthinə doğru şaquli və ya yerin fiquruna nisbətən radial istiqamətli hərəkətləri.

Р- вертикальные движения

E- vertical movements

Ş-7. ŞAQLI MAĞARA- bax: Təbii şaxta.

Ş-8. ŞAQLI MIQYAS- topoqrafik, geoloji, geomorfoloji və b. profillərin tərtibi zamanı yüksəkliyi göstərmək üçün işlədilən miqyas. Bir qayda olaraq üfüqi miqyasdan böyük olur.

Р- вертикальный масштаб

E- vertical scale

Ş-9. ŞAQLI MORFOLOJİ ZONALLIQ- iqlimin şaquli dəyişməsi və ağırlıq qüvvəsinin təsiri ilə əlaqədar dağların yuxarı və aşağı hissələrində relyef formalarının əmələ gəlməsinin müxtəlif xüsusiyyətləri. Dağların yuxarı hissələrində aşınma məhsullarının aparılması /daşınması/ üstünlük təşkil etdiyindən relyefdə denudasion formalar hakimdir. Aşağı mərtəbələrdə yuxarıdan gətirilən materialların akkumulyasiyası müşahidə edilir, ona görə də burada akkumulyativ formalar inkişaf etmişdir.

Р- зональность вертикальная морфологическая

E- vertical morphological zonality

Ş-10. ŞAQLI PARÇALANMA- tektonik və erozion – denudasion proseslərlə əmələ gələn massivlərin, müxtəlif yüksəkliklərin, ayrı-ayrı dağ qruplarının və müxtəlif dərəcəli silsilələrin dərininə parçalanması /əsasən çayların və buzların fəaliyyətilə/.

Р- вертикальное расчленение

E- vertical dissection of mountain

Ş-11. ŞAQLI TEKTONİK HƏRƏKƏTLƏR- bax: Şaquli hərəkətlər.

Ş-12. ŞARNİRİN GÖMÜLMƏSİ- qırışıqın şarnirinin (ox hissəsinin) əyilməsi; meyl bucağı və azimutla ölçülür.

Р- погружение шарнира

E- hinge of submergence, apex of submergence

Ş-13. ŞARYAJ CƏBHƏSİ- nəhəng üstəgəlmənin və ya şaryajın ön hissəsində pillə. Morfoloji cəhətdən kuest pilləsinə oxşayır.

Р- фронт шарьяжа

E- front of charriage

Ş-14. ŞELF /ing. shelf/ – kontinental şelf, materik dayazlığı, materikin müxtəlif enlikdə /bir neçə km- dən 1200-1500 km-dək/ quruya bitişik sualtı kənarı olub, onunla eyni geoloji quruluşa malik olması ilə səciyyələnilir. Ş. kənarı müxtəlif dərinlikdə yerləşə bilər, 50-100 m-dən 200 m-dək, bəzi

hallarda 1500-2000 m-dək, /mə: Oxot dənizinin Cənubi Kuril çökəkliyində/. Şelf daxilində neft,qaz çıxarılır. Başqa faydalı qazıntılar da vardır.

P- шельф

E-shelf

Ş-15. ŞELF ƏYİLMƏSİ-

bax: Materik dayazlığının kənarı.

Ş-16. ŞELF KƏNARI- bax:

Materik dayazlığının kənarı.

Ş- 17. ŞELF TERRASI-

şelfin pilləsi və ya bir neçə pilləli çıxıntısı

P- шельфовая терраса

E- shelf terrace

Ş-18.ŞELFİN QAŞI- bax:

Materik dayazlığının kənarı.

Ş-19. ŞERMA TIPLİ SAHİL- bir birindən qarşılıqlı surətdə uzaqlaşan, qısa və küt qurtaran, demək olar ki düzbucaqlı şəkildə görünən, fay mənşəli kiçik körfəzlərlə səciyyələnən sahil .

P- берег шермового типа

E- faultline coast, scherm coast

Ş-20. ŞERMALI BUXTA-

başqalarından müəyyən məsafə ilə ayrılan, küt qurtaran düz xəttlərlə əhatələnən, fay nəticəsində əmələ gəlmiş körfəzlər.

P- шермовая бухта

E-scherm bay

Ş-21. ŞƏBƏKƏLİ BAR-

XAN RELYEFİ- planda əyilmiş və ya düzgün olmayan şəbəkə şəklində eol tipli qum relyef forması.

P- решетчатый барханный рельеф

E- cancellate barchan relief

Ş-22. ŞƏBƏKƏLİ QUM

TƏPƏLƏRİ- təxminən düzbucaq altında kəsilən, yarı bərkimiş qum tirələrindən ibarət eol relyefi. İlin müxtəlif fəsilərində əsən, dövrü növbələşən, iki təxminən perpendikulyar küləklərin təsiri ilə yaranır.

P- решетчатые песчаные гряды

E- cancellate sand ridges

Ş-23. ŞƏBƏKƏLİ PAR-

ÇALANMA- dağların şəbəkəli parçalanması. Bu zaman iki bir-birinə perpendikulyar yerləşən çay şəbəkəsi düz bucaqlı və ya ortoqonal dağ dərələri şəbəkəsini əmələ gətirir /mə: Tyan-Şanda Narın çayı hövzəsi/.

P- решетчатое расчленение

E- orthogonal dissection of mountains

Ş-24. ŞƏBƏKƏLİ REL-

YEF TIPI- silsilələri köndələn kəsən dar dərələrlə birləşən, uzununa dərələr vasitəsilə ayrılan paralel dağ silsilələri və tirələrin olması ilə səciyyələnən relyef.

P- решетчатый тип рельефа

E- cancellate relief

Ş-25. ŞƏKİLLƏRİN DE-

ŞİFRLƏNMƏSİ /frans. dechiffre- araşdırmaq, tapmaq/- obyektin xas-sələri ilə onların aero- və kosmik şəkillərdə təsviri xarakteri arasın-

dakı mövçud qanunauyğun asılılığa əsaslanaraq fotoşəkillərlə ərazinin, su sahəsinin, eləcə də atmosfer hadisələrinin tədqiqi üsulu /metodu/. Obyektləri şəkildə tapmaq və müəyyənləşdirməklə, onları kəmiyyət və keyfiyyətə səciyyələndirməklə və obyektləri şərti işarələrlə göstərməklə nəticələnir. Onun metodikası çöl və kameral işlərin birliyinə /əlaqəsinə/ əsaslanır.

P- дешифрирование снимков

E-interpretation of photographs

Ş- 26. U-ŞƏKİLLİ DƏRƏ-eninə profili U- şəkildə olan çay dərəsi. Vaxtilə dərəni doldurmuş buzların təsiri ilə yaranır.

P- долина U- образная

E- U-shaped valley

Ş- 27. V-ŞƏKİLLİ DƏRƏ-eninə profili V- şəkildə olan çay dərəsi, adətən erkən /cavan/ inkişaf mərhələsinin əlamətidir.

P- долина V- образная

E- V-shaped valley

Ş-28. ŞƏLALƏ- çayın yatağında suyun bərk süxurlardan əmələ gələn çıxıntı üstündən dik tökülməsi. Ş. əsasən iki tipi vardır: 1) Nıaqara tipli Ş. Bu tip Ş. düşən suyun eni hündürlüyündən xeyli artıq olur. Məs: ABŞ-da və Kanadada Nıaqara Ş. Eni 1 km olduğu halda hündürlüyü cəmi 51 m-dir; 2) Yosemite tipli Ş. Bu tip Ş. su xeyli ensiz zolaqla çox hündürdən tökülür. Məs: Kaliforniyada Yose-

miti çayının şəlalərinin birində su 792 m hündürlükdən tökülür.

P- водопад

E- fall, waterfall

Ş-29. ŞXER /isv.skar/- kiçik qayalı adalar və sualtı qayalar qrupu. Pleystosen buzlaşması sahələrində intensiv parçalanmış qayalı alçaq dəniz sahili yaxınlığında müşahidə edilir /Finlandiya, İsveç, Norveç/.

P- шхеры

E- scarrys

Ş- 30. ŞXER TIPLİ SAHİL-güclü parçalanmış, dar körfəzli, ensiz boğazlarla ayrılan, külli miqdarda kiçik və alçaq adaları olan sahil. Körfəzlərin və boğazların yamaqları alçaq və mailidir.

P- берег шхерного типа

E- scarry coast

Ş-31. ŞLAK KONUSU- şlak və adətən bazalt və andezit-bazalt tərkibli vulkan materiallarından təşkil olunmuş və vulkanın bir dəfə püskürməsi nəticəsində əmələ gəlmiş konus formalı kiçik, sərbəst monogen vulkan. Konusun daxili hissəsində qırıntı materiallar adətən qırmızı kərpic rəngində və birbirinə yapışaraq birləşmiş şəkildə olur.

P- шлаковый конус

E- schlag cone

Ş-32. ŞLEYF /alm. Schleife-sürümək/- hər hansı bir yüksəkliyin və ya dağın ətəyində yumşaq çöküntü zolağı. Ş. daimi və ya müvəqqəti axan çayların gətirdiyi qı-

rıntı yığımından və ya səthi yuyulma və ağırlıq qüvvəsinin təsiri altında tökülən çöküntülərdən ibarət olur. Ş. mənşəyinə görə allüvial-prolüvial, delüvial və delüvial-prolüvial olur.

P- шлейф

E- train

Ş-33. ŞOR- bax: Şoranlıq.

Ş-34. ŞORAN SƏHRA –

əsasən gilli torpaqların səhrası; relyefin çökək sahələrində çoxda dərində olmayan güclü minerallaşmış qrunt sularının intensiv buxarlanması və ya sahil zonada dəniz çöküntülərinin tərkibindəki duzların səthdə toplanması sayəsində əmələ gəlir. Torpaqları şoran, bitki örtüyü seyrək olub, halofitlər və sukkulentlərdən ibarət olur.

P- солончаковая пустыня

E- salt desert

Ş-35. ŞORANLIQ- şoran torpaq tipi, üst qatında 1-3 dən 10-15%-ə qədər asan həll olan duz olur. Çöl, yarım səhra və səhra zonalarında yayılmışdır. Şorlaşma əsasən səthdən suyun buxarlanması nəticəsində baş verir. Torpaq profili zəif təbəqələnmiş olur; az məhsuldardır. Təbii bitki örtüyü halofitlərdən ibarət olur və ya heç olmur. Yuyulduqdan və qrunt sularının səviyyəsi aşağı salındıqdan sonra əkinçilik üçün yararlıdır. Azərbaycanda, Orta Asiyada, Qazaxıstanda və b. yerlərdə təsadüf edilir.

P- солончаки

E- solonchaks

Ş-36. ŞOTT /Ər./- şimal-qərbi Afrikada, Böyük Səhranın şimal-qərbində yumşaq duz qatı olan çökəklik. Ş. gur yağışlar zamanı şor gölə çevrilir. Əlcəzairdə Melkir Ş. dibi dəniz səviyyəsindən 30 m aşağıda yerləşir.

P- шотт

E- shott

-T-

T-1. TAFROGEN /yun. taphros–quyu, çuxur/ – orta-okean silsilələrini göstərmək üçün təklif olunmuş termin.

P- тафrogen

E- taphrogen, tafrogen

T-2. TAFROGENETİK TEKTONİK HƏRƏKƏTLƏR /tafrogenez/–bax: Tafrogenez.

T-3. TAFROGENEZ- /yun. taphros–xəndək, genesis- doğulma, əmələgəlmə /– yer qabığında böyük tektonik qırılmaların –fayların əmələ gəlməsi prosesi. Ayrı-ayrı qaymaların çökməsinə və geniş qra-benlərin formalaşmasına gətirib çıxarır /məs: Şərqi Afrika qırılmaları sistemi/.

P –тафрогенез

E- taphrogenesis, tafrogenesis

T-4. TAĞ – en kəsiyi onlarla və ya yüzlərlə kilometrədən çox olan iri izometrik günbəzvari platforma strukturu; özülün tağvari qalxması.

P –свод

E- arch

T-5. TAĞVARI QALXMA

– yer qabığının geniş sahələrini əhatə edən böyük radiuslu tağvari əyri. T. q. strukturunda onu bloklar sisteminə bölən çatların rolu böyükdür. Bəzən T. q. riftlərlə mürəkkəbləşmiş olur.

P–сводовое поднятие

E- upwarping, upwarp, swell, welt

T-6. TAKIR- qum, gil və daşlı səhrada relyefin bitkidən məhrum olan alçaq /çökək/ yerlərində xırda çatlarla çoxbucaclara bölünmüş gilli-şoranlı yastı səthin türkçə adı /sahəsi yüzlərlə m² –dən yüzlərlə km² -dək/. Vaxtaşırı olaraq qar və leysan yağış suları ilə dolur.

P–такыр

E- takyr

T-7. TAKSON – /yun.taxis- dərəcə, sıra, nomos-qanun/- dərəcəsinə və ya sistemdə yerini göstərən təsnifat vahidinin adı. Coğrafi təsnifatda və rayonlaşmada geniş istifadə edilir. Məs: fiz. coğ.rayon, vilayət, torpaq tipi, bitki forması və s.

P–таксон

E- taxon

T-8. TAKSONOMİYA

/yun. taxis- dərəcə, sıra və qanun /– taksonlar, onların qruplaşdırılması və tabeliliyi haqqında elm və ya yaxud təsnifatın prinsipləri haqqında təlim.

P–таксономия

E- taxonomy

T-9. TALASSİDLƏR –

/yun. thalassa- dəniz, nov/- okean qabığının aralanması (spredinq) nəticəsində əmələ gələn mütəhərrik okean qurşaqlarını göstərmək üçün təklif olunan termin.

P–талассиды

E- thalassides

T-10. TALASSOGENEZ –

okean çökəkliklərinin formalaşması prosesi.

P–талассогенез

E- thalassogenesis

T-11. TALASSOKRATON

/yun. thalassa-dəniz və kratos- güc, qüvvə/- okean dibinin tektonik cəhətdən nisbətən sabit, zəif hərəkətli hissəsi, əsasən abissal düzənlikləri əhatə edir.

P–талассократон

E- thalassocraton

T-12. TALASSOPLEN –

talassokratonun ən sabit, geniş və hamar hissəsi.

P–талассоплен

E- thalassoplain

T-13. TALVEQ /alm. Tal-

weg , Tal- dərə,Weg- yol/– dərə, qobu və yarıqların dibinin ən dərin ox hissəsi.

P–талвег

E- talweg, thalweg, valley

line

T-14. TAMAMLANMIŞ

QIRIŞIQLIQ VİLAYƏT /qırıxıqlıq başa çatmış vilayət/ – keçmiş geosinklinal vilayətin yerində yaranmış qırıxıqlıq vilayət.

P-область **завершенной**
скадчатости

E- completed fold area,
completed orogen

T-15. TARP – müxtəlif mən-
şəli kiçik təpə /Zəngilan r-nu/.

P-тарп

E- tarp

T-16. TAVA- bax: Plitə.

T-17. TAVA DAĞLAR –
denudasiyaya davamlı çökmə və ya
püskürmə süxur layları, həmçinin
laterit qabığı /tropik savanna zo-
nasında/ ilə zirehlənmiş, sıldırım
yamacları və hamar səthləri zirvə
ilə səciyyələnən, təcrid olunmuş
yüksəkliklər.

P-столовые горы

E- table mountains

T-18. TAVA DAĞLAR
ÖLKƏSİ – layların üfqı yatımı və
relyefdə yastı zirvəli, sıldırım, çox
vaxt pilləli yamaçlı yüksəkliklərin
üstünlüyü ilə səciyyələnən geniş
ərazilər /məs: Turqay, Üstyurt,
Karru platoları/.

P-столовые страны

E- tablelands

**T-19. TAVA YÜKSƏK-
LİYİ** – qədim plitələrdə, qismən də
cavan platformalarda inkişaf et-
mişdir. T.y. ya geniş tavaların
cavan qalxma sahələrinə /Şimali və
Qərbi Afrikanın tava düzənlikləri/
yaxud da platformaların ətraf
ovalıq düzənliklərə nisbətən daha
çox qalxmış hissələrinə uyğun gəlir
/Podol, Bessarabiya yüksəklikləri/
Laylı yüksəkliyin Sin.

P-возвышенность **столо-**
вая

E- table hill

T-20. TAVALI RELYEF–
üfqı yatan süxur laylarından təşkil
olunmuş yüksək düzənlik və ya
platoların eroziya ilə parçalanmış
relyefi.

P- столовый рельеф

E-tableland relief, table-
land topography

T-21. TAVUL – çay kənarı
qaya /Lənkəran/.

P- тавул

E- tavul

T-22. TAZOV STADIYASI
–Qərbi Sibirdə Orta Pleystosen
buzlaq epoxasının son mərhələsi.

P-Тазовская стадия

E- Taz stage

**T-23. TEXNOGEN REL-
YEF** – bax: Antropogen relyef.

T-24. TEXNOGENEZ –
texnogen amillərin - dağ qazma,
sənaye, enerji və ya kənd təsərrüfatı
müəssisələrinin, hidrotexniki qur-
ğuların, meşə təsərrüfatı sahələrinin
və s. birbaşa, yaxud dolayı yolla
təsiri nəticəsində yeni landşaftın
yaranması və dəyişilməsi prosesi.

P-техногенез

E- technogenesis

T-25. TEKTOGENEZ – yer
qabığı strukturlarını formalaşdıran
tektonik hərəkət və proseslərin
məcəmusu.

P-тектотенез

E- tectogenesis

T-26. TEKTMORFO-STRUKTUR – relyefin və tektonik strukturların vəhdəti, sərhədləri tektonik sərhədlərə uyğun gələn relyef formaları.

P– тектоморфоструктура
E- tectomorphostructure

T-27. TEKTONİK - AKKUMULYATİV RELYEF – göl-çay və b. çöküntülərlə doldurulmuş, nisbi çökmə və ya zəif qalxma təmayüllü, dağarası çökəkliklərin dibi.

P–рельеф тектоно-аккумулятивный

E- tectonoaccumulative relief

T-28. TEKTONİK BREKÇİYA, SÜRTÜLMƏ BREKÇİYASI – tektonik qırılmalar nəticəsində əmələ gəlmiş süxur qırıntıları.

P–брекчия тектоническая
E- fault breccia, crush breccia, tectonic breccia

T-29. TEKTONİK ÇATLAR – tektonik hərəkətlər nəticəsində süxurlarda yaranmış, çatlar.

P–тектонические трещины

E- tectonic fissures

T-30. TEKTONİK ÇÖKƏKLİK – tektonik hərəkətlərlə yer qabığının çökməsi nəticəsində yer səthində əmələ gəlmiş geniş, çökəkliklər.

P–впадина тектоническая
E- tectonic basin, tectonic depression

T-31. TEKTONİK DAĞLAR – bax: Dağlar.

T-32. TEKTONİK DAĞIN ƏSASI – bax: Dağların pyedestali.

T-33. TEKTONİK DEFORMASIYA – Yerin daxili qüvvələrinin təsiri altında süxurların yatım formasının, həcmnin, daxili strukturunun və qarşılıqlı münasibətinin dəyişilməsi.

P–тектоническая деформация

E- tectonic deformation

T-34. TEKTONİK DƏRƏ – relyefin tektonik mənşəli alçaq yerlərində (sinklinal qırışıqlarda, qrabendlərdə, tektonik qırılmalar boyu süxurların parçalanma zonasında və s.) əmələ gəlmiş çay dərəsi.

P–тектоническая долина

E- tectonic valley, structural valley

T-35. TEKTONİK EPOXALAR – Yerin inkişaf tarixində tektonik hərəkətlərin nisbətən qısa müddətli /mln. il/ güclənməsi epoxası /fazası/. Tektonik pozulmaların /qırışıqlıqlar, qalxmalar, çökmələr, qırılmalar / əmələ gəlməsinin intensivliyi ilə təzahür edir.

P–тектонические эпохи

E- tectonic epochs

T-36. TEKTONİK ƏYİLMƏLƏR /ÇÖKƏKLƏR/ – tektonik hərəkətlərin yaratdığı yer qabığı əyilmələrinin /çökəkliklərinin/ ümumi adı. T.ə. içərisində bir neçə qrup ayrılır: geosinklinal,

kənar (ön), həmçinin platforma daxili əyilmələr /avlakogen, rift sistemləri/.

**Р–тектонические
прогибы**

E- tectonic troughs

**T-37. TEKTONİK FƏR-
ZİYYƏLƏR** – yer qabığının strukturlarını dəyişən hərəkət və deformatsiyaların yaranma səbəbini haqqında elmi əsaslandırılmış mülahizələr. Bütün fərziyyələr 2 qrupda birləşdirilir: fiksizm və mobilizm. A. Vegener tərəfindən irəli sürülmüş mobilizm fərziyyəsinə görə materiklər və yaxud onların iri qaymaları üfqü yer dəyişmə nəticəsində formalaşmışlar. Fransız Eli de Bomon və Avstriya alimi E. Zyüss tərəfindən irəli sürülmüş fiksizm fərziyyəsinə görə isə yer qabığının ayrı-ayrı qaymalarının dəyişməyən vəziyyətdə qaldığı güman edilir.

**Р–тектонические
гипотезы**

E- tectonic hypotheses

T-38. TEKTONİK FİORD – qurunun bloklar üzrə qrabenvari çökməsinə uyğun gələn, fiord. Qrabenə uyğun gələn, fiord.

Р–фиорд тектонический

E- tectonic fiord

T-39. TEKTONİK GÖL – tektonik çökəklikdə yerləşən göl /məs: Baykal, İssık–Kul, Tanqan-yika və s./.

Р–тектоническое озеро

E- tectonic lakes, lakes of tectonic origin

**T-40. TEKTONİK HƏRƏ-
KƏTLƏR** – yer qabığında və mantiyada gedən proseslər nəticəsində, yer qabığının mexaniki hərəkəti. Tektonik hərəkətlər təzahür formasına əmələgəlmə, dərinliyinə, mexanizminə görə müxtəlifdir. Tektonik hərəkətlər epeyrogenik və orogenik, tədrici və sürətli, şaquli və üfqü və b. hərəkətlərə ayırırlar.

**Р–тектонические
движения**

E- tectonic movements

**T-41. TEKTONİK XƏRİ-
TƏLƏR** – bütünlüklə Yerin və yaxud ayrı-ayrı regionlar daxilində yer qabığının inkişaf mərhələlərini, quruluşunu, tektonik strukturların morfologiyasını, inkişaf tarixini, maqmatizm və tektonika ilə əlaqəsini əks etdirən xəritələr.

Р–тектонические карты

E- tectonic maps

**T-42. TEKTONİK QIRIL-
MALAR** – süxurların tamlığının pozulması. Yerdəyişməli /qırılma yerdəyişməsi və ya paraklaz/ və yerdəyişməsiz /çat və ya diaklaz/ T. q. ayırırlar.

Р–разрывы тектонические

E- tectonic ruptures

**T-43. TEKTONİK QUR-
ŞAQ** – bax: Mütəhərrik qurşaq.

**T-44. TEKTONİK ÖR-
TÜK, ŞARYAJ** aşağıdan az meyilli dalğavarı və yaxud hamar

səthlə sərhədlənən və üfqİ isti-
qamətdə bir neçə km-dən onlarla
km-ə qədər yerini dəyişmiş və
qalınlığı bir neçə yüz metrədən bir
kilometrə qədər olan süxur təbə-
qəsi.

P–тектонический покров

**E- nappe, charriage, over-
thrust sheet**

**T-45. TEKTONİK ÖRTÜK
QALIĞI** – klipp, ekzotik sıldırım
qaya, yuyulmadan hifz olunmuş
tektonik örtüyün kiçik bir hissəsi.

P–останец

тектонического покрова

E- klippe, nappe outlier

**T-46. TEKTONİK ÖR-
TÜLMƏ** – şaryaj terminin sino-
nimi.

P–перекрытие

тектоническое

E- tectonic rupture

T-47. TEKTONİK PİLLƏ
– relyefdə pillə kimi təzahür edən,
qırılıb düşmə və ya qırılıb-qalxma.

P–тектонический уступ

E- tectonic escarp

**T-48. TEKTONİK PO-
ZULMA-** bax: Tektonik defor-
masiya.

**T-49. TEKTONİK PULLU
RELYEF** – yer qabığının dik, sıl-
dırım səth boyu bir-birinin üzərinə
gəlməsi ilə səciyyələnən, relyef.

P–тектонический

чешуйчатый рельеф

E- tectonic scaly relief

**T-50. TEKTONİK REL-
YEF FORMALARI** – 1) yer qabı-

ğının hərəkəti nəticəsində əmələ
gələn formalar; 2) tam geomor-
foloji təzahürü olan yer qabığının
deformasiyası nəticəsində yaranmış
qırıqlıqlar, qırılma və pozulmalar-
diapirlər /Trifonov, 1966/.

**P–формы рельефа тек-
тонические**

E- tectonic relief forms

**T-51. TEKTONİK REL-
YEFİN İNVERSİYASI** – inver-
siya nəticəsində sinklinal struktur-
ların müasir relyefdə silsilə və
tirələr, antiklinal strukturların isə
dərə və çökəkliklər əmələ gətir-
məsi.

**P–инверсия тектоничес-
кого рельефа**

**E- inversion of tectonic
relief**

T-52. TEKTONİK SİKL –
Yerin geoloji inkişaf tarixində
tektonik və ümumi geoloji hadi-
sələrin müəyyən ardıcılığı ilə
səciyyələnən dövr.

P–тектонический цикл

E- tectonic cycle

**T-53. TEKTONİK STRUK-
TUR** – yer qabığının hər hansı bir
sahəsində bu və ya digər tektonik
rejimin yaratdığı struktur forma-
ların məcmusu.

**P–структура тектоничес-
кая**

E- tectonic structure

**T-54. TEKTONİK ŞƏRAİ-
TİN İNVERSİYASI** – yer qabı-
ğının inkişaf tarixinin əsas əlamət-
lərindən olub, geosinklinal çökək-

liklərin qalxmaya məruz qalaraq geoantiklinala çevrilməsi və əksinə olan proses.

Р-инверсия тектонических условий

E- inversion of tectonic conditions

T-55. TEKTONİK TERRAS – tektonik hərəkətlərin təsiri nəticəsində çay dərəsinin meyilliyyənin dəyişməsi ilə əlaqədar formalaşmış, çay terrası.

Р-терраса тектоническая

E- tectonic terrace

T-56. TEKTONİK-VULKANİK RELYEF – formalaşmasında intensiv vulkanizmlə yanaşı lavaaltı heterogen qırıxıq-qaymalı əsasın və neotektonik hərəkətlərin mühüm rol oynadığı, relyef.

Р-тектоно-вулканический рельеф

E- tectonovolcanic relief

T-57. TEKTONİK YAMAC – tektonik hərəkətlər nəticəsində yaranmış, pillənin yamacı.

Р-склон тектонический

E- tectonic slope

T-58. TEKTONİKA /yun. tektonikos – tikinti, inşaat mənasındadır/- geologiya elminin bir sahəsi olub, yer qabığının quruluşunu, geoloji strukturlarını, onların yerləşməsinin qanunauyğunluğunu və inkişafını öyrənir. Geotektonika terminin sinonimi.

Р-тектоника

E- tectonics, tectonic geology

T-59. TEKTONOSFER – tektonik, eləcə də maqmatik və metamorfik proseslərin baş verdiyi, Yerın xarici təbəqəsi olub, yer qabığını və üst mantiyanı əhatə edir.

Р-тектосфера

E- tectonosphere

T-60. TEMATİK XƏRİTƏLƏR – coğrafi fonda ayrı-ayrı təbii və ictimai hadisələri əks etdirən xüsusi məzmunlu xəritələr /Məs: geoloji, siyasi və s./.

Р-тематические карты

E- thematic maps

T-61. TERMİK ABRAZİYA (yun.therme – istilik və abraziya) – buzdan, çoxillik donmuş süxurlardan ibarət olan dəniz sahilinin dalğaların, suyun və havanın termik fəaliyyətinin birgə təsiri nəticəsində dağılması. /Məs: Antarktidada/.

Р-термоабразия

E- thermal abrasion

T-62. TERMİK DENUDASIYA – məsamələrində və ya boşluqlarında buz olan çöküntülərin yaratdığı relyefin istiliyin təsiri ilə hamarlanma.

Р-термическая денудация

E- thermal denudation

T-63. TERMİNAL KRATER – əsas kraterin artıq sinonimi.

Р-кратер терминальный

E- thermal crater

T-64. TERMOEROZİYA /yun.therme-isti və eroziya/ – çoxillik donmuş süxurlardan və

yaxud buzdan təşkil olunmuş səthin axar sular vasitəsilə yuyulması, bu zaman axar suyun mexaniki və kimyəvi təsiri ilə yanaşı buzun əriməsi də baş verir.

P–термозрозия

E- thermoerosion

T-65. TERMOKARST – /yun.therme-isti və karst/ – yeraltı buzların və yaxud donmuş qruntun əriməsi və onun üzərində yatan layların çökməsi nəticəsində çökəklərlərin, qıfların və b. relyef formalarının əmələ gəlməsi. Daimi donuşluq sahələrində yayılmışdır.

P–термокарст

E- thermokarst

T-66. TERMOKARST ÇÖKƏKLİYİ – morenlərlə birgə basdırılmış buz parçalarının, eləcə də donmuş qruntun əriməsi və onun üstündə yatan layların çökməsi nəticəsində yaranmış qapalı çökəklik.

P–впадина термокарстовая

E- thermokarst basin

T-67. TERRAS KÜRSÜSÜ – dəniz yaxud çay terrasının ana süxurlardan ibarət olan hissəsi.

P–цоколь террасы

E- terrace socle

T-68. TERRAS PİLLƏSİ – bax: Terras sıldırımı.

T-69. TERRAS SILDIRIMI – terras çıxıntısı, terrasın elementi olub, onun səthinə aşağıdan sərhədləndirir.

P–обрыв террасы

E-terrace scarp

T-70. TERRASIN QAŞI – terrasın səthi ilə onun yamacının birləşdiyi xətt.

P–бровка террасы

E- terrace edge

T-71. TERRASVARI FAY – bax: Pilləli fay.

T-72. TERRİGEN ÇÖKÜNTÜLƏR (lat.terra – yer, torpaq və yun.genes – doğulmuş) – qurunun denudasiyası sayəsində əmələ gələn və əsasən müxtəlif süxur parçalarından və minerallardan təşkil olunmuş qırıntı çöküntüləri. Həm dənizdə və həm də quru şəraitdə əmələ gəlir.

P–терригенные отложения

E- terrigenous deposits

T-73. TETİS – (Thetis, qədim yunanların dəniz ilahəsi Fetidanın adından) Kembriyə qədərki dövrün sonu-Paleozoyun əvvəllərində Lavraziya və Qondvana materikləri arasında əmələ gəlmiş, enlik istiqamətində uzanan qədim və geniş dəniz hövzələri sistemi. Şimaldan və cənubdan qədim platformanın (Şərqi Avropa, Afrika-Ərəbistan, Sibir, Hindistan və b.) hissələri ilə əhatələnmişdir. T. Atlantik okeanından Sakit okeana qədər uzanmışdır. Mezozoyda və Kaynozoyun başlanğıcında aydın təzahür olunmuşdur. T. yerində Alp-Himalay dağlıq qurşağının yüksək silsilələri yaranmışdır və hesab edilir ki, Aralıq, Qara, Xəzər

dənizləri, İran körfəzi və Malay arxipelaqı dənizləri, Tetisin qalığıdır.

P–Тетис

E- Thetys

T-74. TƏBİƏT ABİDƏLƏRİ – elmi, tədris, tarixi-abidə, yaxud mədəni-estetik əhəmiyyətinə görə mühafizə olunan və ya mühafizəyə layiq olan ayrı-ayrı təbiət obyektləri. T. a. –şəlalə, mağara, sıldırım qaya, ecazkar geoloji açılışlar, maraqlı ağaclar və b. aiddir. Daha geniş mənada T. a. həmçinin ərazinin çox maraqlı sahələrini və mühafizə edilən obyektləri /mis: meteorit kraterləri, nadir ağacları, dərənin hissəsi, göl, körfəz sahilləri və.s / aid etmək olar. T. a. üçün müvəqqəti qoruq, daha qiymətlilər üçün qoruq rejimi təyin edilir.

P–памятники природы

E- natural monuments

T-75. TƏBİİ SAHİL BƏNDİ – düzənlikdə əsasən iri çayların aşağı hissəsində meylliyin azalması, axının zəifləməsi ilə əlaqədar olaraq onların gətirdiyi məhsulların çökdürülməsi nəticəsində inkişaf etmiş sahilyanı vallar /tirələr/; hündürlüyü 6-8 m-ə çatır.

P–естественная береговая дамба

E- natural coastal dam

T-76. TƏBİİ ŞAXTA, ŞA-QULİ MAĞARA – yer səthində başlayaraq karstlaşan massivin 300-400 metr və ya daha çox dərinliyinə qədər gedən bəzən əyri-üyrü dar

kanal görkəmində karst relyef forması, aşağı qurtaracağı adətən yeraltı üfqə lağıma açılır.

P–естественная шахта

E- natural pit, shaft

T-77. TƏNGİ – dağlarda dar, dərin, dik divarlı, dərə. Kanyondan fərqli olaraq tənginin dibi çayın yatağı ilə tam tutulmur.

P–теснина

E- gorge, narrow, gap

T-78. TƏPƏ – nisbi yüksəkliyi 200 m-dən çox olmayan nisbətən maili (30°-dən az), adətən çimli yamaclı, dairəvi zirvəli və ətəyi zəif təzahür edən müsbət relyef forması.

P–холм

E- hill, hillock

T-79. TƏPƏCİK- DİL – eol-akkumulyasiya mənşəli qum təpəcikləri, maniyələrin (kolların) arxasında əmələ gəlib, hündürlüyü bir-neçə santimetr, uzunluğu 2-3m çatır. Dik yamacı maneəyənin arxasında yerləşib, küləyə qarşı çevrilmiş olur.

P–холмик-коса

E- knob spit

T-80. TƏPƏCİKLƏR – alçaq, kifayət qədər dik yamaclı, tək və ya topa halında yerləşən, təpəciklər. T. müxtəlif mənşəli olur.

P–бугры

E- hillocks, knolls

T-81. TƏPƏLİ- ÇUXURLU RELYEF – qədim buzlağın kənar hissələrinə xas olan, moren relyefi. Systemsiz yerləşmiş çoxlu miqdarda moren təpəciklərdən ibarət olub

aralarındakı qaralı çökəklərdə göllər və bataqlıqlar əmələ gəlir.

P–холмисто-западинный рельеф

E- knob-and-basin topography, knob-and-kettle moraine relief

T-82. TƏPƏLİK (dərəli-təpəli yer) – yüksəkliyi 300 metr-dən 1000 metrə qədər olan denudasion-tektonik relyefin müxtəlif növü . Relyefin bu tipini ayırmaq üçün dəqiq təyinat və meyar yoxdur.

P–холмогорье

E- hills

T-83. TƏSBƏHVARI DƏRƏ – dar və geniş hissələrin növbələşməsindən ibarət olan köndələn dərə. Dərənin denudasiyaya qarşı müxtəlif müqavimətli süxurları köndələn istiqamətdə kəsdiyi sahələrdə yaranır.

P–четковидная долина

E- beaded valley

T-84. TƏSBİT EDİLMİŞ RELYEF – aşınma qabığı, kontinental və ya dəniz çöküntüləri altında özünün qədim morfoloji görkəmini saxlamış, düzəlmə səthlərinin bir hissəsi.

P–фиксированный рельеф

E- fixed topography

T-85. TƏZYİQ MORENİ – buzlağın təzyiği nəticəsində yaranmış, buzlaq çöküntüləri. Buzlağın kənarlarında əmələ gələn, relyefdə əks olunan bəndvari morən top-

lantıları /son T.m./ və relyefdə təzahür olunmayan və əzilmiş şəkildə açılışlarda müşahidə edilən morən layları və buzlaq yatağı süxurları formasında növlərə ayrılır.

P–морена напора

E- push moraine

T-86. TİKİŞ ZONASI – yer qabığı bloklarının fleksur və b. mənşəli tektonik təmas zonası.

P–зона шовная

E- joint zone

T-87. TİL- ZİRVƏ /Qusar/.

P- тил

E- til

T-88. TİLLİTLƏR (ing. tillite- valunlu gil)- bəzən də metamorfizmə məruz qalmış çeşidlənmiş, qədim buzlaq çöküntüləri /morenləri/. Daxilində müxtəlif ölçülü və tərkibli valunlar olan xırda dənəli kütlədən ibarət olur. T. üçün laylılığın olmaması və buzlaq mənşəli cızılmış valunlar səciyyəvidir.

P–тиллиты

E- tillites

T-89. TİRƏ- müxtəlif mənşəli uzunsov, nisbətən alçaq, müsbət relyef formalarının ümumi adı /mis: morən, oz, qum, sualtı, ada tirələri və s./.

P–гряда

E- ridge

T-90. TİRƏ ADA – vulkan, yaxud mərcan mənşəli zəncirvari adalar. Sualtı silsilələrin, yaxud xətti yerləşmiş dağların su üzərinə çıxmış zirvələrindən təşkil olunur. Okeanların mərkəzi hissəsində ada-

lar adətən düzxətli, materiklərin yaxınlığında isə qövsvarı yerləşir. Bax: Adalar qövsü.

P–гряда островная

E- island ridge

T-91. TİRƏ RELYEFİ –çay dərəsində, dəniz sahilində, yaxud səhrada akkumulyativ mənşəli tirələrdən ibarət relyef.

P–рельеф грядовой

E- ridge relief

T-92. TİRƏLİ (YALLI)

RELYEF-yastı suayırıcılı, nisbi yüksəkliyi 100-200 m olan yalların əmələ gətirdiyi relyef; qobu, yaxud dərələr sistemi ilə mürəkkəbləşir.

P–увалистый рельеф

E- ouval relief

T-93. TİRREN TRANSQ-RESSİYASI – Mindel-Riss buzlaqlararası dövrə uyğun gələn, yüksəkliyi 32 m olan terrasın formalaşmasına səbəb olan, Aralıq dənizinin Orta Pleystosen buzlaqarası transqressiyası.

P–Тирренская трансгрессия

E- Tyrrhenian transgression

T-94. TOBOL BUZLAQLARARASI – Qərbi Sibirdə ayrılan və maksimal buzlaşmadan /Samarra/ əvvəlki, buzlaqlararası epoxa.

P–Тобольское межледниковье

E- Tobolsk Interglacial

T-95. TOMBOLO – /ital. tombolo- mütəkkə/- keçmiş adanı

ən yaxın qurunun sahilinə birləşdirən və dənizin yuyub gətirdiyi qırıntı materiallardan təşkil olunmuş, dil.

P–томболо

E- connecting bar, tombolo

T-96. TOPA QUMLAR – qum səhralarında küləyin yaratdığı akkumulyativ nanorelyef formaları; takırın və şoranlıqların yastı səthində, alçaq kolların ətrafında küləyin gətirdiyi kövrək materialların kiçik topluları. Qrunt sularının səviyyəsi dərinədə olan sahələrdə qum topluları bir-birindən aralı, qrunt sularının səviyyəsi səthə yaxın olan sahələrdə isə bir-birinə birləşmiş olur.

P–кучевые пески

E- vegetated sand dune, fixed sand mounds

T-97. TOPOFASİYALAR – xüsusiyyətləri hövzənin, çay dərəsinin və qurunun relyef elementləri ilə əlaqədar olaraq çöküntü toplanma şəraitini və çöküntülərin diagenozunu əks etdirən fassiyalar.

P–топофации

E- topofacies

T-98. TOPOQRAFİK ƏSAS – hər hansı tematik xəritənin məzmununu üzərinə keçirmək üçün istifadə edilən topoqrafik xəritə.

P–топографическая основа

E- topographical basis

T-99. TOPOQRAFİK SƏTH – relyefin bütün tərəflərinin

daha doğrusu yer qabığının hər hansı sahəsində onun səthini təşkil edən yastı və əyri səthlərin məcmusu. Relyef şaquli və üfqü istiqamətdə nə qədər güclü parçalanmış olarsa, topoqrafik səth onun horizontal proyeksiyasına nisbətən bir o qədər böyük olacaqdır.

Р–топографическая поверхность

E- topographic surface

T-100. ТОПОГРАФИЯ – /yun.topos-yer, məhəl və grapho-yazıram/- topoqrafik xəritədə məhəlli göstərmək üçün onun xəritələşdirmə üsulunu işləyən – hazırlayan, elm. Aerofotoplanalma, eləcə də kosmik planalma müasir topoqrafiyanın əsas üsullarıdır.

Р–топография

E- topography

T-101. ТОРФ ТƏPƏCİK-LƏRİ – torflu-mamırlı torpaq sahələrində lokal donuşluğun yayıldığı zonalarda dairəvi və ya oval təpəciklər /hündürlüyü 1,5- 4 m-ə, bəzən 7m-dək və uzunluğu 7-15m-ə çatır/.

Р–торфяные бугры

E- peat mounds

T-102. ТОРОС – su hövzələrinin / dəniz , çay, göl/ buz örtüyündə, buz sahələrinin bir- birinə, eləcə də sahilə təzyiqi /sıxılması/ və onların kənarlarının qırılması nəticəsində əmələ gəlmiş və üst-üstə toplanmış buz parçaları.

Р–торос

E- ice hummock

T-103. ТОРПАQ ПİRAMİ-DALARI – zirvəsində iri qaya parçaları olan, ensiz konuslar (hündürlüyü 10-15 m.), çeşidlənməmiş kövrək çöküntülərin (morrenlər, çayların gətirmə konuslarının proluvial çöküntüləri və s.) yağış suları ilə yuyulması nəticəsində əmələ gəlir.

Р–земляные пирамиды

E- earth pillars, rain-pillars, earth piramids

T-104. ТӨKMƏ YAMAC – fiziki aşınma nəticəsində yamacda əmələ gəlmiş töküntü materiallarının-süxur qırıntılarının /çınqıl və s./ düşməsi, diyirlənməsi və sürüşməsinin təsiri altında formalaşmış, yamac.

Р–осыпной склон

E- talus slope

T-105. ТӨRƏMƏ AKKU-MULYASİYA – metamorfizləşməyə məruz qalmış süxurların aşınma məhsulu. Relyefdəki vəziyyətdən və aşınmanın xarakterindən asılı olaraq, elüvinin formalaşdığı sahələrdən gətirilən xloridlərin, sulfatların, karbonatların və s. Toplanması nəticəsində çöküntülərdə dəyişilmə baş verir.

Р–производная аккумуляция

E- superimposed accumulation

T-106. ТӨRƏMƏ DƏRƏ – möhkəm süxurlara kəsilmiş, dar dərə. Adətən ilkin çay şəbəkəsi əvvəlcə mürəkkəb tektonik struk-

tura malik, müxtəlif tərkibli möhkəm əsas üzərində qeyri-uyğun yatan, yumşaq süxurlarda yaranır. Yumşaq süxurlar yuyulduqdan sonra dərələr onun altından çıxan struktur səthə kəsilərək əvvəlki istiqamətini saxlayır /Martonn, 1945/.

Р–наложенная долина

E- superimposed valley

T-107. TÖRƏMƏ ÇAY-
bax: Epigenetik çay.

T-108. TÖRƏMƏ ÇÖKƏKLİK – qırıxıqlıqdan xeyli sonra müxtəlif tektonik strukturlar üzərində əmələ gəlmiş, müxtəlif ölçülü və formalı, tektonik çökəklik. Çökəkliyi dolduran çöküntülər onun struktur əsasının üzərində qeyri-uyğun yadır.

Р–наложенная впадина

E- superimposed depression

T-109. TÖRƏMƏ MOREN DÜZƏNLİYİ – ilkin təpəli-moren relyefinin yerində əmələ gəlmiş, denudasion düzənlik.

Р–равнина моренная вторичная

E- secondary moraine plain

T-110. TÖRƏMƏ MORFOSTRUKTUR –1) relyefin çevrilmiş, eləcə də uyğun elementlərini əhatə edir; 2) daha qədim və iri morfostrukturun daxilində əmələ gəlmiş, dərəcəsinə görə kiçik, yaşına görə cavan, morfostruktur.

Р–наложенная морфоструктура

E- superimposed morphostructure

T-111. TÖRƏMƏ MULDA – geosinklinalın son inkişaf mərhələsində iri antiklinal qalxmaların tağında və yamacında əmələ gələn düzgün olmayan formalı çökəklik. Onu dolduran çöküntülər adətən altda yatan qatın üzərində qeyri-uyğun və transqressiv yadır.

Р–наложенная мулда

E- superimposed trough, superimposed basin

T-112. TÖRƏMƏ RELYEF – 1) hər hansı qədim relyefin üzərində yaranmış relyef. Məs: Şərqi Avropa düzənliyində Pleystosen buzlaşması vilayətinin müasir erozion relyefi; 2) endogen proseslərlə yaranmış ilkin relyefdə ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi relyef.

Р–вторичный рельеф

E- secondary relief

T-113. TÖRƏMƏ TERRAS – allüvial çöküntüləri daha qədim /basdırılmış/ terras çöküntüləri üzərində yatan, terras.

Р–наложенная терраса

E- superimposed terrace

T-114. TRANSQRESSİV YATIM –dənizin qurunu basması sayəsində əmələ gəlmiş cavan çöküntülərin daha qədim çöküntülərin yuyulmuş səthi üzərində yatması. Şaquli kəsilişdə dayaz fassiyadan dərin fassiyaya dəyişməsi ilə səciyyələnilir.

P–трансгрессивное залегание

E- transgressive overlapping, overlapping arrangement of strata

T-115. TRANSQRESSIYA /lat.transgressia-keçmə, hərəkət və ya yerdəyişmə/ – tektonik hərəkətlərin təsiri altında yer qabığının çökməsi və ya Dünya okeanı səviyyəsinin qalxması nəticəsində dənizin qurunu basması. Transgressiya zamanı çöküntülərin kəsilişində /aşağıdan yuxarı/ dayaz fasiyasının dərin fasiya ilə əvəz olunması səciyyəvidir.

P–трансгрессия

E- transgression

T-116. TRANZİT ÇAY – çayın başqa təbii şəraitdə formalaşması ilə əlaqədar onun rejiminin axdığı ərazinin fiziki-coğrafi şəraitinə uyğun gəlməyən, hissəsi /məs: dağlarda qarın əriməsi ilə əlaqədar yay daşqın sularını gətirən, Qızılqum və Qaraqum səh-rələrindən axan Amudərya, Sırdərya çayları/.

P–транзитная река

E- allochthonous river, allogenic river, exotic river

T-117. TRAPP /isy. trapp-pilləkən, pillə/ – Skandinaviyada bərk, tutqun rəngli maqmatik süxurlar /bazalt, porfir, diabaz və s./ üçün işlədilən termin; hazırda bu termin platformada geniş örtük təşkil edən bütün qədim tərkibli

püskürmə süxurlar /dolerit, diabaz, porfir, bazalt və s./ üçün işlənir.

P–трапп

E-trapp

T-118. TRAVERTİN TER-RASLARI – travertindən təşkil olunmuş terras. Güclü və əksərən qaynar bulaqların səthə çıxdığı maili yamaclarda əmələ gəlir. Onun suyu yamac aşağı axaraq əhəngli tuf /travertin/ çökdürür və tufdan təşkil olmuş, pillələrlə yerləşən və əhəngli tuf səddlərlə ayrılan terraslar yaradır.

P–травертиновые

террасы

E-travertine terraces

T-119. TRAVERTİN TƏ-PƏLƏRİ – müasir və ya qədim karbonatlı bulaqların səthə çıxdığı yerdə, əhəngli tufların çökməsi nəticəsində əmələ gələn təpələr.

P–травертиновые холмы

E- travertine mounds

T-120. TROQ /alm. Trogtəknə/ – buzlaq dilinin əmələ gətirdiyi dağ dərəsi. Eninə kəsilişində adətən V- şəkilli olub, geniş, az maili, batıq dibi və dik yanları, bir qədər yuxarıda maili səthə - troq çiyinə keçir, bəzən təknəvari formada olur.

P–трог

E- glacial trough, glacial-carved valley, trough valley

T-121. TROQ ÇIYINI – buzlaq dərəsinin yamacında buzlaqla hamarlanmış, cilalanmış, nisbətən maili yamacın aşağı, dik

hissəsindən qabarıq əyilmə ilə ayrılan, nisbətən maili, terrası xatırladan səth. Troq çiyininin yuxarı kənarı dərəni doldurmuş buzlağın səviyyəsini göstərir.

Р–плечо трога

E- shoulder of trough valley

T-122. TROQ DƏRƏ- bax:

Troq.

T-123. TUF /ital.tufo/ – müxtəlif mənşəli süxurlar qrupu. Əhəngli /travertin/, silisiumlu /vulkanik/ və b. növləri var.

Р–туф

E- tuff

T-124. TUFOBREKÇİYA – vulkan külü və qumu arasında lavanın və şlakın xırda və daha iri qırıntılarının sıxılması və sementləşməsi yolu ilə əmələ gəlmiş vulkanogen- çökmə süxur.

Р–туфобрекчия

E- tuff-breccia

T-125. TUFURLAR – uzunsov formalı alçaq /0,25-0,5 m/ və kiçik təpəciklərdən ibarət, tundra relyef formaları.

Р–туфуры

E- tufurs

T-126. TUNDRA MEDALYONLARI –bax: Tundra mikro-relyefi.

T-127. TUNDRA MİKRO-RELYEFİ –tundranı təxminən bərabər səviyyədə örtən və görkəminə və mənşəyinə görə müxtəlif mikrorelyef formaları.

Р–тундровый микро-льеф

E- tundra microrelief

T-128. TÜRKÜSTAN TİPLİ BUZLAQ – dərə buzlağı, asılı buzlaqların buzları və qar uçqunu ilə qidalanır. Bu buzlaqların bəzilərinin yuxarı hissəsi qar xəttindən yuxarı çıxır, bəziləri isə ona çatmadan qapanır. T. t. b. sonu adətən morenlə örtülmüş olub, “ölü” buzlardan təşkil olunmuşdur.

Р–ледник туркестанского типа

E- Turkestan type glacier

-U-

U-1. UC MORENLƏR- bax: Moren.

U-2. UCA DAĞLAR- bax: Yüksək dağlar.

U-3. UCQAR (KƏNAR) KARST DÜZƏNLİYİ –dövrü subasma səviyyəsində qülləvari, yaxud konusvari karst massivinin kənarlarında yaranan, korroziya mənşəli tropik karstın səthi. Karst proseslərlə yüksəkliklərin ləğv olunması hesabına əmələ gəlir.

Р- окраинная карстовая равнина

E- border plain of tropical karst

U-4. UÇQUN- yamacda süxur kütləsinin qoparaq aşağıya düşməsi. U. sürüşmə və töküntü materiallarının qravitasion yerdəyişməsinə aiddir. Dağlarda ana süxurlarda baş verən uçqunlarla yanaşı qar uçqunları, sıldırım yamac-

lardakı asılı buzlağın qurtaracağında buzlaq uçqunu da baş verir.

P-обвал

E- rockfall

U-5. UÇQUN YAMACI-dağ uçqununun qopma çalası (oyuğu), sürüşmə zolağı və dağ dərəsinin dibində və ya ətəyində iri parçalar qalağı şəklində morfoloji izi olan yamac.

P-обвальный склон

E- rockfall slope

U-6. UÇMA- qırılmaların yaranması və qırılma boyunca əvvəllər formalaşmış tektonik strukturların hissələrinin düşməsi prosesi.

P- обрушение

E- foundering

U-7. UÇMA ÇÖKƏKLİYİ – əhəng daşları, yaxud başqa süxurlarda əmələ gəlmiş yeraltı boşluq üzərində tağın çökməsi, yaxud uçması nəticəsində yaranmış, çökəklik.

P- котловина обрушения

E- collapse depression, collapse basin

U-8. UÇMA KALDERASI – bax. Uçqun kalderası.

P- кальдера обрушения

E- foundering caldera

U-9. UÇQUN KALDERASI – güclü partlayış zamanı krater divarının uçması sayəsində yaranmış dik, bəzən pilləli yamaclı oval və ya dairəvi formada vulkan çökəkliyi.

P- кальдера провальная

E- collapse caldera

U-10. UED /ərəb./ – Saxarada və Ərəbistan yarımadasında ilin çox vaxtı quru olan, müvəqqəti axarlı dərə. Uzunluğu bir neçə yüz km-ə çatır. Bax: Vadi.

P- уед

E- ued

U-11. ULDUZVARI DYUNLAR – bax: Barxan piramidaları.

U-12. ULDUZVARI PARÇALANMA- Bax: Radial parçalanma.

U-13. ULTRAABİSSAL /lat. ultra- həddən artıq və abissal/ – okeanın ən dərin hissəsi (dərinliyi 6000-7000 metr-dən çox).

P- ультраабиссаль

E- hadal, hadal zone

U-14. ULTRAABİSSAL SAHƏ – okeanın ən dərin sahəsi /6000m-dən dərin/.

P- область ультраабиссальная

E- ultra-abyssal area

U-15. UNDAŞIYA /undadalğa/ – nəhəng çökəkliklərin və qalxmaların əmələ gəlməsi, eləcə də dənizlərin transqressiya və reqressiyaları ilə müşaiət olunan, geniş sahədə yer qabığının dalğavari əyilməsi.

P- ундация

E- undation

U-16. UNDAŞIYA FƏRZİYYƏSİ – Van Bemmelen tərəfindən təklif edilən tektonik fərziyyə. U. f. görə tektonik proseslər yer qabığında maddələrin differensiya-

siyası və yerdəyişməsi sayəsində əmələ gəlir. Van Bemmelen nəhəng çökəklikləri /geosinklinal/ və qalxmaları /materiklər/ birinci dərəcəli undasiya, yaxud geoundasiya, kiçikləri isə ikinci dərəcəli undasiya-meoundasiya adlandırır.

P- undационная /волновая/ гипотеза

E- undation hypothesis

U-17. UNDULYASİYA /undulatus- dalğavari/ – qırıqlığın şarnirinin dalğavari əyilməsi və batması.

P- ундуляция

E- undulation

U-18. UVAL /TİRƏ/ – ətəkləri aşkar bilinməyən, mailli yamacı malik uzunsov yüksəklik; zirvə səthi yastı və ya zəif qabarıq olur. Nisbi yüksəkliyi 200 m-ə çatır.

P- увал

E- ouval

U-19. UVALA /cənubi slavyan/-adətən layların uzanma istiqamətinə uyğun və ya çat boyu uzanan, hər iki qurtaracağı qapalı olan, muldaya oxşar çökək. Çox vaxt karst qıflarının böyüməsi və öz aralarında birləşməsi nəticəsində yaranır. Belə formalar karst çökəklikləri adlanır.

P- увала

E- ouvala, uvala

U-20. UYĞUN DƏRƏ – bax: Konsekvent dərə.

U-21. UYĞUN INTRUZIV- konkordant intruzivin sinonimi.

U-22. UYĞUN MORFO-STRUKTUR – 1) müasir relyefdə geoloji struktura uyğun gələn morfostruktur; 2) relyef və strukturun sadə, birbaşa (uyğun) münasibəti ilə səciyyələnən morfostruktur. Homogen morfostrukturun sinonimi, irsi morfostruktur.

P- морфоструктура прямая, морфоструктура согласная

E- concordant morpho-structure

U-23. UYĞUN RELYEF FORMASI – qırıqlığın formasına uyğun gələn relyef forması.

P- форма рельефа прямая

E- direct form of relief

U-24. UYĞUN SAHİL, KONKORDANT SAHİL, UZUNUNA SAHİL – ümumi istiqaməti qurunun sahilyanı hissəsinin geoloji strukturalarının uzanma istiqamətinə uyğun gələn, sahil. Diskordant /çəpənə/ sahillərlə müqaisədə az parçalanması və landşaft müxtəlifliyinin daha az olması ilə səciyyələnir.

P- согласный берег

E- concordant coast, longitudinal coast, coast of Pacific type

U-25. UYĞUN YATIM – konkordant yatım, uyğun laylanma, paralel yatım-layların təxmini paraleliyi və kəsilişin fasiləsizliyi ilə səciyyələnən yatımı.

P- согласное залегание

E- concordant stratification, conformable bedding

U-26. UZANMA –layın /təbəqənin, damarın, qatın, qırılma müstəvisinin və s./ üzərində üfqi xəttin meridian nisbətən istiqaməti, dağ kompası ilə müəyyən edilir. Düşmə ilə birlikdə geoloji kütlələrin və struktur səthlərin yatım elementini təşkil edir.

P- простираение

E- strike

U-27. UZANMA AZİMUTU – uzanma xətti ilə meridian arasındakı bucaq.

P- азимут простирания

E- strike azimuth, trend azimuth

U-28. UZANMA XƏTTİ – layın /damarın, qırılmanın/ səthinin üfqi müstəvi ilə kəsişdiyi xətt.

P- линия простирания

E- strike line, line of strike

U-29. UZANMA İSTİQAMƏTİ – layın /qırılma müstəvisinin, damarın və s./ uzanma xəttinin cəhətlərə görə səmti.

P- направление простирания

E- direction of strike

U-30. UZBOYLAR – 1) Orta Asiya səhralarında epizodik leysan axımlı və ya ümumiyyətlə axarı olmayan quru yataqlar; 2) rütubətli dövrdən saxlanılmış qalığ /relikt/ çay dərələri və ya hazırda öz istiqamətini dəyişmiş qədim çayın yatağı.

P- узбой

E- узбой

U-31. UZUN BURUN /Ox/ – 1) axınlarla gətirilən materialardan təşkil olunmuş, dənizə doğru uzanan quru zolağı. Köklü sahilin çıxıntısında əmələ gəlir; 2) planda iti paz şəkilli akkumulyativ çay relyef forması. Bir- birilə birləşən iki çayın arasında və ya çayın axarı istiqamətində uzanan adanın aşağı qurtaracağında əmələ gəlir.

P- стрелка

E- spit, arrow

U-32. UZUNUNA BARXAN TİRƏLƏRİ – bax: Barxan tirləri.

U-33. UZUNUNA ÇATLAR – süxurların uzanma istiqamətinə paralel tektonik çatlar.

P- продольные трещины

E- longitudinal joints

U-34. UZUNUNA DƏRƏ – qırışlıqların oxu istiqamətində uzanmış dərələr: morfoloji fərqləri ilə səciyyələnən sinklinal, monoklinal və ya antiklinal mənşəli ola bilər.

P- продольная долина

E- strike valley, longitudinal valley

U-35. UZUNUNA DƏRİNLİK QIRILMALARI – geosinklinal sistemlərlə ümumi uzanma istiqamətinə malik qırılmalar. Geosinklinal vilayətlərin dərinlik qırılmalarının əsas hissəsini əhatə edir.

P- глубинные разломы, продольные

E- strike deep fault

U-36. UZUNUNA DYUNLAR – hakim küləklərin istiqamətində uzanan, bitkilərlə bərkiməmiş və ya kol /ot/ basmış, en kəsiyi simmetrik olan uzun qum yığını. Hündürlüyü bir neçə yüz metrə çatır. Şimali Afrika, Mərkəzi və Orta Asiya, Avstraliya səhralarında yayılmışdır.

P- продольные дюны

E- longitudinal dunes, longitudinal sand ridges

U-37. UZUNUNA FAY – qırılma səthi, süxur laylarının uzanma istiqamətinə uyğun gələn fay.

P- продольный сброс

E-strike fault, longitudinal fault

U-38. UZUNUNA QUM TİRƏLƏRİ – Bax: Tirə qumları və ya qum tirələri.

U-39. UZUNUNA MOREN -dağ buzlaqlarının geriye çəkilməsi zamanı yan və orta morenlərinin hesabına əmələ gələn və buzlaq dərələri boyu uzanan moren valları.

P- морена продольная

E- longitudinal moraine

U-40. UZUNUNA SAHİL – Bax: Uyğun sahil.

-Ü-

Ü-1. ÜFQİ PARÇALANMA – dağlıq ölkələrdə müxtəlif dərəcəli silsilələrin, çay dərələrinin və digər oroqrafik elementlərin əmələ gətirdiyi forma. Radial (şüavari), lələkvari (köndələn), şəbə-

kəli, kulisvari parçalanma formaları ayrılır.

P-горизонтальное расчленение

E-horizontal dissection of mountains

Ü-2. ÜFQİ SƏTH – bütün nöqtələrində ağırlıq qüvvəsinin potensialı bərabər olan Yerin qravitasiya sahəsinə uyğun gələn Ü. s. Dünya okeanı sularının orta səviyyəsidir.

P- уровенная поверхность

E- level surface

Ü-3. ÜFQİ YATIM – süxur laylarının tamamilə üfqü vəziyyətdə yatması.

P- горизонтальное залегание

E- flat bed, flat pitch

Ü-4. ÜFQİ YERDƏYİŞMƏ

– geologiyada süxur qatlarının bir-birinə nisbətən qırılma boyu üfqü istiqamətdə yerdəyişməsi. Y. y. sağ və sol, uyğun, qeyri- uyğun, köndələn, uzununa və strukturaya nisbətən çəp növləri vardır.

P- сдвиг

E- shear-fault

Ü-5. ÜFLƏMƏ KANALI – göl və dənizlərin abraziyon sahilini təşkil edən süxurlarda bir qurtaracağı klifin aşağı hissəsinə, digər ucu isə sahilyanı platonun səthinə açılan maili kanal. Klif çıxıntısına dalğanın zərbəsi zamanı, intensiv hava axınının təsiri altında süxurlardakı çatlarda əmələ gəlir. Güclü

dalğalanma zamanı kanalın yuxarı dəliyindən su fontanı atıla bilər.

P- канал продувания

E- blowhole, puffing hole, buller

Ü-6. ÜKÜRƏK – düz yer /Quba r-nu/.

P-укуряк

E- ukurek

Ü-7. ÜMUMİ EROZIYA BAZASI – daimi eroziya bazisi, baş eroziya bazisi- Dünya okeanı səviyyəsi, bilavasitə və yaxud başqa çayların vasitəsilə okeana tökülən çaylar üçün, şərti olaraq yatağın dərinləşməsi həddini müəyyən edir. Lakin Dünya okeanı səviyyəsi özü də dəyişilməz deyildir.

P- общий базис эрозии

E- general base level, permanent base level

Ü-8. ÜMUMİLƏŞDİRMƏ – /lat. generalis - ümumi, əsas/- Coğrafi xəritələrin tərtibi zamanı təsvir olunan hadisənin əsas xüsusiyyət və əlamətini göstərmək üçün xəritənin məqsəd və vəzifəsindən, miqyasından asılı olaraq onun məzmununun /kəmiyyət və keyfiyyət səciyyəsinin, konturların və s./seçilməsi və ümumiləşdirilməsi prosesi. Ü. xəritədən ikinci dərəcəli əlamətlərin kənar edilməsi onun mahiyyətinin dərk edilməsini gücləndirir.

P- генерализация

E- generalization

Ü-9. ÜST DENUDASION SƏVİYYƏ – Yer kürəsində dağla-

rın ən yüksək zirvəsindən keçməsi mümkün ola bilən xəyali səth. Həmin səviyyədən /8-9 km/ yuxarı heç bir zirvə ola bilməz, beləki dağların daha çox qalxması onların daha intensiv dağılması ilə müşayiət olunur. Bu anlayış XIX əsrin sonunda A. Penk tərəfindən təklif edilmişdir.

P- верхний уровень денудации

E- gipfflur, summit-level

Ü-10. ÜSTƏGƏLMƏ – süxurlarda yatımın pozulmasının bir forması. Tektonik hərəkətlər nəticəsində pozulma boyu bir süxur kütləsinin digər süxur kütləsinə nisbətən yerdəyişməsilə səciyyələnir. Yer dəyişmə müstəvinin meyllik bucağına görə dik və maili növlərə ayrılır.

P- надвиг

E- overthrust, overfault, thrust-fault

Ü-11. ÜSTƏGƏLMƏ ÖRTÜYÜ – üstəgəlmənin altıda yatan layın üstünə gələn hissəsi.

P- покров надвига

E- overthrust cover, overfault cover

-V-

V-1. VADİ- Şm. Afrika və Ərəbistanın səhralarında quru və ya dövrü axımı olan dərələrin ərəbcə adı.

P- вадии

E- wadi

V-2. VALDAY BUZLAQ EPOXASI – Ş. Avropa düzənliyində Üst Dördüncü dövr buzlaşması epoxası (70-dən -11 min ilə qədər əvvəl). Bu zaman buzlaq müasir Valday yüksəkliklərinə qədər çatmışdır. Vaxt etibarilə Q. Avropanın Vyurm və Vislin buzlaşmalarına uyğun gəlir.

P- Валдайская ледниковая эпоха

E- Valdai Ice Age

V-3. VALUN – cilalanmış iri (girdə) süxur parçası (sal daş), eninə ölçüsü 10 sm və daha çox olur. Buzlaq, delüvial, prolüvial və allüvial mənşəli olur.

P-валун

E-boulder, cobble

V-4. VALUN SAHƏSİ – sal daşlarla başdan başa və ya sıx örtülmüş sahə, tərkibində moren valunu, çay, prolüvi və b. Çöküntülər olan süxurların yuyulması, külək vasitəsilə sovrulması və xırda dənəli materialların çıxarılması sayəsində əmələ gəlir.

P- поле валунное

E- boulder field

V-5. VALUNLARSIZ SAHƏ – Pleystosen örtük buzlaşmasının sərhədlərində buzlaq çöküntüsü olmayan ərazi, bu ərazilərin buzlaqla örtülmədiyini göstərir.

P- безвалунная область

E- driftless area

V-6. VATTLAR (alm. Watten, hol. wadden–sahil boyu

dayazlıq)– dənizlərdə qabarma zamanı su ilə örtülən, çəkilmə zamanı quruyan, sahil boyu düzənlik zolağı. Akkumulyativ formalar, qabarma və çəkilmələrin fəaliyyət müddətinin sürəti və qeyri- bərabərliyi sayəsində xırda qumların və lilli gətirmələrin toplanması yolu ilə əmələ gəlir.

P- ватты

E- mud flats

V-7. VEGENER FƏR-ZIYYƏSİ – bax: Mobilizm.

V-8. VİRQASIYA (ŞAXƏ-LƏNMƏ) (lat. virga- budaq, qol, qədəm) – dağlıq ölkənin yelpikvari ayrılan silsilələr və qırıxıqlar dəsti ilə parçalanması.

P- виргация

E- virgation

V-9. VOKLÜZ –böyük debiti kəskin dəyişən, çeşmələr (qaynaqlar), karstlı sahələrdə müşahidə edilir. İlk dəfə Fransanın Voklüz rayonunda qeydə alınmışdır.

P – воклюз

E- vauclusian spring

V-10. VULKAN (lat. Vulcanus-od allahı) –yer qabığındakı tektonik çatlar və kanallar üzərində əmələ gələn, dərin maqma ocaqlarından yerin səthinə lava, qaynar qaz, su buxarı və süxur qırıntıları püskürən, geoloji törəmə. Fəaliyyət xarakterinə görə V. –fəaliyyətdə olan, yuxuya gedən və sönmüş; formasına görə mərkəzi və çat tipli olur.

P- вулкан

E- volcano

V-11. VULKAN ADALARI QÖVSÜ – bir yaxud iki qonşu sualtı silsilələrin zirvələrindən ibarət olub, morfoloji cəhətdən qövsvari adalar tirəsi şəklində təzahür edən, yerin iri, fəal geoloji strukturu. Demək olar ki, V. a. q. hamısı Sakit okeanın qərb hissəsində yerləşir və onun odlu qurşağının bir hissəsini təşkil edir.

P- дуга островная вулканическая

E- arch of volcanic island

V-12. VULKAN APARATI – V. a. əsas və ya ətraf maqma ocaqlarından maqmanın yerin səthinə doğru hərəkət etdiyi kanallar sistemi, vulkanı qidalandıran mərkəz də daxil olmaqla maqmanın hərəkət yolunda maqma ilə doldurulmuş bütün boşluqlar daxildir.

P- аппарат вулканический

E- volcanic apparatus

V-13. VULKAN BOĞAZI – vulkan ocağı ilə yer səthinin birləşdirən kanalın üst (yuxarı) şaquli hissəsi.

P- жерло вулкана

E- volcanic vent funnel, volcanic pipe, chimney, vent.

V-14. VULKAN BOMBALARI – plastik vəziyyətdə kraterdən atılan, sıxılma, havada fırlanma və soyuma zamanı müəyyən formalar alan, lava qırıntıları.

P- бомбы вулканические

E- volcanic bomb

V-15. VULKAN BREKÇİ-YASI – vulkan püskürməsi zamanı atılan iri ölçülü vulkan qırıntılarının sementləşməsindən əmələ gələn dağ süxurları.

P- вулканическая брекчия

E- volcanic breccia, eruptive breccia

V-16. VULKAN ÇÖKƏKLİYİ – vulk. partlayışı (krater, maar) və ya uçması (kaldera) nəticəsində yaranmış, çökəklilik.

P- вулканическая впадина

E- basin of volcanic origin, caldera

V-17. VULKAN DAĞLARI – ayrı- ayrı vulkan konuslarının həmçinin vulkan yaylalarının birləşməsi nəticəsində əmələ gəlmiş vulkan konuları və silsilələri (Ş. Kərpətdə, Qarabağ və Ermənistan yaylalarında vulkan silsilələri).

P- вулканические горы

E- volcanic mountains

V-18. VULKAN DƏRƏSİ – morfoloji quruluşunda vulkan proseslərinin aydın görünən izləri olan, dərə.

P- долина вулканическая

E- volcanic valley

V-19. VULKAN GÖLÜ – sönmüş vulkan kraterində, soyumuş lavaların çökəkliklərində yerləşən göl. Cənubi Qafqazda, Kamçatkada, İsləndiyada, İtaliyada, Yaponiyada yayılmışdır.

P- вулканическое озеро

E- volcanic lake

V-20. VULKAN GÜN-BƏZİ, EKSTRUZİV GÜN-BƏZ – püskürülən süxurların yatım forması zəng şəkilində. Çox qatı lavanın vulkan boğazından sıxılıb çıxması sayəsində əmələ gəlir.

P- вулканический купол

E- swelling dome, volcanic dome

V-21. VULKAN KONUSU

– vulkanın ağızı ətrafında vulkan materiallarının toplanması nəticəsində əmələ gələn, kəsik konus şəklində vulkan qurğusu.

P- вулканический конус

E- volcanic cone

V-22. VULKAN KRA-

TERİ- (yun. krater-kasa, piyalə) – vulkan konusunun zirvəsində və ya yamacında əmələ gəlmiş qıf yaxud kasa şəkilli çökəklik. Köndələn kəsimi nadir halda -2, -2,5 km-dən böyük, dərinliyi isə bir neçə on metrədən yüz metrlərə qədər olur. V.k. dibində maqma ocağından qalxan lava və başqa vulkan məhsullarının yer üzünə çıxması üçün bir və ya bir neçə ağız yerləşir.

P- кратер вулканический

E- volcanic crater

V-23. VULKAN KÜLÜ –

vulkan partlayışı ilə sıyıq və bərk lavaların xırdalanmış və toz halına salınmış məhsulları. Toz və qum hissəciklərindən (diametri 2mm-ə qədər) təşkil olunur.

P- вулканический пепел

E- volcanic ash, cinder

V-24. VULKAN QAYMALARI – vulkan boğazından atılan və kraterin divarlarını təşkil edən süxurlardan ibarət, ən böyük (> 1m) qaymalar. Bəzən şlak qabığı ilə örtülür.

P- вулканические глыбы

E- volcanic blocks

V-25. VULKAN QURŞAQI

– yer səthində bir neçə min kilometrə qədər xətti uzanan, vulkanizmin inkişafı ilə səciyyələnən zona. Cavan qırışıqlıq və tektonik cəhətdən fəal vilayətlər üçün səciyyəvidir.

P- вулканический пояс

E- volcanic belt

V-26. VULKAN LAND-

ŞAFTI – müasir və qədim vulkan relyef formalarının geniş inkişaf etdiyi ərazi.

P- вулканический ландшафт

E- volcanic landscape

V-27. VULKAN MASSİVİ

– bir neçə kiçik vulkanın bir-birinə çox yaxın yerləşməsi zamanı əmələ gəlir.

P- массив вулканический

E- pile, volcanic cruster, volcanic massif

V-28. VULKAN MOR-

FOSTRUKTURLARI – endogen proseslər nəticəsində əmələ gələn, morfoloji quruluşunda vulkan məhsulları dəqiq təzahür olunan yer səthinin nisbətən iri formaları. V. m. mənşəyinə görə intruziv, effuziv və ekstruziv tiplərə bölünür.

**P- вулканические морфо-
структуры**

**E- volcanic mor-phostruc-
tures**

V-29. VULKAN NUNATAKI – cavan lava axınları ilə əhatələnmiş qədim vulkan süxurlarının çıxıntısı. Etna rayonunda “dagalə”, Havay adaları rayonunda “kurikə”adlanır. Lava pəncərəsinin sin.

**P- нунатак вулканичес-
кий**

E- volcanic nunatak

**V-30. VULKAN OBELİS-
Kİ** – adətən turş tərkibli, qatı lavanın vulkan boğazından sıxılıb çıxması nəticəsində yaranmış, sivri vulkan çıxıntısı (Martinika adasında Montan- Pele vulk.).

**P- вулканический обе-
лиск**

E- volcanic spine

V-31. VULKAN OCAĞI – yer qabığında və ya yerin üst mantiyasında vulkanı qidalandıran, təcrid olunmuş maqma kamerası və ya çəlləyi. V. o. 50-70 km dərinlikdə yerləşir.

P- вулканический очаг

**E- magma chamber, vol-
canic focus, magma reservoir,
pocket of magma**

**V-32. VULKAN PALÇIĞI
AXINI** – kraterində buzlaq və ya göl olan vulk. püskürməsi nəticəsində su ilə doymuş yumşaq vulk. materiallarından təşkil olunmuş kütlənin yamac boyu axması. Güc-

lü V. p. a. Kamçatkada krateri buzla örtülmüş vulkanlarda tez – tez baş verir (Avaçi və Klyuçevsk sopkaları).

**P- вулканический грязе-
вой поток**

E- volcanic mud stream

V-33. VULKAN PLATOSU – vulk. püskürmələri zamanı iri həcmli lava axınlarının qədim relyefin çala-çuxurlarını dolduraraq əmələ gətirdiyi yüksək düzənlik (Qarabağ vulkanik yaylasında bir çox platolar, Şm. Amerikada Kolumbiya platosu, Yeni Zelandiyadakı bəzi platolar).

P- вулканическое плато

**E- volcanic plateau, lava
plateau**

**V-34. VULKAN PÜSKÜR-
MƏSİ** – vulkanın fəaliyyətdə olan dövrü, bu zaman o yer səthinə vulkan məhsulları tullayır və lava axıdır. V. p. uzunmüddətli (bir neçə il və daha çox) və qısa müddətli (saatla ölçülən) olur.

**P- вулканическое извер-
жение**

E- eruption

V-35. VULKAN RELYEFİ – mağmanın püskürməsi və həmçinin litosferin üst qatına soxulması nəticəsində yaranmış relyef.

P- рельеф вулканический

E- volcanic relief

V-36. VULKAN SAHİLİ – vulkan adaları və yaxud dənizə çıxan vulk. konusları və lava axınları ilə qovuşan sahil.

P- берег вулканический

E- volcanic coast

V-37. VULKAN SİKLİ – bir tektonik-maqmatik mərhələdə təzahür edən vulkan prosesləri.

P- цикл вулканический

E- volcanic cycle

V-38. VULKAN SİLSİ-LƏSİ – püskürmə mərkəzlərini təşkil edən və bir –biri ilə qovuşan ayrı-ayrı vulkan konuslardan ibarət, xətti uzanan yüksəklik.

P- хребет вулканический

E- volcanic ridge

V-39. VULKAN SÜTUNU – vulkan kanalını dolduran və kanalın dağılması zamanı aşınmaya qarşı davamlı olması sayəsində saxlanılan, vulkan məhsullarının qalığı.

P- столб вулканический

E- volcanic plug, volcanic column

V-40. VULKAN TAKIM ADALARI /VULKAN ARXİPE-LAQI/ – vulkan mənşəli, bir- birinə yaxın adalar.

P- архипелаг вулканический

E- volcanic archipelago

V-41. VULKAN-TEKTO-NİK ÇÖKƏKLİYİ- ayrıca hər hansı vulkan mərkəzinin fəaliyyəti ilə deyil, vulkanizm prosesi ilə əlaqədar yaranmış və planda dairəvi, oval və ya çox bucaqlı formada çökəklik.

P- вулcano – тектоническая котловина

E- volcano-tectonic basin

V-42. VULKAN-TEKTO-NİK QALXMALARI- bir-birinə bitişik vulkanik dağ sistemləri və ya aydın şəkildə qalxma təmayülündə olan ayrı-ayrı vulk. blokları.

P- вулcano – тектонические поднятия

E- volcano-tectonic elevation

V-43. VULKAN-TEKTO-NİK QRABEN-SİNKLİNALI- qalxma zonasında vulkan-tektonik prosesləri ilə əlaqədar əmələ gələn, sinklinal quruluşlu, xətti uzanan çökəklik.

P- вулcano – тектоническая грабен-синклиналь

E- volcano-tectonic graben-cyncline

V-44. VULKAN- TEKTO-NİK STRUKTURLARI- geniş mənada struktur formalar kompleksi olub, yer qabığının üst qatına daxil olan və ya bir başa səthə çıxan maqmanın əmələ gətirdiyi formalar. Dar mənada – hərəkət edən maqmanın mexaniki təsiri altında yer qabığının üst hissəsində əmələ gəlmiş, lokal strukturlar.

P- вулcano-тектонические структуры

E- volcano-tectonic structure

V-45. VULKAN TULLAN-TILARI – vulk. boğazının divarlarından və vulkan ocağından qoparılib və partlayışla səthə çıxarılan, vulkanın püskürmə məhsulları: bombalar, şlaklar, qum, kül və elə

cə də köhnə lava və b. süxur qırıntıları.

P-вулканические выбросы

E- volcanic upthrows

V-46. VULKAN UÇQUNU

– kövrək vulkan materiallarının qrunut suları vasitəsilə yuyulması və qisməndə həll olması nəticəsində əmələ gəlmiş, mənfi relyef forması.

P- провал вулканический

E- volcanic collapse

V-47. VULKAN YAYLASI

– vulk. mərkəzləri sıx və düzgün yerləşməyən yüksəklik. V. y. vulkanların akkumulyativ konusları və lava axınları bir- birilə elə qovuşurlar ki, onların fərdliyi demək olar ki, itir.

P- нагорье вулканическое

E- volcanic highland

V-48. VULKAN ZƏLZƏ-

LƏSİ – vulk. püskürməyə hazırlaşdığı və ya bilavasitə püskürməsi prosesində maqmanın hərəkəti zamanı kanalın divarlarının titrəməsi nəticəsində yer səthinin zəif titrəyişi.

P- вулканическое землетрясение

E- volcanic earthquake, earth shocks

V-49. VULKAN ZONALARI-

LARI- müasir vulkanizmin təzahür etdiyi vilayətlər. V. z. Alp qırışıqlıq vilayətlərinə və yer qabığının yeni tektonik pozulmalarına uyğun gəlir. V. z. biri Sakit okean sahili boyu uzanaraq C. və Şm. Ame-

rikadan, Aleut adalarından, Kamçatkadan, Kuril adalarından, Yapon adalarından, İndoneziya arxipelagından və Yeni Zelandiyadan keçərək Sakit okean vulkan həlqəsini əmələ gətirir; ikinci V. z. – Aralıq dənizi hövzəsinə müvafiqdir.

P- вулканические зоны

E- volcanic zones

V-50. VULKANIN FƏA-

LİYYƏT FAZALARI – bəzən fəaliyyətdə olan vulkanın vəziyyətini təyin etmək üçün işlədilən termin.

P- фазы вулканической деятельности

E- stage of volcanic activity

V-51. VULKANİK ADA-

LAR – dənizin dibində vulkan fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlmiş adalar (məs: Havay, Vozneseniya və s.).

P- вулканические острова

E- volcanic islands

V-52. VULKANİK ERO-

ZİON ÇÖKƏKLİK – vulk. konuslarının zəifləmiş zonalarında iqlim amillərinin və axar suların təsiri nəticəsində əmələ gəlmiş, dairəvi, yaxud oval şəkilli vulkanik depressiya.

P- котловина вулканическая эрозионная

E- basin of volcanic erosion

V-53. VULKANİZM- yer

qabığında və onun üzərində maqmanın yerdəyişməsi ilə əlaqədar hadisələrin məcmu. V. yer səthində təzahürü vulkanlardır, dərində - intruziyanın əmələ gəlməsi və onun

daxil olduğu süxurların yüksək temperatur və kimyəvi təsir altında dəyişməsidir.

P- вулканизм

E- volcanism, vulcanism, vulcanicity

V-54. VULKANOGEN-ÇÖKMƏ YATAQLAR – qədim okean və dənizlərin dibində vulk. püskürmələrinin mineral məhsullarının çökməsi zamanı əmələ gəlmiş filiz yataqları.

P- вулканогенно-осадочные месторождения

E- volcanogenic-sedimentary deposits

V-55. VULKANOLOGİ-YA- (vulkan sözündən və yun. logos- söz, elm)- vulk. əmələ gəlmə səbəbini, inkişafını, quruluşunu, püskürmə məhsullarının tərkibini, fəaliyyət xarakterinin dəyişilməsi, eləcə də yer səthində vulk. yerləşməsi qanua uyğunluqlarını öyrənən elm.

P- вулканология

E- volcanology

-Y-

Y-1. YAXINLAŞAN TERRASLAR – bir-birinin üzərində yüksələn, dərə aşağı alçalın /bəzən tam birləşən/ çay terrasları. Aşağı axını stabil vəziyyətdə olan və ya zəif qalxan, yuxarı hissəsi isə tektonik qalxmaya məruz qalan çay hövzələrində müşahidə edilir.

P –сходящиеся террасы

E – converging terraces

Y-2. YAL- I- bir xətt üzrə uzanan yüksəkliklərin ən yüksək nöqtələrinin və onları ayıran alçaq sahələrin məcmusu. Adətən Y. dağların və tirələrin suayırıcını təşkil edir. Y. forması onu təşkil edən süxurların litoloji tərkibindən və denudasiya proseslərindən asılı olaraq dik (qılınc kimi), dairəvi, platovari, monoklinal və yaxud diş-diş olur.

P - гребень

E - ridge

Y-3. YAL – II- bir xətt üzrə uzanan müxtəlif mənşəli / akkumulyativ, buzlaq, denudasion, qravitasion/ ensiz və alçaq yüksəkliklər. Bunlar tək-tək və yaxud bir yerdə toplanmış halda olur. Mis: Cənubi-Qərbi Sibir düzənliyində Kaynozoyun qumlu-gilləri və lyoss çöküntülərindən ibarət maili yüksəkliklər.

P - гривы

E – ridges, grivas

Y-4. YALA BƏNZƏR UZUNUNA DYUNLAR – parabolik dyunların “buynuzlarını” ot basması sayəsində əmələ gəlmiş dyun formaları. Dyunların bərkidilməmiş sərbəst orta hissəsi hərəkət zamanı bərkidilmiş uc hissələrindən ayrılır, nəticədə bir-birinə paralel iki tirə əmələ gəlir.

P – гребневидные продолжные дюны

E – ridge like longitudinal dunes

Y-5. YALAX – antropogen mənşəli kiçik çuxur /Qazax/.

P - ялах

E - yalakh

Y-6. YAMAC – 1) dağın və ya təpənin ətkələri ilə yalı arasındakı hissə. Y. geoloji quruluşdan, süxurun tərkibindən və denudasiya proseslərinin intensivliyindən asılı olaraq dik, maili, qabarıq, batıq və pilləli formada ola bilər. Mənfi relyef formalarında isə dib ilə qaş arasındakı sahəni əhatə edir; 2) müsbət və mənfi relyef formalarını birləşdirən maili yer səthi.

P –склон

E – slope, acclivity, declivity

Y-7. YAMAC BUZLAĞI – zəif parçalanmış dağların yamaclarında geniş ərazini əhatə edən buzlaq. Adətən dağların yalından başlayaraq aşağıya doğru hərəkət edir və qısa dil əmələ gətirir. Y. b. dərə buzlaqlarından parçalanmamış yamacda yerləşməsi ilə fərqlənir.

P –склоновый ледник

E – slope glacier

Y-8. YAMACIN DİKLIYİ – üfqü səthlə yamac səthi arasında bucaq /diklik/. Y.d. adətən dərəcə ilə ifadə olunur və onun təyin olunması üçün topoqrafik xəritələrdə horizontalların yerləşmə şkalasından istifadə olunur.

P – крутизна склона

E – steepness of slope

Y-9. YAMAC PROSESLƏRİ – yamacların əmələ gəlməsi

proseslərinin məcmuu olub, yumşaq materialların və yaxud yamacı təşkil edən ana süxurlardan ibarət qayma və qırıntı materialların yerləşməsi prosesi.

P – процессы склоновые

E – slope processes

Y-10. YAMACIN DABANI

– dağın ətəyi, dar keçid zolağı olub, planda dağlıq qurşağı və onun sərt yamaclarını sərhədləndirən düz və maili səth.

P – подошва склона

E – foot of slope, toe of slope

Y-11. YAMACIN GERİ

ÇƏKİLMƏSİ – bax: Yamacların çəkilməsi.

Y-12. YAMACIN HAMARLANMASI – denudasiya bazisinin sabit vəziyyətində denudasiya proseslərinin təsiri altında yamacların alçalması və yastılanması /hamarlanması/.

P –выполаживание склонов

E – downwearing of slopes, flattening of slopes

Y-13. YAMACIN PROFİLİ

– köndələn kəsilişdə yamacın forması (düşmə xətti üzrə). Bu əsas etibarilə dərinlik eroziyası və denudasiyanın münasibətindən, süxurların yatımından və xüsusiyyətlərindən, iqlim şəraitindən, yamacın səmtindən, bitki örtüyündən asılı olur. Yamacın profili düz, əyri, qabarıq, pilləli və mürəkkəb ola bilər.

P – профиль склона

E – profile of slope

Y-14. YAMAQLARIN ÇƏKİLMƏSİ – yamaqların geri çəkilməsi, yerdəyişməsi. Bu proses yamaqları təşkil edən süxurların əsasən fiziki aşınma nəticəsində aşınmış materialların yamaqların ətkələrindən nəql edilməsi sayəsində baş verir. Bu proses arid və semiarid iqlim şəraitində yerləşən vilayətlərdə kəskin gedir.

P – отступление склонов

E – back wearing, retreat of slopes, waning of slope

Y-15. YAMAQLARIN SƏMTLİYİ – cəhətlərə görə dağların, dərələrin, yarıqların, qobuların və digər relyef formalarının yamaqlarının istiqaməti.

P – экспозиция склонов

E – aspect

Y-16. YAMAQLARIN YATMASI /BATMASI/ – N. Sokolova görə çat və pozulmalar boyunca yamaqlarda süxurların bloklar boyunca batmasıdır. Uçqunların əmələ gəlməsində böyük rol oynayır.

P – оседание склонов

E – subsidence of slopes

Y-17. YAN DƏRƏ – əsas çayın /dərənin/ yan qolunun dərəsi.

P – боковая долина

E – tributary valley

Y-18. YAN EROZIYA – çayın erozion fəaliyyəti nəticəsində dərənin yanlara tərəf genişlənməsi.

Nəticədə meandrlar əmələ gəlir, yataq miqrasiya edir.

P - боковая эрозия

E – lateral erosion

Y-19. YAN MOREN – qar xəttindən aşağıda dağ-dərə buzlaşğının kənarlarında iri qırıntı materiallarının toplanmasından yaranmış, moren.

P – боковая морена

E – lateral moraine

Y-20. YAN PÜSKÜRMƏ – vulkan konusunun yamacında və yaxud ətəyində lavaların çatlar boyunca püskürməsi. Adətən yamacda parazit konuslar əmələ gəlir /mis: Sicilyada Etna vulkanı, Kamçatkada Klyuçevsk sopkası/.

P – боковое извержение

E – lateral eruption

Y-21. YAN SUAYRICI – eyni çayın qolları arasında yerləşən ikinci dərəcəli suayrıcı.

P – боковой водораздел

E – lateral divide, secondary divide

Y-22. YAN VULKAN KONUSU – bax: Parazit vulkan konusu.

Y-23. YAR (türk) – “dağlıq sahil”- subasarlı dərənin çayla yuylan yüksək kənarı. Adətən ana süxurlarda sıldırım əmələ gətirir. Şimal yarımkürəsində adətən dərənin sağ kənarında formalaşır.

P - яр

E – high bank

Y-24. YARARSIZ TORPAQLAR – bax: Bedlend.

Y-25. YARDANQLAR

/turk.-uçurum, sərt tirə/-düz xəttli dəhliz və bunların arasında yerləşən qalığ tirələrdən ibarət deflyasion relyef. Güclü hakim küləklərin istiqamətinə uyğun yerləşib gilli-qumlu, gilli, cavan göl, bəzən də allüvial çöküntülərində inkişaf edir.

P - ярданги

E - yardangs

Y-26. YARĞAN – mənfi xətti relyef forması, dar, dik yamaclı, yuxarı hissədə şaxələnmiş, yanları çılpaq olur. Uzunluğu bir neçə km, eni və dərinliyi bir neçə 10 m-ə çatır. Adətən tez yuyulan çökmə süxurlarda inkişaf edib, dövrü olaraq davam edən yağış və qar sularının axını nəticəsində əmələ gəlir.

P – овраг

E – gulch, gully, ravine

Y-27. YARĞAN- QOBU RELYEFİ – hamar və qabarıq suayırıcı ilə ayrılan qobu və yarğanların üstünlük təşkil etdiyi erozion relyef tipi. Asan yuyulan süxurlardan təşkil olunmuş yüksək dalğalı düzənlik və yüksəkliklər üçün xarakterikdir.

P – овражно- балочный рельеф

E – ravine balka relief

Y-28. YARIQ /yarma/- dar, dərin dərə.

P - щель

E - chap

Y-29. YARIQ BOYU PİLLƏ – bir-birindən qırılmalarla

ayrılan müxtəlif süxur laylarında selektiv eroziya nəticəsində yaranmış pillə. Ekzogen qüvvələr nəticəsində relyefdə əksini tapmış, tektonik qırılma. Denudasiya prosesləri nəticəsində kəskin dəyişilmiş olur.

P-уступ приразломный

E-fault line scarp

Y-30. YARILMIŞ MEANDR – adətən daşqın zamanı çay meandr boğazını daha qısa yol ilə kəsərək yeni yataq əmələ gətirir. Köhnə yataq quruyaraq onun yerində planda nal şəkilli axmaz yaranır.

P-прорванный меандр

E-cut-off meander

Y-31. YARIMAÇIQ DƏRƏ – yamacların aşağı hissəsi birləşən, yuxarı hissədə başqa dərəyə keçən dərə.

P - полуоткрытая долина

E – half open valley

Y-32. YARIMADA – materikdən və ya iri adadan dənizin içərilərinə doğru kəskin və xeyli uzanan, quru sahəsi.

P - полуостров

E - peninsula

Y-33. YARIMAPELSİN-LƏR – dik və qabarıq yamaclı, planda dairəvi, hündürlüyü 100-150 m olan günbəzvari təpəciklər. Əksərən Afrika və C. Amerikanın qədim qalxanlarının kristallik süxurlarında, rütubətli həmişəyaşıl meşə zonasında, 500 m-dən artıq

olmayan yüksəkliklərdə inkişaf edir.

P - полуапельсины

E – half-oranges

Y-34. YARIMÇÖKƏKLİK

– qapalı olmayan mənfi platforma strukturu.

P - полувадина

E – half-basin

Y-35. YARIMHORST –

köndələn kəsimdə asimetrik tirə olub, dik yamacın qırılma pilləsini təşkil edir /Şukin, 1960/.

P - полугорст

E – half-horst

Y-36. YARIMKALDERA –

daxili yamacı dik, xarici yamacı nisbətən maili olan yarım həlqə formasında, vulkan çökəkliyi.

P - полукальдера

E – half-caldera

Y-37. YARIMPLATFOR-

MA – geosinklinalla platforma arasında keçid rejimi ilə səciyyələnən ərazi.

P - полуплатформа

E – semi-platform

Y-38. YARIMSƏHRA –

arid iqlim şəraitində formalaşan landşaft tipi. Meşəsiz olub bitki və torpaq örtüyü kompleksi ilə fərqlənir. Y. mülayim və subtropik qurşaqlarda çöl landşaftı ilə səhra landşaftı, tropik qurşaqlarda isə səhra landşaftı ilə savanna landşaftı arasında keçid zonaları təşkil edir. Burada çöl, savanna və səhra landşaftlarının elementləri birləşir.

P - полупустыня

E – semi-desert, half-desert

Y-39. YARIMTAĞ – qapalı

olmayan iri müsbət platforma strukturası.

P - полусвод

E – half-arch

Y-40. YARMA – 1) meandr

boynunda əmələ gələn yeni məcra; 2) çayın deltasında yeni qol; 3) qum dilinin yuyulma yeri.

P - прорва

E – cut-off

Y-41. YARMA DƏRƏ –

bax: İki tərəfi açıq dərə.

Y-42. YARMUT BUZLAQ-

ARASI – /ABŞ, Ayova ştatında Yarmut yer adından götürülmüşdür/- Şm. Amerikada buzlaqlararası mərhələ. Bu mərhələ Kanzas və İllinoys buzlaq mərhələsini bir-birindən ayırır. Alp stratigrafik sxemindəki Mindel-Riss buzlaqlararası mərhələ ilə müqayisə edilir.

P – Ярмутское межледниковье

E – Yarmouth Interglacial

Y-43. YARNAQ – YAR-

ĞAN /Gədəbəy rayonu/- bax: Yarığan.

Y-44. YASSAN – üstü hamar olan dağ. Dağüstü düzənlik.

P - ясан

E - yassan

Y-45. YASTI ABİSSAL

DÜZƏNLİK – çökəkliyin dibində zəif maili, akkumulyativ, horizontal səthli, dərin dəniz düzənliyi. Onun yaranması suspenzion axınlar vasi-

təsilə dib çöküntülərinin yerdəyişməsi prosesi ilə əlaqədardır.

P – равнина абиссальная плоская

E – abyssal flat plain

Y-46. YASTI SAHİL – dəniz cərəyanları sahilədən gətirilən qırıntı məhsullarını apara bilmədikdə bu məhsullar çimərlikdə qeyri-bərabər formada çökərək əmələ gətirdiyi maili səth və dənizə doğru miqrasiya edən yastı akkumulyativ sahil.

P – берег отлогий

E – flat coast

Y-47. YASTI ZİRVƏ BUZLAĞI – kömbəvari formada buzlaq tipi, maili düzəlmə səthi üzərində yatır və ümumi meyilliyə doğru istiqamətlənmiş olur. Adətən dik buzlaq pilləsilə qurtarır. Mərkəzi Tyan-Şan üçün səciyyəvidir.

P – ледник плоских вершин

E – table summit glacier, plateau glacier

Y-48. YATAQ /məcrə/- çay dərəsinin ən alçaq hissəsi. Çay dərələri dövrü, yaxud müvəqqəti quruluqda susuz Y. yaranır. Düzənlik çaylarında Y. planda girintili-çıxıntılı olur və daha dərin hissələri dayaz hissələrlə növbələşir.

P - русло

E – river bed, river channel, stream channel

Y-49. YATAQ AXINI – ölçülərindən və yaranmasından, axın sürətindən, yerin meyilliyindən

asılı olmayaraq bütün su axınlarını /çay, dağ axınları, qarın əriməsi və daşqın zamanı əmələgələn qollar, həmçinin kənallar/ birləşdirən termin.

P – русловый поток

E – stream, course

Y-50. YATAQ EROZİ-YASI – əsasən daşqın və sel zamanı çay yatağının (məcrasının) yuyulması. Yataq eroziyası yan və dərinlik eroziyasına ayrılır.

P - русловая эрозия

E – channel erosion

Y-51. YATAQ PROSESİ – axının və yatağın qarşılıqlı təsiri altında yatağın və subasarın morfoloji quruluşunun daim dəyişməsi. Yataq proseslərinin öyrənilməsinin hidrotexniki qurğuların, körpülərin layihələşdirilməsi və istismarında, dib dərinləşdirici işlərin yerinə yetirilməsində, gəmiçilikdə, meşə materiallarının daşınması və s. işlərdə böyük əhəmiyyəti vardır.

P – русловый процесс

E – channel processes

Y-52. YATAQBOYU DYUNLAR – çayın böyük subasarında yataq boyu uzanan, qumlardan təşkil olunmuş təpəciklər (dyunlar).

P – прирусловые дюны

E – scroll dunes

Y-53. YATAQBOYU SAY – meandr yaradan çaylarda sahilin qabarıq hissəsində toplanan allüvi. Planda aypara formasında olur. Daşqın dövründə formalaşır.

P – прирусловая отмель

E – point-bar, scroll

Y-54. YATAQBOYU TİRƏ

/VAL/ – iri dənəli allüvidən ibarət yastı tirə. Daşqın zamanı düzənlik çaylarında yataqboyu hissədə əmələ gəlir. Böyük düzənlik çaylarında yataq boyu tirənin hündürlüyü 5-6 metrə, eni isə 4,5-5 metrə çatır /məs: Missisipi çayında/.

P – прирусловый вал

E – natural levee

Y-55. YATAQYANI DYUNLAR – bax: Yataqboyu dyunlar.

Y-56. YATAQYANI YAL – bax: Yataqyanı tirə.

Y-57. YATIM – yer qabığında süxurların məkanca yerləşməsi və qarşılıqlı münasibəti. Yatım elementləri - uzanma və düşmə ilə müəyyən edilir.

P - залегание

E – attitude, occurrence, arrangement of strata

Y-58. YATMIŞ VULKAN – püskürməsi barədə məlumat olmayan lakin öz formasını saxlayan vulkan /mis: Qafqazda Elbrus vulkanı/.

P – уснувший вулкан

E – dormant volcano

Y-59. YAYLA – üfqü yatan və ya zəif dislokasiyaya uğramış süxurlardan təşkil olunmuş, hamar səthli geniş yüksəklik. Y.daxilində bəzən relyefdə kəskin seçilən və dik pillələrlə ayrılan nahamar sahələr (dərələr, yüksəkliklər) də olur. Platolardan mütləq yüksək-

liyinin çox (1000 m və daha çox), dərin kəsilişlərin olması ilə fərqlənir. Mis.:Orta Sibir yaylası.

P – плоскогорье

E – tableland

Y-60. YAYLA – yüksəyə qaldırılmış ümumi özül üzərində yerləşən silsilələr, massivlər, platolar, dərələr və çökəkliklərlə xarakterizə olunan yer səthinin geniş sahəsi /mis: Qarabağ, Ermənistan, İran, Şərqi Pamir yaylaları/.

P - нагорье

E – high plateau, highland

Y-61. YAYLA- YAYLIM – düz və ya düzən yerlər.

P - яйла

E - ridge

Y-62. YENİ KASPI TRANSQRESSİYASI – yuxarı Holosendə Xəzər dənizinin quruya soxulmasıdır. Dənizin səviyyəsi müasir Xəzərin səviyyəsindən 18 m yuxarı olmuşdur /Okean səviyyəsindən 20 m aşağı/.

P–Новокаспийская трансгрессия

E–New-Caspian transgression

Y-63. YENİ QARA DƏNİZ TRANSQRESSİYASI – Holosendə Qara dənizin quruya soxulması, dənizin səviyyəsi 4-5m müasir səviyyədə yuxarı olmuşdur. Y. q. d. t. Holosenin iqlim optimumu vaxtına uyğun gəlir.

P - Новочерноморская трансгрессия

E – New-Black Sea transgression

Y-64. YENİ QLOBAL TEKTONİKA – bax: Tavaların tektonikası.

Y-65. YENİ TEKTONİKA /yunanca neos- yeni və tektonika/ – tektonikanın bölməsi olub, Oligosendən yaxud Miosendən başlayaraq Kaynozoy erasında təzahür edən tektonik prosesləri öyrənir. Bu proseslər nəticəsində yer qabığına köklü dəyişikliklər baş vermiş, qədim strukturlar fəallaşmış və yeni struktur formalar əmələ gəlmişdir ki, onların da əksəriyyəti Yerın relyefində öz əksini tapmışdır.

P – новейшая тектоника

E - neotectonics

Y-66. YENİ TEKTONİK MƏRHƏLƏ – 1) yer qabığı yüksək dərəcədə mütəhərriqliyi ilə seçilir və alp tektonik mərhələsinin orogen fazasına uyğun gəlir. Prinsipcə daha erkən orogen mərhələlərdən fərqlənmir, lakin tektonik hərəkətlərin intensivliyinə görə onlardan yüksəkdir. Y. t. m. üçün daha çox qaymalı yerdəyişmələr səciyyəvidir /Krivolutski, 1971/; 2) tektonik proseslər geoxronoloji cəhətdən müasir morfostrukturların formalaşmasına uyğun gəlir. /Koresku, 1972/; 3) geoloji zamanın bir hissəsi olub, həmin müddətdə müasir, daha iri morfostrukturlar yaranmışdır /Şirinov, 1973/.

P – этап неотектонический

E – neotectonic stage

Y-67. YENİDƏN CANLANMIŞ DAĞLAR – epiplatforma dağlar, yer qabığının, geosinklinal xarakterini (qalxma fəallığı) itirmiş və uzun müddət- geoloji mənada platforma, geomorfoloji mənada- düzənlik kimi özünü göstərmiş, hissəsində tektonik hərəkətlərin fəallaşması nəticəsində əmələ gəlmiş dağlar.

P – возрожденные горы

E – epiplatformian mountains

Y-68. YENİDƏN ƏMƏLƏ GƏLMİŞ MORFOSTRUKTUR – differensial xarakterli tektonik hərəkətlər nəticəsində yaranmış yeni geoloji strukturların müasir relyefdə təzahürü.

P – новообразованная морфоструктура

E – new formed morphostructure

Y-69. YENİDƏN FƏALLAŞMIŞ ÇÖKƏKLİK – hələ əvvəlki geotektonik siklin axırında özünü göstərən çökmə zonası. Qalxma və enmə prosesləri ilə əhatə olunmuş Y. f. ç. mövcud siklin əvvəlində sərbəst tektonik element kimi səciyyəvi dayanır, ancaq sonralar yenidən keçmiş sərhədləri daxilində əvvəlki hərəkət istiqamətini bərpa edir. Mis.: Kiçik Qafqazın cənub hissəsində Ararat və Naxçıvan çökəklikləri

P – прогиб возрожденный
E – regenerated trough,
regenerated depression

Y-70. YER /umumən slav-yanca zem- döşəmə, daban/ – Günəş sisteminin günəş tərəfdən üçüncü planetidir; elliptik orbit üzrə onun ətrafında 29, 765 km/san sürətlə fırlanır. Onun günəş ətrafında tam dövrü 365 gün 5 saat 48 dəq. 4 san. çəkir. Bu Y-in illik hərəkəti adlanır. Y-in günəşdən orta məsafəsi 149, 6 mln. km.-dir. Yer qravitasiya, maqnit və onlarla sıxı əlaqədar olan elektrik sahəsinə malikdir. Yerın forması geoiddir. /üç oxlu ellipsoidə, sferoidə yaxındır/.

Müasir kosmoqonik fərziyyələrə görə Yer 4,7 milyard il bundan qabaq günəş sistemində yayılmış qazlı-toz maddələrdən əmələ gəlmişdir. Qravitasiya sahəsinin təsiri altında və Yer maddəsinin differensiasiyası nəticəsində qızdırılmış şəraitdə yer qabığında müxtəlif kimyəvi tərkibə və fiziki xüsusiyyətə malik olan geosfer qatlar /atmosfer, hidrosfer, litosfer, Yerın nüvəsi və mantiyası/ əmələ gəlmiş və inkişaf etmişdir. Yerın geoloji inkişaf tarixi bərabər olmayan iki mərhələyə ayrılır. Kembriyə qədərki, /3 milyard il/ və Fanerozoý /son 570 mln. ili əhatə edir/. Yer səthinin çox hissəsini Dünya okeanı /361, 1 mln. km²/ və 149,1 mln. km² quru sahəsi əhatə edir. Dünya okeanı səviyyəsindən quru-

nun orta yüksəkliyi 875 m-dir. Dağlar onun səthinin 1/3 hissəsini əhatə edir. Yerın özünə məxsus xarakter və xüsusiyyətlərini daşıyan onun coğrafi təbəqəsidir. Məkan daxilində onun qeyri- bərabər inkişafı coğrafi zonallıq və şaquli qurşaqlıqdan ibarətdir. Coğrafi təbəqə həyatın başlanmasının əsası olub, Yerdə müəyyən fiziki və kimyəvi şəraitin inkişafına təsir edərək orqanik molekulların sintezi üçün vacibdir. Yerdə həyatın yaranması biosferin başlanğıcının əsasını qoymuşdur.

P - Земля

E - Earth

Y-71. YER QABIĞI – aşağı sərhəddinin Moxoroviçiç səthi təşkil edən Yerın üst “bək” təbəqəsi. Qalınlığı 5 km- dən /okean altı/ 75 km-ə /materik altı/ qədərdir. Y. q. kontinental və okean, həmçinin keçid tipli- subkontinental və subokean tipləri ayrılır.

P – Земная кора

E – Earth`s crust

Y-72. YER QABIĞININ ÇÖKMƏ QATI – yer qabığının üst qatı olub, əsasən müxtəlif yaşlı çökmə süxurlardan təşkil olunmuşdur. Altda yatan laylardan /qranit, bazalt/ kəskin qeyri- uyğun sərhədlə ayrılır.

P – осадочный слой земной коры

E – sedimentary layer of the Earth`s crust

Y-73. YER QABIĞININ DEFORMASIYASI – /lat. deformation- pozulma / yer qabığında dartılma, sıxılma yaxud yerdəyişmə yaradan, Yerin dərinlik gücü vasitəsilə dağ süxurlarının həcmnin və yatım formasının dəyişməsi. Geoloji kütlələrin ilkin yatımında müxtəlif qırıqlıq, pozulma və qırılmalar şəklində biruzə verir.

P – деформация земной коры

E – deformation of the Earth's crust

Y-74. YER QABIĞININ EHTİZAZI /titrəyişli/ **HƏRƏKƏTLƏRİ** – ossillyasion hərəkətlər, hər yerdə fasiləsiz baş verir və yer qabığının zaman və məkanca bir – birini əvəz edən zəif tektonik qalxma və enmə hərəkətləridir.

P – колебательные движения земной коры

E – warping movements, oscillatory movements

Y-75. YER QABIĞININ ƏSİRLİK HƏRƏKƏTLƏRİ – yer qabığının zəif hərəkətləri /qalxma və enmə/ olub, qurunun yüksəkliyinin, dənizin dərinliyinin dəyişməsinə, həmçinin dənizin quruya soxulmasına /transqressiya/, yaxud qurunun dənizin hesabına genişlənməsinə /reqressiya/ gətirib çıxarır.

P – вековые движения земной коры

E – secular movements of the Earth's crust

Y-76. YER QABIĞININ HƏRƏKƏTİ – daxili /endogen/ qüvvələrin təsiri altında bərk yer qabığının hərəkəti. Orogenik, epeyrogenik, şaquli və üfqü hərəkətlərə ayrılır.

P - движения земной коры

E - movement of the Earth's crust, crustal movement

Y-77. YER QABIĞININ MÜASİR HƏRƏKƏTLƏRİ – hal- hazırda baş verən, yaxud bir neçə yüz il əvvəl yer qabığında baş vermiş qalxma, enmə və yerdəyişmə hərəkətləri. Geodeziya məlumatlarına /təkrar nivelirlmə, trianqulyasiya/, hidroqrafik və geoloji- geomorfoloji müşahidələrə əsasən təyin edilir. Bax: Neotektonika

P - современные движения земной коры

E – recent crustal movements

Y-78. YER QABIĞININ ORTA SƏVIYYƏSİ – bütün materiklərin kütləsinin yer üzərində bərabər paylanması nəticəsində alın biləcək, səthin səviyyəsi. Bu səviyyə Dünya okeanı səviyyəsindən 2440 m aşağı ola bilər.

P – средний уровень земной коры

E – mean level of the Earth's crust

Y-79. YER QABIĞININ RADIAL HƏRƏKƏTLƏRİ – Yerin radiusuna paralel olan yer

qabığındakı hərəkətlər tədricən, zəif, yaxud sürətlə, sıçrayışla /zəlzələ zamanı/ baş verir. Bəzən yer qabığının ehtizazi hərəkətləri də adlanır.

P - радиальные движения земной коры

E - radial movements of the Earth`s crust

Y-80. YER QABIĞININ YAŞI – radioloji üsulla yer qabığının, yaxud yer səthinin qədim sahələrinin yaşı müəyyənləşdirilir. Bu məsələnin daha dəqiq həllinə izotop tərkibi zaman daxilində sabit qalmayan qurğuşun filizinin təkamülü və yaranması ilə əlaqədar baxılır.

P – возраст земной коры

E – age of the Earth`s crust

Y-81. YER MAQNİTİZMİ – 1) yerin maqnit sahəsi, Yerin daxilində yerləşən enerji mənbələri ilə əlaqədardır; 2) geofizikanın bölməsi olub, Yerin maqnit sahəsini, eləcə də onunla əlaqədar geofiziki proseslərin məkan və zaman daxilində paylanması və dəyişilməsini öyrənir.

P – Земной магнетизм

E – Earth`s magnetism

Y-82. YER ÖRTÜKLƏRİ – müəyyən dərəcədə düzgün konsentrik zonalar olub, bütün planeti əhatə edir, dərinliyə getdikcə dəyişir və bir-birindən fiziki, kimyəvi və bioloji xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir.

P – Земные оболочки

E - Earth`s cover

Y-83. YER SƏTHİNİN MORFOLOGİYASI – yer səthi relyef formalarının məcmuu.

P – морфология земной поверхности

E – morphology of the Earth`s surface

Y-84. YERDƏYİŞMƏ AMPLİTUDU– qırılma pozulmanın qanadlarında yerləşən, orta nöqtələr arasındakı, yerdəyişmə boyu məsafə.

P – амплитуда смещения

E – amplitude of dislocation

Y-85. YERİK – 1) daşqın zamanı su basmış körfəz, axmaz, qədim çay yatağı; 2) çaydan gölə, göldən gölə gizli axın; 3) Don çayının aşağısında və Volqa çayının deltasında xırda qollar.

P - ерик

E - yerik

Y-86. YERİN ALT MANTİYASI – mantiyanın bir hissəsi olub, 800-900 km-dən 2900 km-ə qədər dərinlikdə, Yerin nüvəsilə Yerin üst mantiyası arasında yerləşir.

P – нижняя мантия Земли

E – lower mantle of the Earth

Y-87. YERİN ƏSAS SUAYRICI – Atlantik və Şimal Buzlu okeanlarına tökülən çay hövzələrini Sakit və Hind okeanlarına tökülən çay hövzələrindən ayıran suayrıcı. Avstraliyadan başqa bütün materiklərdən keçir.

**P –главный водораздел
Земли**

**E – continental divide,
continental watershed**

**Y-88. YERİN KOSMOS-
DAN ÖYRƏNİLMƏSİ** – Yer in
süni peyklərində yerləşdirilmiş
avtomatik kosmik cihazlar vasi-
təsilə alınan geoloji və geofiziki
məlumatların işlənilməsi və bu
məlumatlardan Yer in inkişaf və
quruluşunda əsas qanunauyğunluğu
müəyyən etməkdə, eyni zamanda
faydalı qazıntıların axtarışında,
qlobal və regional geoloji struktura-
ların öyrənilməsində, geoloji xəri-
tləşdirmədə, müasir fiziki-geoloji
proseslərin öyrənilməsində və digər
məqsədlər üçün istifadə edilməsi.
Yer in kosmosdan öyrənilməsində
həmçinin kosmik şəkillərin /fo-
toqrafik və televiziya/ geoloji və
geomorfoloji deşifrə edilməsindən
də istifadə olunur.

**P – изучение Земли из
космоса**

**E – Earth`s study from the
space**

**Y-89. YERİN QÜTBLƏRİ-
NİN HƏRƏKƏTİ** – yer səthinə
görə coğrafi qütblərin yerdəyiş-
məsi. Yer in daxili qurluşunun
yeksins olmaması ilə, eləcə də möv-
sümü meteoroloji hadisələrlə əlaqə-
dar olaraq Yer in fırlanma oxunun
vəziyyətinin ani dəyişməsi nəticə-
sində yaranır. Yer in qütbləri müəy-
yən orta vəziyyət ətrafında, ondan
25-30 metr dən çox uzaqlaşma-

maqla, mürəkkəb əyrilər üzrə
hərəkət edir.

**P – движение полюсов
Земли**

**E – movement of the
Earth`s poles, Earth`s polar
motion**

Y-90. YERİN MANTİYASI
– Yer in nüvəsi ilə yer qabığı
arasında “bərk” Yer qatı /Mo-
xoroviçiç səthi ilə ayrılır/. Mantiya
yer həcmnin 83% təşkil edir. Onun
temperaturası 2000-2500° C artıq
deyildir. Aşağı sərhəddi təxminən
2900 km dərinlikdə yerləşir. Yer in
üst mantiyası /qalınlığı 800-900
km/ və alt mantiyası /qalınlığı
2000km/ ayrılır.

P – мантия Земли

E – Earth`s mantle

Y-91. YERİN NÜVƏSİ –
radiusu 3470 km-ə qədər olan
Yer in mərkəzi geosferası. Xarici
nüvəyə və subnüvəyə ayrılır.
Təqribən yüksək təzyiç şəraitində
metal vəziyyətinə keçən dəmirdən
/daha yüngül elementlər qarışıqlı/
yaxud onun oksidlərindən ibarətdir.

P – ядро Земли

E – core of the Earth

Y-92. YERİN OXU – Yer in
fırlanma oxu, Yer in mərkəzindən
keçir və coğrafi qütblərdə yer
səthini kəsir. Y.o. ətrafında Yer in
sutkalıq fırlanması baş verir. Yer in
qütblərinin hərəkəti nəticəsində Yer
oxunun vəziyyəti tədricən dəyişir.

P – земная ось

E –Earth`s axis

Y-93. YERİN ORBİTİ – Günəş ətrafında Yerin illik yolu; birinci yaxınlaşmada ellips formasında olur ki, onun da fokuslarının birində Günəş yerləşir. İl ərzində Günəşlə Yer arasındakı məsafə 147,117 mln. km-dən /perihelidə/ 152,083 mln. km-ə /afelidə/ qədər dəyişir; orta məsafəsi /149,6 mln. km/. Günəş sistemi daxilində məsafənin ölçülməsi zamanı vahid kimi qəbul edilir /astronomik vahid/. Orbit üzrə Yerin hərəkət sürəti orta hesabla 29,765 km/san olub, 30,27km/san ilə /perihelidə/, 29,27 km/san /afelidə/ arasında tərəddüd edir.

Р – орбита Земли

E – Earth's orbit

Y-94. YERİN PLANETAR RELYEFİNİN AMPLİTUDU – bax: Yerin planetar relyefinin orta amplitudu.

Y-95. YERİN PLANETAR RELYEFİNİN ORTA AMPLİTUDU – hal-hazırda təxminən 4, 7 km-dir /0, 875 km quruda +3, 794 km okean dibində/.

Р – средняя амплитуда планетарного рельефа Земли

E – mean amplitude of the Earth's planetary relief

Y-96. YERİN ÜST MANTİYASI – mantiyanın bir hissəsi olub, Moxoroviçiç sərhəddindən aşağıda 900 km-ə qədər dərinədə yerləşir. Astenosfera və Qolitsin qatından ibarət olub, seysmik dal-

ğaların intensiv artması ilə səciyyələnir.

Р – верхняя мантия Земли

E – upper mantle of the Earth

Y-97. YERİNİ DƏYİŞƏN GÖL – ildən-ilə öz yerini dəyişən göl. Materik daxili arid vilayətlər üçün səciyyəvi hadisə olub, əsasən illik axımın il ərzində qeyri-bərabər paylanması və böyük dəyişkənliyi, çöküntülərin (gətirmələrinin) bolluğu və insanın təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar baş verir /mis: Lobnor gölünü qidalandıran, Qönçədərə və Tarım çaylarının aşağı hissəsinin daimi olmaması həmin gölün 150 km məsafədə yer dəyişməsinə səbəb olur/.

Р – блуждающее озеро

E – wandering lakes, divagation lake

Y-98. YERİNİ DƏYİŞƏN MOREN – buzlaq vasitəsilə yerini dəyişən, müxtəlif ölçülü qırıntı materialları. Y. d. m. buzlağın səthində /səth/, onun içərisində /daxili/ və aşağı hissəsində /dib/ yerləşir. Çökdürülmüş morenlərə, daha doğrusu tam formalaşmış morenlərə qarşı qoyulur.

Р – морена перемещаемая

E – moving moraine

Y-99. YERLİ EROZİYA BAZİSİ – istənilən yüksəklikdə yerləşən və yerli əhəmiyyəti olan /müvəqqəti və lokal/, eroziya bazisi. Y. e. b. axarsız su tutarları səviyyəsinə, astanalara, çayların qar-

şısını kəsən dağ uçqunlarına və s. uyğun gələ bilər.

P – местный базис эрозии

E – local base level

Y-100. YERLİ QAR XƏT-Tİ – yüksəkliyi əsasən yerli amillərlə /əsas yer səthinin relyefi ilə/ müəyyən edilən, əksər halda qısa məsafədə dəyişən qar xətti.

P – местная снеговая граница

E – local snow-line

Y-101. YERLİ MOREN – yerli suxur parçalarından ibarət olan, əsas moren. Bax: Lokal moren.

P – местная морена

E – local moraine

Y-102. YERLİ TERRAS – dərənin ancaq müəyyən hissəsində müşahidə edilən terras, əksər halda su tutarların boğulan hissəsində çayın düşməsi nəticəsində yaranır.

P – местная терраса

E – local terrace

Y-103. YERSEİ (nen sözü) – torf təpəlikləri arasında bataqlaşmış əyri-üyrü kanal. Bax: Torf təpəlikləri.

P – ерсеи

E - erseu

Y-104. YERŞÜNASLIQ – coğrafiyanın bölməsi olub, Yerini coğrafi təbəqəsinin tərkibini, strukturunu və inkişafının ümumi qanunauyğunluqlarını öyrənir. Bəzən “Yerşünaslıq” məfhumu qısa olaraq Yeri bir planet kimi öyrənən bütün elmlərin /coğrafiya, geofi-

zika, geologiya və b/ məcmunun ifadəsi kimi işlənir. Məfhum elmi ədəbiyyata alman coğrafi K. Ritter tərəfindən gətirilmişdir.

P - землеведение

E – earth science

Y-105. YERÜSTÜ PROSESLƏR – subakval proseslər məfhumunun əksi olub, Yer üstündə baş verən proseslərdir.

P – процессы наземные

E – surface processes

Y-106. YERÜSTÜ PÜSKÜRMƏ – kontinental şəraitdə yer səthində baş verən vulkan püskürmələri.

P – извержение наземное

E - eruption

Y-107. YETKİN DƏRƏ – tarazlıq profili yaranmış geniş, terraslaşmış, çay dərəsi.

P – зрелая долина

E – mature valley

Y-108. YETKİN SAHİL XƏTTİ – buxtaları dəniz və çay gətirmələri ilə doldurulmuş hamarlanmış sahil xətti.

P - зрелая береговая линия

E – fully mature shoreline

Y-109. YİGINTI /TÖKÜNTÜ/ – yamacın ətəyində toplanmış süxur qırıntılar. Parçaların ölçüsündən asılı olaraq təbii yamacın meyllik bucağı 30-45° olur.

P - осыпь

E – mountain waste, talus, scree

Y-110. YIRĞALANAN DAĞLAR – bax: Yırğalanan qayalar.

Y-111. YIRĞALANAN QAYALAR – müvazinəti sabit olmayan kiçik sahəli dayaqlar üzərində dayanan qayalar. Qeyri bərabər aşınma nəticəsində yaranır (qayaların yuxarı hissəsinə nisbətən aşağı hissəsində daha intensiv gədən aşınma. Səhrələr üçün səciyyəvidir.

P – скалы качающиеся

E – balanced rocks

Y-112. YUXARI QAR XƏTTİ – bax: Xionosfer.

Y-113. YUNAN TIPLİ SAHİL – yer qabığının faylarla differensial yerdəyişməsi nəticəsində formalaşan girintili-çıxıntılı sahil. Çökmüş sahələr körfəzlərə, onları ayıran adalar, yarımadalar isə qalxma sahələrinə müvafiq gəlir.

P – берег греческого типа

E – Greek type coast

Y-114. YUYUB- DAĞIDAN ÇAY – öz dərəsini dərinləşdirməkdə davam edən çay.

P – эродирующая река

E – eroding river

Y-115. YUYULMA – süxurların parçalanması və parçalanma materiallarının su axınları, buzlaq, külək və b. vasitəsilə daşınması prosesi.

P - размыв

E – wash-out, erosion

Y-116. YUYULMA SAHƏSİ – çöküntü toplanma sahəsinə

qırıntı materiallar göndərən, yuyulma zonası.

P – область сноса

E – drift area

Y-117. YUYULMA SƏTHİ – müxtəlif süxurların yuyulmuş, nahamar səthi. Y.s. cavan çöküntülər toplanana qədər daha qədim süxurların denudasiya prosesləri və ya su axınları ilə yuyulması /dağılması/ sayəsində yaranır. Çöküntü toplanma prosesində fasilə olmasını sübut edir.

P – поверхность размыва

E – surface of wash-out, surface of erosion

Y-118. YUYULMUŞ SAHİL – dəniz axınları vasitəsilə yuyulmuş sahil.

P - берег размывтый

E – washed coast

Y-119. YUYULMUŞ (AŞINMIŞ) VULKAN – yamac-ları radial erozion şırımlarla /bar-rankoslarla/ dəriniyə kəsilmiş, vulkan konusu.

P – эродированный вулкан

E – dissected volcano

Y-120. YUYULUB DAĞILMIŞ KALDER – müxtəlif denudasiya prosesləri vasitəsilə dağılmış kalder.

P – эродированная кальдера

E – eroded caldera

Y-121. YUYUNTU (yuyulma) – dalğalar və cərəyanlar vasitəsilə gətirilən çöküntülərin /çay, göl, dəniz/ akkumulyasiyası, nəti-

cədə akkumulyativ sahillər, adalar və b. yaranır.

P – намывание

E - aggradation

Y-122. YUYUNTU (yuyulma) ADASI – dəniz və ya çay çöküntülərinin akkumulyasiyası sayəsində əmələ gələn, alçaq ada.

P – намывной остров

E – aggradation island, wave-built island

Y- 123. YUYUNTU SAHİL – yumşaq çöküntülərdən təşkil olunmuş, dənizin və ya gölün alçaq düz sahili.

P – намывной берег

E – aggradation shore, alluvial coast, wave-built shore

Y-124. YUVAYABƏNZƏR KRATER – vulkan fəaliyyətinin zəifləməsi nəticəsində əvvəlki kraterin daxilində yaranır.

P – кратер гнездообразный

E – nest from crater

Y-125. YÜKSƏK DAĞLAR – bax: Yüksəkdağlıq relyef.

Y-126. YÜKSƏK SƏVİY-YƏ – yuxarı denudasiya səviyyəsi, Yer kürəsinin ən yüksək zirvələrini birləşdirən xəyali səth. Bu səviyədən yüksək /8-9km/ bir zirvə belə ola bilməz, belə ki, daha çox qalxmış dağlarda aşınma daha sürətlə gedir.

P – уровень вершин, верхний уровень денудации

E – gipfelflur, summit-level

Y-127. YÜKSƏK YAYLA – kənarlardan fayla əhatələnən, yastı pilləli yayla.

P – высокое плоскогорье

E – high tableland

Y-128. YÜKSƏKDAĞLIQ – bax: Yüksəkdağlıq relyef.

Y-129. YÜKSƏKDAĞLIQ RELYEF – qar xəttindən yüksəyə qaldırılmış və üzərində qədim və müasir buzlaşmanın izləri olan /buzlaq sirki, şiş zirvələr, troq, buzlaq/, morfogenetik dağlıq relyef tipi.

P – высокогорный рельеф

E – high mountain, high mountain relief

Y-130. YÜKSƏKLİK – ətraf ərazilərdən yüksəyə qaldırılmış /200 m çox/, sahə. Məs: Valday, Ortarusiya, Volqaboyu yüksəkliklər və s.

P - возвышенность

E - upland

Y-131. YÜKSƏKLİK QURŞAĞI, ŞAQLI DİFFERENSİASİYASI – dəniz səviyəsindən yüksəkliyin artması ilə əlaqədar dağlarda landşaftların bir-birini qanunauyğun əvəz etməsi. Yamacın səmtliyinin təsiri ilə mürəkkəbləşir.

P – высотная поясность, высотная зональность

E – altitudinal zonality, vertical differentiation

Y-132. YÜKSƏKLİYİN DABANI – ayrıca bir dağı, yaylanı və s. ətraf düzənliklərdən ayıran və

yüksəkliyin əsasını /oturacağıml/ dövrəyə alan, qaralı əyri xətt.

Р – подошва возвышенностей

E – foot of upland

Y-133. YÜKSƏYƏ QALDIRILMIŞ DÜZƏNLİK – dəniz səviyyəsindən müəyyən qədər yüksəyə qaldırılmış düzənlik, mütləq yüksəkliyi 200 m-dən çox olur.

Р – возвышенная равнина

E – high plain

-Z-

Z-1. ZANDR- /isl. sandrum/ - buzlağın axırında və kənarlarında morenlərin yuyulma materialları /əsasən, qum/ ilə örtülü düzən səth. Buzlaqaltı axınların gətirmə konuslarının bir-birilə birləşməsindən əmələ gəlir. Bitki örtüyü ilə bərkidilməmiş qumlar materik dyunları sahəsinə çevrilir. Məs: Pripyatsk, Meşersk meşələri və s.

Р- зандры

E- outwash, outwash plain

Z-2. ZANDR DÜZƏNLİK- bax: Zandr.

Z-3. ZƏLZƏLƏ- tektonik proseslər nəticəsində yaranan yeraltı təkan və yer səthinin titrəyişi. Onun gücü maqnitud şkalası və ya enerji dərəcəsi ilə, səthi effekti intensivlik şkalasının ball dərəcəsi/ /Rixter, Merkalli/ ilə qiymətləndirilir. Hər il Yerdə qeydə alınan zəlzələlərin miqdarı yüz minlərə çatır, ancaq onların cüzi bir hissəsi

dağıntıya səbəb olur /Məs: Şamaxı - 1902, San-Fransisko- 1906, Tokio - 1923, Aşqabad -1948, Çili- 1960 və s./.

Р- землетрясение

E- earthquake, earth shock

Z-4. ZƏLZƏLƏ OCAĞI –

uzun müddət toplanmış enerjinin boşalması sayəsində kütlənin çox sürətlə yerdəyişməsinə səbəb olan, yeraltı təkanın yarandığı sahə. Z. o. yer qabığında və ust mantiyada yerləşir və adətən geoloji qırılmalara uyğun gəlir.

Р- очаг землетрясения

E- seismic focus, focus of earthquake

Z-5. ZƏLZƏLƏNİN EPİSENTRİ – zəlzələnin hiposentrinin yer səthində proyeksiyası. Seysmik enerji axınının sıxlığı ən çox Z.e. olur. Ən güclü dağıntı episentr sahəsində baş verir.

Р- эпицентр землетрясения

E- epicenter of earthquake, epicentre of earthquake

Z-6. ZƏNCİRVARİ DYUNLAR –

dyun sistemi /əsasən dəniz sahillərində/- dövrü küləklərə qarşı perpendikulyar, inkişafının başlanğıc mərhələlərində isə sahilə paralel uzanırlar. Hakim küləkləri bir istiqamətli olan ərazilərdə Z. d. materikin içərilərinə doğru parabola şəkilli dyunlara, sonra isə uzununa dyun tirələrinə keçir.

Р- дюнные цепи

E- dune ridges

Z-7. ZƏNCİRVARİ KRATERLƏR – bir xətt üzərində bir-

birinə yaxın yerləşən kraterlər. Z. k. bir- birinə yaxın yerləşən bir neçə kanaldan eyni zamanda, təxminən eyni güclü püskürmə nəticəsində əmələ gəlir.

Р- цепочкообразные кратеры

E- chainlike craters

Z-8. ZİREHLƏNMİŞ

KARST – qaya süxurlar altında inkişaf etmiş karst /bazalt, andezit, qumdaşı, əhəngdaşı və s./ Z. k. üçün səthdə batıq relyef formaları /qıf, çökəklik/, bəzən də dolanbac mağara yolları səciyyəvidir.

Р- бронированный карст

E- armoured karst

Z-9. ZİREHLƏNMİŞ REL-

YEF – uzun müddət aşınma və digər denudasiya amillərinə məruz qalan, altında yatan və aşınma proseslərinə qarşı davamsız süxurları aşınmadan qoruyan bərk süxur laylarının cilalanmış səthinə uyğun gələn, yayla, plato, ada şəkilli yüksəkliklər və zirvələr. Z. r . bəzən inversiya nəticəsində yaranır /sinklinal dağ silsilələri və s./.

Р-бронированный рельеф

E- armoured landforms

Z-10. ZİRVƏ – dağın, silsilənin, tirənin, təpənin ən yüksək hissəsi. Z. forması onu təşkil edən çöküntülərin litoloji tərkibindən, tektonik quruluşundan, denudasiya proseslərindən və s. asılı olaraq, yastı, günbəzvari, pik formalarında olur.

Р- вершина

E- summit, crest, peak

**Mətnin
tərtibatçıları:
Ağayeva R.R.**

**kompyuter
Rəşidova M.M.,**

Ünvan:

AZ 1143, Bakı, H.Cavid prosp, 31,
Akad. H.Ə.Əliyev adına
Coğrafiya İnstitutu